

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09847

IN GERANGL MITN GOYRL

Eliezer Kuperman

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אין געראַנגל מיטן גורל

אליעזר קופערמאן

אין געראנגל

מיטן גורל

ראמאן פון דער שארית הפליטה

Harry Daniels
(דודל דיאניאלס)

ניו יארק 1964

מחבר פון בוך : „אַמאָליקע דורות“

IN GERANGL MITN GOIRL
(ENCOUNTER WITH FATE)
Novel about Jewish Refugee Life

Copyright 1964, by
ELIEZER KUPERMAN
New York, N. Y.

All rights reserved. No part of this work may be reproduced without the written permission of the author. All names and characters portrayed herein which are similar to the living or dead is purely coincidental.

Printed in the United States of America
by
Knight Printing Corp., 382 Lafayette St., New York

ה ק ד מ ה

אליעזר קופערמאן, דער מחבר פון דעם איצטיקן בוך, האָט שוין פריער, אין 1955, אַרויסגעגעבן זיין ערשטן בוך אונטערן נאָמען „אַמאָליקע דורות“. אין דעם דאָזיקן בוך האָט קופערמאן באַוווּזן אַרײַנצונעמען אַ גרויסן אוצר פון ייִדישער קולטור-געשיכטע, ייִדישן שטייגער לעבן און צענדליקער טיפּן, וועלכע ממאָר אויף קיין פּאַל נישט פּאַרגעסן. די באַשרייבונגען ווערן נאָך מער וויכטיק, ווען מנעמט אין אַנבעטראַכט דעם לעצטן חורבן. ווען די נאַצישע רוצחים האָבן אַזוי אומברחמנותדיק אומגעבראַכט און פאַרשניטן דעם טויוונט יאָריקן ישוב אין פּוילן. אָט דאָס שיינע ייִדישע לעבן האָט געמוזט געשילדערט ווערן עס זאָל בלייבן לזיכרון. דער מחבר אליעזר קופערמאן האָט אויף זיך גענומען די עובדה און באַשריבן אָט דאָס שיינע אידיילישע ייִדישע לעבן אין פּוילן אויף אַ פּיינעם קינסטלערישן אופן.

דאָס שמעטל, וואָס אליעזר קופערמאן באַשרייבט איז אַסמראָוו-צע, אַבער די באַשרייבונג איז כולל אַ סך ייִדישע שמעטלעך, וועלכע זיינען חרוב געוואָרן און נישט געהאַט די זכיה באַשריבן צו ווערן. זעט מען טאַקע אין דעם בוך טיפּן, וואָס סהאָט זיך אויס-געדאַכט, אַז מהאָט זיי שוין ערגעץ וואו באַגעגנט צי אין דער ליטעראַטור אָדער גלאַט אין דמיון און געמיינט האָט מען, אַז זיי זיינען אויסגעטרוימט אין אַ שרייבערס פּאַנטאַזיע; איז געקומען אליעזר קופערמאן און זיי אַרײַנגעפאַסט אין ראַמען פון רעאַליזם. די געשמאַלטן האָבן פאַקטיש געלעבט און געהלומט און דאָס לעבן און די סביבה איז געווען איין שיינע אידיליע. נאָך דער גרויער וואָך איז געקומען דער אויסגעחלומטער שבת און דער שבת איז געווען די שלוה אַליין. דער פּראָסטער ייד און דער למדן. יעדער אויף זיין שטייגער, האָט געדינט דעם בורא עולם דורך טאָן מצוות און מעשים טובים.

לאַמיר נעמען אַ שטייגער אַזאָ געשמאַלט, ווי דער אַסמראָווצער רב ר' מאיר יחיאל. דאָס איז געווען אַ מענטש, וואָס האָט נישט גע-לעבט פאַר זיך, נאָר פאַרן כלל. ביי אים איז געווען רעכט, אַז ווען דער שוחט ובודק האָט געפונען אַ מרכא און מרפה געמאַכט די בהמה, איז געקומען ר' מאיר יחיאל און דאָס פּלייש געכשרט כדי

דער ארעמער קצב זאל ניט געשמעלט ווערן בדלות. פאר תומך עניים האט דער רב אוועקגעגעבן זיינע גאנצע שכירות ניט איבערלאזן-דיק פאר זיך און זיין פאמיליע א גראשן אויף אויסקומענישן. דערצו איז ער נאך ארומגעגאנגען צו זיינע באלעכאטים בעפן נאך געלט פארן זעלבן צוועק. ביי אים איז די מצווה תומך עניים געווען שטארקער פון לימוד התורה. זיין באציאונג צום ארעמען איז געווען אין לשער.

קופערמאן דערציילט פון א פאל. ווי אמאל, אין בית מדרש, האבן די לומדים ניט געקענט פארטראגן דעם עיפוש, וואס האט זיך געטראגן פון אן ארעמאן. איז געקומען דער רב ר' מאיר יחיאל און אים ארומגעוואשן, אראפגענומען פון זיך דאס העמד און די גאטקעס און זיי אנגעטאן דעם ארעמאן. דערמאנט עס אייך ניט, ווי אין ר' איטשע פון יוסף אפאטאשוס ראמאן, „אין די פוילישע וועלדער“? אבער ביי קופערמאן איז דער זעלבער טיפ געקנאטן פון בלוט און פון פלייש. דאס איז א שטיק רעאל לעבן.

אט אזוי גייט דורך א קאלידעסקאפ פון טיפן אין דעם בוך „אמאליקע דורות“. דאס איז א בוך, וואס איז מייסטעריש געשריבן און וועט בלייבן א וויכטיקער צושטייער צו דער יידישער ליטע-ראטור. אזא בוך, וואס איז אן ערשמלינג ביי א מחבר, וואס האט אנגעהויבן שרייבן אין רייפן עלטער, קען זיך אויסדאכטן, אז סאיז געווען א צופאל. אבער ווען דער זעלבער מחבר טראגט אונדז שוין אונטער א צווייט בוך, דאס איצטיקע בוך; „אין גערענגל מיטן גורל“, דעמאלט דארף מען שוין אזא איינעם באטראכטן ווי איינעם, וואס האט אויף זיך גענומען א שרייבערישע מיסיע. ער קומט דורכפירן א שליחות. ער קומט אונדז דערציילן פון אזעלכע זאכן, וואס נאר ער האט געקענט זען פון זיין קוקוינקל.

אליעזר קופערמאן פירט דורך זיינע העלדן דורך אלע שבועה מדורי גיהנום; פון אויסבאהאלטן זיך אין א גרוב אין וואלד ביז אין א שקלאפן-לאגער אין ווייטן סיביר; דורך ארץ ישראל קיין אמעריקע, און אומעטום ראנגלען זיי זיך מיטן גורל. דער חלום זייערער ווערט ניט דערגרייכט. כאטש יעדער איינער איז מקריב א סך קרבנות אויף דעם מזבח, וואס הייסט לעבן. אט דעם הארבן אמת ברענגט אליעזר קופערמאן ארויס אין דעם איצטיקן בוך; „אין גערענגל מיטן גורל“.

שאל מאליץ

א י נ ה א ל ט

9	א. די וואלד־מלוכה
19	ב. אין דעם פינצטערן גרוב
29	ג. אין די לאַגערן
37	ד. צווישן פליטים אין מדינת ישראל
53	ה. ווי אַ פיש אין וואַסער
58	ו. דבורה־לע און רעגינאַ
60	ז. דער בריוו פון אַמעריקע
64	ח. די שיף פאַרט אָפּ פון חיפה
75	ט. נענטער צו אַמעריקע
83	י. דער ערשטער טאָג אין ניו יאָרק
90	יא. אין דער דיימענטן־שלייפֿעריי
96	יב. ביים סדר
97	יג. דער פסחדיקער טיש
110	יד. דימענטן און בריליאַנטן
119	טו. בענקשאַפט
123	טז. אין צענטראַל פאַרק
129	יז. אויף ימים נוראים אין וויליאַמסבורג
141	יח. ביים רבינס טיש
149	יט. פון וואַנען וועט קומען די הילף
159	כ. קריסטמעס און חנוכה
167	כא. מתנות
176	כב. רעגינאַס פלאַץ
183	כג. אַ מאָדנע באַגעגעניש
186	כד. אַ נייער גרוב
193	כה. חיימל
201	כו. מגשה
205	כז. אַנקל מעק און בערל
212	כח. צעשיידונג
230	כט. דאָס נייע הויז
238	ל. אַ שטורעם אין פּרילינג

די וואַלד־מלוכה

מנשה מונקאַטשער איז אַרומגעגאַנגען אַ צעווייטיקטער, אַ צעבראַך־
כענער ווי נאָך אַ לוויה פון אַן אייגענעם ברודער. זייט מען האָט אַרעס־
טירט חיימלען, וואָרעם ביידע, ער און חיימל, זיינען ממש נפשו קשורה
בנפשו, נשמהדיק צוגעבונדן איינער צום אַנדערן, פון זייער קינדהייט אָן.
און צוליב־וואָס? ווער וואָלט זיך דאָס געריכט? צוליב געלט? רייכקייט?
מנשה קאַרטשעט זיך פון ווייטיק.

ביידע זיינען אינעם זעלבן עלטער, טאַקע דעם חמשה עשר בשבט
ווערן זיי דריי און דרייסיקער; ביידע זיינען דערצויגן געוואָרן אינעם וואַלד־
הויף פון חיימלס פאָטער, וואו מנשהס טאַטע, שמעון דער וואַלד־שרייבער,
האָט געהאַט אַן אייגן רחבותדיק הויז אינעם גרויסן וואַלד־הויף פון ר'
לייבס „מלוכה“.

דאָס וואָס איינעמס פאָטער איז דער „מלך“ און דעם צווייטנס — בלויז
דער „שטאַטסהאַלטער“ — האָט ניט געשטערט דאָס גוטע צוזאַמענלעבן זיך
פון די צוויי חברים. ביידע צוגלייך האָבן אין זיך אַריינגענומען די גע־
דיכטע שטיקלייט פון דעם וואַלד, די נאַענטקייט און צוגעהעפטיקייט פון
בוים צו בוים, כאַטש איין בוים קען זיין עטוואָס העכער פון דעם צווייטן,
אַ וואַלד לערנט דעם מוסר פון גלייכהייט.

ר' לייבס „מלוכה“ האָט זיך דאָרט אין דער סלאַוואַקיי געצויגן מייל
אויף מייל פאַזע דעם באַרגיק־שלענגלדיקן שאַסי, אַרומגערינגלט מיט
הויכע, געדיכטע וועלדער — ווי אַ וואַלד־פעסטונג. ביים ערשטן קרייץ־
וועג, צו לינקס, איז געשטאַנען די אַלטע ברוינע, הילצערנע קרעטשמע,
מיט די רויט געפאַרבטע לאַדנס, וואו ס'האַבן זיך אַפגעשטעלט די לאַנגע
פורן, וואָס פירן די אַלערלייאיקע געהילצן פון ר' לייבס האַלץ־טאַרטעק.
דאָרטן האָט מען שוין געהערט דאָס אָפהילכן פון די דאַמף־זעגן וואָס
שניידן די פאַרשיידענע באַלקענס, ברעטער און אַנדערע געהילצן מיט אַזאַ
ראַשיקן גערויש, וואָס האָט דערמאַנט אַן דעם רויש פון ווינטערדיקע
שטורעמווינטן אין די בערג אַרום.

מנשה — נאָך אַזוי פיל יאָרן זעט עס נאָך אַלץ אַזוי לעבעדיק פריש.
ער זיצט און עס עפנט זיך פאַר אים דאָס בילד פון זיין און חיימלס לעבן,
דווקא איצט נאָך דעם וואָס ס'האַט דאָ, אַזוי אומגעריכט, פאַסירט מיט

חיימלען... הייבט קאלידיסקאפיש אן צו שווינדן פאר זיינע אויגן דאס גאנצע יונגלעבן זייערס וואס ער און חיימל האבן אפגעלעבט צוזאמען; די שטאלצע וואלד-מלוכה וואו ביידע האבן זיך אויפגעהאדעוועט; דאס אג-קומען פון דעם מוראדיקן היטלער-אוראגאן; דער פינצטערער גרוב אין וועלכן ער און חיימל זיינען געווען באהאלטן; זייער רעטונג; זייערע וואג-דערונגען; דאס לעבן אין די שקלאפישע סאָוועטישע לאַגערן; זייער פאָרן קיין ארץ-ישראל; זייערע חתונות; דאס פארלאָזן די ערד פון ישראל צוליב דעם חלום — „אמעריקע“; די אמעריקאנער דימענטן-שלייפערין אויף דעם גרויסן „צירונג-עקסטשעינדזש“ אין ניו-יאָרק. און איצט חיימלס אַרעסט; חיימל איז אַריינגעפאלן צוליב זיין רעגיאָן אין אַ נייַעם זומפּ... זכרונות קומען און שווינדן און טויכן אויף אויפסניי. עס עפנט זיך פאַר זיינע אויגן די גאַנצע מגילה פון זייער לעבן.

*
**

אין מיטן וואלד אַרום דעם טאַרטעק, שטייט זיין טאַטע, שמעון, דער וואלד-שרייבער, הויך און דין ווי אַ סאַסנע, מיט אַ לאַנג-פאַרשפיצטן בליי-שטיפט פאַררוקט הינטערן רעכטן אויער. ער האַלט כסדר זיינע אַפענע אויגן און אַנגעשפיצטע אויערן אויף די סלאַוואַקישע פויעריס-אַרבעטער וואָס טעסן אַרום די אויסגעהאַקטע ביימער; ער קוקט אויך נאָך די אַרומגע-האַקטע ביימער וואָס קוילערן זיך אויף קיילעכדיקע קלעצער צו די זעג-מאַשינען פונעם טאַרטעק.

ר' לייב גראַפּשטיין, חיימלס פאַטער, האָט געפירט זיינע מסחרים אינעם נוסחדיקן גייסט פון זיינע דורותדיקע אַבות; יחוסדיקע וואלד-סוחרים, מיט מונקאַטשער קריגערישער תקיפות און דאָך מיט גביריש-אַריסאָקראַטישער איידלקייט צו אַלעמען. ער איז, טראָץ דער תקיפות, תמיד געווען צוגעלאָזן-היימיש ווי צו אייגענע — זיינס גלייכן. צו די אַרבעטער איז ער געווען עטוואָס אַנדערש. „אַרבעטער-הענט“ — אויף זיי מוז מען אַביסעלע אַנדערש קוקן, ניט אויס שלעכטסקייט חלילה, נאָר פון געוואוינהייט, פון שטאַט-וועגן פלעגט ער אַריינקומען אין וואלד אַריין מיט אַזאַ מין תקיפותדיקן שמייכלעלע אַביסל אַנגעצויגן, הערשעריש.

אַבער די דאָזיקע מינע אויף זיין פנים האָט לאַנג ניט אַנגעהאַלטן. באַלד — און ער איז שוין געווען גוט-ברודעריש מיט יעדן איינעם. די יחוסדיקע תקי-פות האָט נאָכגעלאָזט... אין אַזוינע מאַמענטן האָט ער זיך ניט געפּוילט אויסצוטאָן זיין לאַנגע בעקעשע, נעמען ביי איינעם פון זיינע גויאישע אַרבע-טער אַ שאַרפע האַק אין זיינע פעסטע הענט און טעסטן די קלעצער מיט

פלינקער בריהשקייט ווי ער וואָלט געווען איינער פון די וואָלד־אַרבעטער. דעמאָלט זיינען די שטיקלעך זיך־אַרויסזעענדיקע באַקן פון זיין שוואַרץ גע־קרויזלטער באַרד נאָך רויטער און מער צעפלאַמט געוואָרן; זיינע גרויסע, ברוינע קאַשטאַנען־אויגן האָבן זיך צעפינקלט, ווי העלע לויטערע בור־שטינען, און די לאַנגע, שאַקלדיקע ציצית פון זיין טלית־קטן, האָבן ווי גע־גלעט די אַוועקגעטעסעטע שפענער פאַרן פאַלן צו דער ערד, ווי מיט רחמנות צו זיי.

דאַמאָלט פלעגן זיינע פויעריג־אַרבעטער גאַפן אויף אים און קוועלן פון שמחה, די עלטערע פון זיי האָבן זיך דערביי געווישט, געצויגן זייערע לאַנגע וואַנסעס פון גרויס הנאה, וואָס זייער יינגער פאַן „לייבעק“, ווי זיי רופן אים, איז אַזאָ געראַטענער וואָלד־מענטש ווי זיי.

מנשה זעט עס אַלץ לעבעדיק, פריש: —

שבת צו־נאַכט נאָך דער הבדלה, זיצט ר' לייב אין זיין ברוין לעדערנעם פאַטעל־שטול, אינם גרויסן זאַל פונם ניי צוגעבויעטן פליגל — צוגעבויט צום אַלטן־ציגלענעם הויז נאָענט צום טאַרטעק, — אַנגעטאָן אינם זיידענעם שלאַפ־ראַק מיט די געל־גילדענע שטרייפן, צוגעפאַסט צו זיין זיידענער וועסט, וואָס איז דורכגעפעדעמט מיט געלע בלימעלעך ווי מאַרגאַרעטן־קעפֿלעך. זיי מיניען זיך אין דעם אַפשיין פון דער גאַלדענער קייט פון זיין קע־שענע־זייגער.

זיין געטרייער שרייבער שמעון, ווי אַן אייגענער ברודער, זיצט נעבן אים ביי זיין רעכטער האַנט, מיטן אַפענעם שוואַרץ־טאַוולדיקן רעכנ־בוך, ער גיט אים איבער דעם פולן חשבון פון דער וואַך; וויפיל באַלקנס און ברע־טער, זיינען געטעסעט און געזעגט געוואָרן; וויפיל קלאַפטער האַלץ זיינען אויסגעלייגט געוואָרן אין די אַפענע פלעצער ביי די וואָלד־ראַנדן צום טריי־קענען; וויפיל און וועלכע געהילצן מען האָט עקספּאַרטירט דורך דער וואַך קיין בודאַפעסט, לאַנדאָן, ווין און בערלין, ווי אויך אין נאָך ווייטערע האַלץ־געמאַרקן, אין פאַרשיידענע לענדער.

איינמאָל אין חודש קומט אויך צו דער פאַראַדנער מלווה־מלכה, — זיין פאַטער ר' שמואל גראַפּשטיין מיט דער מוטער, דינה, וועלכע איז פון גרויסן פּרעשבורגער יחוס, אַזש העט, העט ביזן חתם־סופּר, ז"ל.

ר' שמואל מישט זיך מער ניט אין געשעפט, זינט ער האָט חתונה גע־מאַכט זיין געראַטענעם זון לייבלען, דעם בן־יחיד, וועמען סהאָט מער גע־צויגן צום וואָלד, ווי צו לערנען תּורה. ער האָט אים גלייך נאָך דער חתונה

זייער איבערגעגעבן די גאנצע וואַלד-מלוכה. ער אליין האָט זיך באַזעצט אין דער גאַנצער שטאַט, מונקאַטש. אין זיין גרויס, רחבותדיקע הויז, אינעם מאַרק וואו ער זיצט על התורה והעבודה, פראַוועט חסידישע טישן אויפן ברייטן שטייגער און פרעגט קיינמאָל ניט דעם זון זיינעם מכות די וואַלד-געשעפטן.

ר' שמואל זעט שוין גלייך ביי זיין אַריינקומען אינעם ניי-צוגעבויטן פליגל וואו די אַרבעטער קומען נאָך זייער חודשלעכן געהאַלט, אָ דאָס גע-שעפט האָט זיך מער ווי פאַרדאַפלט. ער האָט גרויס הנאה פון זען זיך מיט זיינע אַלטע אַרבעטער, און אויך מיט די יינגערע, וואָס קומען אַריין מיט זייערע קאַשקעטן אין די הענט. ר' שמואל זעט און הערט ווי דער וואַלד-שרייבער גיט איבער זיין לייבלען אַלע טראַנזאַקציעס און חשבונות. דערנאָך גייט שמעון צו צו דער אייזערנער קאַסע, נעמט אַרויס דעם מזומן און טיילט אויס די געהאַלטן. דאַמאַלט איז זיין לייבל זיי מכבד מיט אַ טרונק פונעם בעסטן אונגאַרישן שליוואַוויץ, און ער גיט עקסטערע פינף קראַנען ווי אַ מתנה פאַר יענע אַרבעטער ביי וועמען ס'איז צוגעקומען דורכן חודש אַ ניי געבוירן קינד. «אַ ניער פרעסער» — וויצלט ער זיך מיט זיי. דער פאַטער, ר' שמואל, קוקט און איז צופרידן מיט זיין לייבלס צוגעלאָזן «פאַן בראַסטוואַ» מיט די אַרבעטער. ער דערקענט אין זייערע פנימער, אָ זיי זיינען גרייט אוועקצוגעבן «אַ זאָק מיט באַרשט» פאַרן זון זיינעם.

ר' שמואל קוועלט אויך אָן בעתן זיצן ביי אַן אַפענעם ספר אין אַ ווינקל; פונעם זייטיקן צוהערן זיך ווי שמעון רעכנט זיך אויס מיט די האַנדלס-פאַר-טרעטער פון פאַרשיידענע ערטער; פירט די חשבונות — אַ ציפער אַראָפּ, אַ ציפער אַרויף, און זיין לייבל איז זיי דעמאַלט מכבד מיט עכטע «האַוואַנאַ» ציגאַרן פון זיין זעלטענער ציגאַר-פּושקע, גראַווירט מיט אַ מנורה און מיט פיר קליינע מגן-דודלעך אין די פיר ווינקלען. ביים עפענען די פּושקע גיט אַ בלאַנק אַרויס די געל-גילדערנע העלקייט פונעם אַכצן-קאַראַטיקן גאַלד. ער פילט נחת-דיק-שטאַלץ ביים כאַפן אַ בליק אויף זיין לייבלען, וועלכער רויכערט מיט נגידיש-אַריסטאָקראַטישער לאַנגזאַמקייט זיין ציגאַר פון בור-שטינעם, מיט גאַלד-באַצירטן ציגאַרן-שפיץ. ס'איז אַ ירושה פונעם זיידן, זיין טאַטן זכרונג לברכה, וואָס ער לייבל, געראַט אין אים אַריין ווי צוויי טראַפן וואַסער. «ער איז דאָך ווי דער זיידע אויסן אויג, ס'זאָל דאָס פעלן אַ האַר», טראַכט ר' שמואל דערביי. ער פילט ווי אים נישט צו געבן קיין עין הרע. בעת ער הערט זיין קלוג ריידן מיט די האַנדלס-לייט. דער פאַטער, ר' שמואל, פאַרגינט זיך נישט צופיל איינצוקוקן אין לייבלס שאַרף חכמהדיקע אויגן.

ווען ער נעמט — די סוחרים — אַדורך בליציק־דורכדרינגנדיק, אויסצוגע־
פינען אַלע זייערע הינטער־וועגלעך און די אַלע סוחרישע שפיצלעך.

נאָכן פאַרטיק ווערן מיט די דברי חול, איז לייבל געוואָרן גאַר אַן אַנדער
מענטש. ער האָט זיך געזעצט נעבן פּאַטער ביי דער מלווה מלכה. צוליב
כיבוד האָב, האָט מען אָנגעצונדן אַלע ליכט און די זילבערנע קאַנדעליאַב־
רעס. ר' שמואל האָט געפירט דעם פייערלעכן טיש מיט די חסידישע, גע־
לאַדענע אורחים, ווי ביי אַ רבין; די מאַכלים זיינען געווען כיד־המלך. ר'
לייבס ווייב רחלע, האָט צוגעגרייט אַלץ לכבוד דעם שווער פון וועמען זי
האָט געהאַלטן אַן עולם ומלואו, און, ווי אויך אויס צניעותדיקער ליבשאַפט
צו איר מאַן, האָט זי זיך לאַנג געפאַרעט אין די קיך מיט אירע דינסטן, ווי
צו אַ חתונה.

די ניגונים ביים טיש פון דער געהויבענער מלווה־מלכה זיינען געווען ווי
דאָס עסן — ניגון אויף ניגון. ניגונים אויך מכל טוב. ר' שמואל האָט גע־
האַלטן: ווי באַלד אַ ניגון רעדט צום האַרצן מאַכט ניט אויס פון וועלכן
רבין ער שטאַמט. נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל: — „טי־דע־ראַם־ראַם!“ און
אויב: „טי־דל־דאָם“ איז אויך גוט...

אַז טאַטע־מאַמע זיינען אַוועקגעפאַרן האָט ר' לייב באַלד גענומען טראַכטן
וועגן מאַרגן, וועגן דער וואָך. ר' לייב איז ניט געווען קיין גדלן, אָבער ער
האָט פאַרמאָגט אין זיך שטאַלץ און אויך אַזאַ מאַראַליש־גוואַלדיקע זיכער־
קייט אין זיין לעבנסוועג. זיין חשבון האָט געשטימט.

ס'האָט ר' לייב ניט געקומען וואָס די בודאַפעשטער יידן האָבן מיט
שפּאַטיקייט שטעכעלירט די מונקאַטשער און געזאָגט: — „קומט איינער פון
מונקאַטש — דאַרף מען אים קוקן צווישן די פינגער.“

יידן פון אַרומיקע ישובים האָבן אויך געוואָלט אויסמיידן די „שאַרפע
צינגער פון מונקאַטש“. יידן פון אַרום האָבן שוין געוואוסט, אַז צו האָבן אַ
דין־תורה מיט אַ מונקאַטשער איז שוין כמעט ווי האַלב פאַרלוירן. אויך לייב
פלעגט פיל־באַדייטנדיק אַ שמיכל טאָן, ווען ער האָט געהערט זייערע שטעכ־
ווערטלעך.

און די מונקאַטשער בכלל זיינען ביי זיך ניט אַראַפּגעפאַלן. כאַטש מונ־
קאַטש האָט געהאַט אַ שלעכטן שם, זיינען די מונקאַטשער געגאַנגען מיט
אויפּגעהויבענע קעפּ, שיער ניט מיט גרויס־האַלטעריי. גענומען אָבער האָט
זיך עס ניט סתם פון פאַרריסנקייט נאָר פון דעם וואָס ביי זיי, אין מונקאַטש
איז געזעסן דער גרויסער רב, פון די אמתדיקע שפּיראַס! דער רב האָט גע־

האַלטן אַ הויף און אַלץ געפירט אויפן ברייטן שטייגער. זיין בית-דין האָט געקריגט מיט דער וועלט.

מען האָט זיך געגרייסט מיטן רב, אָבער געבליבן אין מען ערדישע, גר-פיקע יידן. אין יענע מקומות האָבן שמידן בעתן קלאָפן די נעגל אין די פערדישע פּאָדקאוועס, זיך געווישט זייערע פאַרשוויצטע שטערנס מיט די מאַזאַליעדיקע הענט און דערביי אַרויפגערוקט די שטריימלעך, אָפגעזענגטע פון פייער, ביז זייערע רויטע נאַקנס, ווי די פייער-צינגלעך פון די קוזניעס. אַזוי אויך די באַלעגאַלעס האָבן פראַנק און פריי זיך ניט געשעמט צו קראַצן זייערע געדיכטע בערד און פעטע פאותן מיט די שפיצן פון זייערע בייטשן הינטער די אויסגעקראַכענע שטריימלעך, און בעת מעשה געפירט אַ פולע בויד יידן אויף די אַרומיקע יאַרדן!

אויף יענע יאַרדן האָבן די סוחרישע וויבער זיך געמישט אין מסחר מיט ווייבערישן ברעז, זיך געקאַכט מער ווי די מענער. זייערע מיילער האָבן גערוישט ווי די וואַסער-מילן, אָדער ווי דער סמבטיון. אָפילו רחלע, ר' לייבס ווייב, די גרויסע מיוחסת, איז אַ גאַנצע וואָך געווען פאַרנומען אינעם וואַלד-מסחר. „אַ אמתע אשת חיל“, האָט שמעון דער וואַלד שרייבער זי גע-רופן.

דערפאַר אָבער איז שמעונס ווייב, זלאַטע, געווען מער אין איר שטוב — אין דעם הויז אַקעגן — מיטן רויטן דאַך און ווייסע לאַדנס, מיטן ציכטיקן גערטנדל און מיט בלומען אַלערליי ביים אַריינגאַנג. הינטערן הויז — אַ גרוי-סער גאַרטן, מיט פאַרשיידענע גרינסן; פרישע פיעטרושקעס אין פּרילינג, רויטע רעטעכלעך עטוואַס שפעטער, פרישע קליינע ציבעלקעלעך מיט ווייסע קעפלעך ווי האַריקע בראַדעווקעס, ביז די באַהאַלטענע גרינע אוגערקעלעך אויף די בייטן, הינטער די דריי-קאַנטיקע העל-גרינע בלעטער, וואָס ציען זיך ווי לענגלעכע, גרינע שלאַנגען אין די אָנהייב זומערדיקע דונערן און בליצן, ווי זיי וואַלטן גאַר אַרויסגעשאַסן און אַראַפגעוואָרפן פון די הויכע פאַר-וואַלקנטע הימלען; אַזוי אויך די שפעט-זומערדיקע אַרבעסן מיט די לאַנגע שויטן אויף דינע שטענגלעך וואָס קריכן אַלץ העכער אויף די אַריינגע-שטעקטע שטעקנס ווי די קריכנדיקע וועווערקעלעך אויף די ביימער. אַזוי אויך די גרינע טאַמאַטן אינעם שפעטן זומער, וואָס ווערן צוגעבונדן צו די אַריינגעשטעקטע נידעריקע, שמאַלע ברעטלעך, אָדער שטעקלעך, און זיי הענגען אויף זייערע געדיכט-בלעטערדיקע קוסטן די ווייכע, זיי זאָלן זיך בעסער באַדן אין דער זון. וואַרעם בעסער צו קריגן די „פאַרויטלטע בעק-לעך“ פון די בריענדיקע זוניקע זומערשטראַלן, איידער ליגן אויפן פייכטן

באָדן און פוילן. ביי די זייטן פון גארטן צעוואַקסן זיך אין פולער בליאונג די גרויס־קעפיקע ווייס־און־געלע בלומען, ווי גלאַקן, און געבן זיי שטייען די הויכע קוקורוון־שטאַנגען, ווי אויך די נאָך העכערע שטאַנגען פון געל־גילדענע אוילבירטן מיט זייערע שוואַרצע קעפלעך אין מיטן, ווי חן־פעפער־לעך אויף רייצנדיקע פרויען־באַקן. און אַט קומט באַלד די שעה אויסצו־גראַבן די קאַרטאַפלעס און בוריקעס אין שפעטן האַרבסט! דאָס אַליץ ווערט געטאַן פון שמעונס ווייב, זלאַטע, די דאַרפֿס־טאַכטער. אַזוי איז דאָך אויך געווען ביי איר טאַטן, דעם פאַכטער וואו מוטער און טאַכטער האָבן גע־אַרבעט אַרום די גערטנער ווי די מוראַשקעס אין זייערע גיטער. זלאַטע איז ניט געווען פון די נאַטור באַוואונדערער, ווי פאַעטן און אויך ניט פון די סתם־פאַרבענקטע ווי די שטאַט־מענטשן. זי האָט דורכפילנדיק געאַטעמט מיט יעדן קנאַספּ פון די ביימער און בלומען, מיט יעדן וואַרצל און אייגלדיק קעפל־שפראַץ פון די גרינסן. זי האָט אויך געלעבט מיט דעם טראַגן־און־קאַטשן זיך פון די הויז־קעץ, און מיט דעם טראַגן און קעלבן זיך פון די קי און אַנדערע בעלי־חיים, אַרום זייער שטוב אינעם דאָרף. און אַז זי איז אַליין פאַרגאַנגען אין טראַגן, האָט זי נאָך מער דורכגעפילט דעם זיסן תענוג פון באַפרוכפערונג און האָט זיך נאָך מער אינערלעך פאַרבונדן מיט אַלע בעלי־חיים און מיט די צמחים פונעם אַרום.

זלאַטע, די פעט־לייביקע מיט די קיילעכדיקע ברוסטן און דיקע פאַר־קיילעכדיקע היפטן האָט אָבער ווי אַ יידישע טאַכטער אויך שטאַרק און זיס ליב געהאַט זיך איינצוהערן צום קלאַנג פון לערנען פון איר בן יחידל. מנשהלע צוואַמען מיט ר' לייבס און רחלס בן יחיד, חיימל. זיי זיינען געבוירן געוואָרן אין איין צייט און האָבן ביידע געלערנט אין וואַלד בית־המדרשל, אינעם הויף פון ר' לייבן, ביי פאַרשיידענע מלמדים, פון קינדווייז אָן.

זלאַטע פלעגט זיך אַפרייסן פון אירע אַרבעטן ביי זיך אין שטוב און אויך פון העלפן אין דער הויז־ווירטשאַפט ביי רחלען, שטעלן זיך הינטער די אַפענע פענצטער פונעם בית המדרש אום זומער, אָדער הינטער דער טיר אין ווינטער, זיך איינצוהערן צו די קלאַנגען פון די תורהדיקע טענער פון ביידע קינדער. דאָס האָט געוואַרעמט איר האַרץ מיטן אויסטערלישן יידיש־מאַמעשן סוד פון אייביקייט. זי פלעגט זיך צומאַל אַריינגבענען מיט שטילע פאַרכטיקע טריט אויף די שפיץ פינגער אינעם בית־המדרשל אין די זומער־דיקע שפעטע נאַכמיטאַגן, מיט דריי שטייערנע טעפלעך קאַלטע זויער־מילך פאַרן מלמד און פאַר ביידע קינדער, און מיט דריי גלעזער הייסע מילך אין ווינטער.

ביי ר' לייבן און רחלען, אזוי ווי ביי זלאָטן און שמעון, זיינען די ביידע יינגלעך געווען איינגעבאָקן אין זייערע הערצער ווי אייגענע קינדער.

אַפילו די שניידערס, וואָס זיינען געקומען פון שטאָט אינעם וואַלד־הויף פסח־צייט, צו נייען די קליידער פאַר די פרויען און קינדער, און די מלבושים פאַר די מענער און יינגלעך, האָבן שוין געוואוסט צו צושניידן אַקוראַטנע מלבושימלעך פאַר ביידע יינגלעך. דער שניידער־מייסטער, דער האַלב בלייב־דער מאיר, וואָס האָט געשמט מיט זיין גוטן צושניידן אַזש ביז בודאַפעסט, האָט נאָר גענומען די מאָס פון איינעם פון זיי, אזוי אויך ביים אָנמעסטן מיט די נאָך ווייסע פאַסטריגעס, האָט ער זיך צוגעשאַרט מיט שטילן ערב־פּרוכט צו דער טיר פון וואַלד־בית־המדרש, האָט מיט ציטערנדיקן דרך־ארץ די קליאַמקע לייכט געעפנט, האָט דורך דער אָפּענער שפּאַרונע אַ קדושהדיקן בליק געטאָן אויפן קעגנאיבעריקן אַר־ון־קודש, מיטן טונקל רויטלען פּרוכט, דערנאָך עטלעכע מאָל געשאַקלט מיטן ווייז־פינגער, שטיי־ענדיק ביי דער דרויסנדיקער זייט פון שוועל, ווי אַ וואונק צו זיי אַרויס־צוקומען צום אָנמעסטן, ווייזנדיק זיי פון ווייטנס די מלבושימלעך אין זיין לינקער האַנט. ביי זייער אַרויסקומען אינעם פאַדער־הויז מיטן מלמדס־הס־כמה, האָט ער, מאיר, מיט אַ שטיק ווייסן קרייד נאָר אָנגעמאַסטן איינעם פון זיי, צוגעלאָזט אַ ביסל אין ברייט און לענג — צום אויסוואַקסן. שפע־טער, נאָכן אויספרעסן האָבן די מלבושימלעך ביידען געפאַסט ווי פון איין פּורעם אויסגעגאָסן. ביידע, מנשה און חיימל האָבן זיך זומער־צייט אין די ערב־שבתדיקע נאַכמיטאָגן, באַפרייטע פון די מלמדים, געשפּילט אין זאַמד ביים טייכל, אַרום דעם באַרגיקן וואַלד. זיי האָבן געבויט הייזלעך און היילן, און ליב געהאַט צו הערן דאָס פליעסקן פון זייערע געוואַרפענע שטיינדלעך אינעם שטילן לויטערן וואַסער, וואָס האָט זיך געבליט אינעם אָפּשיין פון די בלויע וואַלדיקע בערג.

די צוויי טונקל־ברוינע הינטלעך פון דעם וואַלד־וועכטער סטעפּאַן, ציגאַן און וואַליאַן, ביידע ווי אַ צווילינג, נידעריק־לענגלעכע מיט ווייס־שנירלדיקע פלעקן אַרום זייערע העלדזער, מיט לאַנגע פאַרשפיצטע אויערן לעפלעך — פלעגן זיי אין מיטן שפּיל פון די צוויי יינגלעך, זיך אַ לאַז טאָן צו זיי מיט הינטישער אימפעטיקייט און אויך מיט אַ בייז־ברוגנז־שפּילעוו־דיקן געביל: — „וואָס האָט געקענט הייסן: — פאַרוואָס שפּילט איר זיך אָן אונדז? —

חיימל, דער בלאַנד־העלער, האָט דער ערשטער זיך אַ לאַז געגעבן

צו זיי געגלעט מיט זיינע הענט איבער די סאַמעט-פעלענע קעפלעך און גערעדט צו זיי יידיש מיט אַ סך ליבלעכקייט: —

— אַ נו, כאַפט מיר דאָס שטיינדל אויפן וואַסער!
פּליסק! און ביידע הינטעלעך האָבן זיך געלאָזט נאָכן געוואַרפענעם שטיינדל, וואָס איז געשפרונגען, שפרונג נאָך שפרונג, איבער דעם אויבער-פלאַך, געשפּריצט מיט פינקלדיקע טראַפּנס, זיך געפאַליעט און גענומען זינקען צום דנאָ.

די הינטלעך האָבן געפרוּווט כאַפּן — אָבער ניט געקענט. דאַמאַלט זיינען זיי אַנטוישטע, צוריקגעקומען צום ברעג מידע, מיט נאָסע פעלן, מאַטע, ווי לעדערנע גומזען. געשאַקלט מיט די קעפּ מיט די פאַרוואַסערטע אויגן-לעפלעך, און שטיל אונטערגעבולן ווי גערעדט, ווי זיי וואַלטן זיך אַנטשולדיקט פאַר ניט אויפכאַפּן דאָס שטיינדל. ביידע יינגלעך האָבן זיי וואַרעם געגלעט איבער די רוקנס, און די הינטלעך הכנעהדיק זיך אויס-ציען נידעריק, נידעריק און געהאַט פונעם גלעטן אַ סך תענוג.

חימל לויפט אַריין אין הויז, די הינטלעך לויפן אים נאָך ביז דער טיר. ער ברענגט זיי אַרויס עטלעכע שטיקלעך קאַנדל-צוקער, הויבט דאָס מיט יינגליש-שטיפּערישקייט העכער און העכער איבער זיערע קעפלך, און זיי פלינקר פון אים, שפּרינגען אין דער לופטן און כאַפּן פינקלדיקן קאַנדל-צוקער אין זיערע מיילער.

מנשה און חימל האָבן שוין געלערנט גמרא מיט תוספות ביי ר' יוסף לייב, דער למדן-מלמד פונעם גאַליצישן שטעטל ריישע. ער איז געווען אַ הויכער, שיינער מאַן, מיט אַ הדרת פנים, אַ שמאַל לענגלעכדיקס ווי אַ ספרדישער מקובל, מיט אַ טונקל שמאַל בערדל, אַ מדקדק אויף רייניקייט מיט אַ קפּדנותדיקער שטרענגקייט. ביים מסביר זיין אַ שיעור פון דער וואַך פאַר די צוויי תלמידים זיינע, האָט ער אַלץ אַרויסגעבראַכט מיט לויטערער קלאַרקייט. ביידע תלמידים האָבן באַטראַכט זייער רבין ווי אַ גוטן חבר זייערן. בעתן גיין צוזאַמען אין זייערע שפּאַצירן אין די זומערדיקע פאַר-נאַכטן אין טיפּן וואַלד, האָט ער זיך מיט זיי געשפּילט אין וואַרפּן די אויפ-געהויבענע שלאַף-פעלעך אין אַ געוועט פון „העכער“ און פון כאַפּן זיי. אַזוי פלעגן זיי זיך פאַרשפּילן ביזן אַנקומען צום שמאַלן וואַלד-וועג ביים שטיינערנעם וואַסער-קוואַל וואו סהאַט געוואוינט זייער וואַלד-וועכטער, סטעפּאַן, אין דער ניי-איבערגעבויטער שטוב. ווען עס איז נישט געווען צו שפעט צום צוריקגיין אין בית-המדרש צו דאוונען מנחה האָבן זיי זיך אַפּ-געשטעלט פאַר סטעפּאַנס שטוב וואו ער מיט זיין ווייב און מיט די דריי

מיידלעך זייערע, זיינען אַרויסגעקומען זיי מכבד זיין מיט פריש, קאַלט וואַסער פונעם דערבייאיקן קוואַל. די מיידלעך, עטוואַס עלטער פון זיי, האָבן זיי באַטראַכט מיט פאַרבויהגענע העל־פלאַקסענע קעפלעך, מיטן בייסן די נעגל פון זייערע רעכטע הענט, מיט שעלמיש־דאַרפישער שעמעוודיקייט, און זיי דורכגענומען מיט יונג־שיקסלדיקער גלוסטונג.

די צוויי שיינע יינגלעך, מיט די קיילעכדיקע ראַזאַווע באַקן, זיינען גע־שטאַנען פאַררויטלט, ווי די עפל אויפן בוים אַקעגן זייער הויז. די צוויי הינטלעך, ציגאַן און וואַליאַן, זיינען דערביי געשפרונגען, געלעקט די הענט מיט זייערע נאַסע צינגלעך.

די צוויי יינגלעך זיינען ניט געווען קיין פרעמדע אויך צו די אַרומיקע שקצימלעך. אין די פרייטיקדיקע נאַכמיטאַגן, באַפרייטע פונעם לערנען, האָבן זיי זיך געשפילט מיט זיי אין וועט־געלויפן און אויך אין מלחמהדיקע שלאַכטן, וואו זיי זיינען געווען די קאַמאַנדרן.

חיימל און מנשה, געבוירן און דערצויגן אין וואַלד, האָבן מיט קינדע־רישע פילבאַרקייט געשפירט יעדן ריר און שאַרף פון אַלע לעבעדיקע באַ־שעפענישן וואָס פויזן, קריכן, לויפן און פליען אַרום אינעם וואַלד. זיי האָבן ווי שטיפערישע קינדער ליב געהאַט צו הערן זייערע אַרויס־געשרי־גענע ווידער־קולות, די עכאַס, ווי די וואַלד־ביימער וואַלטן זיך געשפילט מיט זיי ביים נאַכמאַכן די צוויטשערייען פון די אַלערליי פויגל־געזאַנגען, דאָס מעקן פון די קי און קעלבער, דאָס בילן פון די הינט און דאָס הירזשען פון די פערד און לאַשיקלעך.

ווען זיי זיינען אונטערגעוואַקסן, פאַרנומען געוואָרן אַלץ טיפער אין לערנען האָבן זיי אין זייערע וואַלד־שפאַצירן מיט זייערע מלמדים געזונגען דעם מונקאַטשער רבינס ניגונים. דער וואַלד האָט מיטגעזונגען און האָט זיי דערמאַנט עכאַדיק זייערע קינדערישע שטיפערייען פונעם נאַענטן אַמאַל.

טעג פון אימה

און ס'איז געשען! ...

דער דורותדיקער וואַלד האָט אַ ציטער געטאַן: די טיפע שטילקייט פון שטאַמען באַשיצטע איז אויפגעבראַכן געוואָרן; די מיסטישע, סודות־דיקייט איז פלוצלונג אַנטבלויזט געוואָרן — געוואָי, געשריי! ...

ניט דאָס געשריי פון אַ געיאַגטער חיה, ניט דער געביל פון יאַגד־הונט, נאָר דאָס געשריי פון מענטש, אין זיין געלויף פון טויט?

הילף? קיינער בעט שוין ניט קיין הילף!

חורבן, ביימער רוישן, בייגן זיך אַלע אַהין-אַהין, שטורעם, געוויטער.
 איין בוים בייגט זיך און זאָגט אַן דעם צווייטן בוים; דער צווייטער זאָגט
 אַן דעם דריטן — ביימער, ביימער מיט דער דיקער קאַרע פון דורות —
 צעשראַקענע, צעבוויטעטע.

אַ, פייערן! פייערן! און מחנות וואַלד-געפליגל פליען, טראָגן זיך אין
 אימה; אַלע קולות אַנטלויפן; דער קראַ-קראַ צוזאַמען מיטן טשיר-טשיר,
 דער קור-קור צוגלייך מיטן קוק-קוק; בראַ-בראַ צוגלייך מיטן דיל-דיל.
 אַלע אַנטרינען. איין געשריי בלייבט — גוואַלד!
 די וואַלד-פעסטונג פאַלט — און איז געפאַלן!

ב.

אין דעם פינצטערן גרוב

ביז דעם אָנהייב פון דייטש-נאַציסן מאַרש אויף רוסלאַנד, האָט ר' לייב,
 ווי אַלע אַנדערע יידן, זיך נישט געריכט אַז דער חורבן-פוילן וועט אויך
 קומען אויף זיי. זיי זיינען געווען פאַרצערט און דערשראַקן, אָבער פול
 מיט בטחון אין גאַט. אויך די שטאַלץ-אונגאַרישע מאַדיאַרישקייט, אַז צו זיי
 וועט עס ניט דערגיין, האָט געלינדערט דאָס האַרץ.

אין איינעם פון יענע פינצטערע טעג, זיינען אָבער די דייטש-נאַצישע
 עס-עס רוצחים מיט דער מיטהילף פון רוטענער, סלאַוואַקן, קראַאַטן, און
 אונגאַרן, באַפאַלן די יידישע ישובים אַרום; ווי היישעריקן, ווי בלוט-דאַר-
 שטיקע חיות האָבן זיי זיך מיט ברענענדיקער רוצחישקייט אַ לאַז געטאַן
 אין זייער איבערפאַל אויף די יידן; זיי האָבן אַוועקגעפירט די יונגע מענער
 פון אַלע יידישע היימען; זיי איינגעטיילט אויפן דייטש-פרייסיש מיליטע-
 רישן שטייגער אין עשאַלאַנען, זיי געטריבן אויף די פעלדער, וואו די רוסן
 האָבן, פאַר שוץ, אויסגעלייגט מינעס, און פיל טיוזנטער יונגע יידן זיינען
 אויפגעריסן געוואָרן אין דער לופטן, יידן האָבן אַפילו ניט באַוויזן אויס-
 צושרייען: — שמע ישראל!

זייער בלוט האָט געשפּריצט אויף די האַלב פאַרדאַרטע גראַזן און
 קוסטן. זייערע צעריסענע גלידער זיינען אַריינגעקוועטשט געוואָרן אין דער
 נאָך ווייכער סוף-זומערדיקער ערד דורך די נאַכלויפנדיקע דייטש-מערדערישע
 פאַנצער-דיוויזיעס — צום קריג מיט די רוסן! אין מיטן האַרבסט האָט דער
 דייטש געזיט אויף די פעלדער — בלוט און טויט!

אלע וועגען זיינען פול מיט זיך-ציענדיקע פארוחשכטע יידן פון דער גאנצער סלאוואקיי; מיט געבוירענע קעפ און אונטערגעהאקטע פיס, שלעפן זיי זיך, און ווייסן נישט וואוהין. זיי שלעפן זיך ווי מידע קראליקעס געיאגטע פון ווילדע וועלף. ווערן ללעג ולקלס פארשפאט ביים בארבייגיין גויאישע דערפער און קרעטשמעס. צוזאמען מיט שפאט קומט אויך האק און קויל.

ביי ר' לייבן אין הויף איז האלב פינצטער. סטעפאן, דער געטרייער וואלד-וועכטער, העלפט צו פארפאקן און באהאלטן וואס גאר מען קען. רחלע ר' לייבס ווייב, מיט די קינדער שטייען צעשראקענע, זי — בלאס און געל, ווי זי וואלט אויפשטיין פון א טיפוס, ברעכט זיך די הענט אין קראמ-פיקער פארלורנדיקייט. די קינדער פארקליפעט אין זייערע איינגעהאלטענע געוויינען, רינגלען ארום זייער פאטער, ר' לייבן, וואס רעדט מיט סטע-פאנען, מיט א געבראכן קול, ביים איבערגעבן אים די שליסלען פון טארטעק און פון דעם הויף, ווי אזוי ער זאל אפהיטן דאס פארלאזטע פארמעגן. זיינע אויגן זיינען צעצונדן מיט אן אַנגסטלעך-פארביטערט פייער, ביים געזעגענען זיך מיט סטעפאנען. דריקנדיק פעסט סטעפאנס האנט, זאגט ער: — „ווער ווייסט אויב ס'איז שוין נישט צו שפעט אונדזער לויפן? כ'גיי וואו די אויגן וועלן מיך טראגן“. ער שטופט אריין אין סטעפאנס בועם-קעשענע א פעקל צירונג און געלט, באשווערט אים, אין גאטס נאמען, צו ראטעווען זיינע און שמעונס קינדער.

ר' לייב האט געהייסן סטעפאנען צוגיין צום מונקאטשער בירגערמייסטער אדריאן קאפטשאק, זיין טאטנס פריינט, אז ער זאל אריינשטעלן א געשעפטס פארוואלטער אין טארטאק. צוזאמען מיטן נייעם פארוואלטער וועט סטע-פאן אנפירן מיטן טארטאק אויף קאאפעראטיווע יסודות. אזוי ארום וועלן די עלטערע פויערים-ארבעטער האבן א חלק אינם טארטאק און ניט טראגן קיין שנאה אויף אים, סטעפאנען. דאס וועט פארמיידן, אז וועלכע פויערים זאלן חלילה ארויסגעבן צו די דייטשע מערדער זייערע באהאלטענע קינדער. „פאראגעס ניט סטעפאן“, האט ר' לייב געזאגט, „די ווענט האבן אויערן אפילו אין דעם טיפן וואלד פארהוילן“.

ר' לייב איז אוועק אין דער פינצטערער מיטן-נאכט אויפן שמאל באגריקן שטעג. מיט צוויי וואלדעס אין זיינע הענט.

סטעפאן איז ארויס פונעם הויז מיט א געבויענעם קאפ, געבויען צו דער פייכטער אנהייב-הארבסטיקער ערד, באדעקט מיט געפאלענע, צע-קארטשעטע בלעטער און וואלד-נאדלען; האט געווישט פון זיינע נאסע שווארץ-דיקע וואנצעס די פליסנדיקע געזאלצענע טרערן אויף זיי. נאך אים האבן

געשלייכט דורכן וואָלד מיט שלאָבעריקע טריט, ווי וויסטע יתומים, די צוויי יינגלעך, היימל און מנשהלע, און די צוויי מיידלעך, זייערע שוועסטערלעך, ריוועלע און שרהלע, זיי די מיידלעך, האָבן גערעדט סלאַוואַקיש ווי די גוים, האָבן געהאַט בלאַנדע האַר ווי שיקסלעך. זיי האָט סטעפּאַן גלייך ביים אַריינקומען אין זיין הויז, צוזאַמען מיט זיין ווייב מאַריאַ, אָפּגעשניטן די לאַנגע צעפּ, זיי אָנגעטאַן אין די פּראַסטע קליידלעך פון זיינע אייגענע מיידלעך. סטעפּאַן און סטעפּאַניכע האָבן לכתחילה באַשלאָסן צו האַלטן די מיידלעך ביי זיך אין שטוב.

אַבער ווען סטעפּאַן מיטן ווייב זיינען נאָכן פּאַרטיק ווערן מיטן גרוב, צוריקגעקומען אין שטוב אַריין, זיינען נאָך די מיידלעך נישט געשלאָפּן. זיי זיינען געזעסן אויפן שטרויענעם געלעגער אין אַ ווינקל און שטיל געהעשעט. די פּנימלעך זייערע זענען געווען וויס ווי די וואַנט. האָבן סטעפּאַן מיט מאַריאַ באַשלאָסן, אַז זייער בלייבן אין שטוב איז געפּערלעך. זיינע שכנים וועלן דערקענען, אַז זיי זיינען יידישע קינדער, זיי וועלן דאָס דער-שנאַפּן אין זייערע פּאַרטרויערטע יידישע אויגן און אומר ועושה — באַלד האָבן זיי די מיידלעך אַריבערגעפּעקלט אין אַ זייטיק בוידעם־שטיבל הינטערן וואַלד.

די צוויי יינגלעך האָט סטעפּאַן באַהאַלטן אין גרוב, וואָס זיי האָבן יענע נאַכט אויסגעגראָבן מיט פיבערישע שנעלקייט און מיט אַ פּאַרשטומ־טער שטילקייט. דער גרוב איז געווען נאָענט באַהאַפּטן צו זייער קעלער. זיי האָבן דעם גרוב צוגעדעקט מיט דיקע פעסטע ברעטער, באַלייגט פון אויבן מיט אַ צודעק פון אַ פּלאַכטע גראַזיקער ערד, ווי די גרין גראַזיקע לאַנג־קע אַרום.

אין אַ ווינקל פונעם גרוב האָבן די יינגלעך, מיט אַ שפּיציקן שטיק אייזן, וואָס סטעפּאַן האָט זיי אַריינגעגבן, אויסגעגראָבן אַ טיפּן לאַך פאַר מענטשלעכע באַדערפענישן. די יינגלעך האָבן ניט געפּרעגט קיין קשיות. די נאָענטקייט פון מלאך המוות האָט זיי שנעל אַלץ אויסגעלערנט. סטעפּאַן און מאַריאַ האָבן זיי אַריינגעגעבן יעדע נאַכט, דורכן עפענען דעם צוגע־פּאַסטן שטיין אין דער קעלערוואַנט, אַ צעשניטן ברויטל, עטלעכע ציבעלעס און מערן. טיילמאָל אויך עטלעכע עפּל אַדער באַרן, און אַ טאַפּ וואַסער.

מנשה און היימל האָבן אין דער לעצטער מינוט פאַרן שיידן זיך מיט זייערע טאַטעס און מאַמעס, מיטגענומען זייערע שיינע תּפּילין, מיט די שוואַרץ בלאַנקנדיקע בתים אין די אויסגעבעט־פּלוזשענע שייידלעך, וואָס ליגן אין די געהאַפּטענע טונקל־בלוי סאַמעטענע, תּפּילין־זעקלעך, מיט די

גאַלדענע מגן-דוד, אויסגעאָפּענע פון זייערע שוועסטערלעך צו זייערע אָקאַרשטע בר־מצוהס.

אינעם גרוב האָבן זיי מיט אָנגעשפיצטע אויערן, ווי יונגע הירשן, איינ-געהערט זיך צו די עכאַס פון די פרי־מאַרגנדיקע פייגל-קולות, וואָס איז זיי באַקאַנט פון זייער קינדהייט אָן. דעמאָלט האָבן זיי געלייגט תפילין, מיט טאַפּנדיקע הענט האָבן זיי בודק געווען זייערע רצועות של־יד צי די שדיס זיינען ווי סבאָדאַרף צו זיין. און מיט אַ ציטערדיקן אָנקלאַפּ דעם של־ראש באַרירט.

זיי האָבן אַ סך מאָל געהערט מיט ציטערדיקע הערצער, שווער־שטיוול-דיקע טריט איבער זייער גרוב. — דער גאַצי־רוצח האָט חיהדיק, געזוכט באַהאַלטענע יידן.

אינעם גרוב האָבן זיי יעדן טאַג בלחשדיק איבערגעזעצט אַלץ וואָס זיי האָבן געדענקט פון זייער לערנען ביי די מלמדים, זיי האָבן געציילט די טעג פון דער וואָך מיט אַקוראַטנער פינקטלעכקייט, און אַזוי אַרום אויס־גערעכנט דאָס אויספאַלן פון די שבתים און ימים־טובים פון זינט דעם טאַג פון זייער אַראָפּנידערן אַהער אין גרוב אַריין.

אין זייער בענקשאַפט צו פאַסטן די ערב־שבתדיקע טעג, כדי מער הנאה צו האָבן פונעם שבת, באַהאַלטן זיי דאָס ברויט, די ציבעלע מיטן עפל אין אַ זייטיקער גריבל. צו קבלת שבת דרייען זיי איבער זייערע פאַלטנדלעך מיט די אונטערשאַקן פון אויבן, און די איבערגעדרייטע רויט־פלאַנעלע אַרבל לויכטן מיט זייער טונקעל רויטלעכקייט ווי די געצונדענע שבת־ליכט פון די מאַמעס.

זיי טאַנצן אונטער מיטן נעמען זיך פאַר די הענט ביים אויסזינגען מיט שטילן געמורמל דעם „לכה דוד לקראת כלה, פני שבת נקבלה“.

ווען חיימל צעוויינט זיך ביים „רב לך שבת בעמק הבכה“, ציט אים מנשה שטאַרקער ביי זיינע הענט, זינגט מיט דערשטיקטן חסידישן ברען דעם „והוא יחמול עליך חמלה, לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה“.

נאָכן פאַרענדיקן קבלת שבת מאַכן זיי עטלעכע קליינע טריט, צו דער שטיי־עפענונג פונעם קעלער־לאַך ווי זיי וואַלטן, ווי אַמאָל, אַהיים גיין פונעם וואַלד־בית־המדרש, און זאָגן „שלום עליכם, מלאכי השרת“, מיט אַ שבתדיקער שמחה מאַכן קידוש איבערן טעפל־וואַסער אין ביינדס הענט, און ביים טרינקען פילן זיי דעם טעם פון קידוש־וויין.

זיי וואַשן זיך די הענט מיט עטלעכע טראָפּן וואַסער, מאַכן המוציא

איבערן שוואַרצן ברויט און פילן די אייער און זאָפראַן ריחות פון מאַמעשיס פריש געבאַקענער שבתדיקער חלה.

אַזוי אויך אין די צומאַרגנס פון די שבתים זיינען זיי אין זייערע דמ־ יונות, נישט אינעם גרוב, נייערט זיי דאַווענען אינעם וואַלד־בית־המדרש וואו זיי רופן זיך אויף איינער דעם אַנדערן צו עליית־התורה, חיימל אַלס כהן, מנשה אַלס ישראל.

זיי האָבן נאָר נישט געוואוסט: — דאַרף מען מזכיר נשמות זיין! ... דער רוצח מאַרדעט דאָך רעכטס און לינקס. חיימל פלעגט טראַכטן: אפשר טאַקע יאָ? אָבער מנשה האָט אים אָפּגערעדט פון דעם: — „דער טאַטע מיינער האָט געהאַלטן פון פּסוק „אַל תּפתח פּה לּשׁוֹן“. אָבער אינעם האַרץ האָט ער נישט געספּקט אויף אַ רגע אָפּילו, אַזוי ווי חיימל אַז מיט זייערע עלטערן איז שוין לאַנג נאָך אַלעמען, אַז זיי זיינען פאַרפּייניקט און פאַר ברענט געוואָרן מיט אַלע אַנדערע יידן. ווען חיימל האָט איינמאַל אין אַ פיבער פון קעלט און אין היץ זיך געשאַקלט ווי אַ דין צווייגל פון אַ בוים אין אַ שטורעמווינט, האָט אים מנשה געטוליעט צו זיך, צו זיין דאַרן גוף, אים אַרומגענומען מיט זיינע דינע הענטלעך, אים צוגעדעקט מיט זיין פאַלטנדל, געוואַרעמט אים מיטן הויך פון זיין מויל, גענענט דאָס ביסעלע וואַסער צו זיינע פאַרטריקנטע ליפּן, אים אַזוי געהאַלטן אויף זיך עטלעכע טעג און נעכט. ווען חיימל האָט פּלוצלונג אויפגעעפנט זיינע ברענענדיקע אויגן, געפרעגט מנשה: — „וואו זיינען מיר?“ האָט מנשה געענטפערט אים: — „אין גרוב זיינען מיר, אויס מורא פאַר די דייטשישע מערדער“.

חיימל פּרעגט אים וואָס וועט ווערן מיט די שולן, בתי מדרשים, ספרי תורות און ספרים. מנשה ענטפערט: — „היטלער מיט זיינע דייטשן וועלן זיי פאַרברענען צוזאַמען מיט די יידן און דער רויך ווי דער אַמאַליקער קרבן וועט דערגרייכן צו די הימלען“.

חיימל: — ווילן די דייטשן און די אַנדערע גוים בלויז גוים אויף דער וועלט, מיט אַ גויאישן גאַט?

מנשה: — זיי ווילן אין גאַנצן קיין גאַט ניט, היטלער וועט זיין זייער גאַט. נאָר סקומט אַ נס, לאַמיר נאָר וואַרטן.

חיימל: — וועט דאַמאַלט קומען משיח?

מנשה טרערן זיינען גערונען אויף חיימלס הייסן שטערן. ער האָט אים געדריקט צו זיך נאָך שטאַרקער ווי פריער, געשעפטשעט טרערנדיק ווי אַ תפילה אים אין אויער אַריין: — „שטאַרב נישט חיימל! לאַז מיך ניט איבער אינעם גרוב אַליין“.

חימל איז אַרײַנגעפאַלן אין אַ טיפּן שלאָף, באַדעקט מיט אַ פּיטשנאַסן שווייס. ווען חימל האָט זיך נאַכדעם געבעסערט צו ביסלעך, האָט זיך פּלוצלעם געעפּנט דער שטיין אין קעלער צו זייער גרוב און סטעפּאַן, ביים טונקעלן געבלעכען ליכט פון זיין קליינער לאַמטערנע האָט זיי געהייסן אַרײַנקריכן אינעם קעלער אַרײַן.

סטעפּאַן האָט זיי געזאָגט שטיל: — „היינט איז די גרויסע קריסט־לעכע חגא, דאָס געבורט פון אונדזער דערלייזער, די נאַציש זיינען היינט ביינאַכט און אויך מאַרגנדיקן טאַג פאַרנומען מיטן פרעסן און זויפן, קאַנט איר דערווייל זיך אויסגלייכן אייערע צעבראַכענע ביינער.“

מנשה איז אַרויסגעקראַכן שלעפּנדיק מיט זיך דעם נאָך פאַרשוואַכטן חימלען. סטעפּאַן האָט אים צוגעהאַלפּן, זיי האָבן חימלען אַוועקגעלייגט אויף דער ערד, און סטעפּאַן האָט באַלד געבראַכט אַ פּרישן זאַק מיט היי און האָט חימלען אַרומגעוואַשן מיט פּריש וואַסער. דערנאָך האָט ער זיי געבראַכט טיי מיט צוקער, פּרישע, ווייסע ברויט מיט קעז און גע־קאַכטע אייער. ער האָט זיי געוואַלט מכבד זיין מיט עפעס פון זיינע וויינאַכט־מאַכלים, אָבער זיי האָבן אים געדאַנקט.

סטעפּאַן האָט זיי געהאַלטן דעם גאַנצן מעת לעת פון וויינאַכטן ביי זיך אין קעלער. חימל האָט זיך אויף אַזויפיל געבעסערט, אַז פאַרנאַכט־צו האָט ער שוין אַליין, אַן קיינעםס הילף, געקאַנט צוריקקריכן מיט מנשהן אינען גרוב אַרײַן.

זיי האָבן ביסלעכווייז אויפגעהערט צו פילן די פּיין און אָנגעהויבן גאָר צו שפּירן די לוסט און גלוסט צום לעבן. צי דערפאַר ווייל עס האָט זיך ביי זיי געשטאַרקט דער טיפּער גלויבן פון דעם אַלט־יידישן חזיון, אַז „כי תעבור ממשלת זדון מן הארץ“, אַז סוף כל סוף וועלן זיי נאָך דערלעבן אַרויסצוקומען אין אַ מענטשלעכער וועלט? אָדער אפשר צוליב זייער שטאַרקן ווילן צום לעבן? זיי האָבן שוין אַפילו אין זייער גרוב־צוגעוואוינט־קייט אָנגעהויבן צו פילן די פּרייד פונעם לעבן. זיי האָבן שוין אָנגעהויבן זעען אַזאַ מין פינצטערע — ליכטיקייט. עס האָט זיך מיט דער צייט ביי זיי אַנטוויקלט אַ שטאַרקע סענסיטיוויטעט צו יעדן ריר און יעדן שאַרף איבער דעם דעק פון גרוב, נישט נאָר די קלאַנגען פון די פּייגל־געזאַנגען אינעם וואַלד האָבן זיי געהערט, נאָר אויך די פּייגלישע טריט די לייכטע איבערן פּיר־עקיגן גראַזיקן צודעק. זיי האָבן אויך שוין דערפילט און ממש ווי געזען דאָס דורכשלייכן פון די וועווריקעס, האָזן און קראַליקעס. צו פּרילינג צו האָבן זיי דורכגעפילט די לייכטע, דינע רעגנס און דאָס

שמעלצן זיך פון שניי און אייז, דאָס שפּראַצן פֿון די קנאַספֿן, שפּעטער — די העלע זומערדיקע גרינקייט אַרום זיי, דאָס קוואַקן פֿון די פּראַשן, דאָס זשומען פֿון די פּליגן און אינזעקטן אַלערליי — אַזוי אויך די האַרבסטדיקע שלאַקס־רעגנס און דאָס רוישעריי פֿון די צעשראַקענע שאַקלדיקע ביימער, און דאָס פּאַלן פֿון בלעטער און זייער דרייען זיך אין אַ ווילדן געווירבל, און אויך די ווינטערדיקע שניי־שטורעמס און די קנאַקעדיקע פּרעסט, וואָס האָט איינגעשלעפּערט דעם וואַלד אין אַ טויטער שטילקייט. זיי האָבן זיך אויך צוגעוואוינט צום דוממדיקן שווייגן. יעדער פֿון זיי איז געווען אַריינגעטאַן אין זיך און אין זיינע אייגענע טראַכטונגען, נישט נאָר איבער זייערע ליידן און געפּאַרן, נאָר אויך נאָך מען איבערן גורל פֿון זייערע נאָענטע, זייערע טאַטעס און מאַמעס, זייערע שוועסטערלעך. לעבן זיי? ... וואו זיי זיינען זיי וואָס איז מיט זיי געשען? ... זיי האָבן ממש געפּילט זייער אַטעם אַרום זיך און אין זיך, זיי האָבן געלעבט מיט זיי, האָבן געזען זיי אין לעבעדיקער נאָענטקייט אין זייערע היימען, וואו אַט שטייען זיי דאָך פּאַר זייערע אויגן, ווי דאָס וואַלט ערשט נעכטן געווען.

און פּיל מאָל האָבן זיי ווי פּאַרבענקטע קינדער געוואַלט אויסשרייען: — טאַטע! מאַמע! אַבער מיינסטנס האָבן זיי געשוויגן.

האָבן זייער אַפט גערעדט וועגן זייערע שוועסטערס, אַז זיי לעבן ביי סטעפּאַנען זיינען זיי זיכער געווען, ווייל אויב סוואַלט חלילה שלעכטס געשען מיט זיי, ווען אימיצער פֿון די גויים וואַלט זיי פּאַרמרט צו די דייטשן, וואַלטן זיי שוין אויך דאָ נישט געווען, דאָס איז דער בעסטער סימן, האָבן זיי דערפֿון געדורנגען, אַז זיי לעבן נאָך, אַבער מנשה האָט מורא געהאַט פּאַר זייער פּאַרגוישט ווערן צווישן גויישע ווענט מיט צלמים אַרום. ער האָט שטענדיק ביים רעדן וועגן זיי שטאַרק געזיפּצט און פּאַרענדיקט מיטן פּסוק „ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם“. ווער ווייסט האָט ער געמורמלט אייב זיי טראַגן ניט צלמימלעך אויף זייערע העלדולעך? היימל האָט אים אָפּגעווענדעט פֿון דעם דאָזיקן טראַכטן, מיטן דערמאָנען אים זיין שטענדיקן זאַג; אַל תּפתח פּה לשטן“.

זייער שווייגנדיקע פּאַרטראַכטיקייט האָט זיי געשטאַרקט, דערפּרישט זייערע בענקשאַפטן נאָך זייער פּאַרגאַנגענער קינדערשער פּרייד ביים שפּילן זיך אַרום טיכל הינטערן וואַלד; זיי זעען אַזוי לעבעדיק, די פּליעס־קנדיקע פּישעלעך, וואָס יאָגן זיך מיט זייערע שמאַלע פּיסקעלעך איבערן וואַסער־פּלאַך נאָך די לאַנגע שטאַל־בלויע וואַסער־פּליגן; אַדער ווי גאַנצע מחנות פּישעלעך יאָגן זיך אין די נעפּלדיקע זומערדיקע פּרימאַרגנס נאָך

די מחנות קליינע זומער־פליגעלעך, די לאַנג־בלויע ווי דינע בלוי זיידענע שנירעלעך; מחנות פליגעלעך וואָס שפּיגלען זיך איבערן וואַסער־פּלאַך און די גאַלדענע זוניקע פּאַליעס וואָס טאַנצן אַקעגן די זון־שטראַלן ווי אַ לויב צום בורא־עולם פאַר דער אויפגייענדיקער זון! דאָס זעלביקע אין די האַלב טונקעלע וואַרימע פאַרנאַכטן ווען די זילבערדיקע שטילע פּאַליעס מיניען זיך אין דער לויטערער רויטקייט פון דער פאַרגייענדיקער זון, ביים וואַל־דיקבאַרגיקן האַרזאָנאַט. זיי זעען אויך די צוויי הינטלעך, ציגאַן און וואַ־ליאַן, וואָס לויפן אַריין אינעם טייכל צו כאַפֿן זייערע געוואַרפענע שטיינדע־לעך... מיט אַלץ און אַלעמען זיינען די יינגלעך, דאָ אינעם גרוב, באַ־האַפטן, און אַודאי זיינען זיי באַהאַפטן מיט שבת און יום־טובּ. טעג און חדשים גייען פאַרביי...

דעם ערשטן ווינטער האָבן זיי ווייניק גערעדט צווישן זיך, אויס שרעק און אויך צוליב די לידן פון די מוראדיקע קעלטן וואָס האָט זיי אַדורכגע־נומען זייערע יונגע גופים הויט און ביין. ווען ספּלעגט זיי קלאַפֿן אַ צאָן אין אַ צאָן, האָבן זיי זיך אַרומגענומען, זיך האַרט צוגעדריקט איינער צום צווייטן כדי אַזוי אַרום זיך צו דערוואַרעמען. זיי האָבן אויך די ערשטע צייט זין געראַנגלט מיט די פעלד־מיז און ראַצן וואָס זיינען געווען זייערע שטעג־דיקע „שטאַם־געסט“, ווי חימל האָט זיי גערופן.

פון אַנהויב האָבן זיך, סיי די מיז און סיי די יינגלעך, געשראַקן איינער פאַרן אַנדערן. דערצו האָבן חיים און מנשה געפילט אַ טיפֿן עקל צו די ראַצן און געשוידערט דערביי. סהאַט לאַנג נישט געדויערט ווי די גרעסערע מיז און פעלד־ראַצן זיינען אַריין אינעם גרוב דורך די לעכער און ווי ווילדע רויבער געטשאַטעוועט אויף זייערע קעשענעס — זייער איינציקע באַהעלטעניש פאַרן שטיקל ברויט; זיינען אַרויף אויף זייערע הענט, געריסן דאָס ברויט מיט זייערע שאַרפע, ווייסע ציין, צעקראַצט זייערע הענט ביז בלוט מיט זייערע נעגל, ביזן געצוואונגענעם געראַנגל פון די יינגלעך צו דערווערגן די ראַצן מיט זייערע דאַרע, ביינערדיקע פינגער און פאַר־וואַקסענע נעגל. מיט שנעלער געשייטקייט ווי די קעץ, האָבן זיי געכאַפט די גרויסע ראַצן פאַר די נאַקנס, אַדער גאַרגלעך, זיי אַריינגעשטופט אין די לעכער און פאַרדעקט, באַגראָבן מיט ערד. אַ שטיק צייט זיינען די גרויסע ראַצן ניט געקומען.

פון די קליינע מייזלעך וועלכע זיינען אָן אויפהער געקומען פון די קליינע שפּאַלטן, האָבן זיי בשום אָנפֿ נישט געקאַנט פטור ווערן; זיי האָבן זיך צוגעוואוינט צו זיי ווי צו היימישע פייגל און זיי געשפייזט מיט ברעקלעך

ברויט ווי אַמאַל זייערע מאַמעס פלעגן אין אַ שבת־שירה שפייזן די פייגל מיט שבתדיקער קאַשע.

אַבער מיין זיינען מיין. ווי נאָר זיי, מנשה און חיימל האָבן אָנגעטאָן די תפילין, זיינען די מיזלעך אַרויף אויף זייערע קעפּ און הענט געפרואוונט גריזשען דעם של ראש און של יד... האָבן אָבער די יינגלעך, מיט די רעכ־טע הענט זיי געשמיסן אויף דער ערד, זיי צעטראָטן מיט די פיס, זיי פאַר־שאַרט אין די ווענט פונעם גרוב. נאָכן דאַווענען האָבן זיי די מיזלעך פאַר־שטופט אין אויסגעגראָבענע לעכער און זיינען מיט דער צייט אויך פטור געוואָרן פון זיי.

דער איינציקער ראַץ, צו וועמען זיי האָבן זיך צוגעוואוינט איז געווען אַ הינקענדיקער, אַלטער מיט שטעכיקע, גרויע וואַנצעס, וואָס חיימל, ביים דערלאַנגען אים אַ שטיקל פאַרדאַרט ברויט, האָט גערופן: — „קום אַהער, מלכע“, דאָס האָט ער געמיינט דעם שטאַט קברן, מלך, מיט גרויע שטעכיקע וואַנצן, פאַר וועמען די קינדער פלעגן זיך זייער שרעקן, ווייל ער האָט זיי שטענדיק דערמאַנט פון זיין טראַגן טויטע קינדער אינעם „מולטערל“ אונטערן אַרעם...

זיי האָבן „מלכען“ געגלעט ווי אַ היימיש קראַנק קעצל און געדאַנקט פאַרן פאַריאַגן די קליינע מיזלעך מיט די לאַנגע עקעלעך. ווען חיימל האָט אים אינמאַל געוואַלט פאַרבאַנדאַזשירן זיינע הינטערשטע, צעבראַכענע פיסלעך, מיט אַ שטיקל פון זיין צעפאַלן העמדל, האָט דער ראַץ בשום אופן זיך ניט געלאָזט, זיך געווערט מיט זיינע שטעכיקע, גרוילעכע וואַנצעס און דערביי געלעקט דאָס פאַרלייזיקטע שטיקל העמד. די איינציקע צרה וואָס זיי האָבן געהאַט פון „מלכען“ איז געווען, וואָס ער האָט רק זיך געוואַלט צוכאַפן צום פאַרקאַפּעטן ווינקל מיטן צוגעדעקטן שטיין, זייער אייגן געמאַכטן בית־הכיסא...

זיי האָבן געציילט די טעג, וואָכן, חדשים מיט זייער אייגענעם לוח וואָס זיי האָבן געמאַכט מיטן אויסגראַבן קליינע גריבלעך אין דער וואַנט פון קעלער. יעדן טאָג אַ ניי גריבל אין אַ ווערטיקאַלער שורה; אויסגראַבן מיט זייערע פאַרוואַקסענע נעגל. אַזוי אַרום האָבן זיי מיט טאַפנדיקע פינגער, ווי בלינדע אויסגערעכנט די שבתים, ימים־טובים און ימים־גוראים. און טאַמער איז ביי זיי געווען אַ ספק האָט סטעפאַן, אַדער די סטעפאַניכע, געזאָגט זיי וועלכער טאָג עס איז.

אַז זיי האָבן שוין דערשפירט דעם גאַנג פון צייט, פון די טעג און נעכט, האָבן זיי אין די אלולדיקע טעג פאַר ראש השנה, שבת צו־נאַכט

צו חצות געזאגט פסוקים פון די סליחות וואָס זיי האָבן געדענקט פון אויסנ-
ווייניק.

ראש השנה און יום־כיפור, נאָך נעילה איז חיימל געווען דער בעל
תוקע מיט אַ האַלב איינגעבויענער פויסט פון זיין לינקער האַנט איבר דער
אויבערשטער ליפּ, און מיט די רעכטע צענויפגעפרעסטע פינגער ביים מויל,
ווי ער וואַלט געהאַלטן אַן אמתן שופּר, האָט ער ווי אַ פאַרהאַקטער בעל-
תוקע אויסגעבלאַזן די תקיעות, שברים און תרועות אין שטומפיקע שטיל-
קייט.

חנוכה האָבן זיי געצונדן די חנוכה ליכט מיטן אַריינשטעקן אין דער
ערד שטיקלעך צווייגן־ריטעלעך, וואָס זיינען אַריינגעטריבן געוואָרן אינעם
גרוב דורך די שטאַרק־האַרבסטיקע שלאַקס־רעגנס און ווינטן. זיי האָבן ממש
געזען די פלעמלעך אין זייער לייכטן, און אין זייער צאַנקען אין זייער
יינגלישע איינבילדונגס־חזיון. זיי האָבן ווינטער אויך געפילט דעם שווערן
שניי און אַזוי ווי געזען דאָס העלע וויסקייט וואָס וואַרעמט זייער גרוב
ווי אַ פּוכענע, פעדערנע פּערענע.

אַז ס'איז זיי באַפאַלן אַ פּחד אין זייער אָפטן שווייגן, האָבן זיי גע-
רעדט פון זייער ביידנס בענקשאַפטן, דער עיקר פון די בענקשאַפטן נאָך
זייערע טאַטעס און מאַמעס; דערנאָך פון זייער לערנען ביי די מלמדים,
וואָס זיי האָבן דאָס אַלץ איבערגעחזרט. חיימל, מיט זיין שאַרפּקייט, מיט
זיין נייגונג צו חריפות, וואָס האָט מחזש געווען פאַר מנשהן זיינע חידושים
און דערביי האָבן זיי זיך געאַמפּערט און מתווכח געווען מיט יינגלישן ברען
ווי זיי וואַלטן געזעסן אינעם וואַלד־בית־המדרשל ביי די אָפענע חומשים
און גמרות.

טייל מאַל, נאָך אַ לאַנגען שטיל־שווייגן, האָבן זיי אַנגעהויבן מיט אַ
שטילן שמועס צווישן זיך. דער אָנהייבער איז געווען חיימל. האָט ער גע-
פרעגט ביי מנשהן: — „וואָס איז דער חילוק פון אַ ייד און אַ גוי?“ אַדער: —
„פאַרוואָס ווילן די היטלערישע מערדער אויסראַטן די יידן עד־חרמה? וואָס
האָבן מיר יידן זיי פאַר אַ שלעכטס געטאָן? פאַרוואָס און פאַר ווען? צי
מאָנען ביי זיי צדק און יושר איז ווי אַ קול אין מדבר. ס'האָבן זיך צו
עשוין די הייליקע ווערטער פון גאָט נישט צוגעקלעפט.“

און גערעכט אין געווען אונדזער לעצטער מלמד ר' יוסף לייב, וואָס
האָט צו אונדז אַמאָל געזאָגט בעת איינעם פון אונדזערע פרייטיקדיקע וואַלד-
שפּאַצירן, אַז די גויאישע שנאה צום ייד, איז אין דער אמתן אַ פיינדשאַפט
צו גאָט, און זיינע געבאַטן, וואָס צוימן זיי און זייערע חיהשע באַגערן, און

די דייטשע היטלער מערדער נאָכן פאַרטיליקן די יידן, וועלן מאַרשירן לאַנד-אין לאַנד-אויס, איינצופירן זייער סדר העולם פון אַ פרייע אומגע- צימטע וועלט פון אויסלעבנדיקע תאוות ווי אַלע גייענדיקע חיות, און פויזנדיקע שרצים ורמשים, על פי דרך הטבע פון כל דאָלים גבר.

אַבער וואו איז ער, גאַט אַליין? מיינע און דיינע טאַטע מאַמע וואָס האָבן אָפּגעהיט אַלע זיינע געבאַטן, מפרנס געווען די גוים בכבוד און ער- לעך, געגעבן צדקה צו אַלע נויט באַדערפטיקע, ווי קאָן ער איינזיצן אויפן כסא הכבוד און צווען אונדזער בראַך, אונדזער שאַנד און שפאַט צווישן גוים? אונדזער סטעפאַן, דער וואַלד-וועכטער, וואָס האַלט אונדז דאָ באַ- האַלטן, וואָס שטעלט איין זיין און זיין הויז-געזינדס לעבן כדי אונדז צו ראַטעווען, איז דאָך דער בעסטער באַווייז, ווי מיין טאַטע, האָט מיט יושר און חסד אים באַהאַנדלט. אזוי אויך די אַנדערע גוים וואָס האָבן ביי אים געאַרבעט. טאָ פאַרוואָס? אזוי פלעגט פרעגן און זיך אויסטענהען חיימל. מנשה ענטפערט אים, אַז ס'איז מלחמות גוג ומגוג, ס'איז משיח צייטן.

ער האָט חיימלען געבעטן נישט צו לעסטערן גאַטס נאָמען: — „מילא, ווען דו האַסט גערעדט פון היך, האָט דיר גאַט מוחל געווען, אַבער זיך אַרומטראַגן מיט אַזעלכע מחשבות טאָר מען ניט, מען דאַרף האָבן ביטחון אין זיין ליבן נאָמען, מן הסתם ווייסט ער וואָס ער טוט. ער וויל אונדז אויספראַוון ווי ער האָט אויסגעפראַוואוט אַברהם אַבינו מיט דער עקידה“.

מנשהס פּרוּמע רייד האָבן חיימלען נישט באַרואיקט, ער איז נישט גע- וואָרן קיין כּופר בעיקר, אַבער זיין יונג האַרץ האָט פון צייט צו צייט גע- שטורעמט מיט טיפן פּראָטעסט: — „סטייטש“? ...

אין די שטענדיקע נאַכטיקע סודותדיקייטן האָט ער שפּעטער אויפגע- הערט בענקען נאָך דער טאַג-ליכטיקייט. מנשה פלעגט זיך ראַנגלען מיט אים מיט אַלע זיינע אויסגעפייניקטע כוחות און געהאַפט אויף גאַטס חסד צו דערזען בקרוב די טאַג-ליכטיקייט מיטן באַפרייען זיי פון פּוילן, דאָ אינעם געזונקענעם גרוב.

ג.

אין די לאַגערן

אין אַ פּרימאַרגן האָבן זיי פאַרציטערטע ווי אין טויטשרעק, דערהערט דאָס שנעלע אַוועקשאַרן, מיט אַ לאַפּעטע, די ערד איבער זיי. סטעפאַן, זיין ווייב, זייערע קינדער, זייערע שוועסטער האָבן אַריין געשריגן צו זיי די

גוטע בשורה: — „היטלער מיט זיינע דייטשן האָבן געהאַט אַ וויסטע מפּלה, די רוסן זיינען נישט ווייט פון דאַנען“.

ביים אַוועקנעמען די צוגעדעקטע ברעטער פונעם גרוב, האָט די כוואַליע פון דער ראַפטומדיקער ליכטיקייט זיי ווי בלינד געמאַכט. מנשה און חיימל האָבן פריידיקע זיך אויסגעגלייכט פון זייער צוגעוואַקסנדיקייט, געזשמורעט מיט פאַרמאַכטע אויגן, ביז צוביסלעך, לאַנגזאַמיק געהויבן זייערע אויגן־לעפעלעך. מיט אויסגעשטרעקטע הענט צום הימל און מיט פריידיקע, טרערנדיקע אויגן האָבן זיי געשעפטשעט אַ תפילה צו גאָט, און אויך אַ דאַנק צו סטעפאַנען און זיין ווייב מאַריאַ, וועלכע האָבן ניט אויפגעהערט צו צלמען זיך מיט אויפגעהויבענע אויגן צום הימל אַרויף. זיי האָבן געלויבט גאָט פאַר דער נאַצישער וויסטער מפּלה. חיימל און מנשה — געל ווי וואַקס מיט צעפאַלענע, צעפּוילטע מלבושים פון וועלכע מען האָט אַרויס־געזען זייער געל־שוואַרצע אויסגעדאַרטע גופים — האָבן קוים געזשיפעט. געפאַכעט מיט די נשמות און ניט געקאַנט קיין פּוס הייבן צום אַרויסקריכן פון גרוב.

סטעפאַן, מיט פאַרוויינטע אויגן, האָט זיי אַרויסגעשלעפט פונעם גרוב. מאַריאַ, זיין ווייב, האָט געבראַכט פון שטוב צוויי קאַלדרעס און האָט זיי אַרומגעוויקלט ווי אַ מאַמע בעת זייער שאַקלען זיך און ציטערן ווי אין קדחת. סטעפאַן האָט זיי גענומען אויף זיינע אַקסלען אין הויז אַריין, האָט זיי געלייגט אין זיין בעט אַריין, זיי אַרומגעוואַשן מיט הייס וואַסער, זיי אַנגע־טאָן אין פּריש־געוואַשענע העמדער.

נאָכן אויסטרינקען הייסע טיי מיט מאַליניע־סאַק, וואָס מאַריאַ האָט פאַר זיי אויף שנעל געמאַכט, זיינען חיימל און מנשה אַוועקגעפאַלן אין אַ טיפן שלאָף. סאיז געווען ווי אַ שלאָף פון בראשית.

ווען זיי זיינען צומאַרגנס אויפגעשטאַנען ווי ניי־געבוירן, דערפרישטע, האָבן זיי זיך אַרומגעכאַפט מיט אַלעמען מיט פריידיקע געוויינען, מיט זיין לויב צום בורא־עולם, און זיי האָבן ווידער געדאַנקט סטעפאַנען, זיין ווייב און קינדער פאַרן ראַטעווען זייערע לעבנס און די לעבנס פון זייערע שוועס־טער.

מיט שטאַמלענדיקע ציטערנדיקע ווערטער האָבן זיי געפרעגט אויף די עלטערן, אַראַפגעלאָזט די קעפּ אין אבלות, ווי ביי זכור, די מיידלעך, מיט טרויעריקע בליקן האָבן זיך צעכליפעט אויפן קול, וואָס האָט געשניטן דעם חלל אַרום און ווי געפרעגט; פאַרוואָס? פאַרוואָס?

אַ טייל פון דער רוסישער אַרמיי איז מיט אַ טאָג שפעטער אַנגעקומען

אין דער שטאַט מיט טריאומפֿירנדיקע געזאַנגען, און עס האָבן זיך אין זייער וואַלד־הויז באַזעצט אַפֿיצירן מיט סאַלדאַטן. מנשה און חימל מיט זייערע צוויי שוועסטער, רויזעלע און שרהלע, זיינען מיט אַלע אַנדערע יונגע מענטשן געטריבן געוואָרן אין לאַסט־וואַגאַנען הינטערן פּראָנט, וואו מען האָט זיי אינגעטיילט אין אַרבעטס בריגאַדן צו אַרבעטן ביים פּאַרריכטן וועגן און באַנען; געפירט פון איין פּלאַץ צום צווייטן, וואו געטאַגט דאָרטן ניט גענעכטיקט; חדשים לאַנג זיי אַלץ געפירט ווייטער, טיפּער... ביז זיי האָבן אַנגעשפּאַרט אין די וויסטע סיבירישע טייגעס. דאָרט האָבן יונגע יינגלעך אויך מיידלעך צוזאַמען מיט עלטערע געדאַרפט שניידן, מיט שטומ־פיקע אַלטע זעגן און פּאַרזשאַווערטע העק די ביימער פון די אור־אַלטע וועלדער. דאָס בייסן פון די פליגן און אַלערליי זשוקעס האָט געשניטן ווי מיט שאַרפע שפיזן און קאַסעס די לעבנס פון טויזנטער אַפּגעשוואַכטע מענטשן. דאָס רוב דער יידישער שארית־הפליטה — געבליבענע פונעם נאַציִשן פינצטערן גיהנום, זיינען דאָ אומגעקומען.

אין אַ זונטיק נאָך מיטאַג, בעת זיי זענען געווען פריי, האָבן זיי צו־געשפּאַנט צום נאַענטן לאַגער. דאָרט האָבן זיי געטראָפּן אַ פּאַר יידן פון זייער געגנט און בערל חיים עוורט, וואָס האָט זיך שוין אַרויפגעאַרבעט און גע־וואָרן דער גלאַוונער קאַמאַנדטשיק אינעם לאַגער.

בערל, וואָס האָט געקענט כמעט אַלע פון זיין געגנט און וועמענס קליינע, גרויע אויגן רוען קיין מינוט ניט, האָט זיך צעקאַכט.

ער האָט זיי באַלד איבערגעהאַקט די רייד און גענומען דערציילן מיט צער וועגן זיין פּאַטערס טויט. אַ צאַפּלדיקער האָט ער אויסגערופן: — „עטץ, האָט אים אַוואַדע געקאַנט! וואו־דען! נישט געקאַנט? ווער האָט נישט געקאַנט מיין טאַטן חיים עוורט, דעם בעל עגלה, דעם שענסטן באַלעבאַס אין שול־געסל! עטץ, געדענקט דאָך אַוואַדע, אַז דאָס גאַנצע געסל איז געווען גרויס ווי אַ געניץ, כּאַטש סהאַט ענק נישט געפּאַסט אַריינצוקומען אין יענעם געסעלע, וואָס איז געווען אַזוי קליין ווי אַ טל ומטרל אין אַ קליין סידורל. עהע? ! אַז מיין טאַטע עליו השלום, האָט אַ געניץ געטאַן שבת נאָכן טשאַלענט, האָט מען דאָס געהערט איבערן גאַנצן געסל; ער איז טאַקע געווען דער גבאַי, אינעם בעל עגלהשן שולכל, ס'איז געווען אַ גרויס ססד פון זיין ליבן נאַמען וואָס ער האָט אַזוי געטאַן, אַז דער טאַטע מיינער זאָל שטאַרבן פון אַ זעץ אינעם בויד פון זיינעם אָן אַקאַרשט געקויפטן יונגן סוס, אַ סוס זאָג יעדן? אַ ווילדער לעמפּערט איז דאָס געווען, יע! ווי האַלט יעדן? ס'איז געווען באַשיינפּערלעך אַ גרויס גענאָד פון אים, וועמען כ'בין

נישט ווערט אַנצורופן זיין נאַמען, אים צוצונעמען פון דער וועלט, איידער צו דערלעבן צו זען אַזאַ פינצטערע געמיינע וועלט פון די דייטשן, אַ רוח אין זייער טאַטנס טאַטן אַריין!

בערל האָט זיך צוגעבויגן צו זיי ווי איינצורוימען אַ סוד אין זייערע אויערן — „עטץ מיינט אַז די רויטע זיינען בעסער?“ יאָ! וואו האַלט יעדן? נאָכן טאַטנס טויט, כ'בין קוים איבער צוועלף יאָר אַלט געווען, האָב יעדן איבערגענומען די בעל־עגלהעריי צו דערנערן די מאַמע, מיט די איבער־געלאַזטע פינג יתומים, מיידלעך געבעך, איינס שענער און לייטישער פאַרן אַנדערן; היינט, זייער שטריקן, זייער נייען! אַז וואָס די אויגן האָבן געזען האָבן דאָס מיינע שוועסטערן אויסגעהאַפטן, טישטעכלעך פאַר די חלות אויף שבת, מצה־טאַשן פאַר די מצות צו די סדרים, תפילין־זעקלעך און וואָס נישט?“ בערל צעוויינט זיך אין דער הויך ווי אַ קינד: — „און אַ צינד וואו זיינען זיי? כ'ווייס דאָך אַפילו נישט וואו זייער געביין איז אַהין געקומען; אַזוי ווי עטץ און אַלע אַנדערע געבליבענע דאָ זיינען מיר דאָך אַלע עלנד ווי אַ שטיין!“ ער בויגט זיך צו צו מנשהן „דיין טאַטע, דער וואָלד שרייבער ר' שמעון, ביי ר' לייב, חיימלס טאַטע, פלעגט מיך היטן ווי אַ גנב, ביים דערזען מיר אינעם טאַרטעק, ווען כבין געקומען נאָך אַ ביסל געהילף פאַר די טאַטישע סטאַלאַריעס און טשעסלאַרעס, כזאַל נישט צולקחענען עטלעכע ברעטלעך אָדער לייסטלעך צום פאַרריכטן אונדזער אַלטע, איינגעבויעגענע כאַטע. אַצינד וואו הייזקע? ווער ברעטער?“

דאָ אין זייער באַגנייטער פיין און נויט, ביי די רוסן אַרום די טייגע, איז ווי אַפגעמעקט געוואָרן דער אַמאָליקער יחוסדיקער אַפּשטאַם, און מנשה ווי אויך חיימל זיינען געווען גליקלעך זיך צו טרעפן מיט היימישע, אייגענע יידן, דאָ האָט בערל געשמט ווי דער גרעסטער „גביר און בעל־טובהניק“.

טייל מונקאַטשער האָבן צווישן זיך שטיל געמורמלט אַז בערל האָט געמוזט זיין, ביי די נאַציס — ימח־שמו, אַ קאַפּאַ, אָדער ווער ווייסט וואָס! און מיט זיין איצטיקער גוטסקייט זוכט ער זיך אויסצוקויפן פון זיינע אַמאָ־ליקע זינד. אַבער גערעדט הויך אויפן קול האָט מען ניט; מען איז דאָך אויך טאַקע ניט געווען זיכער אין דעם.

זיי האָבן זיך נאָר געוואונדערט און אים באַוואונדערט וואָס ער אַרבעט ניט אַזוי ווי זיי אין די וועלדער, גייט אַרום ווי אַ פרייער פויגל, לעבט זייער מאַדנע, ווי אַ גראַף, איז אויסגעקאַכט מיט אַלע אויפזעער — פונעם פאַליציאָנאַט ביון העכסטן נאַטשאַלניק; דערצו פאַרט ער אַרום אויף די

באַנען, וואָס איז פאַרווערטט סיי פאַר גויים און סיי פאַר יידן. וואָס מיינט עס?
וואָס באַדייט עס? ...

אַבער צו זיי, צו חימל און מנשהן איז בערל געווען פריי און אָפּן.
בערל איז געווען אין זיבעטן הימל, מיטן צופאַל פון זייער קומען אַהער.
ער האָט זיך גאַרנישט געקענט שיידן מיט זיי. ער האָט זיי מכבד געווען מיט
גלעזלעך וואַדקע און צום פאַרבייסן האָט ער זיי דערלאָנגט אויף אַ טעלער
שיינע שטיקער געטריקטע פיש, מיט ווייס ברויט און מיט נאָך אַנדערע
גוטע זאַכן, ווי סאַרדינען און פרוכטן, וואָס זיי האָבן שוין דאָס לאַנג, לאַנג
ניט געזען פאַר זייערע אויגן. ביי זייער גיין צוריק צו זייער ווינקל, האָט ער
זיך צעקושט מיט זיי ווי זיי וואַלטן זיין זיינע נאַענטע קרובים, האָט זיי
באַגלייט ביזן האַלבן וועג, זיי געטרייסט, נישט צו זאַרגן און זיך נישט צו
קימערן — „יעד וועל שוין פאַר אייך זאַרגן“, זיי צוגעזאָגט צו קומען זיי
באַזוכן, זיי מיטגעגעבן אַ פעקל עסנוואַרג און דערביי צו זיי שטיל געזאָגט: —
„אין גיכן וועל יעד ענק מיט מיינע אַנדערע מונקאַטשער, אַרויסנעמען
פונעם רוטן גיהנום דאָ“, און ביים אַרומקוקן זיך אין אַלע זייטן, צו זיי
ווייטער געזאָגט אָ: — „די רוטע מערדער זיינען נישט פיל בעסער פון
די ברוינע, נאָר אַביסל קאַרגער, זיי נוצן נישט קיין גאַזן צום מאַרדן, וואָס
איז פאַר זיי צו טייער, די בחינמדיקע גיפטיקע פליגן מאַכן דאָס ביליקער“.
פון זייערע שוועסטער האָבן די ביידע יינגלעך נישט געהערט, און נישט
געוואוסט, זינט זייער וואַגלעניש חדשים לאַנג, אין די פראַכט־וואַנגען, וואו
זיי זיינען? טויט? ...

ווען בערל איז זיי געקומען באַזוכן, האָט ער ווידער געבראַכט מיט
זיך פון כל־טוב — ווייסע ברויט, געקאַכטע אייער, געטריקטע פיש און
פרוכטן, זיי זאָלן שטאַרקן זייערע יונגע גופים, צו האָבן גענוג כוח, ווידער־
צורשטיק קעגן די גיפטיקע פליגן: — „ביז יעד וועל ענק באַפרייען פון
דעם רוטן גיהנום און צוזאַמען וועלן מיר אַנטלויפן קיין ארץ ישראל“, ארץ
ישראל? די יינגלעך פלעגן הערן און גאַפּן.

מיט עטלעכע וואָכן שפעטער, אין אַ זונטיקדיקן פרימאַרגן, איז בערל
אומגעריכטערהייט געקומען אינעם לאַגער פערציק. זיך צו זען מיט
זיינע מונקאַטשער, חימל און מנשהן, זיי האָבן אָן אים גלייך דערקאַנט אָן
זיין קומען איז נישט סתם אין דער וועלט אַריין, זיינע אויגעלעך האָבן זיך
נערוועאיש באַוועגט ווי אַן אומרו פון אַ וואַנט־זייגער, בערל האָט צו זיין שטיל
געמורמלט אָן ער מוז מיט זיי צוגיין אַ ביסל טיפער אינעם וואַלד, ווייל ער
האָט מיט זיי עפעס סודותדיקעס צו שמועסן. „איר זעט דאָך אָן די ווענט

האָבן אויערן, כ'קאָן לענגער נישט וואַרטן. ס'מוז שנעל געמאַכט ווערן. ביי מיר זיינען נישטאָ קיין קונצן, אַהין אָדער אַהער, ווי אונדזערע באַ- לעגאַלעס אינעם מונקאַטשער שול-געסל פּלעגן זיי זאָגן; מיר וואַרטן נישט, ביי אונדז איז „הו גאַוראַ וְהו טראַסקו“.

ביים אָפּגיין מיט זיי אַ היפש שטיקל וועג, האָט ער זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, צו זיי געזאָגט: „הערטן! אייערנעכטן, פרייטיק, ערב-שבת, האָט מען מיך גערופן צום נאַטשאַלניק, וואָס כ'בין מיט אים פאַן-בראַט. גע- מיינט אַז כ'דאַרף אים ווידער אַריינרוקן עפעס אין יד אַריין. אַז כ'בין אַריינגעקומען, איז ער געזעסן אַזוי שטיל ווי אַ פּאַלנער גענעראַל, מיך פאַרגעשטעלט פאַר אַן אָפיצירל, „אַט דאָס איז אונדזער יעוורעיסקי בעסטער לאַגערניק, וואָס דינט אונדז געטריי, ווי דער בעסטער קאַמסאַמאַלעץ“, יאָ, בערל, האָב געשמייכלט, געזאָגט „טאַק-טאַטשנאַ וואַשע בלאַגאַראַדני, פאַר אונדזער קאַמוניסטישע פאַרטיי בין יעדן גרייט צו גיין אין פייער און אין וואַסער. פאַרן גאַספּאַדין נאַטשאַלניק, וועל איך לויפן אין די טיפּסטע וועלדער אין מיטן נאַכט צווישן וועלף און בערן צו פּאַלגן אייערע באַפעלן“.

געטראַכט ביי זיך, „אַזוי לעבט ער דער גנב צוזאַמען מיטן מאַס- קווער רעוויזאָרל, וואָס איז געזעסן לעבן אים, און זיך געהאַלטן אין איין דרייען די וואַנצעלעך זיינע ווי מ'דרייט אַ שטריקל, דאָס אָפיצירל, האָט מיך געפרעגט, בירגער פעלדמאַן, וואַלסטו גרייט געווען נאָך מיין גוטן ראַ- פּאַרט וועגן דיר אין מאַסקווע, איבער דיין געטריישאַפט צום פּראַלעטאַרישן רוסישן נאַראַד, צו גיין אין אַ בעסערן לאַגער אַביסל ווייטער אין טיפּערן סיביר, וואו מיר נויטיקן זיך אין אַזאַ געטרייען קאַמוניסטישן בירגער ווי דו? טאַק-טאַטשנאַ! האָב איך געענטפּערט, אין האַרץ האָב יעדן מיר גע- טראַכט ער זאָל אייננעמען אַ מיתה משונה מיט די גאַנצע רויטע באַנדע זיינע, ער האָט זיך אויפגעשטעלט, האָט מיך צוגעפירט צו די גרויסע וואַנט מאַפע, האָט מיטן בליישיטפט מיר געוויזן „וואָט טעביע“ דיין איצטיקער לאַ- גער איז אויף דער ליניע פאַראַלעל מיט אַמסק, טאַשקענט, דערנאָך האָט ער אַזוי אַ פיר געטאַן מיטן בליישיטפט ביז צום סאַמע עק סיביר, הינטער די הרי חושך מיט די ווייסע בערן, „ווען כ'האַב די טבע פון חלשן וואַלט יעדן גלייך אַוועקגעפאַלן, אַז קיין האָן וואַלט שוין נישט אַ קריי געטאַן נאָך מיר, בין יעדן דאָך בערל, חיים עוזרס זון, האָב יעדן מיך געמאַכט כלאַ יודע, אים געענטפּערט דאָ וואַשע בלאַגאַראַדני ספּאַסיבאַ, כ'דאַנק אים האַרציק, ווען דער נאַטשאַלניק איז אַרויס געאַנגען, בין איך געבליבן מיט אים אַליין, האָט ער צו מיר אַ זאָג געטאַן, פון פּאַלעסטינע האַסטו עפעס געהערט?

האָב יעדן מיך געמאַכט אַ ביסל טאַמעוואַטע, כ'האַב געקוועטשט מיט די ליפן געהויבן די אַקסלען, האָט ער מיר גלייך געקוקט אין די אויגן מיך געפרעגט אויף פּראָסט מאַמע'לשון וואָס הערט זיך אין ירושלים? פון ירושלים האָסטו עפעס געהערט? ס'האַט מיר געגעבן אַ זעץ אינעם קאַפּ און אינעם האַרץ, ווי ער וואָלט מיר דערלאָנגט מיט אַ דובינע איבערן קאַפּ, כ'בין געבליבן אָן לשון, ער האָט דאָס דערשנאַפּט, האָט מיך געטרייסט, האָב נישט קיין מורא פאַר מיר, ער האָט מיטן פינגער מיר געוויזן אויף דער מאַפע, זעסט! דאָס איז דער נאַענטסטער וועג פון דאַנען קיין פאַ- לעסטיגע ביז די פּערסישע גרענעץ, און פון דאָרטן ניעטשעוואָ! ער האָט מיך געלאָזט גוט אַריינקוקן אין דער מאַפע, מיר נאָך צוגעהאַלפּן מיטן פינגער זיינעם, כ'האַב מיר דאָס גוט גענומען אינעם קאַפּ אַריין כ'זאָל דאָס געדענקען אויף אויסענווייניק.

„וואָס טוט זיך אין ירושלים?“

ביים נאַטשאַליקס צוריקקומען האָט ער ווידער אויף זיך אָנגעצויגן זיין אָפּיצערסקע שטייפע מינע, צו מיר געזאָגט דאָסווידאַניע בירגער, דעם גאַנצן טאָג בין יעדן אַרומגעגאַנגען, ווי אָן אַ קאַפּ, כ'האַב נישט געוואוסט אויף וועלכער וועלט כ'בין, כ'האַב נישט געגעסן דעם גאַנצן טאָג, פּרייטיק- צורנאַכטס ביים קידוש מאַכן האָב איך נישט געקאַנט אַראָפּ שלינגען קיין טראָפּן, ליגנדיק אין בעטל האָב יעדן נישט צוגעמאַכט מיט אָן אויג, דער קאַפּ האָט זיך מיר געדרייט ווי אַ קאַרוסעלע, פּלוצים באַווייזט זיך צו מיר דער טאַטע מיינער, געשטאַנען פאַר מיר ווי אַ לעבעדיקער מיטן לאַנגן טלית זיינעם אויף די אַקסלען, ווי ער וואָלט געשטאַנען אינעם באַלעגאַלישן שולכל אויפן באַלעמער ביים טיילן עליות, צו די באַלעגאַלעס, ער איז נאָר געבעך געווען געל ווי דער פאַרמעט פון די ספּרית-ורה, האָט אַרויף געלייגט זיין רעכטע האַנט אויף מיין צעהיצטן קאַפּ, ווי אַמאָל ערב יום-פיפור (פאַרנאַכט) ביים בענטשן די קינדער, ר'האַט גערעדט צו מיר ווי כ'רעד אַצינד צו אייך, באַפוילן מיר, מיט שטרענגקייט ווי ס'איז געווען זיין טבע, בערל! כ'באַפעל דיר זאָלסט באַלד עוקר זיין פון דאַנען, און צי אָפּ קיין ישראל, אַז כ'האַב געעפנט מיינע אויגן, איז ער געלם געוואָרן.

כ'בין אַרויס פונעם בעט זיך געוואָשן ס'האַט שוין געשאַריעט אויף טאָג, דער ווייסער שניי אַרום מיט די פאַרפרוירענע ווייסע ביימער האָבן מיך דערמאַנט אין דעם מונקאַטשער בית עולם, ס'איז נאָך געווען צו פרי צום גיין אין דעם לאַגער מנין צום שבתדיקן דאַווענען, האָב

איך געזאגט עטלעכע קאפיטלעך תהילים, פארגאסן דאס תהילמל מיט טרערן, נאכדעם געלאפן צום מנין זיך אוועק געשטעלט צווישן מייע צוויי מונקאטשער אינגערדימט זיי אין די אויערן, אז גלייך נאכן דאווענען מוז איך מיט זיי רעדן מכה אכצן און דרייצן, ווען כ'האב זיי דערציילט פון מיין חלום, פונעם אפיצירל, האבן זיי קיין פיפס נישט געטאן, ווייל דאס גאנצע אפיצירל איז קיין אפיציר נישט, ס'איז געווען א שליח פון מיין טאטן אין גן-עדן זאל ער רוען, ווען כ'האב זיי געהייסן זיין גרייט אין וועג אריין צוזאמען מיט ענק עוקר צו זיין פון דאנען, האבן זיי ווי דערשראקענע האזן מיט אונטערגעהאקטע פיס, זיך צעוויינט ווי די ביבער, זיך געבעטן ביי מיר כ'זאל זיי לאזן צו רו, זיי האבן מורא, זיי ווילן נישט ריזיקירן מיט זייערע שטיקלעך געראטעוועטע לעבנס. ביים פרעגן זיי צו ס'איז זיי בעסער דא אויס צו גיין ביסלעכווייז ווי א צאנקענדיק ליכטל? וואס זאל יעדן ענק זאגן? כאטש האק און בראק, זיי ווילן נישט, און פטור אן עסק. בערל האט שווער אפגעזיפט, און ווי צו זיך גערעדט, יא! וואס וואס! קיין מוסרים זיינען אונדזערע מונקאטשער קיינמאל נישט געווען. חימל מיט מנשה, האבן זיך ווי געפלעפטע איבערגעקוקט. מנשה, איז א ביסל בלאסלעך געווארן, האט געווארט וואס חימל וועט זאגן, חימל האט אן אויפגעהייטערטער גענומען מנשה האנט, און ביידע הענט האבן זיך געקלאמערט צו בערלס האנט ווי א סגל און געשלאסן א דריי-האנטיקן תקיעת-כה. מיט שטילע ציטערדיקע ווערטער ווי א תפילה בלחש. האט חימל געזאגט מיט השם יתברכס ווילן און הילף וועלן מיר בייקומען אלע מניעות אויף אונדזער ווייטן וועג, פריער גאט: אכדעם דו בערל מיט דיין אויסטויגן זיך ארויסצודרייען זיך פון אלע מכשולים, בין איך בטוח אין אונדזער מצליח צו זיין צו דערלעבן אונדזער אנקומען אינם לאנד פון אונדזערע אבות.

מאנטיק אין דער פרי האט בערל געקראגן פונעם שרייבער פון די קאנצעלאריע, דריי פעסער, גילטיק מיט פרייע באוועגונג. נאכדעם איז ער אוועק צו זיינס א בלאטן פויער אינעם נאענטן דארף, אים גוט באצאלט אין פאראויס צו צוגרייטן זיין שליטן מיט פריט-געקאוועטע פערד פאר דער לאנגער נסיעה ביז אמסק.

בערל האט אינעם דארף איינגעקויפט דריי אלטע שווערע וואטאווקעס מיט טיף געפעלצטע וואליקעס, און צעריסענע קוטשמעס. דער פויער ריאבוכין, האט אים געוויזן דעם שליטן מיט די פוטערנע צודעקן. מיטוואך ביינאכט אין א ברענענדיקע פראסט מיט א טיף בלויען

לויטערן הימל, האָבן זיך די דריי מונקאַטשער געשליטלט אויפן טיפן שניי וואָס איז געווען ערטערווייז ווי געפרוירענע אייז, פונעם ווייטערן סיבירישן האַריוואַנט האָט געלויכטן מיט העלע ליכטיקייט ווי ביי טאַג.

אין אַמסק האָט ריאַבוכין, פאַר זיי געקראָגן אַ גוי וואָס האָט זיי געפירט אויף די גוטע געפלאַסטערטע וועגן ביז טאַשקענט. נאָכן אַפרוען זיך אין אַ זייטיקע קרעטשמע, זיינען זיי אַנגעקומען אין סאַמאַרקאַנד, וואָס איז נישט זייער ווייט געווען פון דער פּערסישער גרענעץ אַשקאַהאַד. ווען זיי זיינען בשלום אַנגעקומען אין טהעראָן, האָבן זיי אויפגעזוכט די אַגענטור פונעם דזשאַינט, וואָס האָט זיי גענומען אונטער זייער שוץ, ביזן ברענגען זיי קיין חיפה און ארץ ישראל.

ביים אַריינגליטשן זיך פון דער שיף, מיט מידע יידישע וואַנדערער מאַרבע פינות הגלות, האָבן צווישן די געזאַנגען פון אַלע שבטים, מיט געהילכט דאָס געזאַמג פון די דריי מונקאַטשער וואַגלער.

בערל, האָט געצאָלט פאַר אַלץ מיט אַ פרייער האַנט, ביז זייער אַנקומען צום פאַרט, דאָרטן, האָט שוין דער „דזשאַינט“ אַלעמען באַזאָרגט מיט אַלץ וואָס נויטיק ביזן אַנקומען קיין חיפה, ארץ ישראל.

ד.

צווישן פליטים אין מדינת ישראל

יאָרן גייען, יאָרן שווינדן. אַזוי אויך די פּאַסירונגען. אין די יאָרן צווישן היטלערס אַנפאַל; דורך די באַהעלטענישן אין דעם גרוב; ביז היטלערס מפלה; ביים וואַנדערן מיט די פּראַכט און פּיר־וואַגאַנען; ביים שלעפן זיך אויף די ווייטע, שווערע שליאַכן; ביי דער אַרבעט אין די רוסישע וועלדער; ביים אַרויסכאַפן זיך אויסער די גרענעצן; ביים וואַנדערן און ביזן אַנקומען קיין חיפה זיינען דערווייל פאַרלאָפן אַ וואַסער 5—6 יאָר... אַט, ווי ס'איז ערשט נעכטן! ניין, ס'איז שוין היינט! אין די אַלע יאָרן האָבן די פּאַסירונגען אויך נאָכגעיאָגט איינער דער אַנדערער ווי אַ שווינדלדיקע קאַרוסעל. ביידע יינגלעך זיינען דערווייל שוין געקומען צו זייער רייפיקייט. שוין באַלד ביידע צוואַנציק יאָר אַלט. ערשט דאָן, אין מדינת ישראל האָבן זיי דערשפּירט אַ שטיקל באַלאַנסירטקייט פון צייט און מעשים, צייט און פּאַסירונג.

אָבער בערל, היים עזרס איז נאָך אַלץ געווען אַ קאַכער, אַ דרייער, אַ פּלינקער, אַ הרהאָ... ניט געקענט זיך באַרואיקן. אַלץ געזוכט — עפעס אַ טראָף, אָן איינפאַל, אַ קובין.

די צוויי יינגלעך האָבן ביים אַנקומען אין ארץ, אָפּגעזוכט זייערע קרור־ביים, די פון דער פריער געקומענער שארית־הפליטה פון דער אַמאָליקער וואַלד־געגנט. פון יענע האָבן זיי זיך דערוואוסט, אַז זייערע שוועסטער האָבן זיך אויך געראַטעוועט און זיינען אין אַ קיבוץ, נישט ווייט פון חיפה; און זיי האָבן חתונה געהאַט מיט בחורים פון פוילן וועמען זיי האָבן טאַקע געטראָפּן אין קיבוץ.

ווען זיי זיינען אָנגעקומען אינעם קיבוץ צו זייערע שוועסטער, האָט מען זיי געהייסן וואַרטן ביז מען וועט די שוועסטער רופן פונעם פעלד, וואו זיי אַרבעטן צוזאַמען מיט אַנדערע חלוצים און חלוצות. נאָכן אַרומכאַפּן זיך אַ שטיל געוויין, זיינען זיי צוזאַמען מיט די שוועסטער אַרומגעאַנגען אין הויף וואָס איז אַרומגערינגלט מיט הייזער פון אַלע דריי זייטן ווי אַ „חית“. האָבן זיך מיט שנעלע רייד, קורץ און שאַרף, ווי טעלעגראַפיש, געטיילט מיט זייערע איבערלעבונגען. די שוועסטער האָבן דאָ חתונה געהאַט אַ יאָר פאַר דער אויפריכטונג פון דער מדינה. זיי האָבן זיך באַטייליקט צוזאַמען מיט זייערע מענער אין דער באַפרייאונגס־מלחמה קעגן די אַראַבישע אַנפאַ־לערס.

שפעטער, ווען די מענער זיינען געקומען פון דער אַרבעט, האָט זיך אויפסניי אָנגעהויבן די באַגעגעניש.

חייל און מנשה האָבן געוואָלט זען זייערע קינדער. דאָ האָבן די שוועסטער געזאָגט צו זייערע מענער, שלום און אַביגדור, ביידע שלאַנקע און פון דער זון פאַרברענט: — „מען וועט היינט צוגיין פריער אינעם גן־ילדים, אַהיינעמען די קינדער פאַר דער שעה, כדי אונדזערע ברידער זאָלן זיי זען.“ ווען דער גלאַק האָט געקלונקען צום עסן גיין, זיינען אַלע אַריין אינעם גרויסן צבורדיקן עס־זאַל.

אויס דרך ארץ צו זייערע געקומענע געסט, די שטאַרק־פרומע ברידער, האָבן די שוועסטער מיט זיי געגעסן פון פאַפירענע טעלער, ברויט מיט הערינג, טאַמאַטן, געקאַכטע אייער און פאַרטרונקען מיט טיי.

חייל און מנשה האָבן זיך אַרומגעקוקט אויפן עולם, און זיינען פון אָנהייב געווען ווי צעטומלט. נאָכן עסן האָבן זיי געזען די פיר קינדערלעך פון די שוועסטער, צוויי יינגלעך און צוויי מיידלעך וואָס האָבן אין חיילס און מנשהס אויגן אויסגעזען ווי שקצימלעך און שיקסעלעך. דאָס עברית־ריידן

מיט דער ספרדישער הברה, האָט נאָך מער פאַרטיפט די פאַרפרעמדקייט פון די געקומענע מיט די צוויי משפחות: זיך געפונען זיך דערזען און דאָך ניט אַזוי נאָענט ווי אַמאָל.

חיימל און מנשה זיינען דערנאָך אַריין אינעם בית המדרש פון די אַלטע טאַטעס און זיידעס און געדאַונט מנחה-מעריב. דאָס בית-המדרש איז געשטאַנען צו לינקס דאָ, זייטיק, נאָכן איבערשלאָפן די נאַכט, האָבן מנשה און חיימל, אויף צומאַרגנס גאַנץ פרי, זיך געזעגנט מיט זייערע שוועסטער און שוואַגערס און זיינען צוריקגעפאַרן קיין תל-אָביב וואו זיי האָבן זיך באַדאַרפט זען מיט בערלן, וואָס האָט געזאַרגט פאַר אַ תכלית פאַר זיי.

בערל, חיים עוורס, איז מיט זיי אַוועק קיין נתניה וואו זיינער אַ קרוב פון זיין מאַמעס צד, וואָס האָט פריער געוואוינט אין אַנטווערפן. פאַרן קריג איז ער אַוועק מיט אַביסל רויע ברייאַנטן, מיט וואָס ער האָט געהאַנדלט לאַנגע יאָרן מיטן לאַנדאַנער דימאַנטן קאַרטעל. ער שפילט איצט אַ ראָליע אין דער ישראָלדיקער דימאַנטן-בראַנזשע, וואָס אַרבעט פאַרן עקספּאָרט קיין אַמעריקע, דערהויפּט קיין ניו יאָרק.

דער קרוב זיינער, נאַטאַניעל בלאָק, האָט בערלען אויפגענומען מיט פריינטשאַפט, האָט זיך געפרייט מיט אים און געזאָגט: — „כ'בין צופרידן און אַ דאַנק גאָט וואָס כאַטש איינער פון אונדזעריקע האָט זיך געראַטעוועט פונעם היטלער-חורבן, וואו צענדליקע פון דער גרויסער פאַרצווייגטער משפחה אונדזערער אין דער גאַנצער סלאַוואַקיי זיינען אַזוי שוידערלעך אומגעקומען“.

בערל האָט פאַר אים פאַרגעשטעלט חיימלען און מנשה: — „דאָס זיינען מיינע געפונענע פריינט פון דער היים, קינדער פון שענסטן באַלע-באַטישן „פּאָן“ פון אונדזער פאַרוויסטער שטאָט, נעבער.“

דער קרוב זיינער האָט אים געהייסן קומען מיט זיינע יונגע פריינט, אין עטלעכע טעג אַרום. דאָמאַלט וועט ער צוגרייטן דעם פּלאַץ פאַר זיי ווי אויך די נויטיקע אַרבעטס-געצייג. — „איר וועט זיך אויסלערנען שליפּן“, האָט ער זיי געזאָגט, „ווען מען האָט געדולד און ווילן, אַ גוטע האַנט און דערצו נישט קיין פאַרשטאַפטן קאַפּ, וועט אייך נעמען אַרום דריי חדשים צו קאַנען שליפּן די קליינע ברייאַנטעלעך מיטן איינצלנעם שניט אין שליפּ. אָבער איר וועט ניט קריגן קיין שכירות דורך דער לערן-צייט. און דו בערל, ווער אויך אַ שליפּער!“

בערל האָט אים געדאַנקט. מיט זיינע באַוועגלעך-שמיכלבדיקע, גרויע אויגעלעך האָט ער דורכגענומען דעם קרוב זיינעם, מר. בלאָק, און צו אים

געזאגט: — „נישט געזארגט! מיין מאמע, אין גן-עדן זאל זי רוען, פלעגט אלע מאל זאגן אז יעדן געראט אויך אין איר משפחה וואס ווערט נישט פארפאלן אפילו הינטער די הרייחושך“.

זיי האבן זיך גענומען לערנען די מלאכה פון דימענטן-שלייפערן מיט גרויס חשק און פלייס, און בערל האט זיי אויסגעהאלטן איבער דער לערן-צייט, ער האט אפילו נישט געוואלט הערן פון זייער צוואגן אים שעמען-דיקעהייט, אז זיי נעמען נאר פון אים דאס געלט בתורת הלואה און וועלן עס אים צוריקצאלן בישעות-חן, מיט טיפער דאנקבארקייט. בערלס ענטפער צו זיי: — רעדט נישט ווי יאלדן, זאטס מיר מוחל! וואס יעדן האב מיר אנגעזען פאר די לעצטע יארן איז געלט בלאטע, אבער סקומט צוניץ ווען מען איז אויף צרות. און דערצו קומט דאך מיר צו א שטיק געזונט אז יעדן, בערל חיים עזורס, קאן טאן גוטסס צו מענטשן און דערצו נאך אויך צו ר' לייבס און שמעון דעם שרייבערס קינדער. ווען איך טו עפעס פאר ענק, וואקסט דאך מיר דאס הארץ פון שמחה“.

בערל איז לאנג נישט געבליבן ביי זיין קרוב אין דער שליפערן אין נתניה. ער האט דערשמעקט אז אין תל-אביב קאן מען מאכן א לייכטערן „גראצער“, ווען מען טויג זיך נאר אויס. ער האט זיך שטענדיק דערמאנט זיין מאמעס א געגראמט ווערטל; — „אז ווער עס טויג זיך נאר אויס, דער עסט געבראטענע פופיקלעך מיט גריוון פון פענדל ארויס, און מקאן נאך העלפן מיט א פאר גריוון יענעם, וועמען סקריכן די אויגן פונעם קאפ ארויס“.

און אומר ועושה, האט ער געדרייט „א רעדל“ אין תל אביב. פריער האט ער זיך געשארט ארום די וואלוטניקעס, ער האט נאכאמאל דערשמעקט דעם ריח נחוח פון די אמעריקאנער דאלארן; נאכדעם האט ער געהאנדלט מיט „שטיינדלעך“ פון האנט צו האנט. ער האט אויך אריינגעפירט פון אויסלאנד געקויפטע ישראלדיקע פונטן. בערל האט געקוואלן: — „יעדן האב גאר נישט געוואוסט, אז מען קאן אין „טעלאוויוו“ אויך א דריי טון“.

ווען ער האט שוין געהאט אנגעזאמלט א שייך ביסל דאלארן האט ער זיך דערמאנט, אז מען דארף גיין זען די דימאנטן-שלייפער, היימלעך און מנשהן אין נתניה, וועלכע האבן שוין דורך דער צייט חתונה געהאט מיט מונקאטשער שארית-הפליטה-מיידלעך. צווישן די פון דער שארית-הפליטה איז דא אזא מין געענטקייט. איינער שארט זיך צום צווייטן. אן אייגענער שבט...

ביים אנקומען האבן זיי זיך געפרייט מיט אים ווי זיי וואלטן צוריק גע-

פונען אַ פאַרלירן פאַרמעגן. זיי האָבן באַדויערט וואָס ער איז נישט געווען צו זייערע חתונות ווען זיי זיינען געקומען קיין תל אָביב אים איינצולאָדן. אַבער ער איז דעמאָלט גאָר געווען אין אויסלאַנד.

בערל האָט זיי, אַ פריילעכער מיט זיינע בלישטשנדיקע אייגעלעך, גע-וואונטשן מזל-טוב ווען זיי האָבן פאַר אים פאַרגעשטעלט די שיינע ווייבלעך אין זייערע קליין, ציכטיקע-שטיבלעך. ביידע האָבן געוואוינט אַ טיר נעבן אַ טיר.

בערל האָט זיי געזאָגט: — „כ'בין טאַקע געקומען ענק פאַרבעטן צו קומען צו מיין אייגענער חתונה. כאָטש כ'בין אַזוי פאַריאַגט און פאַרנומען, אַז כ'האַב נישט קיין צייט מיר די נאַז אָפצוויישן, דאָך חתונה-האַבן מו מען, דערצו, אוי, האָב איך געקריגן אַ כלה! „ווער מיר גוטס-קינד“ אַ מונ-קאַטשער מיידל, שרהלע רייזל, דער זיצערינס ייגסטע טאַכטער, וואָס האָט געדינט נאָך אַלס קינד ביי ר' אַשרן דעם גרעסטן שניט-סוחר אין מאַרק. אַזאַ קינד ווי זי איז נישט צו געפינען מ'זאַל אויספאַרן אַ וועלט! דאָ איז זי אין אַ קבוצה פון די פועלי המזרחי. אַלע קיבוצניקעס פון נאָענטן קיבוץ גייען אויס פאַר איר, זיי האַלטן פון איר ווי פון אַ רביצין. אַלע זיינען מיך שטאַרק מקנא וואָס כ'קריג אַזאַ לאַטיש מיידל.“

בערל האָט געמאַכט אַ חתונה כיד המלך אין אַ האַטעל, ביים ים, וואָס האָט געהערט צו אַן אונגאַרישן ייד, יאַקאַבי מאַרטשאַק; אַ גרויסער בעל גוף, מיט האַלב גרוילעכע, דיקע, פאַרדרייטע וואַנצעס. אַן אַמאָליקער זינגער און טענצער אין די בודאַפעסטער פריילעכע נאַכט-היזער.

לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און אַלע היימישע מחותנים האָט דער יאַקאַבי אַליין נאָך דער חופה, ביים עסן, זיך אַוועקגעשטעלט אין דער מיט פון די טישן וועלכע זיינען געווען אויסגעשטעלט, ווי אַ „ח“, און געווען אַנ-געטאָן אין זיין ציגיינערישן טראַכט, וואָס ער האָט דאָס מיטגעשלעפט מיט זיך אין אַלע זיינע קאַצעטניקשע יסורימדיקע וואַנדערונגען ווי אַ הייליגטום; און אַזוי ציגיינעריש-בודאַפעסטיש האָט ער פייערלעך און פאַרבענקט אויס-געזונגען און אויסגעטאַנצט זיינע באַליבטע ציגיינערישע טענץ און לידלעך. די מחותנים זיינען געווען אינעם זיבעטן הימל פון גרויס התפעלות, געלאַכט ביז פריילעכער טרערנדיקייט איבער זייערע טיפע נאַסטאָלגישע אי-בערלעבונגען, פון די דערמאָנונגען אַן זייער אַמאָליקער יוגנדלעכקייט.

צום בולסטן האָט זיך אַנגעזען אין חימלס יונג ווייבל רעגינאַ, די בת-יחידה פון אַמאָליקן רייכן מיוחסדיקן מונקאַטשער מאַגנאַט, זאַנוועל, דער אַנטרעפינאַר-בויער פון באַנען און בריקן פאַר די רעגירונגען, פריער פון

עסטרייך-אונגארן, נאָכדעם פון אונגארן. דאָס בויען איז איבערגעגאנגען צו אים בירושה פון זיין פאָטער און זיידעס, מאַגנאָטן מיטן טיטול: „אונגאַרישער באַראָן-וויילערהאוזען, דורכן קעניגלעכן דעקרעט פונעם זעליקן קיזער פראַנץ יאָזעף“.

זי, רעגינאַ, וואָס איז דערצויגן געוואָרן אין אַ בודאַפעסטער פּריוואַטן מיידלשן פּאַנסיאָן, האָט געשטורעמט פון באַגייסטערונג מער פון אַלעמען. זי האָט אַפּלאַדירט נאָך יעדן געזאַנג און טאַנץ.

ביים געזעגענען זיך פאַרטאַג מיט אַלע מחותנים, האָט דער חתן בערל מיט דער כּלה פאַרבעטן די נאָענטע מחותנים פון נתניה, אין אַ זייטיקן צימער אַרום דער „באַר“, דאָרט האָט ער מיט שטאַלץ געוויזן חיימלען און מנשהן און אַלעמען די שיפּסקאַרטן מיט די וויזעס פון אַמעריקע וואָס ער און זיין וויבל האָבן ערשט היינט געקראָגן ווי אַ דרשה-געשאַנק פון איר, שרהס אַ רייכן פעטער אין ניו יאָרק, אַ פאַבריקאַנט פונעם בעסטן „מאַגן-רעגולירער“ אין דער וועלט.

בערל ווייזט זיי מיט קוראַזש אַ צוגעשיקטע רעקלאַמע, ווי גוט און שנעלווירקנדיק דער „רעגולירער“ איז. מען האָט פאַר זיך אַ באַגולדט שאַכטל וואָס זעט אויס ווי אַ מענטשלעך האַרץ, מיט באַצייכנטע אַנאַטאָמישע ליניעס פון אַלע בלוט-אַרטעריעס און מיט אַן אונטערגעשריבענער גאַראַנטיע, אַז „די כּשופּדיקע מעדיצין העלפט יעדן מאַגן-ליידנדיקן, שנעל ווי אַ בליץ“. אין דער רעקלאַמע זיינען דאָ באַשטעטיקטע גביית-עדותדיקע אונטער-שריפטן פון די באַרימטע האַליוואוד-אַקטיאָרן און אַקטריסעס, פון אַפּערע זינגער און טענצער, פון צוויי „פּרייז-פייטערס“ און אַ פאַר יוניאָן-פירער. די אַלע דערציילן און שווערן זיך אַז „זיי זיינען שוין געלעגן האַלב-טויטע אין ספּאַזמאַטישע ווייטאַגן, אָבער נאָכן איינגעמען אַט דעם „קוויק-עקשאָן“ (ווי דאָס הייסט אויף ענגליש) זיינען זיי אויפגעשטאַנען צומאַרגנס אין דער פּרי „געראַטעוועטע“.

בערל ווייזט זיי אויך די צוגעשיקטע אויסשניטן פון ראַדיאָ און טעלע-וויזיע-רעקלאַמען, וואו די מעדיצינישע ספּעציאַליסטן שרייבן אין די מעדי-צינישע זשורנאַלן: — „אַט די וואונדער-טאַבלעטן און פילן קריכן אַזש אַריין ווי קליינע ניט-באַמערקבאַרע וויירוסעס אין אַלע בלוט צעלן און כּהרף-עין קערן זיי וועלטן“.

ער ווייזט זיי אויך אַ בייגעלייגט בריוול, וואו דער אַנקל שרייבט: — „מען כאַפט דאָס ווי הייסע פּאַטייטאַס“. צו מיינע סקלאַדן פאַרן אַריין און

אַרויס הונדערטער לאַסט-אויטאָס, כאַפּן און פירן מיין פּאַטענטירטן, רעקלאַ-
מירטן „קוויק-עקשאַן“ אַרטיקל פון אטלאַנטיק ביזן פּאַסיפיק“.

בערל האָט ליב „קוויק-עקשאַן“. ער גיט אַ קליינעם זופּ פון אַ גלעזל
אונגאַרישן שליוואָוויץ, שטעקט אַריין זיין רעכטע האַנט אין דער לינקער
בוזעם-קעשענע פון זיין חתונה-רעקל, שלעפט אַרויס אַ קליין ברייול גע-
שריבן אין יידיש פון דעם אונגאַרישן „היברו-טיטשער“ פון דעם פעטערס
טעמפל, אַלץ וועגן די מאַגן טאַבלעטן, דערנאָך לייענט בערל פאַר, מיט
צעפלאַמטע אויגן, דאָס צוגאַב בריוועלע, געשריבן פון אַנקל : — „צו מיין
ליבער, נייער-ניכטע שוירלי, ווי דו וועסט הייסן אין אַמעריקע — נישט
שרהלע, ווי אין דער „אַלד-קאַנטרי“. נאָך דיין שרייבן צו אונדו איז דיין חתן
אַן עקספּערט אויף דימענטן, וועלן מיר אים דינגען, אַדער גאַר קויפן,
אַן אייגענעם פּלאַץ אינעם גרעסטן יואוועליר אין דימענטן-צענטער אין דער
באַרימטער צירונג-גאַס אין ניו יאָרק“.

חיימל, מנשה און זייערע ווייבלעך הערן זיך צו בערלס רייד מיט
גרויס ניגער. ביי רעגיאַ, חיימלס ווייבל, צעפלאַקערן זיך אירע טונקעלע-
ברוין גרויסע אויגן, זי קוקט ניט נאָר מיט די אויגן, נאָר אויך מיט די
מאָדערן-פאַרמירטע, באַצירטע און פאַרפּוצטע טונקל-ברוינע ברעמען, פאַר-
מירט ווי צוויי ריישן (ר) פון ביידע זייטן.

בערל קוועלט. די ברענענדיקע בריוועלעך פון אַנקל פון אַמעריקע,
ריידן טרעפיק צו זיין אייגענער קאַביקער נאַטור. אים ציט דאָך תמיד צו
אַזוינע געשעפטן, ס'דרייט זיך און ס'קאַכט זיך. דערצו איז ער צעקאַכט
פון רעגיאַס באַוואונדערונג. ער באַשטעלט ביים אַלטן אונגאַרישן טענצער
נאָך אַ פּלאַש פון דעם עכטן אונגאַרישן טאַקייער וויין, און ביים טרינקען
הויבט ער הויך זיין גלאַז מיטן אויסרוף : — „מיר זאָלן אַלע אין גיכן מיט
ענק צוזאַמען טרינקען „וויסקי“, מיט פריידיקע הערצער, אין אונדזער ניו
יאָרק!“

מנשה הערט און ער גיט דערביי אַ שטילן אַ ציטער ביים אַנרייזן זיין
גלאַז אַן בערלס האַסטיקן אַנקלאַפּן. פון בערלס גלאַז גיסט זיך איבער אַ
היבש ביסל וויין. חיימל, קוקנדיק אויפן טרויעריקן מנשה, פאַרלירט אַביסל
זיין ביז איצטיקער פריידיקייט. רעגיאַ קלאַפט נאַכאַמאַל אַן איר גלאַז אין
בערלס גלאַז, און מיט אַ פאַרשייטן געקלאַנג שרייט זי אויס אויף פּראַנצוי-
זיש ; — „וויזו לעס עטאַט-אינו“.

בערל שטעלט זיך אויף, ער נעמט אונטערן האַנט זיין שרהלען. זיי שיידן
זיך פון אַלעמען צו פאַרבלייבן איבער דער נאַכט אינם צוגעגרייטן האַטעל-

צימער. בערל, שוין שטייענדיק ביי דער שוועל, פארזיכערט זיי: — „אזוי שנעל ווי יעדן וועל מיך מיט מיין שרהלע איינארדענען דארטן ווי עס דארף צו זיין, עטץ קאנט זיך אויף מיר פארלאזן, וועלן מיר אן ענק נישט פאר-געסן. כ'וועל דאס נישט „פארצעגערן“ אויף א מינוטקעלע אפילו שמיכלענ-דיק מיט זיינע שעלמישע אייגעלעך צו רעגינאן, זאגט ער צו איר — „זי מעגן זיך שוין צוגרייטן צו דער רייזע קיין אמעריקע, ווי יעדן בין א ייד“. מען געזעגנט זיך מיט א מזל טוב און א גוטע-נאכט. בערל זאגט זיי צו, נאך צוקומען קיין נתניה צו געזעגענען זיך מיט זיי באזונדער.

אלע זיינען שוין געבליבן איבערצושלאפן די פאר שעה, וואס זיינען נאך פארבליבן פון דער שמחהדיקער נאכט — אין תל אביב.

צומארגנס, נאכן שפעטן אויפשטיין האבן זיי אלע פיר, חיימל מנשה און זייערע וויבלעך אביסל געשפאצירט איבער דער תל-אביבער פלאזשע ביים ים.

די ווייס-שווימיקע, הויך גרינעלעכע כוואליעס האבן מיט האסטיקן רעש געקלאפט אן די שפיציק-מאכיקע שטיינער יונגוארג, בחורים און מיידלעך, שלאנקע און וון-פארברוינטע, שטארק דעקאלטירטע אין זייערע באד-קאסטיומען, האבן זיך געבאדן און געשוואמען אקעגן די הויכע כוואליעס. עלטערע, פעטע וויבער מיט אלט-שלאבעריקע מענער ליגן ביים ברעג אינעם גרוילעכן זאמד בראטנדיק זיך אין דער זון, און אין דער זוניקער ליכטיקייט זיינען בולטער די בלויע אדערן אויף די וויבערישע דיקע פיס, ווי בלויע שטריקלעך. דאס זיינען, מייסטנס, טוריסטן-געסט פון אמעריקע און אויך פון אנדערע לענדער. פון די האטעל-וועראנדעס, קעגנאיבער דעם ים הערט זיך דאס געפילדערנדיקע ריידן פון ענגליש, געמישט מיט יידיש. יונגעלייט, וויבלעך, מיט פאטאגראפישע אפאראטן, לויפן טומל-דיקע היז און צוריק, כאפן בילדער סתם אין דער וועלט אריין. מען כאפט!

אויפן וועג מיטן אויטאבוס אהיים קיין נתניה, האבן מנשה און חיימל האלב געדרימלט. רעגינא האט שטיל, אבער האסטיק געהאלטן אין איין ריידן צו דבורהלען, זי, דבורהלע, מנשהס וויבל, ר' חיים זעליג דעם מונ-קאטשער סופרס טאכטער, מיטן קיילעכדיקן בלייכן פנים ווי א רביצן, האט שווייגנדיק אן א ווארט ארויסצוריידן געהאלטן אין איין שאקלען מיטן פאר-קעמטן שייטלדיקן קעפל, אויף אהין און אהער, מיט א נישט צופרידנדיקייט אין אירע שווארצע אויגן און מיט אַזאַ גרימאסע אויף איר פנים און דינע ליפן. דאס שאקלען מיטן קאפ אהין — אהער, האט געקאנט מיינען יא, און ניין — צוזאמען.

מנשה האָט גראָד, מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן, יאָ אויפגעכאַפט רע-גינאַס רייד צו דבורהלע, ביי איר אַרומקוקן זיך אין אַלע זייטן אָז קיינער זאָל איר נישט הערן: — „דאָ אין מדינת ישראל, איז נישט דאָ קיין צו-קונפט פאַר אונדז“. אים, מנשהן האָט שטאַרק פאַרדראַסן און ער טראַכט, אָז זי, די עקרה אויף אייביק, אַ קרבן פון די נאַצישע רוצחישע-עקספּרי-מענטן, וואָלט דאָך באַדאַרפט קושן די ערד פון ישראל, וואָס האָט אַוויפיל געטאַן פאַר איר באַפרייאונג דורך דעם אידעאָליזם פון דער „בריתה“, וואָס האָבן איינגעשטעלט זייערע לעבנס אַרויסצוראַטעווען זי און טויזנטער אַנדערע פון די באַהאַלטענישן אין די בערג פון דער סלאַוואַקיי, ביי די דאַרטיקע פּויערים, צו וועלכע זי איז אַנטלאָפן מיט דער הילף פון איר באַשיצער, דעם עסטרייכישן אַלטן אינזשיניער, דערצו, טראַכט מנשה, האָט זי דאָ געקראָגן אַזאַ אידעלן מענטשן פאַר אַ מאָן ווי חימל, וואָס באַהאַנדלט זי ווי אַ פּרינצעסין. זי פאַרטאַבלעוועט דאָס וואָכנגעהאַלט וואָס חימל ברענגט איר, גלייך אין דעם ערשטן טאַג, אויף נייע שיכעלעך, פּראַנציוזישע פּער-פּיומען און אויף אַלץ נייע, און נייע נעגל-און-ליפן-פאַרבערייען. ווען ס'קומט צום צאָלן דירה-געלט, טראַכט מנשה, מוז מיין גוטע דבורהלע, וואָס לייגט אַ פּרוטה צו אַ פּרוטה, אויף אַנצוואַמלען אים ירצה השם, פאַר אַן אייגענער דירה, איר שטענדיק באַרגן די עטלעכע פונט. מיין דבורהלע ווייסט, טראַכט מנשה, אָז ס'איז נישטאַ אַ „קייין מיינס און דיינס“ צווישן מיר און חימלען, אָבער זי, די צעפיעשטשטעטע בת-יחידה, די אַמאָליקע „באַראַנעסע“, קאָן אַלץ נישט פאַרגעסן, אָז וואָס געווען איז געווען, און ס'וועט זיך שוין קיינמאָל ניט צוריקערן. דבורהלע האָפט צום רבונן של עולם, אָז מיט זיין הילף, וועט מען שוין קיינמאָל ניט דאַרפן צוריקערן צו אַ לאַנד כדי ווידער צו זיין אַ פּרעמדער צווישן גוים. אָבער זי, רעגינאַ? וואוהין ציט עס איר? ...

מנשה קאָן זיך שוין מער נישט איינהאַלטן ביים הערן אירע רייד וועגן די שיינקייטן און גרויסקייטן פון אַמעריקע וואָס זי זעט און די קינאַמאַטאָ-גראַפן, און ער וויל עפעס זאָגן צו איר אַ ביסל העכער, אָז דער דרימלדיקער חימל זאָל דאָס הערן, אָבער ביים אַרומקוקן זיך, אָז די זייטיקע פאַסאַזשירן זאָלן דאָס נישט הערן, בייגט ער זיין קאַפּ גענטער צו רעגינאַן און רעדט צו איר שטיל, ווי אַ ברודער צו אַן איינציקער געליבטער שוועסטער — שטיל, שטיל, מיט געצוימטע, דאָך מיט טיף רירנדיקע רייד פון האַרצן אַרויס:

— אוי, רעגינעלע טייערע, סאיז אַ זינד קעגן גאָט, און קעגן אונדזערע אומגעקומענע אַבות, וואָס האָבן געטראָגן דעם חלום פון גאולה אין זייערע

הערצער, וואָס האָבן געווייטיקט אויפן אייביקן זיין ללעג ולקלס, בין הגוים, צו שאַנד און שפּאַט צווישן פעלקער. «וואָס רעדסטו? מיר, אין די גריבער באַהאַלטענע, האָבן געליטן און געפילט אַט די שאַנד! און דו, נאָך דייע פיינען און פאַרשעמונג, קאַנסט נאָך ריידן מיט אַזאַ גרינגשעצונג קעגן אונדזער דער־לייזטער מדינת־ישראל, און זיין פאַרקאַכט אין בודאַפעסט און אין דייך, ווי דו רופסט עס — «איראַפעאישע אַמעריקאַנישע קולטור»? באַזין זיך, רעגינעלע, דייע געדאַנקען קענען ווערן נעצן דיך צו פאַנגען און שטרויכלונג דיך אַראָפּצופירן פון גלייכן וועג.

רעגינג, מיט צעפלאַמטע באַקן ווי רויטע רויזן, מיט צעצונדענע אויגן ווי אַ ווילד געוואָרענע טיגערין, זאַס וויל צערייסן איר קרבן, האַלט איין איר כעס, צי דערפאַר וויל זי וויל נישט אַרויסרופן קיין טומל אינעם אויטאַבוס, צווישן אומבאַקאַנטע מענטשן, אַדער אפשר האָבן מנשהס רייד, דאָך ערגעץ זי אָנגערירט, אָבער דאָך, זי, מיט איר איבער סענסיטיוון שטאַלץ, האַט זיך געפילט שטאַרק באַליידיקט און טיף געטראַפן פון זיין צו ברידערלעכער, אַדער גאָר פאַטערלעכער באַציאונג צו איר. ער דערלויבט זיך צו שיטן שטראַף רייד אויף איר! אַזוינס איז דאָך בטבע דערווידער דעם היינצייטיקן מענטשן — ער וויל ניט קיין שטראַף־רייד! און נאָך ווייניקער קאַן דאָס סובל זיין אַ פרוי, און נאָך אַזאַ פרוי ווי זי.

אַז דער אויטאַבוס שטעלט זיך אָפּ ביים אַנקומען אין נתניה, גייען אַלע פיר אין שטיל־שווייגן אַרונטער פון די טרעפלעך. אַז מען שווייגט, זעט מען מער. מנשה קוועלט אָן פון זען זיין נתניה אין פולן אָנהייב־זומעריקער רייפער גרינקייט; דעם לאַנגן, פרייען סקווער, אָן דעם רעש און, דעם טומל פון תל־אָביב!

סאיז זיי אַלץ געוואָרן אַזוי נאַענט און היימיש ביים פאַרבייגיין דאָס־גאַזאַ־געוועבלל מיט דער אָפענער ברייטער טיר און גרויסן פענצטער, וואו עס ווימעלט מיט קלייננוואַרג, — יינגלעך, מיידלעך — ווי אין אַ בינשטאַק; אַלע מיט קורצע כאַקי־היזן און אָפענע העמדלעך און בלוזקעס. די מיידלעך, מיט פעטלעכע, געטאַקטע ראַזאַווע פיסלעך און יונג־מיידלשע שטייפּע ברוסטן פאַרשפיצטע. דאָס רוב עסט אין דרויסן, אויפן טראַטאַר, אייז־קרעם אין די ברוין־פאַרשפיצטע האַלטערס, אַדער טרינקען מיט לאַנגע שטרויען פון פלעשלעך קאַקאַ־קאַלאַס און אַנדערע געטראַנקען פון דעם מין. קליינע קינדער יאַגן מיט טומלדיקע געשרייען און יונג־סאַברייער חוצפהדיקייט, און זיי פאַרקלינגען מיט זייערע פתחן פון דער ספרדישע הברה, דעם גאַנצן

סקווער אַרום, און לעקן דערביי זייער געשמאַק, מיט פאַרשמירטע מיילער און רויטע צינגלעך, דעם אייז־קרעם.

ביים צוקומען צו זייערע היימען פאַרבעט דבורהלע רעגינען מיט חיימלען צו זיך אין שטוב. זי נעמט רעגינען אונטערן אַרעם ווי אַן אונטערפירערין אַ כלה און זאָגט צו איר: — „ביז איך וועל צוגרייטן דאָס עסן וועסטו האָבן צייט צו ענטפערן מיין מנשהן אויף זיינע שטראַף־רייד וואָס זיינען חלילה ניט געמיינט געווען דיר וויי צו טאָן. אַט אַזוי איז ער, מיין מאַן, וואָס אויף דער לונג איז ביי אים אויף דער צונג.“ רעגינאַ, צעשמייכלט, האָט איר, מיט אירע פאַרונדיקטע רויט־ליידנשאַפטלעכע ליפן אַ קוש געטאָן.

רעגינאַ האָט אָנגעטאָן איר קורץ פאַרטעכל, וואָס איז שטענדיק גע־האַנגען צוזאַמען מיט דבורהלעס אויף אַ לאַנגן נאַגל אינעם קליינעם ווייס־געקאַלעכטן קיכל, ביים ווייס־אַנעמילירטן וואַש־טאַפּ, כדי צו העלפן דבור־הלען צוצוגרייטן דאָס עסן.

מנשה און חיימל וואָשן זיך די הענט, גאַרטלען זיך אַרום מיט זייערע זיידענע גאַרטלען צום דאווענען מנחה און מעריב. ביים עסן ווענדעט זיך רעגינאַ מיט מילד־קלינגדיקע רייד צו מנשהן: — „איך בין שוין מער נישט אין כעס אויף דיר פאַר דייע שטראַף־רייד אינעם אויטאַבוס צו מיר, אפשר, האָב איך מיך אַליין געפרעגט, ביסטו גערעכט לויט דיין באַנעמען די וועלט מיט מונקאַטשער אויגן וואָס זיינען אויך מיר, ביז צו אַ געוויסן גראַד, ליב און טייער. אָבער פאַרגעס נישט, אַז איך בין אויך אַ בודאַ־פעסטערין, דאָרטן דערצויגן געוואָרן פון מיין פריסטע, יוגנט אָן, ביז חורבן־היטלער. יענע אייגנאַרטיקע שטאַט וואָס איז געווען דער פריילעכסטער גלאַנץ־פענצטער פונעם שימערנדיקן דאַנזי צו די וועסטלעכע ברעגן! בודאַ־פעסט זינגט אין מיין בלוט. און די פוילישע אַסט־יודען זיינען מיר שטענדיק געווען אַזוי ווי דערווידער. אַפילו אונדזערע מונקאַטשער, און דו מן הסתם אויך, האָבן אויף זיי געקוקט מיט גרינגשעצונג און פאַרדאַכט. און כ'קען דערפאַר נישט דולדן וואָס זיי, די פוילישע און זייערע גלייכן האָבן דאָ די אויבערהאַנט און האָבן געלייגט זייער אַסטלעכן שטעמפל אויפן גאַנצן לעבנס שטייגער אין דעם קליינעם לענדל דאָ. זיי זיינען דאָמינירענדיק פּאָליטיש און עקאָנאָמיש מיט זייערע אַגרעסיווע רעוואָלוציאַנערע עקספּרימענטן אין דאָרף ווי אין שטאַט. זיי האָבן זייערע מאַניערן איבערגענומען פונעם רוסישן פוילישן פעבל איבערגעפלאַנצט אַהער און זיינען געוואָרן די האַרן און הערשער פונעם לאַנד.“

מנשה, האַלט זיך אין מיט אַלע זיינע כוחות, ניט צו קריגן זיך מיט

איר אויפן מונקאטשער שטייגער; ער ענטפערט איר מיט צערטלעכער ווייכקייט:

— „ניין רעגינא! מאכסט א טעות, א גרויסן טעות. דו קוקסט טאקע מיט פארפרעמדע אויגן! זיי, די פוילישע און די אַנדערע אַסט־יודען, האָבן דאָ פאַר אונדז געבויט און צוגעגרייט אַ היים מיט זייער בלוט און שווייס, דורך זייער התלהבות פון חסידותדיקע פרומע דורות; זייער אידעאָליזם און רעוואָלוציאָנערע עקספּרימענטן, ווי דו רופסט עס, האָט זיך גענערט פון טיפע, ריינע יידישע קוואַלן, גישט פון די רוּסן. נאָר פון אייביקן יידישן לעכצן צו אַ לעבן פון צדק און יושר. און ווער האָט געבויט אונדזער שיינע נתניה, אויב גישט זיי? זי איז דאָך היינט שוין אין איר בראשיתדיקן אַנהייב אַזוי שייך, מיט איר בלענדיקער גרינקייט, זע, אונטן וואָשט זיינע זיג־זאָג־ גיקע ברעגן, דער ים התיכון, אַזוי שטיפעריש און שטורמיש. פון ווייטן גענט און בלענדט אַ פרעכטיקע וויזיע! רייזנדיקע דערציילן, אַז אונדזער נתניה איז שענער פון סעינט־רעמאָ, די איטאַליענישע רעוועיראַ, היינט, אונדזער עיר אלקים ירושלים, וואָס הונדערטער דורות יידן האָבן געוויינט ביי נעילה פון איר זיין „משפּלת עד שאול תחתיית“, אויף איר געפאַלנקייט לעבט דאָך היינט ווידער אויף, גייט אויף ביז צו איר אַמאָליקער פרעכט קייט. ווי קאַנען מיר נאָר ריידן פון בערעלעס גליקן, מיר זאָלן ווערן יורדי־ס און פאַרן קיין אַמעריקע? בערעלעס גליקן מיט מאָגן־רעגולירער, מיט די־ מענטן, מיט גאַלד־שפּיליטערס... ווי קענסטו נאָר טראַכטן פון דעם?!“

חימל האָט פרום צוגעשאַקלט צו זיין, מנשהס, רייד, די אמתדיקע. רעגינאָ האָט אים ווי דורכגענומען מיט אירע ברענענדיקע אויגן די גרויסע, און באוואונדערט זיין טיף־יידישע געטריישאַפט, זי איז אָבער געווען צופיל פאַרפרעמדט אַליין דאָס דורכצופילן און באַווירקט צו ווערן.

בערל מיט שרהלע זיינען מיט עטלעכע וואָכן שפעטער געקומען קיין נתניה זיך צו געזעגענען מיט זיי פאַר זייער אַוועקפאַרן קיין ניו־יאָרק, זיי האָבן ביי זיי שבת־געהאַלטן; מען האָט זיי אויפגענומען מיט גרויס הת־ קרבות, ווי אייגענע נאַענטע קרובים. נאָכן דאַווענען אין מונקאטשער שטיבל האָבן אַלע צוזאַמען געגעסן ביי מנשהן און דבורהלען. בערלס ווייבל, שרהלע האָט מיטגעברומט דאָס היימישע מונקאטשער געזאַנג, וואָס האָט איר דער־ מאַנט די שבתדיקע זמירות פון ר' אשר הערצן, בעתן דינען דאָרטן אַלס דינסט־מיידל. זי איז דאַמאַלט נאָך כמעט אַ קינד געווען.

בערלען האָט זיך פאַרגלוסט אַ זונג צו טאָן זיין טאַנס ברייט רחבות־ דיקן „מנוחה ושמחה“, דעם בעל עגלהשן, דער טאַטע, דער בעל־עגלה פלעגט

עס זינגען נישט נאָר אין די פרייטאַג־צורנאַכטסן נאָר אויך ביים פאָרן מיט אים אויף די ברייטע שליאַכן, צווישן די הויכע טאַפּאַל־בוימער און גרינע פעלדער, וואו אַקעגן האָבן זיך געקייטלט די קיילעכדיקע קאַרפּאַטן־בערג ווי ליגנדע מחנות עלעפּאַנטן. דער טאַטע זיינער אויף דער קעלניע האָט ביים זינגען די זמירותן געפּאַכעט מיט דער בייטש אין דער לופטן, ווי צום דיריגירן די אַרומיקע, געדיכטע וואַלד־ביימער פון די אַרומיקע בערג, אַז זיי זאָלן מיט אים מיטזינגען זיין לויב צום אויבערשטן אין הימל; אַדער פאָרן חסדיקן גנאָד צו אים, זיין ווייב און קינדער. אַלץ האָט געזונגען! אַפילו די פּערד, די בריוו־קאַרע מיט זייער אַרויסשטאַנדיקע חוט־השדרהס, ווי די לאַנגע בריוונע פּלעכטלעך פון די שבת־חלות אויפן שבתדיקן טיש, האָבן זיך אויך צעהירושעט מיט לייכט געהויבענע פיס ביים פירן מיט וויליגקייט דעם לאַנגן וואַגן מיט געהילץ, וואָס ער פירט פון הימלס טאַטנס טאַרטעק.

ער פילט זיך אַצינד זייער חשובדיק, שבתדיק דערהייבן מיטן זיצן ביי איין טיש מיט זיי — די קינדער פון ר' לייבן און שמעון דעם שרייבער — ווי זינס גלייכן.

שבת אין דער פרי, זיינען זיי, די דריי מענער געגאַנגען אינעם חסידישן שטיבל, צום דאַווענען; מען האָט געבענטשט ראש חודש אָב. נאָכן עסן און בענטשן מיט מזומן, און בערל, דער גאַסט, האָט מיט היימישער פריידיקייט אויסגערופן: — „רבתי, מיר וועלן בענטשן“, און ער האָט געזאָגט דאָס בענטשן הויך פון אויסווייניק, ווי צו ווייזן אַלעמען דאָס, אַז ער איז נישט אַזאַ עם הארץ ווי זיי מיינען.

נאָכן בענטשן זיינען אַלע געגאַנגען שפּאַצירן צו דער פּלאַזשע ביים ים. דער טאַג איז געווען אַ הייסער, דער הימל ווי שטענדיק אַ בלוי־לויטערער, פיל נענטער צו דער ערד ווי אין דער סלאַוואַקאַי, מיטן אויסדאַכטן, אַז מיט אַ הויכער לייטער איז ניט שווער צום הימל דערלאַנגען... דער האַריזאָנט מיט זיינע פאַרשידענע וואַלקן־קאַלירן — אַ מיראַזש פון אַ וואַסער־פּאַס, דערמאַנט אַן זייער היימישן טייך...

מען גייט שפּאַצירן אַרום דעם ים־פּאַס, און דער ים באַגריסט זיי מיט זיינע האַסטיק־שווימיקע כוואַליעס און קילט די ברעגן פון נתניה מיט דופֿ־טיקער פרישקייט.

די יונגע קאַקטוס־ביימלעך שטייען אַזוי אויסגעפּוצטע, די סימעטריש פאַרמירטע בלומען־בייטן פון רויט, ווייס, בלוי און פּורפּור־קאַלירן — ווי אַ הערלעכע מאַזאַאיק אַרום די גרין געפּאַרבטע בענק — זיינען באַזעצט מיט שבתדיקע, רוענדיקע מענטשן — יידן מיט פרייע פנימער וואָס דריקן אויס

די דערלייזנדיקע בשורה פונעם באַנייטן, פרייען שאַפנדיקן פאַלק ישראל! דבורהלע קוקט אויף איר מאַן מנשהן מיט צניעותדיקע פאַרליבטע אויגן.

רעגינאַ, מיט אימפעטיקער פאַרקאַכטיקייט האַלט אין איין ריידן מיט בערלען. זי איז אים מקנא, אים און זיין ווייבל שרהלע, מיט זייער פאַרן צו דעם וואונדערלעכן לאַנד אַמעריקע, דאָס לאַנד פון די גרעסטע שאַנסן פאַר יעדן אַמביציעזן מענטשן, נישט ווי דאָ, „וואו יעדער מוז זיך אויס-לעבן ביי זיין פאַך ביז ער ציט אויס די פיסלעך“, טיידן אַן אָסט יודע מיט אַ געשליפן פּיסקל פון בן גוריונס חברה, אַזאַ נאָר האָט דאָ די בעסטע שאַנסן צו ווערן אַ מאַכער, אַרומגיין ווי אַ היימישער אַקציוניק מיט אַ לעדערנעם פאַרטפעל אונטערן אַרעם. רעגינאַ זאָגט בערלען: — „סאיז נישט דאָ נאָך אַ לאַנד אין גאַנץ אייראָפּע, און אפשר אויך ניט אין דער גאַנצער וועלט וואו מען קען זען אַזוי פיל ליידיק-גייער-פאַרטפעלניקעס, ווי אין דעם קליי-נעם אַרעמען מדינהלעך.“

מנשה מיט ברענענדיקע אויגן און איינגעהאַלטענעם כעס, אויף אירע בייזע רייד, הערט פון אַ זייט, מישט זיך אַריין און זאָגט צו בערלען: — „אויף אונדזער לאַנד טאָר מען נישט קוקן מיט אויגן פון די אַמאָליקע מרגלים, נאָר מיט אויגן פון אַ וואַרעם, יידיש האַרץ; אויף די געקומענע דאַרף מען קוקן ווי אויף פאַרוואַגלטע קינדער, געפייניקטע און פאַרשעמטע, וואָס קערן זיך צוריק אַהיים; און די „פאַרטפעלניקעס“, וואָס רעגינאַ חווקט פון זיי — זיי זיינען דאָך די געטרייסטע יידן, וואָס זיינען גרייט זיך מוסר-נפש צו זיין פאַר יעדן יידן, אַפילו פאַר די וואָס ריידן רכילותדיקע רייד קעגן זיי. רעגינאַ ווייסט דאָס אַזוי ווי איך, נאָר זי וויל דאָס נישט צוגעבן, אפשר דערפאַר כדי צו מאַכן לייכטער אירס און דיין געוויסן, מיט אייער זוכן די גאַלדענע גליקן אין דעם גאַלדענעם לאַנד אַמעריקע“. ער ווייזט אַן בערלען אויף אַ בנין אַ גרויסן, אַקעגן איבער דעם סקווער, אַ קאַפּעראַ-טיווע הויז, וואָס די הסתדרות בויט פאַר די דימענטן-שלייפער, וואו ער מיט חימלען וועלן אַרבעטן. ער דערציילט: — „נישט ווייט פון דאָרטן איז אַן אַרבעטער, אַ תּמנער ייד, אַ טאַטע פון אַכט קינדער, נעבעך, אַרונטערגעפאַלן פון אַ רישטאַוואַניע, אויף די געשרייען פון אַלע אַרבעטער ביים בויענדיקן הויז, זיינען מיר, איך און חיים, מיט אַלע אַנדערע פון דער שליפּעריי און אַלע שכנים פונעם אַרום, געלאָפן צו העלפן ראַטעווען אַ מענטשן. וואָלסטו באַדאַרפט זען, בערל, ווי אייער פון די „פאַרטפעלניקעס“ האָט פון זיך אַרונטערגעצויגן דאָס העמד, געריסן דערפון שטיקער, געמאַכט באַנדזשן

צו פארהאלטן דאָס רינענדיקע בלוט פון די וואונדן; געטאָן אַזוי מיט ליבשאַפט און רחמנות ביזן אַנקומען פון דאָקטאָר פונעם נאָענטן קופּת־חולים, נו, ער איז דאָך איינער פון „בן גוריונס. חברה לייט“. נאָר סוואַלט דיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט אַזוי ווי אונדז אַלעמען, צו זען מיט וויפיל ברודערלעכער ליבשאַפט דער דאָקטאָר האָט געאַרבעט אַרום דעם דאָרן, תּימנער. ער, דער „פּאַרטפּעלניק“ איינגעטונקען אין שווייס, איז ניט אַפֿ געטראָטן רק געהאַלפּן, דערלאַנגט... דערנאָך האָבן ביידע מיט לויכטנ־דע פּנימער, ווי אייגענע לייבלעכע ברידער, געקוואַלן ביים אוועקזעצן דעם תּימנער ייד און געגבן אים אויסזופּן אַביסל וואַסער. טאָ פּאַרוואָס סתּם שרייען אויף „פּאַרטפּעלניקער“?

רעגינאַ האָט אַרונטערגעלאָזט איר קאַפּ, געשוויגן. זי איז אַ שטילע צוגעגאַנגען צו איינע פון די נאָענטע בענק ביים גרין צעבליטן סקווער, זיך געזעצט און געקוקט. אַפילו בערל זיצט שטיל אַ פּאַרגאַפּטער ווי פּאַר־חלומט, אפשר דערפּאַר, ווייל ער וויל זיך אַצינד. ווי איינזאַפּן מיט דער שיינקייט פון נתניה, כדי צו קאָנען שפּעטער אין אַמעריקע בענקען נאָך איר? אַדער דערציילן די וואונדערייען פון איר? בערל האָט דאָך ליב צו דער־ציילן...

שבת פּאַרנאַכט אינעם האַלבן טונקעלן בין־השמשות, ווען די האַלב־געבללעכע לבנה שפּיגלט זיך אַקעגן דער צונטער־רויט פּאַרגיינדיקער זון ביים ראַנדיקן האַריזאָנט אינעם מערב, האָט מען באַגלייט בערלען מיטן ווייב צום אַטאַבוס, מען צעקושט זיך און בערל איז זיי מבטיח צו שיקן זיי וויזעס מיט שיפּסקאַרטן: — „עטץ וועט עס מיר צוריקצאָלן אין אַ קורצער צייט נאָכן קומען צו מיר. כּווייל נישט קיין דאַנק דערפּאַר, כּווייל נאָר עטץ זאָלט וואוינען צוזאַמען מיט אונדז.

מנשה און חיימל שאַקלען צו מיט די הענט, דבורהלע איז שוואַנגער און איז שוין אין אַכטן מאָנאַט, פּילט איצט ווי דאָס קינד אין איר אינגעווייד רודערט, רעגינאַ אַ צעפּלאַמטע וואַרפט צו זיי אירע האַנט־קושן, מיטן באַגייסטערטן ווידערהאַלן פון „באָן־וואַיאזש“, ביז דער אויטאַבוס גליטש זיך אוועק מיט זיינע שווערע גומענע רעדער, אויפן גלייכן, ברייטן אַספּאַלט־וועג וואָס פּירט בערלען מיט שרהלען קיין תּל־אַביב.

ווען דבורלה איז, נאָך איר ערשטע געבורט־ווייען, געפּירט געוואָרן אינעם קליינעם שפּיטאַל, איז צוזאַמען מיט איר מאַן מנשהן אויך מיטגע־פּאַרן רעגינאַ. מנשה און רעגינאַ זיינען געבליבן וואַרטן אין דעם קאַרידאָר.

רעגינא, מיט איר גאנצן שטאַלץ, אָנגעצויגנקייט און פרעמדלעכקייט צום אַרום, איז אין תּוֹךְ, געווען אַ גוטע און מיטפילנדיקע. דערצו איז דער ענין פון האָבן אַ קינד, פון לייגן זיך אין קימפעט, ביי איר געווען אַ ניט־אויס־געבענקט געפיל, אַ פאַרשטיקט, אַ פאַרגראַבנס... זי, ווי מיר ווייסן, קען דאָך מער קיין קינד ניט געבוירן!...

מנשה און רעגינא האָבן געוואַרט. די נאַכט האָט זיך געצויגן. נישט געווען אַלץ קיין נייַעס פון דעם געבורטס־חדר, אויבן. מנשה, ווי יעדער מאַן אין אַזאַ שעה, איז געווען היבשלעך צערודערט, געשפּאַנגט, אַביסל דער־שראַקן. רעגינא האָט געשוויגן, און שטיל אין האַרצן געשעפטשעט אַ תפילה: זאָל איר דאָס האָבן גרינג זיין! זאָל דאָס קינד קומען אַ געזונטס, אַ לעבע־דיקס!...

ווען די קראַנקן־שוועסטער אין ווייסן, מיטן בלויען מגן־דוד, האָט זיי אין דער פרי אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, מיט אַ מזל־טובדיקן שמייכל, אַז די קימפעטאַרן, דבורהלע, האָט געבוירן אַ בן־זכרל, אַ געזונטס, אַ שיינס, און אַז ביידע, די מאַמע און דאָס קינד זיינען בכי טוב, בסדר, האָבן מנשה און רעגינא זיך צעווייגט ווי קליינע קינדער אויפגעוועקטע פון פרייד. ביידע האָבן זיך פאַרווייגטע געוואונטשן מזל־טוב מיט פרום־געצוימטער צוריק־האַלטונג.

דער שלום־זכר, פרייטיק־צונאַכטס, איז געווען ביי רעגינא און חימל אין שטוב. אַלע חסידים פונעם מונקאַטשער שטיבל, און זייערע שכנים, אויך זייערע שלייפער־חברים מיטן בעל־הבית זייערן, אדון בלאַק אַליין, האָבן זיך משמח געווען אויפן חסידיש־מונקאַטשער שטייגער און יידישלעכע, סלאַ־וואַקישער היימישקייט, ביזן ווייסן טאַג אַרײַן.

דאָס זעלביקע האָט זיך איבערגעזחזרט, מיט נאָך מער חסידיש־פייער־לעכן ברען, ביי די ״וואַך־נאַכט״ פאַרן מאַרגנדיקן ברית. אַלע ביי די לאַנגע טישן, פאַטשנדיק מיט די הענט נאָך יעדן חסידישן ניגון, מיט אויגן דער־הויבן צו דער ווייסער סטעליע, זינגען זיי אויס ווי אַ רעפריין: — רחום־וחנוּנדיקער טאַטע זיסער! וויפיל נעגל אויפן דאָך — אַזוי פיל מלאכים אויף דער וואַך. דערביי זעען זיי זיך נאַכאַמאַל אין זייערע יידיש־סלאַוואַ־קישע שטיבער מיט די שפיציקע שינדל־דעכער, און שטילע קרעכצן מיטן זיך אויס מיטן אָפטן, ווידער און ווידער אויסגערשיי: — ״וויפיל נעגל אויפן דאָך — אַזוי פיל מלאכים אויף דער וואַך!!!״ זיי זעען בחוש די פלאַ־טערנדיקע מלאכים וואָס באַשיצן די קימפעטאַרין מיטן קינד, דעם בכור, פון דער סכנה וואָס לויערט אויף זיי.

— שיר המעלות!...

ה.

ווי אַ פּיִש אין וואַסער

מנשה און חימל האָבן שוין געקראָגן דעם ערשטן בריוו פון בערלען. ער און זיין שרהלע זיינען באַגייסטערט פאַר דער שטאָט ניו־יאָרק, וואָס קאָכט און זידט ווי אין אַ קאָכיקן קעסל, און אז „דאָ האָט מען נישט קיין צייט און געדולד צו קוקן אויפן ים ווי ביי אייך אין נתניה; דאָ איז דער עיקר „ביזנעס“ און „מאַני טאַקס“ — עס מיינט: געלט רעדט!“

מנשה באַמערקט צו חימלען און רעגינאַן, אַז „דאָס מיינט מען נאָר בדרך משל, אַז ווער עס האָט די מאה, דער האָט די דעה“.

ווייטער שרייבט בערל, אַז ער מוז דאָס מאַכן אויף אַ „האַרי אָפּ“, אויף שנעל, הייסט עס, ווייל ער איז זייער „ביזי“ (פאַרנומען) איבערן קאַפּ מיטן איינשטעלן זיין צירונג געשטעל אינעם גרויסן „עקסטענדזש“, אינעם גרעסטן צירונג צענטער אויף דער גאַנצער וועלט! דאָס איז די באַרימטע, איבער גאַנץ אַמעריקע, יאוועלירן גאַס, וואו אַפילו אין דרויסן, אויפן טראַטואַר זשומעט מיט „ביזנעס“ ווי אין אַ בינשטאַק. שטייען יידן אויפן טראַטואַר און זיי קויפן „ביזנעס“ ווי אין אַ בינשטאַק, שטייען יידן אויפן טראַטואַר און זיי קויפן און פאַרקויפן איינעם דעם אַנדערן בריליאַנטן וואָס באַטרעפן אין די מיליאָ-נען! מען שטייט אין דער גאַס מיט די פאַרגרעסערונגס-גלעזער אין די הענט און דימענטן פליען פון האַנט צו האַנט, און די וויסע פאַפּירלעך וואָס זעען אויס ווי די וויסע פליגלען פון פליענדיקע טויבן פאַר אַ רעגן איבערן מונקאַטשער מאַרק.

מנשה באַמערקט: — „אין מיטן פון זיינע גליקן ליגן אים נאָך אַלץ מונקאַטשער טויבן אין זינען. אָבער סיי ווי, אָט דער בערל פאַסט זיך דאָרט אַריין ווי אַ פּיִש אין וואַסער“.

רעגינאַ זאָגט האַלב ביזלעך, „ווי דען? ווי דאָ, אין דעם העק דעם שטילן ווי אויף אַ בית-עולם? דאָס לאַנד דאָ איז גוט פאַר די תּימנער יידן, און פאַר די רויסיש-פוילישע שנאַרער, וואָס פירן דאָ די גרענדע, מיר, אונ-גאַרן-מאַדיאַרן, האָבן דאָ נישט קיינע שאַנסן“.

מנשה וויל איר אַ זאָג טאָן: — „מאַדיאַרן! אַז מונקאַטש איז גאַר נישט געווען און איז נישט אונגאַרן, אַז בסך הכל איז עס אַצינד ביי די רוסן מיטן גאַנצן קאַרפּאַטן-לאַנד“. אָבער ער וויל זיך נישט קריגן און וויי טאָן

זיין חיימלעך, פאַרשווייגט ער אירע רייד און הייבט אָן ריידן וועגן זיין שמענדלס סיגעלעך און מינעס.

פון בערלען האָבן גענומען אַנקומען „פּינקטלעכע בריוו“, איינמאַל אַ חודש, מיט דער אונטערשטער שורה, אַז זיינע ביזנעס וואַקסן ווי אויף הייוון; אַז, אַט, אַט נאָכן „קריסטמעס־סעזאָן“, וואָס האַלט אים איצט זייער געשפּאַנט און ווי מען זאָגט אין מונקאַטש — „ס'איז ניטאָ קיין צייט זיך די נאַז אָפּצואווישן“ — אַז גלייך נאָך גייער וועט ער צוגרייטן זייערע וויזעס, אַז זיי מעגן זיך שוין אָנהייבן צוגרייטן אין וועג אַריין.

מנשה מיט חיימלעך פאַרפירן אַ שמועס ביים אַהיימגיין פון דער אַר-בעט, אַז מ'זאָל אים, בערלעך, שרייבן אַ דאַנק פאַר דער געפלאַנטער טובה, און אַז ער זאָל זיי לאָזן צורו אין זייער וואַרימער, היימישער שטילער נעסט, וואו „מיר לעבן אַ בכבודיקן לעבן צווישן יידן אין אייגענעם לאַנד מיט אייגענע שבתים און ימים־טובים“, וואו מנשה געבוירן זונדעלע, שמעון (אַ נאָמען נאָכן טאַטן ע"ה) וועט דאָ אַלס סאַברעלע, אויסוואַקסן ווי אַ ביי-מעלע אויף דער אייגענער ערד. און מ'דאַרף ווייטער בערלעך אַזוי שרייבן: — „מיר האָבן שוין גענוג געהאַט פון די גאַלדענע גליקן צווישן גוים“.

ווען חיימל איז אַ שווייגנדיקער, אַריין אין זיין שטוב און פאַמעלעך, דערנאָך ביים עסן, איבערגעגעבן זיין רעגינען די רייד פון אים און פון מנשה, האָט זי זיך צעוויינט, זיך פאַרגאַנגען אין אַ העשענדיקן געקלאַג אָן אַ גוטע נאָכט צו זאָגן. זי האָט זיך אַריינגעוואַרפן אינעם בעט אַריין, האָט זיך צוגעדעקט מיט דער דינער קאַלדערע ביז איבערן קאַפּ, און ער האָט שווייגנדיק געקוקט און געזען ווי אירע אַקסלען האָבן געצוקט ווי אין אַ פיבער.

אויף צו מאַרגנס: — חיימל און מנשה באַגעגענען זיך ביי די טרעפלעך ווי זייער שטייגער איז — צו גיין צוזאַמען צו דער אַרבעט. חיימלס „גוט מאַרגן“ צו מנשהן איז פול מיט שווערן קומער. ער קען אים נישט קוקן גלייך אין די אויגן. מנשה פאַרשטייט שוין אַליין די סיבה, און ער האָט שטאַרק עגמת־נפש, און רחמנות אויף אים. מנשה רעדט שוין דעם גאַנצן טאָג זייער ווייניק מיט אים.

ביים אַהיימגיין, פּרעגט ער חיימלעך: — „אפּשר וואַלסטו אַליין מיט רעגינאַן געפאַרן אָן מיר“? ער פילט אָבער דערביי אַז נישט נאָר רעדט ער ווי אַן אַכזר, חיימלעך וויי צו טאָן, נאָר ווי אַ מאַבד את עצמו לדעת, ווייל ער ווייסט דאָך ביי זיך אַז ער קען נישט לעבן אָן אים און ווי וועט חיימלס לעבן אויסזען אָן אים? ...

ער רעדט זיך אדורך וועגן דעם מיט זיין דבורהלען, נאָכן עסן, בעת זי גיט צו זויגן זייער זונעלע שמעונדל. ביים פארטונקלען די העלע ליכטי- קייט מיטן פארהענגען דעם עלעקטרישן לאַמפּ מיט אַ רויט טיכל. ער רעדט זיך אויס פאַר איר זיין פאַרביטערט האַרץ.

איר ענטפער: — „נאַרישער מענטש, וואָס דו ביסט! ווען דו רעדסט דיר איין אַ לונג-און-לעבער ביי דיין נאַז. מיינסט, אַז ער וועט נישט קענען לעבן אָן דיר?“ אַז מען האָט חתונה מיט אַ ווייב, פאַרגעסט מען אַפילו די אייגענע מאַמע. אמת, אינעם גרוב ביים וואַלד-וועכטער זייט איר ביידע געוואָרן ווי אַ צוזאַמענגעוואַקסענער צווילינג, אָבער זיין רעגיאַ, וועמען ער האָט ליב מיט זיין גאַנצער נשמה, האָט אים פון דיר אַפגעשניטן. ווי עס זעט אויס, איז עס ביי דיר נישט דער פאַל, דו האָסט דיך נאָך נישט אַפגעשניטן פון אים, צו באַהעפטן זיך אינגאַנצן מיט מיר און מיט דיין קינד.“

מנשה, געפלעפט פון אירע שאַרפע רייד, בלייבט שטיל, וויל וויינען... ער איז שוין נישט געשלאָפן די גאַנצע נאַכט. און צומאַרגנס, ביים אַרויס- גיין פון שטוב, אַ מידער, אַ צעבראַכענער, געטראַכט, אַז זי האָט רעכט מיטן רופן אים „נאַר“, וויל טאַקע, פאַר וואָס זאָל ער, זיך און איר אַפעסן דאָס האַרץ, נאָך איידער וואָס ווען?

מנשה האָט שוין מער נישט גערעדט מיט קיינעם וועגן, יאָ אָדער נישט פאַרן קיין אַמעריקע. ער האָט נאָר גערעדט צו זיך, — „אַז מען וועט לעבן, וועט מען זען.“

רעגיאַ האָט הנאה געהאַט אַפצוואַרטן דעם בריוו-טרעגער. יעדן טאָג, ווי נאָר זי האָט אים דערזען פון דער ווייטנס, אין דער באַשטימטער צייט, האָט זי זיך אַ לאַז געטאַן צו פרעגן ביי אים אויף אַ בריוו פון אַמעריקע, כאַטש זי האָט גאַנץ גוט געוואוסט אַז מער ווי איינמאַל אַ חודש, וועט בערל נישט שרייבן. דאָך האָט זי געהאַט דערביי דעם גענוס צו פאַנטאַזירן: — „אַט קומען אָן די וויזעס מיט די שיפסקאַרטן אָדער עראַפלאַן-בילעטן און אין עטלעכע טעג צייט — זי איז שוין אין ניו יאָרק — די גרעסטע שטאָט אין דער וועלט“... טראַכט זי: דאָס ערשטע וואָס זי וועט טאָן, וועט זיין צו גיין זען די רייכסטע שווי-פענצטער אויף דער פינפטער עוועניו וואָס זי קאַן שוין אַזוי גוט, ווי אירע צען פינגער פון די אַלערליי מאַדע-זשורנאַלן, וואָס זי האָט ליב צו לייענען; זי וועט אַריינגיין אין די שענסטע רייכסטע געשעפטן דאָרטן, וועט האַלטן אין איין אַנמעסטן אויף איר שיינער פיגור

וואָס זי האָט, אַלערליי קליידער. מאַנטלען פון די נייַעסטע אַמעריקאַנישע און פאַרזיער מאָדעלן, אַפילו מינקן, רוסישע סויבלען און די רייכסטע, טייערסטע טשינטשילאַ-מאַנטלען וואָס קאָסטן צו פינף אָדער צו צען טויזנט דאָלער אַ שטיק. וועט זי האַלטן אין איין אָנטאָן און אויסטאָן. דערביי חלומט זי און זעט זיי ווי אויפן וואָר, ווי זי וואַלט זיי אין אירע הענט געהאַלטן; די פאַרשיידענע מאַנטלען פון אַלערליי סאַרטן און קאַלירן, ווי די טונקל-ברוינע מינקן, די „קאַנאַדער“, די העל-ברוינע די פּוּכיקע ווי אויך די טונקל-גרויע, רוסישע סויבלען, און די שייַמערינדיקע בלוי-גרוי-לעכע, טיף האַריקע טשינטשילאַט פון פּלאַטינום-קאַליר. זי פילט אין איר פאַנטאַזיע ווי ווייך-וואונדערלעך זיי זיינען ביים גלעטן זיי מיט אירע גע-טאַקטע הענטלעך; די מחיהדיקע זיידענע גלאַטקייט זייערע, וואָס שוין ביים טראַכטן פון דעם, פילט זי שוין דעם פרויען-גענוס דורך אַלע אירע נערוון און גלידער.

רעגינאַס חלומות ...

דערווייל לויפן די טעג און די וואָכן ביז עס קומט שוין אָן דער אַזוי-געגאַרטער בריוו, אָבער דאָס נאָר מיט עטלעכע שורות: — „אַז, כ'בין ביזי, ווי אַ קאַקאַראַטש!“! כ'האַב קיין צייט נישט צום פינישן מיין סענד-וויטש; אויף קריסטמעס און אויף חנוכה קריגט מיין שוירלי פון מיר אַ „פרעזענט“, אַ קאַנאַדישן מינק-קאָוט; יעדן מוז דאָס מאַכן האַרי-אַפּ, אַלץ וועט באַזאַרגט ווערן בסדר, ווי מען זאָגט ביי ענק אין נתניה, שלום! בערלי.“

אַ מאַדנער יידיש! אָבער רעגינאַ פאַרשטייט שוין אַלץ — „קאַנאַדישער מינק-קאָוט“ איז שוין גענוג פאַר רעגינען.

ווען מנשה מיט חיימלען קומען פאַרנאַכט פון דער אַרבעט טרעפן זיי רעגינאַן ביי דבורהלע אין שטוב, זי טראַגט זיי, אַ פאַרפלאַמטע, אַנטקעגן, בערלס בריוול מיטן בלויען קאַנווערט און גרינע לאַנג-שמאַלע מאַרקע; זי לייַענט פאַר זיי דאָס בריוול מיט היציקן ברען, די עטלעכע מאַדנע שורות. ביידע פרעגן איר „מילאַ, ביזי פאַרשטייען מיר נאָך, שוין געהערט, מ'קאָן זיך אַנשטויסן אַז ס'מיינט — „ס'ברענט אויף אים די הויט“, אָבער ווער איז דאָס דער גרויסער מיוחס קאַקאַ, ווי הייסט ער דאַרטן? ראַקעפעלערס אַ שותף מיינט ער?

זי, רעגינאַ, וואָס קאָן אַביסל ענגליש פון אירע פענסיאַן-יאָרן אין בודאַפעסט, צעלאַכט זיך מיט איר קלינגנדיק קול און פאַרריכט זיי: — „נישט קאַקאַ, נאָר קאַקאַטש, דאָס איז אַזאַ העסליכער, ברוינער וואָרם

מיט אַסך פיסלעך וואָס לויפט ווי אַ רוח — אַ נישט גוטער, און דווקא לויפט ער וואו עס איז שמוציק". חיימל פרעגט ביי איר: — „און צו דעם פאַרגלייכט ער זיך?“ מנשה וואונדערט זיך: — „וואָס? אַט איז ער דאָרטן אינגאַנצן עטלעכע חדשים און ער שרייבט מיט אַזאַ צעהרגעטן לשון, אַ מאַדנע לאַנד, דאָס אַמעריקע!“ ער רעדט דאָס איבער עטלעכע מאָל און קוועטשט דערביי מיט די פלייצעס. רעגינאַ פאַרענטפערט אים, בערלען, ביים דערנענטערן זיך צו איר חיימלען: — „וואָס מיינסטו? ס'איז דיין טויטע נתניה?“

אַ שטעטל, וואָס זאָג איך אַ שטעטל, אַ דערפל, מיין איך, גרויס ווי אַ גענעץ!“ קוקט! „זי עפנט נאָך אַמאָל דאָס בריוול און לייענט זיי די שורה“. „אַז יעדן קויף פאַר שוירלין“ — זי רעדט מיט בייזקייט: — „וואָדען? וועט ער זי רופן: שרהלע סערעלע, אָבער דאָרט הייסט מען: שוירלין — אַך ווי שייך, ווי מוזיקאַליש!“

רעגינאַ גיט אַ שפרונג אויף:

— זעט! ער קויפט איר אויף חנוכה און קריסטמעס אַ קאַנאַדישן מינק־מאַנטל! חנוכה און קריסטמעס גייט צוזאַמען, וואָדען? נו — גיט זי זיך אַ שטעל אויף מיט אירע הענט ביי איר שלאַנקער טאַליע, און האַלט דעם בריוו, ביי איר רעכטער היפט, — „ווען איך וועל דאָ זיין אַ הונדערט יאָר, וועט מיין חיימל מיר דאָס קאַנען קויפן? אַ, ווי דערלעכט מען שוין צו זען אין די הענט די צוגעזאַגטע פאַפירן!“

מנשה, וואָשט זיך צום עסן. רעגינאַ און חיימל גייען אַריבער אין זייער שטוב אַקעגן, ער, מנשה, זאָגט דעם „שאו ידיכם קודש וברכו“, הויך אויפן קול, ווי ער וואַלט וועלן פון זיך אין זיין שטוב פאַרטרייבן דעם בערל־געשפּענס. נאָכן מאַכן די המוציא איבערן ברויט, שניידט ער אָפּ צוויי שטיקלעך פאַר זיך און דבורהלען, און ער מורמלט אונטער. — „אַ שיינע בריאה די רעגינאַ, זי איז ענלעך צו דער מוטער חווה מיטן עפל, ווער ווייסט צו וואָס זי וועט אים, חיימלען נאָך ברענגען?“ דבורהלען גיט אים דאָס קינד אויפן שויס, ער נעמט עס אַרום מיט גרויס צערטלעכקייט, שאַקלט עס ביים צודריקן צום האַרץ, און ער דערמאַנט זיך דערביי פאַר־דבקה אַ חסידיש לידל פונעם מונקאַטשער רבין.

דבורה שטייט, שווייגט, טוט עפעס, און גיט צו זיך אַ זאָג: —

„רעגינאַ! יאָ!“

1.

דבורהלע און רעגניאָ

אין די פענצטער קלאַפט אַ דין דריבנער רעגן, ס'קייקלען זיך די טראַפנס אויף די שויבן, ווי טרערן אויף מענטשלעכע באַקן. ס'איז אָנהויב כסלו, דער אָנהייב פון מלקוש אין ארץ ישראל, דאָס דערמאָנט מנשהען אָן די האַרבסטיקע רעגנס אין זייער נאָסן קבר אַמאָל אין וואַלד, וואו ער און חיימל זיינען געשטאַנען ביזן האַלדו אינעם מוטנעם וואַסער, אַ גליק איז געווען וואָס די וואַרצלען פון די ביימער וואָס האָבן זיך געשלענגלט האַלב-נאַקעטע און דערגרייכט ביזן גרוב אַרײַן, האָבן דאָס וואַסער שנעל איינגע-זאַפט אין זיך. חיימל פלעגט זיך נאָך וויצלען: — „די ביימער זויפן ווי אמתע שכורים“.

מנשה קוקט אויפן זונעלע זיינעם, וואָס וויל נישט איינשלאָפן, האָט ליב דעם טאַטנס ווייכע שויס מיט די אונטערגעלייגטער, ווייכער וואַרימער האַנט. נאָך מער האָט דאָס קינד ליב דעם טאַטנס שמאַטשקען מיט די ליפן צו אים און צו די פאַרשידענע העוויות ביים שפּילן זיך מיט אים, בעת ער, מנשה, כאַפט מיטן מויל זיינעם דאָס מיטלסטע דין-ראָזע פינגערל פון קינד, וואָס לייכט אַ דורך דער שיין פונעם לאַמפּ ווי אַ לויטערער פּערל. מנשה זיפצט באַלד אַפּ ביים דערמאָנען זיך וואָס די מונקאַטשער האָבן אים אין סיביר דערציילט, ווי אַ נאַצישע סלאָוואַקישע-חיה-רעה, האָט אַרויסגע-כאַפט זיין עלטסטע שוועסטערס אַ קינד, גרויס ווי זיין שמענדל, גענומען עס ביי אַ פּיסל, אַ קלאַפּ געטאָן מיטן קעפל אָן אַ טעלעגראַף סלופּ, עס אַוועקגעשמיסן אַ טויטס צו דער מאַמעס וואַקלדיקע פּיס; ווי זי, די שוועס-טער, אינעם ווייטיקדיקן גרויל, האָט דאָס טויטע קינד אירס אויפגעהויבן און יאַמערדיק געשריגן: „קינדער מערדער! רוצחים!“ נאָכדעם האָט זי אויפגעהויבן אַ פּויסט צום הימל, געשריגן מיט אַ כאַרכלדיק קול ווי אַ נישט דערקוילעטער אַקס: — „גאָט, וואו ביסטו? וואו האָסטו זיך דאָרט באַהאַלטן? שיק אַראָפּ אַ העליש פייער אָדער אַ מבול און מעק אָפּ אַזאַ רוצחישע וועלט! ווילסט נישט? טאָ פאַרשווינד פון די הימלען, זאָל ווערן פינצטער חושך, ווי אַמאָל אין מצרים!“

דבורהלע ביים דערלאַנגען דאָס עסן צום טיש, דערזעט ווי עס ריינען מנשהס טרערן אויפן קינד, פרעגט זי אים: — „חיימל דיינער פאַרט דאָך נאָך נישט אַוועק פון דיר? וועסט צייט האָבן שפעטער צו וויינען!“ מנשה

פאַרשווייגט דעם שטאַך אירן, טראַכט דערביי צו וואָס זאָל ער זי מצער זיין? זאָל זיין אַזוי."

זי נעמט צו פון אים דאָס קינד, לייגט אים אַריין אינעם וועגעלע מיט די גומענע רעדלעך, שאַקלט אים אַ ביסל, גיט אים אַ ניפל אין מילעכל אַריין, און דאָס קינד שמאַטשקעט מיט געשמאַקער שנעלקייט אַז מען הערט דאָס איבער דער גאַנצער שטוב.

נאָכן עסן און בענטשן מיט כוונה, מיט דעם שטייגער פון זיינע אַבות, רוען זיי, ביידע, מאַן און ווייב, אַביסל, קוקן זיך איבער מיט גרויס אַהבה. ער נעמט ליינענען די אונגאַרישע צייטונג, וואָס זיי קריגן צוגעשיקט יעדן טאָג פון תל-אַביב. ער ליינעט הויך אַז זיין דבורהלע זאָל הערן, ער ליינעט וועגן דער קאַרעיאישער מלחמה, די נייעסן פון לאַנד וועגן די איבערפולטע מעברות מיט מיינסטנס מאַראַקאַנישע און אַפריקאַנישע יידן. מנשה, האָר פערדיק, זאָגט צו דבורהלע: — ״וועסט זען ווי גרויס אונדזער לאַנד וועט נאָך ווערן! וועט באַשיינען און באַקרוינען דעם יידישן נאַמען איבער דער גאַנצער וועלט און אונדזער סאַברעלע צוזאַמען מיט אונדז וועלן נאָך זוכה זיין דאָס צו זען מיט אונדזערע אויגן״.

אין דער אַנדערער שטוב, אַקעגנאיבער, ביי חיימלען און רעגינאַ: גלייך נאָכן עסן, לעשט רעגינאַ אויס דעם גרויסן לאַמפּ, צינדט אָן דאָס רויטע לעמפל וואָס שטייט צווישן ביידע בעטן. זי טוליעט זיך צו צו אים מיט אירע צעהיצטע שמד-שטיקלעך, וואָס זי האָט זיך אויסגעלערנט ביים אַרומטליקן זיך פריער מיט די אונגאַרישע הוואָרן, דערנאָך מיט די דייטשע אַפיצירן. פיגורירענדיק אַלס אַ ריינע, קריסטלעכע אונגאַרן, פלעגט זי אין זייערע אַרגיעס איבערשטייגן אַלע אַנדערע ״מיידלעך״, אַלס מיטל צו פאַר-דעקן איר יידישן אַפּשטאַם.

זיי אַמפּערן זיך וועגן איר פאַרקאַטקייט צו פאַרן קיין אַמעריקע. זי, אין איר זיכערקייט צו באַהערשן אים, ענטפערט אים לאַקאַניש, ווי אַ האַר, — אַ קנעכט. אויף זיינע בעטנדיקע טענות ומענות, דאָס לאַנד נישט צו פאַרלאָזן, נישט צו לויפן זוכן די גליקן פון אַמעריקע. ער טענהט צו איר: — ״רעגינישע, פאַרגעס נישט אַז אויף יעדן איינציקן וואָס ווערט דאַרטן באַגליקט זיינען דאָ הונדערטער טויזנטער וואָס מאַכן קוים אויף פרנסה. אפשר מיט אַ פאַר שמאַכטעס מער ווי דאָ, אַבער דערפאַר מוזן זיי האַווען און שמאַיען. יאָגן די נשמה און דאָס לעבן פון זיך אַרויס! דאָ, אין נתניה לעבן מיר אין רואיקייט צווישן יידן. דערצו בין איך שטאַרק אין ספּק צי מנשה מיט דבורהלע וועלן מיט אונדז מיטפאַרן נאַכדעם ווי

זיי האָבן דאָ געהאַט אַ קינד וואָס זיי ווילן עס בעסער דאָ דערציען איידער ווידער לויפן צו לעבן מיט און צווישן גויים.

זי צעלאַכט זיך מיט איר פאַרשייטן געלעכטער; האַ! האַ! האַ! דו האָסט מורא טאַמער וועט מנשה נישט מיטפאַרן מיט דיר? מיר אַרט ווייניק אייער צוגעבונדנקייט. כ'מאַך מיר אַ גרויסן צימעס פון דעם, אָבער גראַדע דבורהלע, ס'זאָל בלייבן אַ סוד צווישן אונדו, — אַט די שטילע ווי אַ טויב, די דבורהלע, וואַרט שוין ווי אויף משיחן אויף דער מינוט צו זען די וויזעס פאַר די אויגן, צו קענען אַנטלויפן קיין אַמעריקע. זי האָט מיר פאַרטרוילעך, ווי צו אַ שוועסטער, געעפנט איר האַרץ, אַז גראַדע מיטן פאַרן קיין אַמעריקע — אין דעם לאַנד פון „יעדער פאַר זיך“ — מיטן יאָגן זיך נאָך געלט, וועט אייער צוגעבונדנקייט איינער צום אַנדערן זיך אויסוועפן און מנשה וועט נאָר צו איר געהערן. זי האָסט גאָר צו זען אייער צוגעטוליעטקייט. זי האַלט עס פאַר אַ מין אינפּענטיילישקייט. טאַקע צוליב דעם וועט זי אַפילו מקריב זיין איר גרויס ליבשאַפט צום לאַנד. מנשה איז נישט ווי דו! דו האָסט נאָר ליב מיר אַפּצוועסן דאָס האַרץ! ביי אים, וואָס דבורהלע זאָגט איז געזאָגט. איר וואַרט ווערט פאַר אים אַ הייליק געבאַט“.

ז.

דער בריוו פון אַמעריקע

מיט עטלעכע וואָכן שפּעטער קריגן זיי אַ בריוו אַדרעסירט צו ביידן, צו חיימלעך און מנשה. גייט דער בריוו צו: מיסטער און מיסעס חיים גראַפֿ-שטיין און מיסטער און מיסעס מנשה זילבערשטיין. דער בריוו איז פון שוירלין פעלדמאַן. רעגיאַ, וועלכע וואַרט אויף דעם בריוו ווי אויף משיחן לויפט מיטן בריוו צו דבורהלע. לויפנדיק, רייסט זי אויף דעם קאַנווערט מיט אירע לאַנגע, פאַרפּוצטע, שטאַרק־רויט־געפאַרבטע נעגל. אירע גרויסע ברוינע אויגן צעפלאַקערט פון נייגיר, לויפן דורך די געשריבענע שורות; אירע געטאַקטע רויט־גערוזשעטע ליפן באַוועגן זיך תאַוהדיק, ווי זי וואַלט וועלן די ווערטער איינשלינגען אין זיך. ביים אַריינקומען צו דבורהלען, צערודערט, פאַרסאַפּעט, ווייזט זי איר דעם בריוו: — „זע, דאָס איז פון בערלס ווייב, שוירלין“.

ביידע זעצן זיך ביים טיש נעבן פענצטער, און זי, רעגיאַ, לייענט

— הויך:

— „צו אונדזערע ליבע פריינט, חיים און מנשה און הויך-געשעצטע פרויען, רעגינג און דבורהלע, איר וועט מיר אַנטשולדיקן פאַר נישט שרייבן צו אייך ביז איצט, ווייל איך בין געווען פאַרנומען איבערן קאַפּ מיטן איינ-שטעלן מיין הויז לויט מיין געשמאַק נאָך, כאַטש דאָס הויז וואָס מיין אַנקל און טאַנטע האָבן דאָס איבערגענומען פאַר אונדז פון די בעלגיער צוזאַמען מיטן געשעפט און דעם גרעסטן „דזשולערי־עקסטשעינדזש“. דאָס הויז איז געווען זייער רייך איינגעאַרדנט נאָך אַ גויאישן געשמאַק. איז אויך געווען צו אַלט־מאַדיש. האָב איך דאָס אַלץ אַרויסגעוואָרפן ווי אַלט דזשאַנק און גע-קויפט די נייעסטע מאַדערנע פאַרניטשור מיט אַ „האַי־פאַי־ראַדיאָ און פאַנאַגראַף־קאַמביניישאַן“. אויך דעם נייעסטן טעלעוויזשאַן — די גרעסטע „סיזי“, וואָס ווייזט די „פיקטשערס“ ווי אין אַ „רעגעלער מואווי“. דאָס הויז איז איצט אַ טרוים, אַ „האַליוואוד־פיקטשור“ ווי מען זאָגט דאָ — „ניט פון דער וועלט“. איצט ווען אַלץ איז שוין איינגעשטעלט מיט פאַר-האַנגען און גאַרדינען מיט פערסישע דיוואַנען און שמעטערלינגען־פיקט-שערס“ אויף די ווענט, נעם איך מיר אַביסל צייט אייך אַלץ צו שרייבן, ווי מיין בירני האָט עס מיך געבעטן צו טאָן. ווען מיר זיינען אַנגעקומען אַהער, האָט אונדז אַפגעוואָרט מיין אַנקל און די טאַנטע. זיי האָבן זיך זייער געפרייט מיט אונדז. ביים אַריינעצן זיך מיט זיי אין זייער אויטאָ, אַ „ברענד־ניו־קעדילאַק“, געטריבן פון אַ שוואַרצן שאַפער מיט מאַדנע ווייסע אַפלידיקע אויגן. כ׳האַב זיך אַביסל דערשראַקן.

רעגינג לייענט און באַלעקט זיך מיט יעדן וואָרט, כאַטש אַ סך ווערטער פאַרשטייט זי ניט. דבורהלע הערט מיט גרויס אינטערעס און וויל וויסן דעם טייטש פון דעם און יענעם וואָרט. נאָר רעגינג לאָזט ניט אָן זי זאָל איר איבערהאַקן דאָס לייענען. זי גיט האַסטיק אַ זאָג: — „פרעג ניט קיין קשיות, ס׳איז גוט“. זי לייענט ווייטער. פון דעם בריוו קומט ווייטער אַרויס אַ שילדערונג; שוירלי שרייבט גאוהדיק מיט אַלע איינצלעהייטן.

— „דער אַנקל, נאָכן אויספרעגן מיך וואו ס׳זיינען אַהינגעקומען זיין שוועסטער, מיין מאַמעשי, מיין טאַטעשי און די גאַנצע משפּחה, האָט ער אַ שטאַרקן צי געטאָן פונעם לאַנגן ציגאַר, אַזש דער רויך האָט אַנגעפילט דעם גאַנצן אויטאָ ווי אַ וואַלקן. דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען דעם ציגאַר פונעם מויל און האָט אַ שטאַרקן זיפּץ געטאָן.

נאָכן פאַנאַנדערעדן זיך מיט בערלען וועגן ביזנעס האָט ער אים געגעבן אַ קלאַפּ אין דער פלייצע מיט זיין ברייטער, פעסטער האַנט, אַזש בערל האָט זיך אַ שאַקל געטאָן ווי אַ לולב — האָט דער אַנקל געזאָגט, מיט פריי-

לעכקייט אין זיין שטימע; אז בערל איז „אָקעי“ און אז ער וועט זיין אַ גרויסער סוקסעס אין דער „דיימאַנט-ביזנעס“ וואָס ער האָט איבערגענומען פון מיסטער גאַלד. ביז ער וועט זען, צי ער, בערל וועט זיך אויסטויגן פאַרן געשעפט. מר. גאַלד איז פאַרן קריג געקומען פון אַנטווערפן, מיט אַ סך בריליאַנטן און געטאַן ביזנעס מיט דער באַנק, וואו דער אַנקל איז פּרע-זידענט. דער מיסטער גאַלד האָט געהאַט גרויס דערפאַלג. ער איז אַבער, מיט עטלעכע חדשים צוריק, געשטאַרבן פון אַ האַרץ-אַטאַקע און זיין ווייב, די בעלגיערין, האָט מער נישט געוואָלט דאָ פאַרבלייבן, האָט דער אַנקל געקויפט די ביזנעס פאַר בערל-בוירני. עס אַרבעטן אין געשעפט צוויי גוטע אַנגעשטעלטע שוין פון יאָרן. דער אַנקל איז זייער צופרידן וואָס בוירני, טויג זיך אַזוי גוט אויכ אינעם געשעפט, ווי ער וואָלט שוין דאָ געווען פאַר לאַנגע יאָרן. אַבער ער אַרבעט, נעבעך, זייער שווער. ווען ער קומט אַהיים ביינאַכט קיין לאַנג-איילאַנד, וואו מיר וואוינען, פאַלט ער אַוועק, נאָכן עסן סאַפּער, ווי אַ געהרגטער, זעצט זיך אַוועק אינעם פאַרלאָר, קוקט אויף „טעלעוויזשאַן“, שלאָפט און לאַכט. איך באַלאַנג שוין אין עט-לעכע קלובן צוזאַמען מיט מיין טאַנטע. אין דער „נעביבאַרהוד-סינאַגאָגע“ שפילן מיר יעדן טאָג נאַכמיטאָג פאַרשיידענע געזימס, ווי „דזשיין-ראַמי“, „קאַנאַסטאַ“, „קאַלוקאַ“, „ברידזש“, אַביסל „מאַדזשאַנג“ און אַמאָל „אַ האָט פּאוקער גיים“. ס'איז זייער אַ פיין לאַנד, אַט די אַמעריקע! מען קאַן קיין בעסערס נישט געפינען אַפילו מען זאָל אויספאַרן די גאַנצע וועלט.

רעגינאַ ליענעט און שלינגט די אַריינגעוואַרפענע ענגלישע ווערטער, ווייל דורך זיי פילט זי זיך שוין ווי אַן אַמעריקאַנערין... דבורהלע צע-קייט עס שווערלעך, אַבער אויך זי ווערט מיטגעריסן מיט רעגינאַס עקסטאַז. און אַט קומט דאָס געדיכטע.

שורלי שרייבט: —

— „בוירניס בוכהאַלטער האָט שוין אַוועקגעשיקט אייערע פאַפירן קיין וואַשינגטאָן און גלייך נאָך קריסטמעס, אַזוי אַרום נאָך ניי יאָר וועט איר קריגן די וויזעס מיט שיפסקאַרטן, אַזוי ווי מיר האָבן עס אייך פאַרשפּראַכן. זייט געזונט און פריינטלעך געגריסט, פון מיר און בוירני.“

— „נאָך עפעס: איך האָב שוין פאַרלוירן, דאַנקען גאָט, צען פונט, ווייל איך גיי מיט מיין טאַנטע צוויי מאל אַ וואָך אין אַ פענסני „ביוטי-פאַר-לאָר“ און צו אַ מאַסאַזשיסט. ער איז אויך אַ באַרימטער עקסערסייזע-עקס-פערט, און מיר מאַכן פאַרשיידענע עקסערסייזעס צום טאַקט פון ראַדיאָ. זי, מיין טאַנטע, פאַרלירט יעדע וואָך פון פינף ביז אַכט פונט. אַבער דורך די

וויקענדס עסט זי צופיל קנישעס פונעם נייעם קניש-סטאָר אין אונדזער ניבאָרהוד, וואָס זיינען „דעלישעס“ און „לאַשיס“. האָט זי טראָבל מיטן „רעדיוסן“. איר ביידע, רעגינאַ און דבורהלע, מיט אייערע דינע, גראַציעזע טאַליעס און שלאַנקע פיגורן ווי די מאַדעל-מיידלעך, וועט ניט דאַרפן זיך „באַדערן“ מיטן „רעידיוסן“. איר וועט זיך „אַריינפֿיטן“ אין דעם „סטיל“ פון אַמעריקע „טו עי טי“.

ביידע וויבלעך זיינען געבליבן געפלעפטע. דער בריוו איז פאַר זיי געווען אַ רוף פון גליקלעכן לאַנד.

טעג לויפן. בערל האָט געהאַלטן וואַרט. די שילפסקאַרטן מיט די וויזעס זיינען אָנגעקומען סוף חודש שבט. רעגינאַ און דבורהלע האָבן זיך אָנגע-הויבן צו גרייטן צו דער ווייטער נסיעה. סאיז באַשטימט געוואָרן ביי זיי צו פאַרן אָנהייב חודש ניסן, ווייל ביים אָנהייב פּרילינג וועט זיין גינסטיקער פאַרן קינד דורכצומאַכן אַזאַ שווערע, ווייטע רייזע.

חימל און מנשה גרייטן זיך אויך. אַז די וויבער ווילן, דערהויפּט רעגינאַ — שטימען זיי איין, אַ ברירה האָבן זיי ?

צוליב שעמען זיך פאַרן בעל-הבית, מר נאַטאַניעל בלאַק און פאַר די אַנדערע אַרבעטער אין דער שליפּעריי, באַטראַכט צו ווערן אַלס יורדים, האָבן מנשה און חימל צוריקגעהאַלטן די נייעס פון זייער פאַרלאָזן ישראל ביז נאָך פורים.

ענדלעך דאַרף מען דערציילן. מנשה איז אַריין אַ שעמעוודיקער, מיט ציטערנדיקע קני, ווי נאָך אַ טיפּוס, צום בעל-הבית, אין זיין קליינער ביוראָ, בעת חימל איז געשטאַנען ביי דער טיר אַ שווייגנדיקער, זיך גלעטנדיק מיט דער רעכטער האַנט, זיין קורץ, בלאַנד בערדל, ווי ער וואַלט זיך וועלן פאַרשטעלן די אויגן פאַר בושה. מנשה האָט אַ שטאַמלדיקער דערציילט דעם בעל-הבית, אַז צוליב סיבות פאַרפלאַנטערטע וואָס איז וועגן דעם אַ סך צו ריידן, אַבער ס'איז גלייכער צו שווייגן, פאַרלאָזן זיי דאָס לאַנד. די אונטערטע שורה: — „אונדזערע וויבלעך פאַקן שוין די געפעק, מיר פאַרלאָזן אין צוויי וואָכן אַרום, אויף פּסח וועלן מיר אים ירצה השם, שוין זיין אין ניו יאָרק און דאַרטן זאָגן די הגדה של פּסח“.

דער בעל-הבית, דער רירעוודיקער אַדון מר. בלאַק שמיכלט ברייטלעך, זאָגט צו חימלען וואָס איז געשטאַנען ביי דער שוועל: — „קומט אַריין, איר דאַרפט זיך נישט שעמען! זיך שעמען גאָר! האַסטו געהערט אַ מעשה! שעמען זיך גאָר! ער חזרט דאָס איבער אַזוי עטלעכע מאָל, ביז חימל קריגט

קוראזש און דערנענטערט זיך צו מנשהן וועלכער איז געשטאנען ביים ביראָ-טיש.

אָדון מר. בלאַק פאַרויכערט אַ דין האַוואַנער סיגאַרל. אויף זיין קיי-לעכדיק פנים צעגיסט זיך אַ זיס-האַניק-דיקער שמיכל, ביים זאָגן צו זיי: „ס'איז נישטאָ פאַר וועמען און פאַרוואָס זיך צו זשענירן מיטן פאַרלאָזן ישראל, און מיטן פאַרן קיין ניר-יאַרק, גלויבט מיר! ווען מען שיקט אַריין קיין תל-אַביב, אָדער סתם אין דער מדינה, אַ הונדערט טויזנט אַמעריקאַנישע ווי-זעס, וואַלטן זיך קודם-כל, אַפילו די גרעסטע קנאַקערס דאָ, זיך געריסן ביי די קעפּ ווי מאַרק-יידענעס אין מונקאַטשער יאַטקע-געסל, צו קריגן וויזעס, און די וואָס וואַלטן זוכה געווען זיי צו קריגן, וואַלטן געטאַנצט אין די גאַסן פאַר שמחה ווי אום שמחת-תורה און זיך גאַרנישט געשעמט. אַדרבה, די איבעריקע וואַלטן זיי מקנא געווען און נישט פאַרגונען אַזאַ גליק. שעמען גאַר, האַ!“

מר. אָדון בלאַק גיט זיי די האַנט, אויפשטעלנדיק זיך פונעם אַנלעך-שטול און ווינטש זיי אַ גוטע רייזע מיט געזונט און הצלחה. ער זאָגט — „איר וועט אַוואַדע אַרבעטן אין צירונג-גאַס אַרום די צוויי דימענטן-בערזשעס וואו איך האָב דאָרטן מיינע בעסטע קליענטן. ס'קאָן זיין איך זאָל דעם זומער זיך אַריבערכאַפן דאָרטן אויף עטלעכע וואַכן, וועל איך איך באַ-שטימט אויפזוכן.“

ס'איז זיי עטוואָס לייכטער געוואָרן אויף זייערע שווערע הערצער ביים זאָגן „אַ גוטע נאַכט“ צום בעל-הבית. זיי האָבן זיך אַבער געשעמט ביים אַהיימגיין פאַר יעדן ביימל און פאַר די ווייסע הייזלעך.

ה.

די שיף פאַרט אַפּ פון חיפה

ביים שטיין אויף דער שיף אין חיפה, אַנגעלענט ביים ווייסן פאַרענטש, איז זיי אַלעמען באַפאַלן אַ טיפע בענקשאַפט צום לאַנד וואָס זיי פאַרלאָזן איצט און דערהויפּט נאָך זייער שטילער שיינער נתניה. ביי רעגינאָ האָבן זיך געקייקלט צוויי שנירלעך זילבער-טרערן. ווי אין דער בלישטשענדיקייט פון דער זון אויף אירס מאַט-בלייכע אַוואַלע באַקן, האָבן די טרערן שימע-רירט ווי לויטערע אַריענטאַלישע פּערל.

וואָס וויינט רעגינאַ? זי האָט זיך דאָך געריסן צו פאָרן! אָבער מיט אַזאַ אימפּולסיווער פּרוי איז שווער צו האַלטן חשבון... זי קען וויינען און לאַכן צוזאַמען, אַזוי ווי זי קען ליבן און האַסן צוזאַמען... מנשה און חיימל זיינען געשטאַנען פאַרטרויערט ווי אַבלים, קוקנדיק אויף דער הערלעכער שיינקייט פונעם הר און הדר הכרמל, עס האָט זיי געדאַכט אַז פון די געל, ווי באַגולדעטע שטיינער דאָרטן, שרייט מען זיי נאָך: — יורדים! יורדים! אויך אין דעם פייפן פון דער שיף ביים פאָר-לאָזן דעם חיפה האַפן, וואו אין דעם זשומען פון די שיף-מאַטאַרו, האָבן זיי געהערט די בושעהדיקע עכאַ געשרייען: — יורדים! דאָס האָט נאָך שווערער געמאַכט זייערע צעווייטיקטע הערצער.

ווען די שיף האָט זיך לאַנגזאַם אַוועקגעגליטשט פון דעם ברעג, זיינען זיי אַלע אַרונטער מיט די טרעפּ צו זייערע קאַיוטן אין שווייגנדיקער שטיל-קייט, ווי שטומע, ביים אַריינקומען אין זייערע קליינע חדרים מיט די קיילעכ-דיקע פענצטערלעך צום ים אַרויס, האָט רעגינאַ אימפּעטיק אַרונטערגעוואָרפן פון זיך איר רויטלעך לייכטן אויבער-מאַנטל און אירע רויטע שיכלעך. זי האָט זיך אַ וואַליע געטאַן אויף איר אונטערשטן שמאַל, הילצערן בעטל און אַלץ געווישט אַ טרער נאָך אַ טרער.

חיימל האָט זיך פאַמעלעך געשאַקלט ביים זיצן אויף דער הילצערן-ברוינלעכער שטול, ער האָט געקוקט מיט באַוועגלעכע, טרויעריקע אויגן צום רונדיקן פענצטערל אַקעגן, וואו ער האָט מיט גיריקע בליקן נאָכגעקוקט די פאַרביילויפנדיקע סילוועטן פון די חיפהער הייזער וואָס זיינען ווי נאָכגע-שוואומען נאָך דער שוויימנדיקער שיף.

ס'איז שוין געווען פאַרנאַכט, די פאַרגייענדיקע זון האָט זיך אין איר פייערדיקער רויטקייט געשפיגלט אינעם ליכט-פאַלנדיק ים-האַריזאָנט. פאַסן ליכט זיינען געפאַלן אויף חיימלען און אויף רעגינאַס לייב-קאַליה, נאַילאָן-זאַקנדיקע פיס, ביים אויפכאַפן זיך פונעם שטול, ווי פון אַ חלום, צום דאַוונען מנחה, האָט ער נישט געקענט אַפרייסן זיינע פאַרבענקטע, טרויעריקע אויגן פון רעגינאַס בלייך פנים, וואָס האָט אַרויסגעלויכטן פון איר צעשוויבערטן שוואַרץ-לאַקנדיקן קאַפּ מיטן ברייטן הויכן געטאַקטן שטערן. אין איר לייכט אומרויאקן דרימל האָט זי זיך געדרייט שלאַנגיק אויף אַלע זייטן, און ביים אַריינציען אין פוס, האָט זי דעם אַנדערן פוס אויסגעצויגן — אַ נאַקעטן איבער איר ווייס-ראַזער קני, ער האָט שטיל, אויף די שפיץ פינגער אַרונטערגעצויגן דאָס ווייסע ליילעך פון זיין אויבערשט פאַרבעט-בעטל און מיט פאַרליבטער לייכטקייט צוגעדעקט איר נאַקעטקייט, ער האָט

מיט פרומער געצוימקייט איינגעהאלטן זיין ברענענדיקן באגער אויסצוקוישן אלע אירע גלידער. ביים דערזען די פינקלדיקע שטערן האט ער שטיל, שעפטשענדיק, זי נישט אויפצוועקן געדאוונט מעריב. ער איז לאנג גע- שטאנען ביי דער שמונה-עשרה מיט צוגעמאכטע אויגן און געחלומט חלומות ביז ביידענס אויפכאפן זיך ביים דערהערן דאס קלינגען פונעם גלעקל אינעם שמאלן שיפס-קארידאר. דאס האט מען גערופן די פאסאזשירן צום נאכט- עסן.

רעגינא, דערפרישט, טראץ דעם אומרואיקן דרימל, איז ארונטער פונעם בעטל מיט שטיפערישער לייכטקייט, ווי א יונג מיידל. זי האט געקוקט אין דער האלב-פינצטערער שאטנדיקייט אויף איר חיימלען מיט יונג-ווייברישיער גלוסטונג. זי האט ביים ארונטערווארפן פון זיך דאס צעקנייטשטע קליידל זיך דערמאנט און אירע שפילערייען, די אמאליקע, מיט די אונגארישע סטודענטן אין די וועלדלעך ארום בודאפעסט. זי האט אָנגעצונדן דאָס עלעק- טרישע לעמפל ביים וויסן וואָס-באַסין, האָט געקוקט אינעם שפּיגל אויף איר גלאַטן האַלדז און נאַקן, אויף אירע נאָך האַרטלעך פאַרקײלעכטע קליינע ברוסטן מיט זייער פרישקייט, ווי רייפע עפל אויף אַ יונג ביימל אין מיט- חודש אלול. זי האָט זיך געוואָשן מיט קאַלט וואַסער, ביים אויפדרייען דעם קאַלטן קראַן צום האַסטיקן לויפן. ביים ווישן זיך מיטן האַנטוּך דאָס ראָזע לייב מיט הנאהדיקייט, האָט זי אונטער געברומט מיט איר אַלטאַ-שטימע אַ צייגיינעריש ראַמאַנסן-לידל פון די בודאַפעסטער נאַכט-קאַפּעען. זי האָט זיך שנעל פאַרקעמט איר הויכע פריזור, האָט איבערגעטאַן זיך אין איינעם פון אירע קליידלעך פון פורפור-קאַליר, מיט די בלויע „פאַרגעס-מיך-נישט“ בלימעלעך, האָט אָנגעטאַן איר שנירל פערל אויפן האַלדז מיט די לענגלעכע פערל-אוירינגלעך. חיימל האָט זיך פאַרקעמט זיין קורץ בערדל. האָט אי- בערגעטאַן זיך אין זיין פאַרקירצטן שוואַרץ יום-טובדיקן ראָק, אַ ווייס גע- פרעסט העמד מיט אַ שוואַרצן שניפּסל, וואָס האָט בולטער אַקצענטירט זיין העל-לויטער געזיכט און הויך רונדיקן שטערן מיט די העל-בלויע אויגן. ביים אויסלעשן דאָס עלעקטריש לעמפל פון זייער קאַיוטע האָבן זיי זיך ליבלעך צעקושט פאַרן אַריבערשפּרייזן די הויכע שוועל. זיי האָבן זיך אָפּ- געשטעלט ביי מנשהס און דבורהס קאַיוטע אַקעגן זיי, צו גיין צוזאַמען עסן.

דבורהלע מיט מנשהן האָבן זיך אַנטשולדיקט פאַר זיי, אַז זיי האָבן שוין באַשטעלט ביים קאַרידאַר-באַדינער צו ברענגען פאַר זיי אַ לייכט עסן פון דער כשרער קיך. איבער דער אומרואיקייט פונעם קינד, זאָל לעבן, ווילן זיי עס נישט איבערלאָזן אליין. „אם ירצה-השם, מאַרגן, וועלן מיר שוין

עסן צוזאמען". מנשה האָט פֿאַרענדיקט ביים ווינטשן זיי אַ גוטן אָפּעטיט : —
 „סיי ווי ליגט אונדז נישט אין קאָפּ דאָס גאַנצע עסן“.

ביים צוקומען צו זייער באַשטימטן טיש, נומער 18, טרעפן זיי זיצן
 אַ פֿאַרל שוין עסנדיק די הינערשע זופ מיט לאַקשן. זיי הייסן : אַדון און מרת.
 ברזל. מיטליעריקע מענטשן, תושבים פון ירושלים וואָס פֿאַרן שוין צום
 צווייטן מאָל קיין אַמעריקע אַלס לערער אין אַ גרויסע, מיטל־מערבדיקער
 שטאַט, זיי דענקען צו פֿאַרבלייבן דאָרטן פֿאַר עטלעכע יאָר און זיך צוריק
 אומקערן קיין מדינת ישראל.

חימל און ספּעציעל רעגינאַ, זיינען געווען זייער צופרידן, וואָס איבער
 דער צייט פון זייער רייזע וועלן זיי קריגן ערשט־האַנטיקע באַקאַנטשאַפט
 מיט דעם לאַנד אַמעריקע, דאָס לאַנד פון רעגינאַס טרוימען. דערצו האָט
 דער מאַן, ברזל, שטאַרק אויסגענומען ביי רעגינאַן גלייך ביים ערשטן
 בליק אויף אים מיט זיין שטאַרק מענלעכן אויסזען.

נאָכן עסן האָט זיי אַדון ברזל איינגעלאָדן פֿאַר אַ שפּאַציר אויף דער
 שיפּס־פֿראַמינאַדע. די נאָכט — אַ לויטער שיינע, מיט איר טונקל בלויען
 הימל, מיט מיליאָנען פינקלדיקע ווייס־זילבערנע שטערן. נעבן די דריי
 אַרויסשיינענדיקע שטערן ווי אַ דריי פינטלדיקער שלשלת, שפיגלט מיט הע־
 לער גלאַנציקייט ווי אַן אילומינאַציע פון אַ פֿאַנטאַסטיש מיסטעריעזער
 וועלט — דער אייביקער מאַרגן־שטערן. איבער דער רואיק שווימנדיקער
 שיף זעט דער הימל אויס ווי אַ קופּאַל געפֿאַסט מיט בלישטשענדיקע
 בריליאַנטן. ביים מערבדיקן האַריזאָנט זעט זיך נאָך אַ לאַנג רויטלעכער
 שמאַלער פֿאַס פון דער שוין טיף־אונטערגייענדיקער זון, ווי זי וואַלט זיך
 באַדן דאָרטן אין די טיפענישן פונעם ים. די הערלעכע קאָלירן מיניען זיך
 צווישן דער הימל־בלויקייט און דער טונקעלער ים־גרויקייט באַצירט מיט
 דער ווייסער כוואַליעדיקער שווימקייט, וואָס דאָ און דאָרט זעט אויס ווי ווייסע
 פֿראַנזן ; אַ מאַט־רויטלעך ליכט פון אַ ווייטן ים־טורעם פינקלט צאַנקענדיק־
 שטיפּעריש ווי פֿאַרפֿירערישע וואונקען פון אַ ים־נימפע. אַן עכאָ פון אַ גלאַקן
 געקלאַנג ; נאָכטיקע שטילקייט פון די וועג־ווייזער אויף די שטיינענדיקע
 סקאַלן, אַ סימן אז די שיף, זאָגט אַדון ברזל : — „איז נישט צו ווייט נאָך
 אוועק פון די ישראלדיקע ברעגן“.

אין אַ ווינקל אויף דער אונטערשטער דעק זיצן עטלעכע איטאַליענישע
 מאַטראָזן, זיי זינגען נעאַפֿאַליטאַנישע לידער מיט טיף־לירישע בענקשאַפטן
 נאָך זייערע פֿאַרשוואַמענע ראַמאַנסן אין די ווייטע וועלט־פֿאַרטן.
 די ערשטע צוויי טעג זיינען זוניק־לויטערע, מילדע, ביז די שיף איז

אַריינגעקומען אינעם עגעאישן ים-פּאַס פּאַרביי די גריכישע אינזל-בערג, די אינזלען האָבן געשמעקט מיטן פּרישן פּרילינגס-אַראַמאַט פּון דער העלער גרינלעכקייט פּון די באַוואַלדיקטע משופּעדיקע שטרעקעס. זיי האָבן רעפּ-לעקטירנדיק זיך געבאָדן פּאַרביי דער שווימנדיקער שיף אין דעם לויטערן וואַסער — אַ וואַסער, וואָס איז אַזוי ווי ריינער קרישטאַל! רעגינאַ איז ווי פּאַרכשופּט געוואָרן פּון דער צויבערדיקער לאַנדשאַפּט. אַלץ האָט זיך פּאַר איר בליק געמיניעט און שעמערירט אינעם לויטערן ים ווי אַ פּאַרכאַפּטער לויטערער טייך. זי האָט געזען עקזאָטישע פּאַלאַצן און הערלעכע גערטנער זיך טוקן און טויכן... אַזוי האָט זיך איר געדאַכט אין איר פּאַרלויירנקייט פּאַר דער אַנטציקנדיקער שיינקייט, האָט זיך איר געגלוסט אַריינצושפּרינגען אין די כּישופּן איבערן ווייסן שיפּס-באַריער. אירע ווייס-געטאַקטע אַקסלען, וואָס האָבן זיך אַרויסגעזען פּון איר זומערדיקע דעקאַלירט-באַטיטן קליידל, האָבן געצוקט מיט עקסטאַזישן ציטער. עפעס אַ מיסטישע גלוסטונג האָט זי געצויגן אַריינצושפּרינגען אין די אויסטערליש-אויסגעזחלומטע פּאַלאַצן.

חייל אין זיין טיף אינסטינקטיווער ליבשאַפּט צו איר, האָט עפעס דערשפּירט די לויערנדיקע געפּאַר... אַזוי האָט ער מיט זיינע דלאַניעס פּון הינטן פּאַרדעקט אירע אויגן ווי אין אַ טרעף-שפּיל „צו טרעפּן ווער דאַס איז?“ ער האָט זי אַ נעם געטאַן דערנאָך ביי איר רעכטער האַנט ווי אַ בלאַנדזשנדיק קינד, זי אַוועקגעפּירט אויפּן דעק. זי האָט קינדיש ליבלעך געשמיכלט צו אים. אירע גרויסע אויגן, די צעפּלאַמטע, מיטן אַפּענעם קליי-נעם מויל, ווי אין פּאַרגאַפּטקייט, האָט אים געוויזן אַז זיין מורא פּאַר אַן אַנ-געשטאַנענע געפּאַר איז נישט געווען קיין אומזיסטע. זי האָט זיך פּאַר אים מודה געווען נאָכן קומען צו זיך, נאָכן אַרומקרייזן עטלעכע מאָל מיט אים אויף דער אַפּענער שיף-פּראַמינאַדע. זי האָט צוגעגעבן „אַז זי האָט געוואָלט אין איר אַנטציקטקייט פּון דער אויסטערלישער ים-פּאַנאַראַמע אַריינשפּרינגען אין אַ דער הערלעכער צויבערדיקער שיינקייט“. און זי האָט אַ פּריי-דיקע, קוקנדיק אויף די מיט זון פּאַרגאַסענע בערג, אים געוויזן מיט איר אויסגעשטרעקטע האַנט: „אַט, זעסט? דאַרטן אויף דעם באַרג האָט האַמער, דער געניאַלער גריכישער דיכטער געשריבן די איליאַדע...“

רעגינאַ מיט אַ געמיש פּון געפּילן, עמאַציעס און איינדרוקן, האָט נאָך, פּון צייט צו צייט, געהאַט אין זיך עכאַס פּון אַמאָליקע קלאַס-לעקציעס. ס'איז זיי אַקעגן געקומען אַדון ברזל מיט זיין פּרוי, אַנגעטאַן אין זיי-ערע ספּאַרט קליידער. זיי האָבן לאַנגזאַם שפּאַצירט איבער דער אויבערשטער דעק פּון דער ערשטער קלאַס. אַדון ברזל האָט דאַרטן זיך געטראַפּן מיט

עטלעכע פון זיינע ישראל-באַקאַנטע. דאָס רוב — הסתדרות-שליחים פון דער אַלטער גוואַרדיע. זיי פאָרן קיין אַמעריקע ווייל זיי דאַרפן צושטעלן די נאַציאָנאַלע סענטימענטן, די נויטיקע וויטאַמינען צו די אַמעריקאַנישע געלט-קאַמפּייען. ברזל האָט זיך אויך יידישלעך באַגריסט מיט עטלעכע רבנים-שליחים וואָס פאָרן קיין אַמעריקע צו די פרומע געלט-קאַמפּייען.

זיי זיינען אַלע אַריינגעגאַנגען אינעם קליינעם באַר-זאַל, דעם אויסגע-פּוצטן מיט מאַלערייען און מיט איטאַליענישע גיפּס-סטאַטוען פון מלאכים מיט פּליגלען. עטלעכע מוזיקאַנטן האָבן מיט האַלב פאַרשלאָפּענער מעכאַ-נישקייט געשפּילט קאַמער-מוזיק פאַרן מיטאַג עסן. אַדון ברזל האָט זיי מכבד געווען מיט גלעזלעך איטאַליענישן ווערמוט און זיי האָבן פּריילעך געפלאַפּלט מיט רואיקער געמיטלעכקייט פון די שיפּס רייזנדיקע, ביז זיי האָבן ווידער דערהערט דעם קלינגנדיקן רוף צום מיטאַג-עסן.

ביים אַנקומען אין האַפּן פון גענואַ האָט מען אַלע פּאַסאַזשירן פון דער קליינער איטאַליענישער שיף „ציצעראַ“ וואָס זיינען געקומען פון חיפה, געגבן די ערלויבעניש, אויף אַכט שעה צייט צו גיין זען די שטאָט ביז מען וועט אויסלאָזן און איבערלאָזן די באַגאַזשן אויף דער גרויסער שיף „גאַר-י באַלדי“. יענע שיף וועט זיי פירן איבערן אַטלאַנטיק קיין ניו יאָרק.

רעגינאַ מיט אַדון ברזל און זיין פרוי שושנה, זיינען געגאַנגען צוזאַמען אין שטאָט אַריין. חימל איז געבליבן מיט מנשהן און דבורהלען אינעם וואַרט-זאַל. זיי האָבן זיך ניט געוואַלט אַרומשלעפּן מיט אַ קליין קינד אין אַ ווילד-פרעמדע שטאָט.

אַדון ברזל און זיין פרוי וואָס זיינען געווען באַקאַנט מיט דער אַלטער שטאָט גענואַ, האָבן רעגינאַן געוויזן דעם גרויסן מאַדערנעם ניי-געבויטן בולוואַרד מיט די בלומען-קוסטן, מיט די ווייס-ראָזעווע קאַלירן אינעם מיטן, וואָס ציען זיך פאַר צענדליקער מיילן. מיט די שטיינערנע ווענט ביי די זייטן מיט זייערע הערלעכע ליניעס, קאַנטורן, וואו אין די שטיינערנע מויערן זיינען אויך אויסגעהאַקט די בילדער, סקולפטורן פון מוסאָליני און זיינע שמשים אָן אַטעם פון די אַמאָליקע אַנטיקן, וואָס זענען באַהויכט מיט רוי-מישע ראַמאַנטיק. רעגינאַ ווערט פון דעם אַלעמען שטאַרק באַווירקט. איר פנים שיינט מיט אַזאַ אַפּענער ליכטיגקייט ווי די אומגעבונג אַרום. פון בולוואַרד זיינען זיי אַריין אין צענטער פון דער אַלטער שטאָט, מיט אירע אַלט-רוימישע הויכע קאַלאַנען-טראַטואַרן; אַרום די געוועלבער פאַרשיידענע אַפּענע קאַפּעען. אין איינער אַזאַ קאַפּע האָבן זיי געטרונקען אין די קליין-פאַרצעלייענע „דעמי-טאַטס“-שאַלן, אייניקע שאַלן באַפּוצט מיט פיגורן פון

פרינצן און טרובאדורן. אזא געדיכטע זיסע קאווע מיט געדיכטער סמעטענע און מיט קליינע זיסע געבעקסן שמעקענדיקע פון אַנאַסן.

ביידע ווייבלעך, שושנה און רעגינא האָבן זיך איינגעהאַנדלט זייענע העל־קאַלירטע קאַפטיכער, פאַטשיילעס וואָס זיי וועלן טראָגן אויף זייערע שפאַצירן אויף דער שיף, אויף דער פראַמענאַדע. רעגינא האָט איין פאַטשיי־לע אויך געקויפט פאַר דבורהלען. די שיף „גאַריבאַלדי“ האָט פאַרלאָזט דעם אַלטן גענואַ־האַפן אין די פאַרנאַכטיקע שקיעהדיקע שעהן. איר אייגענע ווייסקייט מיט דער ווייסקייט פון די ווייסע מעווען די נאַכפּליענדיקע, האָבן זיך גערויטלט אין די פאַסן רויס־ליכטיגקייט פון דער אונטערגייענדיקער זון אַ קעגן די ווייסע פרישע זויבערקייט פון דער שיף מיט די צוויי רויט געפאַרבטע קוימענס האָט אָפּגעשיינט ווי אַ סלאַוואַקישע כלה אין איר ווייסן חופּה־קלייד מיט רויטע סטענגעס אַרום איר קאַפּ, אינעם דמיון פון דער עמאַציאַנעלער רעגינא.

דאָס פייפן פון דער שיף אין דער בין־השמשותדיקייט צווישן די אַלט גרויע שיפן אַרום, האָט אָבער פאַר היימלען גאָר אָפּגעהילכט ווי אַ פאַר־שייטע גרויס־האַלטעריי קעגן די קבצנדיקע אַלטע שיפן אַרום. יעדער זעט זיינט, און יעדער נעמט אַ זאַך אַנדערש אויף.

די שיף האָט זיך געגליטשט מיט אַ פעסטער זיכערקייט פון די שטיל־כוואַליקע ברעג־וואַסערן, אַלץ טיפּער און ווייטער צו באַגעגענען די שטורמי־שע כוואַליעס פונעם ביזן, טיפן אַטלאַנטיק.

דעם ערשטן טאָג, דעם זוניקן, צומאַרגנס; דער בלאַער הימל האָט זיך געשפיגלט אין דעם אַקוואַמאַרינאַ־קאַליר פונעם ים; דער ווייסער וואַסער־שליאַך, דער שווימיקער ווייט־לאַנגער, האָט זיך געצויגן הינטער דער שיף ביזן ווייטן־פאַרקילעכדיקן האַריזאָנט — זיך געצויגן ווי אַ מיסטעריעזער שליאַך, אָדער גאָר ווי אזאַ מאַדנער עק פון אַ לויטן־באַשעפעניש. אַלץ האָט אַרומגענומען אַלע פאַסאָזשירן מיט אַ האַפּערדיקער פריידיקייט. רעגינא און שושנה, אין לייכטע זומער־קליידלעך, מיט די איטאַליענישע פאַרביקע טיכער אויף זייערע קעפּ, האָבן מיט פריידיקער שטיפּערישקייט, ווי דערוואַקסענע קינדער, אַרומגעשטיפט דעם גאַנצן פרימאַרגן אין וועט־געלויפן אַרום דער שיפּס ברייטע דעקן. ביי די ווענט, אויף די לאַנג אַנלעז־שטולן, זיינען גע־לעגן מידע מענטשן צוגעדעקט מיט טונקל־בלויע דעקן, ווי אויפשטייענדיקע קראַנקע אין שפיטאַלן. צווישן זיי איז אויך געווען דבורהלע מיט מנשהן וואָס האָבן זיך אויף די אַנלעז־שטולן אַרומגעפאַרעט מיטן קינד זייערס.

אָדון ברזל און חימל האָבן געשמועסט צווישן זיך און נאַכגעקוקט נאָך די שטיפּערייען פון זייערע וויבלעך.

נאַכמיטאָג, האָט אָדון ברזל געשפּילט ביים שפיץ פונעם שיפּס־דעק מיט רעגינאָ און זיין וויבל אין „שאַפּלבאָרד“, געשפּילט מיט די רויט און גרין הילצערנע לאַפעטקעס, ווער עס וועט וואַרפן די פּלאַך־קיילעכדיק גע־פאַרבטע רעדלעך צו די אַקעגנאיבערדיקע גרעסערע נומערן פון ניין און צען.

צום נאַכטיקן עסן איז רעגינאָ געקומען אויסגעפּוצט ווי צו אַ באַל־טאַנק. אין זייער שפּעט־נאַכטיקן שפּאַציר, נאָכן שפּילן אין „בינגאַ“ און אויך אין די הילצערנע פּערדלעך־געוועטן — אַלע שפּאַצירן — אַלע דריי פּאַרלעך — האָבן זיי באַגענגט, אין די זייטיקע באַהעלטערלעך פון די שיפּס־דעקן, די שפּילנדיקע, צוגעדריקטע פּאַרלעך אין פּאַרגייענדיקע ליבעס־עקסטאַזן. אַפּילו די ליכטיקע שטערן האָבן זיך געשעמט זיי צו שטערן. רעגינאָ איז זיי מקנא געווען און אַ בלאַסע זיך געטוליעט צו איר חימלען...

אויף צו מאַרגנס האָט אויסגעבראַכן אַ שטאַרקער שטורעם מיט אַ שלאַקס־רעגן וואָס האָט געבויגן די שיף אין אַלע זייטן, זי געוואַרפן ווי אין קדחת. אַלע דעקן־פּראָמינאַדן אויך די אינעווייניקסטע קאַרידאַרן און די שטיגן זיינען געווען געבונדן מיט דיקע שטריק, אַנצוהאַלטן זיך ביים אַרומגיין. אַלע אַנלען־שטולען האָט מען פּאַנאַדער גענומען און צוגעבונדן צו די ווענט מיט שטאַרקע שטריק.

די שוואַרצע ים־כוואַליעס מיט די ווייסע קעפּ, ווי ים־וועלף, האָבן זיך געהויבן ביו די אויבערשטע דעקן; זיי האָבן געזעצט און געקלאַפּט אין די פּאַרשרויפטע פּענצטער און טירן, ניט נאָר ווי חיות, נאָר ווי ווילדע שדים, ווי זיי וואַלטן וועלן איינשלינגען די שיף און פּראַווען אַן אַפּגרונטיקע סעודה כּיד השּדים... טעלער, פּלעשער און גלעזער האָבן געקראַכט פון די טישן אין די עס־צימערן טראָץ די שוץ־האַלטערס פון די טישן און טראָץ דער צוגעשרויפטקייט פון די טישן מיט די שטולן. אַ העל־הילצערנע פּיאַנאָ אינעם קאַנצערט זאל איז געפּלויגן פון איין וואַנט צו דער אַנדערער מיט אַזאַ ראַפּטומדיקן אימפעט ווי דורך דער קראַפּט פון אַ נישט־גוטן. די רוב פּאַסאַזשירן זיינען געלעגן אין די בעטן צעשראַקענע מיט צוזאַמענגעצויגענע פּנימער ווי האַלבע מתיים. אַ סך ברעכן מיט דער גרינער גאַל אין שווערע אַנגסטן אין זייערע קאַיוטן־בעטן. אויך די וואָס שטאַרקן זיך און קריכן אַרום אין די קאַרידאַרן און אויף די טרעפּ, האָבן אויסגעבראַכן זייערע געגעסענע מאַלצייטן און האָבן פּאַרעיושט די לופּט אַרום מיט זייערע ריח־

ניחוחדיקע געשטאַנקען. טייל פּאַסאַזשירן האָבן זיך מיט עקשנותדיקער־אַנגסטקייט, דערשלעפט צו אָפּענע שיף־דעקן צו אָטעמען די דערפרישנדיקע ים־לופט. די שיפס־באָדינער האָבן געאַרבעט ווי די בינען אַלץ צו פאַרדעקן מיט זעגעכץ און געלן זאַמד, ביים אויסקערן די קאַרדיאָרן און די טרעפּ פון די אויסגעבראַכענע עסנס.

אָדון ברזל, דער געניטער רייזנדער, ווי אַן אַלטער מאַטראָז, איז געווען דער איינציקער ביים טיש אין עס־צימער וואָס האָט געגעסן נאָך מער ווי אַלע מאָל, אַן קומער, און איז גאַוהדיק געגאַנגען באַזוכן זיינע באַקאַנטע מיטפאַרער פון חיפה אין זייערע קאַיוטן, געברענגט זיי פאַמעראַנצן און לימענעס.

רעגינאַ מיט חימלען זיינען געלעגן אין זייערע קאַיוטן־בעטלעך מיט קאַפּ־ווייטיקן און שווערע איבלדיקייט, און אויסגעזען האָבן זיי אַליין ווי די געלע לימענעס וואָס ברזל האָט זיי געבראַכט.

רעגינאַ האָט זיך פאַרשעמט פאַר ברזל, טראָץ זיינע קאַמפּלימענטן, אַז זי שיינט אין איר געלער־בלאַסקייט ווי אַן אַריענטאַלישע פּרינצעסין. דערביי האָט ער ווי אַ ״העלד״ נישט פאַרגעסן זיין לערער־ישע לעקציע, ״אַז די ים־קראַנקייט איז מער אַ פּסיכישע — אַן אונטער־באַוואוסטזיניקע מורא פאַרן טויט, ווי אַ ריין פיזישע, אַ ראיה״ — דרשנט ער צו זיי: — ״אַז יונגע קינדער ווייסן נישט לגמרי פון אַט דער ים־קראַנקהייט״ און מיט באַשיידענער עניות, האָט ער זיי דערציילט: — ״איך האָב נאָך נישט פאַרפעלט קיין איין מאַלצייט אינעם עס־זאַל, וואָס איז פאַרלאָזט און לידיק ווי אַ פּוסטע קרעטשמע״.

אויף צומאַרגנס נאַכמיטאַג, איז דער הימל נאָך געווען האַלב גרוי. אָבער שוין דורכגעוואָרפן מיט בלויע אויפלייכט־פּלעקן ביי די זייטן פונעם האַריזאָנט דעם קיילעכדיקן; גאַנצע טשאַטעס מעוועס האָבן זיך נאַכגעצויגן מיט שטיל אויסגעצויגענע, שטייפע פּליגלען, ווי הילצערנע קינדישע שפּיל־צייג־עראַפּלאַנען. זייער נאַכפּליען הינטערן שיפּס ווייס־שווימיקן שליאַך — אַ צייכן פון די נישט ווייטע אירלענדישע ים ברעגן.

אַ לאַנגע ריי פון פישער־שיפּן האָבן אויסגעזען פון דער ווייטנס, אינעם דינעם נעפל, ווי שוואַרצע מיסטעריעזע סילוועטן. דער ים שוין אַ באַרואיק־טער מיט זיינע קליינע כוואַליעס וואָס האָבן זיך איצט געמיניעט מיט אַ שוואַרץ־גרינלעכקייט און מיט אַ דיין ווייסער באַשיומטקייט, האָבן זיך גע־הוידעט אין דער ברייט, ווי אַ מידע אויסגעמאַטערטע, נאָכן נעכטיקן ווילדן שטורעם, די לאַנגע אַבלעך־בענק זיינען ווידער אויסגעשטעלט ביי די ווענט

אַרום, וואו די קראַנקע און אָפּגעשוואַכטע זיינען געלעגן אין זייערע גור- מערירטע שטולן מיט די הענגענדיקע קישנס. די דעק-באַדינער האָבן זיי צוגעדעקט מיט די וואַלענע קאַלדערעס. אַ טייל זיינען שוין שפּרינגענדיקע אַרױפגעלאָפּן אויף די טרעפּ און זיי שפּאַצירן שוין אַרום ווי קיין זאַך וואַלט מיט זיי געשען.

ס'באַווייזן זיך לויטערע פּאַסן ליכט ביי די הימל־ראַנדן, די זון האָט זיך אַפּירגעריסן פון די שוועבנדיקע ווייס־גרויע וואַלקנס; אַ מילד פּרילינג ווינטל, האָט געבלאַזן אויף די דעקן. די באַדינער האָבן צוגעטראָגן צו אַלע ליגנדיקע אויף די שטולן, פּריש־שמעקנדיקן הייסן בוליאָן, מיט דינע מצהלעך פיר עקיגע, און מיט זיסע קיכלעך וואָס דערפּרישן די ליגנדיקע און די שוין שפּאַצירנדיקע אַרום די פּראַמינאַדן אויף אַלע זייטן. אַ טייל פון די יינגערע הויבן שוין אָן צו קריכן אויף די שטיגלעך מיט די באַהאַנגענע מעשענע בלעך, וואָס פירן צו די העכסטע ערשט־קלאַסיקע דעקן. ס'איז ווי מיט אַ כּישוף־שטעקעלע נישט געבליבן מער קיין סימן פון די נעכטיקע שטריק אַרום די קאַרדיאַרן און דעקן. אַלץ איז באַפּרייט. אַ מאַדנע באַ־ פּרייאַונג, וואָס דעם טעם פון דעם קען מען נאָר פּילן אויף אַ שיף נאָך אַ שטורעם.

רעגינאַ, מיטן אַרומגעבונדענעם זיידענעם שאַל אַרום איר קאַפּ, ווי אַ טערקישן טורבאַן האָט ליבלעך געשמייכלט ביי אַדון ברזל אָפּשטעלן זיך ביי איר ליג־שטול. זי האָט אים פּאַרזיכערט: — „היינט, צום נאַכטיקן עסן וועלן מיר אייך שוין נישט לאָזן זיצן אַליין ווי אַן איינזאַמער העלד נאָך אַ ים־שלאַכט.“ אַדון ברזל ענטפּערט: — „אייער זיצן ביים טיש, מאַכט די מאַכלים מער אָפּעטיטלעך.“ רעגינאַ האָט פּאַרנייגט איר קאַפּ מיט איידעלער גראַציעזיקייט און אים באַדאַנקט פאַרן קאַמפּלימענט.

די איבעריקע עטלעכע טעג זיינען געווען זוניק־לויטערע, מיט קילע ענדע־מערץ ווינטן. רעגינאַ מיט חיימלען, אַדון ברזל מיטן ווייבל, האָבן צוזאַמען, ווי שוין אַלטע באַקאַנטע, פּאַרבאַכט די טעג און די אַוונטן. זיי האָבן אַ סך גערעדט צווישן זיך וועגן אַמעריקע און מדינת ישראל, אַדון ברזל האָט זיי דערציילט פון זיין קומען פון פּוילן פון אַ חסידישער פּאַמיליע, קיין ארץ ישראל אין די שפּעט־דרייסיקע יאָרן. פּריער אַלץ חלוץ, גורדוני־ שער, נאָכדעם געלערנט אינעם ירושלימער אוניווערזיטעט פּעדאַגאָגיק און פּסיכאָלאָגיע; איז געווען לערער אין די מפּאָ״י מיטל־שולן. נאָכן אויפקום פון דער מדינת ישראל איז ער געשיקט געוואָרן ווי אַן אָנפירערנדיקער לערער אין אַ ניו־יאָרקער העבראישער שול, דערנאָך אין אַנדערע, גרויסע

שטעט פון אמעריקע. וואָס שייך מדינת ישראל, זעט ער פאָרויס אַ גרויסע, גלאַררייכע צוקונפט און אַ פרידלעכן צוזאַמענלעבן זיך מיט די אַרומיקע אַזיאַ-טישע און אַפריקאַנישע פעלקער ווי אַן אור לגויים! — „אַבער דאָס וועלן מיר האָבן צו באַדאַנקען די גרויסע נאַרט-אַמעריקאַנישע, פאַראייניקטע שטאַטן, וואָס האָבן געראַטעוועט די וועלט אין די צוויי וועלט-מלחמות — אין דער ערשטער, פונעם פרייסישן יונקערטום, מיטן פאַן-געראַמאַניזם, און אינעם צווייטן וועלט-קריג האָט זי די וועלט, מיט איר בלוט און שווייס, געראַטעוועט פונעם היטלער-געשפּענסט, וואָס איז געווען אין תוך, דער זעליקער פאַן-געראַמאַניזם פון וועלט-הערשאַפט נאַר אין אַ מער אַפּענער, ברוטאַל-חיהשע געשטאַלטונג. די פרייע וועלט“ — האָט ער באַטאַנט — „וויסן נאָך אַפילו ניט ווי זי דאַרף זיין דאַנקבאַר צו אמעריקע.

אין זיינע שמועסן מיט זיי אין די צוזאַמענדיקע שפּאַצירן, די ביינאַכ-טיקע, אונטערן לויטערן, בלויזן הימל, ביים דערנענטערן זיך צו דעם גאַלף-שטראָם, מיט אירע וואַרעמע ווינטן וואָס האָבן געלאַסטשעט צאָרט און ליבלעך, ווי די הענט פון אַ געליבטע, איז ביים צעריידן זיך וועגן אַמע-ריקע, איז אַדון ברזל אַריינגעפאַלן אין התפעלותדיקע לויב-ווערטער ווי אַ פאַרליבטער ראַמאַנטיקער: — „אַמעריקע איז ווי אַ מיסטישער באַגריף וואָס מיטן בלויזן שכל קאָן מען דאָס גאָר ניט באַנעמען. זי איז אַ גאַטס געשעעניש מיט אַ געטלעכער שליחות צו באַפרייען און דערלייזן די וועלט מיט אַלע אירע גרויסע און קליינע פעלקער אויף אַלע קאָנטינענטן. אַמע-ריקע! אַמריקע!“

שטענדיק איז אַדון ברזל געווען דער הויפט בעל-דברן, און אַלע אַרום אים, איבערהויפט רעגינאַ, האָבן געשלונגען זיינע ווערטער, ווי דורשטיקע אַרום אַ שפרולדיקן קוואַל. איינמאַל זיינען זיי געזעסן אין דער שיפס-ביב-ליאַטעק, שוין נאָך האַלבער נאַכט און קיינער איז נישט געווען אַ חוץ זיי. פונעם נישט ווייטן טאַנץ-זאַל, האָבן זיך געהערט די דושען-געזאַנגען פון די ראַמבאַס און זאַמבאַס. ס'האַט רעגינען געצויגן אַהינצו ווי מיט אייזערנע כישוף-צוואַנגען. זי האָט זיך פאַרבענקט און ס'האַט איר געגלוסט באַטש מיטזינגען די אַלע נאַכט-קלובן געזאַנגען. אָבער אַדון ברזלס רייד וועגן אַמעריקע האָבן גובר געווען אירע אינערלעכע פאַרלאַנגען. זי האָט געשלונגען זיינע ווערטער ווי אַ פאַרגאַפטע. ער האָט אויסגערופן מיט עקזאַלטירענדיקן עקסטאַז: — „אַמעריקע איז דער גרעסטער עקס-פּערימענט אין דער גאַנצער מענטשלעכער געשיכטע: אַלע פאַרשטויסענע און

אַרויסגעשמיסענע, די דערנידעריקטע און פאַרשעמטע פונעם גאַנצן וועלט־
 כּוּר האָבן זיך געצויגן צו אירע ברעגן; צווישן זיי אַלע רעליגיעזע סעק־
 טאַנטן גערודפטע רעוואַלוציאָנערע אויפשטענדלער, ביז די פון אַרעמקייט
 און דלות געטריבענע, געבייטשטע — זיינען זיי אַלע געלאָפן זוכן אַביסל
 רו און אַ ביסן ברויט. אויך די רויבערישע, אויך פאַרברעכער־נאַטורן —
 אפילו זיי, פון דער וועלטס רינשטאַק אַרויסגעיאָגטע, זיינען געפלאָסן ווי
 מוטנע וואַסערן — וואוהין? — קיין אַמעריקע! „אַט די אַלע עלעמענטן,
 די פאַרשיידענע הויטן און קאַלירן, מענטשן פון אַלערליי שבטים, ווערן אין
 איר סוף־כל־סוף געלייטערט אינעם פּיער־טיגל פון פרייהייט, וואו עס גיסט
 זיך אויס און עס שאַפט זיך די העכערע מענטשלעכע פּערווענלעכקייט; זיי
 ווערן דערהויבן צו זעלבסט־אויסדרוק דורך דער אומבאַגרעניצטער, יחידיש־
 ער, אינציאַטיווע פונעם מענטש־פאַרמעסט צו רייסן זיך צו די הימלען.
 דער מענטש שטייגט העכער ווי זיין אייגענער אַרכיטעקטאַנישער באַשאַף —
 דער הימל־קראַצער“...

רעגינע איז געווען באַגייטערט פון אַדון ברזל, נישט פון זיין פיזישן
 אויסזען, דאָס נידעריקע מיט זיינע קורצע קינבאַקן און אַביסל פאַרקרומטער
 נאַז, נאָר פון זיין אינטעלעקטועלן טראַכטן און עלאַקווענטן שמועס מיט
 מענטשן ווען זיינע גרויע אויגן האָבן געפלאַמט מיט יענעם בענקשאַפט־
 פייערל, פון נישט רערגרייכטע מענטשלעכע באַגערן. אַמעריקע אַלס דער
 סימבאָל פון אַ לאַנד וואָס איז מסוגל צו געבן יעדן מענטשן די מעגלעכקייט
 צו דערגרייכן צו די העכסטע הויכן!

.ט.

נענטער צו אַמעריקע

די קומענדע נאַכט איז רעגינא אַרויס פון איר קאַיוטע, שוין זייער שפּעט,
 זיך אַפצוקילן פון איר צעהיצטע צערודערונגס־ספּאַזמען, וואָס זיינען איר
 באַפאַלן גאַנץ אַפט. און אפשר האָט איר געטריבן דער נייגער אירער, צו
 זען די תּאווהדיקע שפּילערייען פון די באַהאַפטענע פּאַרלעך אין די פּאַר־
 באַרגענע נאַכט־ווינקלען פון דער שיף. מיט אַמאָל איז אומגעריכט איר
 אַקעגנגעקומען אַדון ברזל, רעגינא האָט זיך פאַרענטפּערט פאַר אים; — „וואָס
 גענטער צו אַמעריקע, אַלץ אומרואיקער ווער איך“. ביידענס וואַרעמע הענט

האָבן זיך געקלאַמערט צוזאַמען און זי האָט אים, מיט אירע כשופדיקע אויגן דורכגענומען. זי האָט זיך צוגעבויגן צו אים און מיט איר הייסן אַטעם, נאָענט צו זיין מויל, אים געבעטן: — „רעדט צו מיר וועגן אַמעריקע!“ ער האָט זיך צוגעבויגן צו איר ווי ער וואָלט איר וועלן אַ סוד אינרוימען, האָט געמורמלט, אין שטילן עקסטאַז: —

— „דער אַמעריקאַנער באַגריף פונעם וואָרט „סוקסעס“ ווערט שלעכט פאַרשטאַנען אין דער וועלט. זיי, די אינטעליגענטן פון איראַפּע און פון אַנדערע קאָנטינענטן זעען נאָר די לינקע זייט פון אַט דער גרויסער וועלט־געשעעניש, זיי זעען נאָר דעם דראַנג צום מאַטעריעלן דערפאַלג. אַזוי ווילן דאָס אויך זען די דאָגמאַטישע ראַדיקאַלן אין דער וועלט. דאָס דאַרף זיך אַריינפאַסן אין זייער „סידורל“ אום זיי זאָלן, מיט איינווייטיקער בייוויליקייט דאָס פאַרשפּאַטן און פאַרחוזקן. אַבער טיפּער געזען, איז דאָס דער פאַרמעסט פונעם געפאַלענעם, פאַרשפּאַטענעם מענטשן, זיך צו דערהייבן פון שיפלות צו פרייער התרוממות! ברזל האָט זיינע רייד פאַרענדיקט אַז צו אַזאַ אייגנ־אַרטיק פאַלק מיט אַזאַ לעבנס־באַנעם, האָט זיך קינמאַל ניט צוגעקלעפּט דער אַנטיסעמיטיזם וואָס בעבל האָט אַמאַל אַנגערופן: — „דער סאַציאַליזם פון די נאַראַנים.“

ברזל האָט ווייטער גערעדט מיט קראַפט, מיט עקסטאַז, און זיינע רייד האָבן שיר ניט אַריבערגעשריען דאָס רוישן פון דער שיפס־מאַשינעריי. ער האָט געקוקט אויף רעגינאַן און געזאַגט: —

— סאַציאַליזם, סאַציאַליזם! פאַר אמתע אַמעריקאַנער איז סאַציאַליזם דער געגאַרטער גן־עדן פון די פּוילנצער און אינטעליגענטע טויגעניכטסן, לאַיוואַלס, אויך פון אַלערליי צעדרייטע דעקאַדענטן. מאַרקס, דער משומד, איז אין כאַראַקטער פונקט דאָס זעלביקע ווי זיין שפּעטערדיקער דעגענערי־טער לאַנדסמאַן, אַטאָ וויינינגער. יענער איז פון זעלבסט־האַס געקומען צו זעלבסט־מאַרד, און מאַרקס, דער יידישער־דייטשער געניאַלער האַסער, איז געקומען פונעם זעלביקן מקור, פון זעלבסט־האַס, און אויך ייד־האַס, צו מענטשן און וועלט פאַרהאַסונג. זיינע יורשים, די באַלשעוויסטישע וועלט־מערדער, האָבן בשעתו געמאַכט יד־אַחת מיטן דייטשן נאַציזם, מיט די וועלט־רוצחים וואָס האָבן אומגעבראַכט, דורך די שוידערלעכסטע טויטן, אַ דריטל פון אונדזער אומשולדיק, מענטשלעך פאַלק! און פונקט ווי אַמעריקע האָט געראַטעוועט די וועלט פון דעם היטלער־געשפּענסט, אַזוי וועט זי אויך, סוף כל סוף, דורך אירע פרייע מענטשן, באַפרייען די וועלט פון דער קאַ־מוניסטישער מענטש־פאַרשקלאַפונג.

רעגינאַ, האָט געפילט אַ גרויס פאַרערונג צו אים, ווי אַמאָל צו אירע לערער, אינעם בודאַפעסטער פּאַנסיאָן. זי האָט אים געפרעגט: — „אויב אַזוי, פאַרוואָס־זשע זייט איר אַ מפאָ־י־סאַציאַליסט?“

זיין ענטפער איז געווען: — „אַז דער סאַציאַליסטישער ציוניזם איז דער עיקר געווען און וועט נאָך לאַנג זיין, דער צוגעפאַסטער כוח פון דער היס־טאַרישער השגחה, צו זעלבסט נאַציאָנאַל־אַפּפּערונג און במילא וועט ער ווערן דער אַוואַנגאַרד פון אונדזער נאַציאָנאַלער דערלייזונג.“

ברזל האָט אַלץ גערעדט און גערעדט.

ער האָט זיינע רייד געפרוּאוּט מסביר זיין מיט דיאַלעקטישער פיל־פּוּליסטיק. זיינע רייד זיינען שוין געווען ווייטער פון רעגינאַס פאַרשטיין, אָבער זי האָט אויפּמערקזאַם אַלץ געהערט. ווי באַלד ברזל האַלט אַזוי פון אַמעריקע איז ער מסתמא אויך גערעכט וועגן מפאָ־י און ארץ ישראל.

האָט ברזל עקסטאַטיש גערעדט:

— איר פאַרשטייט? דער סאַציאַליזם איז ביי אונדז גאַר פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מיסיע, יא, אין אַ משיחשער מיסיע. ער איז געוואָרן מיסטיש־ראַציאָנאַליסטיש און אומגעקערט: ראַציאָנאַל־מיסטיש. אַ מאַדנער צווילינג? אָבער אַזוי איז דאָס! סאיז סימבאָלישער מיטל צום עיקרדיקן ציל. מדינת ישראל וועט גיין אויף איר אייגענעם וועג און נישט סתם פּוסט נאַכטאַנצן די מאַרקסיסטישע פּאַפּוגיאַישע קלעזמאַרים... זי וועט פירן צום יחידישן באַפרייטן שעפּערישן ייד. אַזוי וועט אויך גיין אַמעריקע — צום באַפרייטן מענטשן. אַמעריקע האָט אויך אַ מיסיע.

רעגינאַ האָט ניט געוואוסט צי ברזל איז גערעכט וועגן קאַרל מאַרקס, און ניט געוואוסט צי ער האָט טאַקע פאַר איר ריכטיק פאַרגעשטעלט וואָס די מפאָ־י ריכטונג איז. אפּשר האָט ער בלוזן אויסגעדריקט זיין אייגענעם קוק און אייגענעם מיינונג. זי האָט אָבער געפילט און געשפירט אַז ברזל פאַרמאָגט אַ סך פייער, אַ סך עקסטאַז, און זי האָט מיט אַ ציטער אים אַנגענומען ביי זיין לינקער האַנט:

— איך הער דאָס קלאַפּן פון אייער האַרץ, האָט זי צו אים אַ זאָג געטאָן. ברזל איז געוואָרן שטיל, ביידע, ער און רעגינאַ, האָבן זיך מיט אַמאָל גענומען דערנענטערן — גוף צו גוף — פון אַלע מיסיעס האָט זיך ביי ביידן מיט אַמאָל גאַר דערוועקט אַ טיפע טונקל סודותדיקן ים. דאָס שאַרכן פון דעם ווייסלעך־שווימיקן וואַסער־וועג, וואָס ציט זיך נאָך נאָך דער שיף, האָט זיך צוזאַמענגעגאַסן מיט דעם קלאַפּן פון זייערע הערצער.

רעגינאַ האָט זיך מיט אים אַוועקגעזעצט אויף אַן איבערגעלאָזטן שטול

ביים וואַנט פון דער שיף. זי האָט געפילט, דערוואַרט: אַט וועט ער זי אַרומנעמען מיט זיינע הענט, וועט זי צודריקן צו זיך מיט מעגלעכער פעסט-קייט. איר מויל וועט געקושט ווערן פון זיין הייסן אַטעם; אירע שטייפלעכע ברוסטן וועלן שפירן די וואַרעמקייט פון זיין גוף, און דאָס האַסטיקע קלאַפן פון זיין האַרץ, און ער וועט זי נישט אָפלאָזן, ביז זי וועט זיך קאַרטשן ווי אַ שלאַנג. און דערנאָך? וועט זיך עס אויך אויסלאָזן ווי אַ האַלב באַפרי-דיקטע אַנטווישונג? ניין! סוועט זיין אַנדערש...

אויך ברזל פילט ווי צוצומאַכן זיינע אויגן און דערפילן דעם תענוגדיקן פאַרגיין און נירוואַנישער אויפלייונג. אַבער מאַדנע, ברזל האָט זיך פלוצים דערשראַקן. איז דאָס געווען צוליב איר פאַרריסענעם קאָפּ מיט די גרויס, פייערדיקע אויגן, אַזוי ווי דער מאַסט פון דער שיף מיטן לויכטנדיקן שפיץ זיי אַקעגן? אַדער סתם פון זעלבסט-קאַנטראָל, וואָס איז אין אים פאַרבליבן פון זיינע פריערדיקע חלוצישע יאָרן, אַדער פון זיין ירושהדיקן קוואַל פון „איזהו גיבור הכובש את יצרו?". ער האָט זיך ראַפּטום אויפגעשטעלט און צו איר גערעדט מיט אַזאַ הכנעהדיקע ווייכקייט ווי אַן אָפגעשמיסן קינד, און שטיל אַ זאָג געטאָן: — וואונדערלעך! זע! די נאַכט! לאַמיר נאָך אַמאָל אַ קוק טאָן אויף דער באַוועגלעכער אַבער רואיקער שיינהייט פון דעם נאַכטיקן ים!

רעגינאַ האָט זיך אויפגעשטעלט אַ צעפלאַמטע. זי האָט דערפילט די פייכקייט פון איר צעהיצטן קערפער. זי האָט אין דער שוין כמעט פינצטער-קייט אויפן דעק געזוכט, ווי אַ שפאַרבער, מיט אירע פיבערישע אויגן די פאַרלעך אין די געבויענע, פאַרבאַרגענע שיף-ווינקלען. זי האָט זיך ווי נאַכגעשלעפט נאָך אים, נאָך ברזל, מיט אינערלעכער ביזלעכער אַנטווי-שונג — געגאַנגען אַזש ביזן ווייסן שיפס פאַרענטש. ביידע האָבן געקוקט אויטאָמאָטיש אויפן ווייט-ווייטן ווייס שווימיקן וועג, אין מיטן פונעם אַטעמ-דיקן, שוואַרץ-טינטיקן אונגענדלעכן ים. אין זייער שווייגן האָבן זיי שאַרפער דערהערט די טענער פונעם דזשעז-אַרקעסטער פון דעם טוריסטן טאַגן-זאַל, ווי אויך דאָס שפילן אין אויבערשטן שטאַק פונעם ערשטן-קלאַס-אַרקעסטער. רעגינאַ בעט אים אַריינצוגינגען זיך אינעם ערשטן קלאַס פאַר אַ טאַגן. זי האָט זיך אין אים איינגעקוקט און געזאָגט: „סגלוסט זיך מיר נישט צום שלאַפן די היינטיקע נאַכט ווען מיר דערנענטערן זיך צום וואונדערלעכן לאַנד, אַמעריקע. נאָכן טאַגן וועט איר ווידער ריידן מיט מיר וועגן אַמעריקע, איר רעדט אַזוי אינטערעסאַנט, פונקט ווי מיינער אַן אַמאָליקער פריינט אין די גיהנוםדיקע, היטלערי-יאָרן, אַן עסטרייכישער איזשינער-קאַפיטאַן, וועל-

כער איז אויך, ווי איר, געווען אין אַמעריקע פאַרן קריג. זיין טרוים איז געווען, אַז גלייך נאָכן קריג פאַרט ער קיין אַמעריקע צו פאַרבלייבן דאָרט „זיינע לעצטע יאָרן“. אזוי איז זי געגאַנגען נעבן אים, פאַמעלעך דורכ־גנבענענדיק זיך דורך די פאַרשיידענע קאָרידאָרן, ביזן אַריינקומען אינעם רייך אויסגעשטאַטענעם טאַג־נאַל פון „ערשטע קלאַס“ מיטן הויכן שטוקעל־טירטן סופּיט מיט די פאַרשיידענע מאָלערישע פיגורן. אויף די ווענט זעען זיך אויך פאַרשיידענע מאָלערישע בילדער פון איטאַליענישע מאָלער־אַמאַ־טאָרן.

זיי גליטשן זיך אַריין אויף דעם גליטשיקן ברוינלעכן דיל. ביים טאַנצן אַ פאַקס־טראַט פאַרענדיקט רעגינאַ דערציילן אים וועגן עסטרייכישן קאַ־פיטאַן: „כבין זיכער אַז ער איז שוין דאָרטן, אפשר וועל איך אים נאַכאַמאַל באַגעגענען“.

ביים אַפּרוען זיך אויף די זייטיקע פלושענע שטולן, אַנטזאָגט זי אַ שיינ־באַפּראַקטן הויכן מאַן צום טאַנצן מיט אים. זיין העפלעכע פאַרניי־גוג פאַר איר און די קאַמפּלימענטן: „אַז זי, ווי ער האָט באַמערקט, באַוועגט זיך ביים טאַנצן ווי אַ שוואַן, און אַז זי איז אין אַלגעמיין אזוי אַנציענדיק — האָבן אים גאָר נישט געהאַלפּן, כאַטש ווי דער שטייגער איז, האָט דאָס אים אַדון ברזל, איר באַגלייטער באַוויליגט. — אַדראַ!“ אַבער רעגינאַ איז געבליבן זיצן.

ביידע, רעגינאַ און ברזל, זיינען אַריין אינעם דערנעבנדיקן באַר־בופּעט, וואו ער האָט באַשטעלט „דעמי־טאַס“, קאַווע מיט קאַניאַק־מאַרטעל. זי האָט אַריינגעגאַסן פון איר געבויגן, הויך גלעזל אַביסל קאַניאַק אין דער קאַווע אַריין און האָט זיך צערעדט וועגן איר אַמאָל־פאַרהערלעכטן פריינט און באַשיצער. יענער איז געווען שטאַרק אַנטוישט פון אייראָפּע מיטן ווילדן נאַצישן באַרבאַריזם און ער פלעגט זאָגן, אַז דאָס גאַנצע דייטישע פּאָלק, מיט זייער קליינע אויסנאַמען, איז אַרגאַניש באַהאַפּטן מיטן נאַציום, בעת דער רוסישע־מעדרערלעכער פאַרשקלאַפּונגס־קאַמוניזם איז בלויז אַן אַרױפ־געצוואונגענער אויפן רוסישן פּאָלק און וועט זיך אויסוועפן אינעם זינלעכן היסטאָריש־רוסישן גאַנג צו פרייהייט. אַבער דער באַזיגטער נאַציום וועט ווידער אויפלעבן. אזוי שנעל ווי די דייטשן וועלן ווידער קומען צו זיך, וועט זייער אַראַגאַנץ, וואָס וואַרצלט אין זייער אור־געשיכטע. מיט זייער אייביקן שקלאַפּן־קאַמפלעקס, ווידער זיך פאַרוואַנדלען אין אַ גיפּטיקער שלאַנג — זייער שקלאַף קאַמפלעקס! פון דעם קומט, אין פאַרשיידענע גע־שטאַלטן, זייער ווילן צו ווערן די האַרן איבער דער גאַנצער וועלט. יאָ,

יענער אינזשעניר פלעגט אויך זאָגן, אַז די בלינדקייט, און אין תּוֹך, קינ־
דערשקייט פּונעם אַמעריקאַנישן כאַראַקטער פּון „מעיק־בעליוֹר“, אַריבערצוֹר־
טאַנצן דאָס פּראָבלעמאַטישע, טוט אַזוי אַרום שטאַרקן די דייטשישע, גיפ־
טיקע שלאַנג אַרום האַלדן. די מעשה קען זיך ווידער איבערחזרן צוליב דעם
דייטש און ווידער דערפירן צו אַ נייעם וועלט־בראַנד.

רעגיאַנאַ, ביים פּאַרענדיקן טרינקען דעם קאַניאַק, האָט מיט עלעגאַנטער
לאַנגזאַמקייט זיך דערמאַנט אַן יענעמס ווערטער ווי ער פלעגט צו איר זאָגן
מיט שטאַרקער באַזאָרגטקייט.

— „רעגיאַנאַ, איך בין צו אַלט דאָס נאַכאַמאַל איבערצולעבן. אָבער
דו וועסט עס דערלעבן און זען, אַז דאָס קומענדיקע טראַגישע פּראָבלעם
פּון דער וועלט, וועט נישט זיין דער קאַמוניזם, נאָר ווידער דייטשלאַנד“.

רעגיאַנאַ האָט גערעדט און גערעדט. ברזל האָט געהערט און פּון דער
נאָענט געקוקט אויף איר.

אַזוי איז עס אָפט מיט פּרויען, ביי אַ געוויסער אַנטוישונג מיט אַ
נאָענטן מאַן נעבן זיך, הייבן זיי אַן צו עקזאַלטירט ריידן און צו פּלאַפּלען
וועגן אַן אַנדערן מאַן וועמען זיי האָבן אַמאַל באַגעגנט אין לעבן. די פּרוי
וויל, הפּנים, מיט אירע גוטע זיכרונות פאַרדעקן די איצטיקע אַנטוישונג.
אָדער, אָפט וויל זי אינסטינקטיוו אויפוועקן אַ מין אייפּערזוכט אין דעם
נאָענטן מאַן, וואָס איז געבליבן אין דער מינוט קאַלטלעך צו איר. סיי־ווי,
ברזל האָט אַלץ אויסגעהערט מיט גרויס אויפּמערקזאַמקייט. קוקנדיק אַזוי
נאָענט אויף איר, האָט זי אים טאַקע אַלץ מער גענומען געפּעלן צו ווערן.
ער האָט אויך געשאַקלט מיטן קאַפּ און אין תּוֹך מסכים געווען מיט די גע־
דאַנקען פּון איר פאַרערטן עסטרייכער.

בעת זי האָט אַלץ אַזוי פּאַטאַסדיק גערעדט, האָט ער נישט אַרונטער־
גענומען זיינע אויגן פּון אירע באַוועגלעכע הענט און פּון אירע לענגלעך
שיין־געטאַקטע פינגער. ער האָט זי דערזען ווי אַ באַשאַפּענע האַרמאַנישע
גאַנצקייט, אויך זי אין איר פּאַרכאַפּטקייט פּון די זיכרונות וועגן דעם עסט־
רייכישן אָפיציר, האָט אָבער ניט פאַרגעסן זיך איינצוגראַבן מיט אירע
אויגן, ווי צוויי גרויסע פּראַדזשעקטאַרס, אין זיין געדיכט־שוואַרצער, גע־
לאַקטער טשופּירנע. אין דער שאַטנדיקער אומדירעקטער באַלייכטונג אַרום,
האָט די גלאַנציקייט פּון זיינע לאַקן זי דורכגענומען ביז די שפיצן פּון
אירע פּוספינגער. אויך ער איז קאַנטיק געווען טיף גערירט און צעגליט
אין זיינע חושים. נאָך אַ שטיל־שווייגן לייגט ער זיין ברייטע, באַוואַקסענע

האַנט מיט לייכטער צאַרטקייט אויף איר דעליקאַט הענטל, און ער וויינט איר, מיט דער אַנדערער האַנט, אויפן טישל אַקעגן דער אַנדערער וואַנט. ער פּרעגט ביי רעגיאַ: — „קענט איר יענעם מאַן? — „ניין“ — האַט זי געענטפּערט און גלייך צוגעגעבן: — „אַבער ער איז מיר דאָך עפעס באַקאַנט, אפּשר פּון זעען זיין בילד אין די ישראָלדיקע צייטונגען“.

„אַט דער מענטש“ האַט ברזל איר געזאָגט, „מיטן איידל־געשניצטן פנים, מיט פּרויען־שטריכן פּון צאַרטקייט, וואָס שפּילט היינט אַ גרויסע ראַליע אין דער מפּאָי און אויך איבערן לאַנד, וועט נאָך שפּילן אַ גרעסערע ראַליע אין דער צוקונפּט אינעם פּאַליטישן לעבן פּון אונדזער מדינה, ער האַלט נישט שטאַרק פּון אונדזער אַלטן פּרעמיער־מיניסטער, ער האַלט אים פּאַר אַ פּוילישן היץ־קאַפּ. אַט ער, דער רואיקער אינטעלעקטואַל־פּאַליטי־קער“ — דערציילט ווייטער ברזל — „טראָגט זיך אַרום — ווי מען האַט זיך געשושקעט אין די פּאַרטי־קרייזן — מיט געדאַנקען אַקעגן דעם דעקלאַרירן ארץ ישראל פּאַר אַ רעפּובליק, ער, און נאָך אַנדערע, האָבן געהאַלטן פּון ווערן אַ טייל פּונעם ענגלישן קאַמאַנוועלט, ווי אינדיע, קאַנאַדע, אויסטראַ־ליע און ניו־זילאַנד. דער דאָזיקער פּאַליטיקער און זיינע חברים קוקן נאָך היינט אויף דעם אַלטן פּרעמיער ווי אויף אַן אַוואַנטוריסט וואָס, ווער ווייסט צו וואָס די מדינהריי וועט נאָך דערפירן.“

— „איך אליין“ — האַט ברזל ווייטער געזאָגט — בין מסכים מיט אַט דער פּאַליטישער אַריענטאַציע, אַבער סאיז צו שפּעט פּאַר דעם, אונדזער איינציקע האַפענונג איז אַמעריקע, די פירערין פּון דער וועלט, פּאַקטיש אַן אייגענעם זעלבסטנוצן, און מיר מוזן אָננעמען אויך אַצינד דעם אַמעריקאַניש יוגנטלעכן אַפּטימיסטישן באַנעם פּון „מעיק בעליוו“, אַז אַלץ וועט זיין בכי־טוב, מיר האָבן נישט קיין אַנדער ברירה.“

רעגיאַ האַט געהערט, און דערביי געפילט תענוגדיק זיין לאַשטענדיקע האַנט, אויך ער האַט געפילט אַ פיבערן דורך זיין גאַנצן גוף. ביידן האַט באַנג געטאַן וואָס זייער דערנענטערונג איז געקומען די לעצטע נאַכט פּאַרן שיידן זיך ביי דער שיפּס דערנענטערונג צום ניו־יאָרקער האַפּן. ביידע האָבן געקוקט אויף זייערע האַנט־זייגערלעך. זיי האָבן גאַרנישט באַמערקט ווען דער אַרקעסטער איז פּאַרשוואַנדן און אינעם זאַל זיינען געבליבן בלויז עטלעכע פּאַרלעך. ברזל האַט זי גענומען ביי דער האַנט, ווי אַ קינד האַט ער זי דורכגעפירט דורך די אַלע לאַנגע, שמאַלע קאַרידאַרן, ביז צו איר קאַזינע, האַט זיך קאַוואַלעריש פּאַרנייגט פּאַר איר, געקושט איר האַנט מיט צאַרטער שטילקייט און מיט אַ קוים שעפּטשענדיקן „גוט־נאַכט“ צו איר. רעגיאַס

אויגן זיינען טרערנדיק פייכט געוואָרן, ווי אַ כלה פאַר דער חופּה, האָט תּאָוה־דיק געציטערט ביים שטאַמלען: — „אַ גוטע נאַכט“, „אַ גוטע נאַכט“.

אויף מאָרגן איז רעגנאַ מיט איר מאָן, ווי אַלע פּאַסאַזשירן פון דער שיף, אויפגעשטאַנען זייער פרי צו זען די שיף „גאַריבאַלדי“ פאַרבייפאַרן די אַמעריקאַנישע פּרייהייטס סטאַטוע אינעם געשטאַלט פון אַ פּרוי, מיטן פּאַקל אין דער האַנט.

אַלע פּאַסאַזשירן האָבן זיך געשטופּט ביי די באַריערן פון דעם אַפּענעם דעק, צו לינקס און האַבן פאַרגאַפּטע געקוקט אויפן אויסטערלישן בילד פונעם „סקאַי־ליין“, וואו די הימל־קראַצער אינעם געפּלדיקן פּרימאַרגן זעען אויס ווי צויבער־טורעמס פון אַ גיי־פּאַנטאַטישער וועלט.

עס איז עפּעס ווי דורך אַ כּישוף־שטעקעלע פאַרשוואונדן דער שיפּס יום־טובדיקייט; אַ געגיי און אַ געלויף פון אַלע דעקן און אויף שטיגן פון אַלע קאַיטן, מיט פעקלעך אין די הענט, ווי אַמאָליקע היימישע מחותנים פון דער פּרעמד אויף צו מאָרגנס נאָך אַ חתונה.

די באַדינער פון דער שיף, פאַרמאַטערטע, שלעפּן די אַרויסגעשטעלטע וואַליזן און קופּערטן, יעדער אין אַ בהלהדיקע צעטומלעניש מיט אַ געמיש פון אַנגסטליכער אומרו און דאָך — מיט פּריידיק האַפּנדיקער דערוואַרטונג. עטלעכע מאַטראָזן האָבן זיך באַוויזן מיט קיילעכדיקע קאַנען ווייסע פאַרב פון פאַרבן די פאַרגעלט־פאַרושאַווערטע פּלעקן פון די ווענט און באַריערן.

אַדון ברזל מיט סטאַאַישע רואיקייט, איבערגעטאַן אין אַן אַנדערן אַנצוג, מיט דער פּאַטאַגראַפישע־קאַמעראַ אַנגעהאַנגען אויפן רעכטן אַקסל, האָט אויפגעזוכט זיינע שיפּס באַקאַנטע צום געזעגענען זיך מיט זיי. פאַרן שיידן זיך כאַפּט ער אַראָפּ אַ צאַל בילדער פון זיי. ער מיט זיין ווייב, שושנה, ווינטשן: — „געזונט און הצלחה“.

רעגנאַ פּאַכעט מיט איר האַנט צו אַלעמען און מיט איר קלינגנדיקער שטים רופּט זי אויס: — „להתראות! צו ווידערזען!“

שיף, רייזע, איבערלעבונג, אַנטווישונג — אַבער אַט איז זי דאָ — די אַמעריקע! אַלץ שווימט אַוועק...

— ענדלעך ענדלעך!

דער ערשטער טאָג אין ניו יאָרק

ביים אַנקומען אינעם ניו־יאָרקער האַפן, האָט זיי שוין אָפגעוואַרטט בערל מיט זיין ווייב שרהלע. זיי האָבן זיך אַרומגעכאַפט מיט האַרציקער פּריינט־שאַפט ווי אייגענע שוועסטער און ברידער.

נאָכן אָפּטרן זיך מיטן באַגאַוש, זיינען זיי, אין צוויי געלע טעקסיס פאַרפאַרן אין בערל און שוירליס היים, איינע פון די ערשטע אויפגעבויעטע, קליינע יידישע, רייכע ישובים פון לאַנג־איילאַנד. די אַזוי באַקאַנטע סאָב־אַרביאַ, דאָס הויז אין פּריש געפאַרבטע וויסקייט, ווי ערשט געפאַלענער שניי. אַרומגערינגלט מיט אַ גריין־גראַזיקער לאַנקע, פּלאַך געשניטן ווי אַ זיידענער, פּערסישער טעפּיך, און אין דערמיט אַ גרויס שטיינערנע סטעזש־קע וואָס פּירט צו די ווייס־רויטע שטיגעלעך פונעם הויז.

נאָכן אויספּרעגן זיי וועגן דער רייזע, סיי פון נייגעריקייט־וועגן און סיי פון אמתער פאַראינטערעסירטקייט אין זיי, האָט זיי בערל ביים עסן דערציילט פון זיינע געשעפטן אינעם גרויסן יוועלירן־עקסטשענדוש, — וואו מיין געשטעל איז ביים סאַמע פּראָנט, מיט אַ שיין אויסשטעל־פענצטער, היפּשלעך טיף, גאַנץ מאַדערן אויסגעשטאַט, ווי עטץ וועט דאָס מאַרגן זען. סאיז טאַקע קעגנאייבער דעם הויז, וואו איר וועט אַרבעטן צוזאַמען מיט די אַנדערע דימענט־שלייפער, אויפן זעכצנטן שטאַק. אין דעם פּלאַץ אַרבעט יעדער שליפער פאַר זיך, פאַר זיינע קאַסטומער, וואָס קריגן דעם „ראַף“ ווי מען רופט די רויע דימענט שטיינער, וועלכע קומען פון לאַנדאָנער דימענטן־סינדיקאַט. טייל קויפן זיי אין די היגע דימענטן־בירושעס און גיבן דאָס צום שניידן און שליפן צו די שליפער, צו פרייזן נישט זייער קיין גוטע, שוין נישט קיין איי! איי! דאָס איז איבער דער האַלדו־שניידן־דיקער קאַנקורענץ צווישן די שליפער גופאַ. דערפאַר מוזן די שליפער אַרבעטן אַביסל עקסטראַ שטונדן אַרויסצוקלאַפן אַ פינג און זיבעציק ביז אַ הונדערט דאָלער אַ וואָך צו מאַכן „אַ לעבן“. אַבער, ווי זאַגט מען? „אַ ביין — אַבי אַליין, אַליין איז די נשמה ריין“. דער עיקר, וואָס עטץ וועט ניט דאַרפן אַרבעטן ביי יענעם נאָר זיין באַלעבאַטים פאַר זיך. איך מיט עטלעכע פריינט מיינע אין דער בראַנזשע, וועלן ענק צושטעלן גענוג אַרבעט צו מאַכן אַ לעבן.

אַזוי האָט בערל ברייט און פלינק גערעדט. ביי די פרויען, איבערהויפט

ביי רעגינאָ, האָבן געפינקלט די אויגן מיט קינאה, בעת שרהלע — שוירלי — האָט זיי שפעטער געפירט איבער די שטיבן, זיי געוויון די מעבל, די זיל-בערנע און קרישטאָלענע חפצים וואָס האָבן געבלאָנקט פון די שענק אַרויס און די פיל הויכע און נידעריקע טישלעך מיט שייך-געשניצטע מאַסיווע פיס און טייל מיט דינע, געבויגענע פיסלעך. זיי האָבן באוואונדערט די פיל מעטאָלענע, פאַרצעלייענע און קרישטאָלענע באַלויכטענע לאַמפּן, טייל מיט פיגורנדיקע שיינע אַבאָזשורן.

נאָכדעם האָט שוירלי זיי געוויון אירע קליידער מיט די מאַנטלען אַלערליי, צווישן זיי דעם לאַנגן און ברייטן מינק-קאָט און דעם קורצן זשאַקעט און לאַנגן מינק-שאַל.

רעגינאָ האָט איר געבעטן דאָס צו לאָזן אַנמעסטן אויף זיך. אינעם לאַנגן, געשליפענעם שפיגל איבער דער גאַנצער וואַנט, האָט זי זיך אין דער עלעגאַנטער פיגור געדרייט קאָקעטיש אויף אַלע זייטן, האָט געגלעט די ברוינע האָר מיט אירע לענגלעכע פינגער און האָט דערביי דורכגעפילט מיט תאָוהדיקער גלוסטונג, געמישט מיט טיפער קנאָה, פון שרהלעס רייכקייט. בערל האָט זיך אויפגעשטעלט פון דער האַלב-פאַרונדיקטער סאָפּע אַקעגן דער טעלעוויזיע נאָך דער פאַרענדיקטער „דזשעק בעני און ראָדזשער שאַר“.

— נו, האָט ער ברייט אַ זאָג געטאָן. ער האָט ביי דער שאו זיך גע-קאַטשעט פון געלעכטער און אַלע האָבן מיטגעשמייכלט טראָץ זייער נישט פאַרשטיין קיין וואָרט. רעגינאָ, וואָס האָט יאָ היבשלעך פאַרשטאַנען, איז גע-זעסן ווי צעטומלט אין איר טראַכטן אויב זי וועט אויך אַמאָל האָבן אַט די אַלע גוטע, שיינע זאַכן. זי איז געזעסן מיט אַ געמאַכט לאַכנדיקער גרימאַסע און דערביי נאָכגעפאַלגט בערלס יעדן קער און ווענד, ווען ער האָט ביים אויפ-שטעלן זיך, אויסגעצויגן זיינע הענט ווי ער וואַלט זיך גרייטן צו מאַכן גימנאַסטישע איבונגען, נאָכן לאַנגן זיצן אויף איין אָרט. ער האָט אַ האַלבן גענעץ געטאָן, צוגעלייגט זיין רעכטע דלאַניע צום ברייטן מויל מיט די שמאַלע ליפּן זיינע און אַריינגעשטעקט די האַנט אין דער רעכטער הויזן-קעשענע. ער האָט פון דאָרט אַרויסגענומען צוויי שליסלען מיט באַזונדערע באַצייכנטע נומערן אויף הענגנדיקע, קיילעכדיקע צעטלעך און געזאָגט: — „אַט זיינען די שליסלען פון ענקערע וואוינונגען, אַ הויז לעבן אַ הויז, סאיז אוממעגלעך געווען צו קריגן צוויי אַפּאַרטמענטס אין איין הויז. נאָך גוט וואָס אונדזער אַנקל, דער מאַנאָפּקטושרער און באַנקיר, וואָס קאָן אַ סך לענדלאָרס, איז אונדז לעלונגען צו קריגן די צוויי וואוינונגען פאַר ענק, צו דריי צימערן מיט אַ קליינער קיך, מיט גרויסע „קלאַזעטס“ פאַר קליידער און אַ באָך צי-“

מער, נישט אזוי אפֿטר־דעײַט — אַ וואַנע מיט פּיסלעך, אַ ביסל אַלטמאַדיש — אָבער באַדן קאָן מען זיך אזוי גוט ווי אין די נייע וואַנעס. די אַלטע וואַנעס זיינען אזוי טיף ווי אונדזער מקווה אין דער היים, און דערצו וועט עס ענק נישט קאָסטן קיין סך דירה־געלט, אין גאַנצן פינף און פּערציק שמאַליאַרעס אַ חודש. דערווייל האָבן מיר ענק אויך באַזאָרגט מיט בעטן און גוטע מאַט־ראַצן, עץ וועט ענק שאַקלען. אַ מחיה! דערביי האָט בערל געוואונקען מיט זיינע גרויע אויגלעך און ווייטער גערעדט צו זיי: — „אויך קיך־טישלעך מיט זעקס בענקלעך, אַ פּרידזשידעיר מיט אַ גאַז אויוון איז אויך דאָ אין ענקערע וואַוינונגען. דער פּרידזשידעיר מיטן אויוון געהערן צו די לענד־לאָרדס ווי עס פּירט זיך דאָ שוין אין די בעסערע וואַוינונגען. די איבעריקע זאכן וועט עץ ענק צוביסלעך אַליין איינקויפן און איינפּיקסן נאָך ענקער געשמאַק און נאָך ענקערע קעשענעס“.

בערל האָט אַ זאָג געטאָן מיט אַ טאָן פון אַ קאַמענדאַנטיק: — „קומן, מיר וועלן נעמען צוויי טעקסיס, איינע פאַרן געפּעק מיט איינעס פון ענק“. ער ווענדעט זיך צו זיין פּרוי: — „דו שוירלי, בלייב אין דער היים, ווילסט דאָך זען דיין ליבלינג, דזשעקי גליסאַנען, אויף טעלעוויזיאָן, אוי, איז דאָס אַ ממוזר פון אַ קאַמיקער!“.

ער געזעגנט זיך מיט איר מיט אַ לאַנגן קוש אויפן מויל, אזוי ווי מען טוט דאָס אין די מואוויס און ער פאַרענדיקט: — „עך וועל באַלד צוריק קומען, וויפּיל נעמט דען צוצופאַרן אין די בראַנקס? אַ פינף און פּערציק מינוט, דאָס אַלץ“.

בערל מיט זיינע פּיר געסט, רודערן שוין אין טעקסאַס. ביי בערלען גייט אַלץ שנעל.

ביים אַדורכפאַרן דעם אונטערוואַסערדיקן טונעל, דערקלערט זיי בערל, ווי אַן אַלטער תּושב, אַז דער טונעל איז אונטערן „איסט־ריווער“. דערביי ווייזט ער זיי די וויסע קאַפּעלנע ווענט און דאָך; די פּאַליציאַנטן אין בלויע רעק מיט גלאַנציקע מעשענע קנעפּ, וואָס שטייען אויף דער לאַנגזייטיקער ראַמפּע, דער הויכער. בערל רעדט: — „די „פּאַליס“ האַלטן אַן אויג אויפן אויטאָמאָבילן־טרעפּיק, וואָס רוט נישט קיין מינוט; עס קאַכט דאָ ווי דער סמבטיון, וואָס רייד, ער, סמבטיון! — יענער רוט דאָך פון פּרייטיק צוועלף בייטאָג ביז איבער שבת, אָבער דאָ איז פּונקט קאַפויער, ערשט פּרייטיק, הייבט זיך אַן דאָס רעכטע־געדיכטע מיטן אַיילן פון די מענער אַהיים, אויף די „וויק־ענדס“, אויף שבת און זונטיק, איר הערט! מ׳ציילט אויף די אַלע

דרויסנדיקע וועגן די געהרגטע נאך יעדן „וויק־ענד“, מ'ציילט זיי ווי נאך א שלאכט צווישן די דייטשן מיט די רוסן ביי סטאלינגראד.

די אלע נסים ונפלאות, האט בערל דערציילט פאר חימל, רעגינא און דבורהלען. מנשה איז געפארן מיט די פעק אין דער צווייטער טעקסי, הינטער זיי. בערל האט גערעדט מיט גרויס באגייסטערונג, „אז דער גאנצער טונעל איז אזא שטאלענע רער, געצויגן אונטערן ריווער ביז אויף דער יבשה, פון דער אנדערע זייט. עהע! ווען כ'זאג ענק „ריווער“, איז דאס נישט אונדזערע מונקאטשער ריטשקע, אדער אונדזער ירדן, צי דער ירקון, וואס מקען זיי אריבערגיין מיט פארקאטשעטע הויזן אין צוויי מינוט! איבערן „ריווער“ גייען די גרעסטע שיפן, ער איז טיף ווי א ים, ברייטער ווי א גאנץ מונקאטש, אפשר ברייטער ווי בודאפעסט, מיטן טייך דונאי צוזאמען. קענט עץ שוין זיך פארשטעלן וויפיל יארן פון ארבעט, מיט טויזנטער מענטשן און מיט די בעסטע אמעריקאנישע אינזשענירן, ס'איז אריינגעלייגט געווארן אין אט דער רער, וואס מיר פארן איצט דורך איר, ס'האט אפגעקאסט הונדערטער מיליאנען דאלארן, און אויך פיל מענטשלעכע לעבנס, צו פארבינדן ברוקלין, לאנג איילאנד מיט מאנהעטן ווי ס'הייסט דאס שטיק ניו־יארק. אזוי זיינען אויך אויסגעפלאסטערט געווארן שטראסן פון די דריי „באראס“ מיט די קאלאסאלע אויטאמאביל־וועגן וואס שלענגלען זיך אין אלע זייטן. און צוליב דעם זיינען שנעל אויפגעקומען די נייע שטעט און שטעטלעך ארום ניו־יארק, וואס זיינען אויסגעוואקסן איבער נאכט ווי שוואמען נאך א רעגן. עד, דאס ניו־יארקעלע!

וואס מער זיי גאפן דורך די קליינע פענצטער פון דער טעקסי מיט טיפן נייגער, אלץ מער און מער מיט הייסע, עקזאלטירטענדיקע רייד דערציילט זיי בערל פון די גרויסע אמעריקאנישע וואונדער, ווי ער וואלט שוין דא זיין פון ווער ווייסט ווי לאנג, און ווי ער אליין וואלט געווען א שותף צו אט דעם אלעמען. אפשר איז אויך דאס דער איראציאנעלער כוח, וואס שטעקט אין די אימיגראנטן מיט אזא עכטן טיפן פאריאטיוזם צו אמעריקע וואס איז פרעמד אפילו צו די גאר אלטע געבוירענע „יענקיס“.

פאר די מיטפארנדיקע, ערשט־אנגעקומענע, זיינען בערלס אנטציקנ־דיקע רייד וועגן אמעריקע, געווען אייגן צו זייערע געפילן, ווייל אויך זיי זיינען געווען פול מיט באגייסטערונג פאר די ערשטע אנטפלעקטע וואונדער פון דער נייער וועלט אמעריקע!

זיי האבן דאך שוין בייטאג, ביים פארן פון דער שיף אינעם פארנעפלדן פרי מארגן, געזען די „הימל־קראצערס“ און זיי האבן געגאפט מיט אפענע

מיילער. איצט, ביינאַכט, האָט היימל געזאָגט, אַז — „אַזאַ שיינקייט מיט אַזאַ גרויסן פאַרנעם, איז גאַר נישט משיג צו זיין מיטן שכל“. אפילו די שטילע דבורהלע האָט באַמערקט, „אַז פון ליענען און הערן ביזן זען דאָס גרויסע וואונדער, איז ווי פון טאָג צו נאַכט“.

רעגינאַ, האָט מיט אַנטציקונג, ווי אויסגעשריגן — „די סקאַיסקרעיִ פּערס, ווי מען רופט זיי דאָ, שיינען מער פאַנטאַסטיש ווי די קאַרפאַטן-בערג און שטייגן איבער אפילו די שוויצאַרישע אַלפן. די הייזער זענען אויס אינעם געפּל פון דערווייטנס, ווי די עגיפטישע פּיראַמידן, פּילייכט נאָך שענער און געהיימניספולער“. אַצינד ביי דער נאַכט-באַלויכטונג פון מיליאָ-נען פענצטער, איז דאָך דאָס ווי אַ געוועב. אַ געפּלעכט פון אַזאַ אויסטער-לישער מאַזאַאיק, אונטערן טונקל, בלויזען הימל וואָס קיינער, אפילו דער גרעסטער פּאַעט מיט דער רייכסטער פּאַנאַזיע, קען זיך דאָס גאַרנישט פאַר-שטעלן און באַשרייבן. דאָס איז אַ גרויסע, הערלעכע פּאַעמע פונעם באַפרייטן מענטש אין דעם שיינעם לאַנד אַמעריקע, זי איז נישט נאָר די גרעסטע שטאַט אין דער וועלט נאָך אויך די שענסטע“. אַזוי האָט געפּייערט רעגינאַ מיט „פּסוקים“ פון אירע פּאַנסיאָן טעג... אַדער נאָך פּריש פונעם ברזל-היפּנאָז.

זיי זיינען אַדורכגעפאַרן די האַרלעמער געגנט, פאַרביי די נעגערישע נאַכט קלובן און שענקען, וואו די דזשעז-אַרקעסטערס האָבן מיט אַפּריקאַנישן דזשאַנגל-רייטם עלעקטריזירט די ביינאַכטיקע לופט אַרום. פילע יונגע בעגער, פרויען און מענער, האָבן ביי די ווענט פון די טונקל-רויטע הייזער, ווי קאַזאַרמעס אַלטע, זיך געוויגט און אונטערגעטאַנצט ווי קינדער צום טאַקט פון די וויינענדיקע סאַקסעפּאַנען, שטורמישע האַנט-קלאַפּערס און רופּנדיקע פויקן.

בערל האָט געזאָגט אַז אינעווייניק זיינען די נאַכט-קלובן פול מיט ווייסע געסט פון אומעטום — פון גאַנץ אַמעריקע און אויך פון אַנדערע לענד-דער, וואָס פאַרברענגען דאָ די נעכט ביזן ווייסן טאַג אַריין.

רעגינאַ האָט האַלב-שפּאַסיק אים געפּרעגט צי ער וועט זי דאָ אַמאַל מיטנעמען מיט זיין שוירלין אַ נאַכט צו פאַרברענגען. — „ס'מוז דאָך דאָ זיין זייער אינטערעסאַנט, פיקאַנט!“ בערל ענטפּערט אויך האַלב שפּאַסיק: — „קלוגע מענער נעמען דאָ נישט מיט די וויבער. פאַרשטייסט? מען האָט נישט באַדאַרפט פירן כישוף קיין מצרים“.

די צוויי טעקסיס האָבן זיך אַפּגעשטעלט ביי צוויי אַלט-מאַדישע רויט-ציגלענע הייזער, געבויט אינעם זעלביקן פאַרמאַט ווי אַ צווילינג. ביים

ברייטן אריינגאנג האבן געברענט האלב טונקעלע לאמפן איבער די שווארצ-
לעך-פארנאכלעסיקטע ווענט, מיט קויטיקע שטיינערנע טרעפ — מיט אויס-
געטראטענע גריבלעך אין זיי.

יעדער האָט געשלעפט אַ פעקל, אַ וואַלזע, אַ קוישל, געקראַכן אויפן
צווייטן שטאַק אַרויף, פריער צו מנשהן און דבורהלען מיטן קינד, דאָס פאַר-
שלאַפענע, און נאָכדעם צו חיימלען און רעגינען. די צימערן ביי ביידע
אַקוראַט די זעלביקע געבויט מיט פילע יאָרן צוריק אין אַ מאַסן הויז-
פראָדוקציע, ווען די בראַנס איז נאָך געווען אַ וויסט שטיק לאַנד. מען האָט
דאָן, דורך אַ יאָר אַרויסגעכישופט הייזער, אַט ווי באַלאַנען, האָט זיי בערל
דערקלערט. ער האָט זיי געוויזן דורכן פענצטער, די הויכע בריקן מיט די
איזערנע שטאַנגען און רעלסן: — „קוקט, קוקט! די באַלייכטענע עלעוועי-
טאַר-סטאַנציע אַקעגן וואו ס'איז גראַד אַנגעלאָפן אַ צען-באַלייכטענע וואַגאַ-
נען-באַן וואָס האָבן באַלייכטן די קעגנאיבערדיקע רעלסן, וואָס האָבן פון
דער ווייטנס געגלאַנצט ווי זילבערנע שטאַנגען. — האָ, וואָס זאָגט איר
דערויף? דאָס איז“ — האָט בערל זיי דערקלערט מיטן ווייז-פּינגער — „די
בראַנסקער עקספרעס-סאָבוויי, וואָס עטץ וועט נעמען יעדן אינדערפרי צו
פאָרן צו דער אַרבעט. עטץ וועט פאָרן ביז דער צוויי-און-פערציקסטער
סטריט, גרענד סענטראַל; פון דאָרטן וועט עטץ נעמען דעם „שאַטל“
אַ קליין באַנעלע, וואָס וועט ענק אַריבערפירן צו דער וועסט-סייד; אין אַ
פאַר מינוטן וועט עטץ זיין אין דער דזשולערי גאַס און ענקער בשותפות-
דיקער בריליאַנטן-שלייפּעריי. דאָס איז פונקט אַקעגן דעם גרויסן דזשולערי-
עקסטשעטנדזש וואו אין סאַמע פראַנט געפינט זיך מיין ביזנעס מיטן נאַמען
„די פּוירסט קוואַליטי בלו-והייט דיימאַנד-קאַמפּאַני.“

ווען בערל האָט זיך געשיידט מיט זיי האָבן זיי אים באַגלייט ביזן
טראַטואַר, פון זייערע וואוינונגען און געוואַרט ביז ער האָט געקראַגן אַ
טעקסי. ביים עפענען די טיר צום אַריינגיין אין דער טעקסי זאָגט ער צו
זיי: — „עטץ זאָלט דאָ שטיין מאַרגן אין דער פרי, זיבן אייזגער, איך וועל
קומען נאָך ענק, דאָס ערשטע מאָל ענק צו ווייזן ווי אַזוי מען פאַרט מיטן
סאָבוועי צו דער אַרבעט. געדענקט, איך בעט ענק צו זיין דאָ פינקטלעך אין
ציט ווייל אין אַמעריקע לעבט מען אויף דער מינוט.“

מנשה איז שפעטער אַריין פאַר עטלעכע מינוט צו חיימלען און רעגינאָן
אין זייער דירה. זי איז געזעסן אַן אומעטיקע ביים ווייסן טישל אין דער קיך,
וואָס האָט געגלאַנצט ביים שיין פונעם עלעקטרישן לאַמפ, ווי די ווייסע
ווענט ביי זיי אין נתניה, נאָר דאָ האָט מען נישט געהערט דאָס שאַרכן

פונעם ים-ברעג נאָר דאָס זשומען פון דער באַן און דער גאַס-טומל, דאָס וודערן פון די לאַסט-אויטאָס מיטן טרובן פון די שנעל-פאַרביי לויפנדיקע אויטאָמאָבילן. דערביי האָט זי אויך געהערט דאָס געפילדער פונעם אַקעגנאיבערדיקן קענדי-געוועלבל מיט דער אָפענער טיר און אַ שפּאַן-ברייטן פענצטער וואו ס'האַט געווימלט ווי אין אַ בין-שטאַק פון דער יונגוואַרג, יינג-לעך און מיידלעך, אין בלויע און שוואַרץ-צייג ענג-געפאַסטע הויזן, מיט רויטע, וועסטערן העמדער. יונגוואַרג וואָס האָט געלאַכט און געשריגן מיט זייערע אייז-קרימס ביי די לעקנדיקע מיילער.

רעגינאַ איז געזעסן ווי אַן אַריינגעפאַלענע אין אַ פרעמדער, אומבאַקאַנ-טער וועלט. מנשה האָט זי און חיימלען געוואַלט אויפמונטערן מיט האַ-פערדיקע רייד און געזאַגט: — „מען דאַרף זיך נאָר אַביסל צוגעוואוינען צום נייעם אַרום; מען דאַרף אויפהענגען נייע פאַרהאַנגען שיינע, ווי דו קענסט, רעגינאַ, מיט דיין פיינעם געשמאַק. מען דאַרף אויך אויספילן מיט מער מעבל די לאַנגע שטובן. צוזאַמען מיט מיין דבורהלען וועט איר, מיט די אַפגעשפאַרטע פאַר טולער קענען אַ סך אויפטאָן, אָדער מען קאָן דאָס גלייך נעמען אויף אַפצאַל — אויף קרעדיט, וואָס דאָ טוט דאָס יעדער איינער. מיר וועלן נישט דארפן וואַרטן אויף שפעטער, וועסט זען, רעגינאַ, ווי שייך אונדזערע וואוינונגען וועלן זיין, מיר זאָלן נאָר זיין געזונט און מיטן רבונן של עולםס הילף וועט אַלץ זיין בסדר, ווי מען זאָגט אין נתניה.“

מנשה געזעגנט זיך מיט זיי: — „שלום רעגינאַ, שלום חיימל. פאַרגעס נישט צו זיין פונקט אין צייט מאַרגן אינדערפרי זיבן אַזיגער, בערל זאָל נישט דאַרפן וואַרטן אויף אונדז.“

ווען מנשה קומט אַריין צו זיך אין הויז, הערט ער דאָס געוויין פונעם קינד וואָס דבורהלע קאָן אים איצט, בשום אופן נישט איינשטילן. זי שטופט איר אינעם מיילכעל ד ברוסט צום זויגן, אָבער עס העלפט נישט. שטייט מנשה אַ פאַרזאָרגטער, דבורהלע באַרואיקט אים: — „סאיז גאָר נישט ס'קינד איז נישט צוגעזאוינט צו דעם אַרומשלעפן זיך אַזוי שפעט ביי נאַכט. איצט, אַ דאַנקן גאַט, מיר זיינען שוין אין אַן אייגן ווינקל, וועט אַלץ זיין בסדר.“ זי לייגט זיך מיטן קינד אין בעט, טוליעט עס צו זיך מיט איר וואַרעם לייב.

טונקל, דער טאַג גייט — איז שוין אַוועק.

זיי שלאָפן איין זייער ערשטע נאַכט, אינעם נייעם לאַנד אַמעריקע מיט ביטחון און האַפנונג.

יא.

אין דער דימענטן-שלייפעריי

אויף מאָרגן אינדערפרי איז בערל מיט זיי אַרױפגעגאַנגען די הויכע טרעפּ פונעם סאַבוויי און גענומען ביים פאַרמאַכטן פענצטערל מיט דער אונטערשטער, האַלב־פאַרונדיקטער קליינער עפענונג צען „טאַקנס“ ביים אַנגעשטעלטן מענטשן איבעווייניק; זיי געוויזן ווי דאָס אַרײַנצולאָזן אינעם אייזערנעם אויסשניט, ווי אַ מויל, וואָס שלינגט די „טאַקנס“ ווי — „עשׂו האָט אַמאָל געשלונגען יעקבס רױטע לינדזן“; נאַכדעם זיי געוויזן וואו אַזוי צו שטופן מיטן בויד דאָס גראַב־פאַרשניצטע שטיק האַלץ, וואָס קלאַפט־אַן ווען מען געפינט זיך שוין אויף דער אַנדערער זייט; דעמאָלט וואָרט מען ביז די באַן גליטשט זיך אַרײַן מיט געפאַקטע וואַגאַנען מיט מענטשן, — צוזאַמענגעפרעסטע הערינג אין אַ פאַס. די טירן צעפראַלן זיך מעכאַניש ווי נישט־גוטע אין די שטאַלענע ווענט אַרײַן. בערל איז שנעל אַרײַנגעלאָפן מיט זיי. ער האָט זיך אַנגעכאַפט אינעם מיטלסטן ווייסן סלופיקל מיט דער רעכטער האַנט איבער די פיל אַנדערע זיך־האַלטנדיקע הענט, ווייל די פון אויבן אַרױסגעשטאַרטע „האַנט־האַלטער“ זיינען שוין געווען פאַרנומען. ווען די באַן האָט זיך גערירט האָבן זיך די מענטשן אַ שאַקל געטאַן ווי אַ פעלד מיט געדיכטע זאַנגען אין אַ שטורמווינט.

מנשה און חיימל האָבן זיך אַנגעכאַפט אָן בערלס רעקל און אין זיינע אַקסלען, זיי האָבן זיך געטוליעט צו אים, ווי קינדער קליינע ביי דער מאַמעס פאַרטעך. בערל האָט זיי געהייסן אַנצוכאַפן זיך אין די שטעקעלעך פון די הענט־האַלטער איבער די אַנדערע הענט: — „האַטס נישט קיין מורא“ האָט ער צו זיי געזאָגט: — „כאַפטס ענק אָן וואו נאָר עטץ קאַנט, דאָ מוז מען כאַפן וואָס מען קאַן“.

זיי האָבן געקוקט מיט קנאַה אויף די זיצנדיקע וואָס לייענען געמיט־ליך די גרויסע צייטונגס־בלעטער, ווי פלאַכטעס. טייל לייענען קירצערע בלעטלעך מיט אַ סך בילדער פון געשאַסענע מענטשן אויסגעצויגענע, טויטע און נעבן זיי אויף די בילדער שטייען פאַליציאַנטן מיט געלאַדענע פּיסטאָ־לעטן. אויף די אַנדערע זייטן פון די צייטונגס־בלעטער, זעען זיי בילדער פון האַלב נאַקעטע בתולות. דאָס מוז זיין, טראַכטן זיי, זייערע כלות וואָס טוען זיך איבער צו גיין צו די לוויהס פון זייערע דערשאַסענע חתנים. ווען די זיצנדיקע מישן די בלעטער וואָס זיינען אויסגעצויגן פאַר זייערע אויגן,

זעען זיי לאנגע נקבהשע פיס, איינגעבויגענע מיטן אנטאן דינע, העלע זאקן אויף זיי. דאס מוזן זיין, טראכטן זיי, „די גרינע“, רעקלאמעס פון געוויסע סארטן זאקן. נעבן די פיס שטייען — אין די צייטונגען — הויכע פלעשער מיט שנאפסן, ווייל דא אין אמעריקע, מוז מען צוגעבן א פלאש בראנפן צו יעדער געקויפטער פאר זאקן, אדער פארקערט, א פאר זאקן צו יעדן גע-קויפטע פלעשל משקה.

ווי ערשט אָנגעקומענע, חידושן זיי זיך איבער די פיל רעקלאמען אין די וואַגאַנען. ביים אָנקומען אין גרענד־סענטראַל, זעען זיי פאַרשיידענע פלאַקאַטן אויף דער פּלאַטפאָרמע און אויף איינעם צינדט אַ בלאַנדע פרוי, בלוט און מילך, אַ צינד־העלצל, ביים מויל פון אַ געזונטן מאַן מיט פאַר־קאַטשעטע אַרבל פונעם העמד, אַזוי ווי ער וואַלט זיך גרייטן אימיצן צו דורסן. דאָס מוז אַוואַדע זיין, זיין ווייב, טראַכטן זיי, וואָס גיט אים צו פאַררויכערן, כדי איינצושטעלן זיין כעס, ווי זי וואַלט זיך בעטן ביי אים: — „שלאַג זיך נישט! האָב געדולד!“ וואָרעם אַט טאַקע דערביי שטייט אַ בילד פון אַ קעמל מיטן הויקער, וואָס דאָס איז אַ לערנונג אַז מען מוז האָבן גע-דולד ווי דאָס קעמל...

אַט אַזוי האָבן די ערשט־געקומענע פאַרטייטשט פאַר זיך אַליין די ערשטע זאַכן וואָס זיי האָבן געזען אין דער אַמעריקע!

מען איז אַרויס פון סאַבוויי. — „אַרויס!“ האָט בערל קאַמאַנדעוועט. ער איז אַרויפגעלאָפן די טרעפ און זיי נאָך אים. ער האָט זיי געוווּן די רייען פון די רויטע לעמפלעך אויפן נידריקן סופיט: — „אַט די לעמפלעך וועלן ענק פירן צום „שאַטל“ וואָס פירט אַריבער פון איסט צו וועסט — פון מזרחדיקער צו מעריבדיקער זייט פון שטאַט“.

ביים צוקומען פון „שאַטל“ — אַ געלויף פון אַלע זייטן ווי ביי אַ שריפה אין דער היים. „דאָס לויפט מען“ — זאָגט בערל — „זיך אַריינצו-כאַפן אין די אָפּענע טירן פון דער קליינער פאַרבינדונגס־באַן. קומטס!“ זיי באַמערקן אַז ווי אויף צו ל.הכעיס פאַרהאַקן זיך די טירן פון דעם באַנדל פונקט דאַמאַלט ווען פיל אָנגעלאָפּענע בלייבן שטיין ווי אָפּגענאַרטע, פאַר-סאָפּעטע ביים ראַנד פון דער פּלאַטפאָרמע. און דער אַלטער אירלאַנדער גוי שטייט זיך געמיטלעך מיט אַן אייזערנער לאַנגער שטאַבע, ווי אַ גולן. מיט דער שטאַבע לאָזט ער אַרויס פונעם דיל פאַר יעדן באַנדל ביי די ברייטע עפענונגען די פאַרקיילעכדיקע, אַזאַ מעכאַניש געל געפאַרבט שמאַל בריקל, מ'זאַל נישט אַריינפאַלן צווישן די רעדער, ס'דאַכט זיך זיי אַז ער

פרעגלט זיך פאַר שמחה פון דעם בחינםדיקן לויפן פון די אָפּגענאַרטע מענטשן...

בערל האָט זיך, אין גרויס איילענישט, אַדורכעשטופט מיט זיי ביים אָנקומען צו טיימס־סקווער. ער האָט זיי דאַרט געוויזן דעם נאָענטן אַרויס־גאַנג וואו אין עטלעכע מינוט וועלן זיי זיין אין דער דזשולערי־גאַס, מיט אירע צירונג־עקסטשענדזשעס.

ער האָט זיי אַריינגעפירט, לויפנדיק פאַראויס, אין איינער פון די הויכע ביוראָ־געביידעס צו לינקס. זיי זיינען אַריין אינעם „עלעוועיטאַר. דער נעגער, אָנגעטאַן אין אַ ברוינעם מונדיר מיט גאַלדענע טאַשמעס און גאַלדענע לאַמפּאַסן ביי די זייטן פון די הויזן, מיט מעשענע קנעפּ און אַ צוגעפאַסט היטל אַ שטייפּס, מיט אַ פאַרשפיצטער דענקע, ווי אַ היימישער הוואַרן־אַפּי־ציר, האָט זיי אַרויפגעפירט אינעם געפאַקטן מאַהאַגאַני־קאַסטן אויפן זעכצנטן שטאַק, זיינען אַדורך דעם געדרייטן קאַרידאַר, האָט ער זיי אַריינגעפירט אינעם צימער — 1608.

בערל האָט געעפנט די טיר מיט אַ ברייטן גוט ברודערישן „גוט־מאַרגן“ צו די שוין שטייענדיקע שליפּערס ביי די לאַנגע טישן מיט די קילעכיקע שווער אייערנע שליפּ־מאַשינען מיט שרויפן, וואָס זענען אויס ווי די גרויסע, שווערע אייזן באַלעמס אין די צירקן, וואָס די מעכטיקע ריזן הויבן אויף אין דער לופטן. ביי טייל טישן האָבן די שליפּערס שוין געאַר־בעט ביי אַנדערע — ערשט אויסגעפאַקט זייערע געברענגטע אַנבייסנס און די „סענדוויטשעס“ פאַרן שנעלן מיטאַג־בייס, נאָך זייער איינגעשטעלטע געוואוינטקייט וואָרעם גלייך נאָכן דאַווענען לעבן זייערע נאָענטע שולן, בתי־מדרשים און חסידים־שטיבלעך, אין דער ברוקלינגער־ויליאַמסבורגער געגנט, „כאַפּן“ זיי די סאַבוועי, מיטנעמענדיק מיט זיך זייערע פעקלעך עסן פאַרן גאַנצן טאַג, אי צוליב כשרות און אויך צו שפּאַרן די עקסטראַ הוצאות אין דעם היינטיקן גרויסן יקרות.

אין דער גאַר קאָכיק־פאַרנומענער צייט אינעם האַרבסט־סעזאָן, ברענ־גען זיי מיט זיך אויך זייערע נאַכט־עסנס נאָכן דאַווענען מנחה־מעריב אין זייער שליפּערייען מיט זייער אייגענע און אויך מיט נאָך יידן וואָס קומען צו זיי צום דאַווענען. דאָס זיינען יידן פון די געשעפטן אַרום און פון די דימענטן־בירושען — די דאַרפן קדיש־זאַגן אין די יאָר־צייטן. ס'זיינען פאַראַן אין דער יואוועלירן גאַס, עטלעכע מנינים אַזעלכע וואָס באַשטייען פון פּוילישע־גאַליצישע, אַבער אַממיינסטנס פון די אונגאַרישע יידן, צווישן וועלכע אויך די יידן פון דער סלאַוואַקיי ווערן פאַררעכנט ווי אייגענע.

א חוץ די וואס האבן געוואוינט, פארן לעצטן וועלט-קריג אין בעלגישן אַנט-ווערפן אפילו בלויז עטלעכע וואָכן — יענע האָבן זיך ליב צו רופן: — „די בעלגיער“. דאָס זעלבע איז מיט די וואָס האָבן בלויז אַריינגעשטעקט אַ פוס אין פאַריז, און קאַנען מער נישט ווי זאָגן אין פראַנצויזיש „באָן זשור“, יענע רופן זיך אויך, נישט גאַליציאַנער אָדער פּוילישע, נאָר „פראַנצויזן“.

בערל האָט ביים אַריינקומען מיט זיינע צוויי דימענט-שליפּער, מנשה און חיימל, צו זיינע אייגענע שליפּערס פון דער סלאָוואַקיי, זיי פאַרגעשטעלט בקול-רם: — „אַט כּהאַב ענק געבראַכט די צוויי בעסטע שליפּערס, רעגעלע פאַך-מענער פון נתניה, וואָס האָט אַ נאַמען, ווי עטץ ווייסט, אין דער דימענט-בראַנזשע מיט אירע עי-וואָן דיימאַנד קאַטערס“.

בערל האָט זיך געווענדט צום הויכן שליפּער בנימין פון אונגאַרן, מיט וועמען ער האָט שוין פון פריער אָפּגעמאַכט אַז ער זאָל זיי ווייזן די היגע סיסטעם פון אַרבעט: — „אַט, עטץ זעט!“.

פאַרן אוועקגיין זעענדיק אויף זיין האַנט-זייגערל אַז ס'איז שוין שפּעט, האָט ער שנעל אַ זאָג געטאָן צו בנימינען: — „פאַרגעסט נישט וואָס מיר האָבן אָפּגעמאַכט צווישן זעך, כּוועל ענק צושטעלן גענוג אַרבעט, פּלענטי פאַר ענק אַלעמען“.

בנימין האָט זיי אוועקגעזעצט נעבן זיך ביים צווייטן טיש פונעם מיטלסטן פענצטער, ביי די צוויי געגרייטע שליפּער-מאַשינען. ער האָט זיי געגעבן פאַר פראַבע עטלעכע קליינע דימענטן-שטיינדלעך צום שליפּן.

די שליפּערס פון נתניה, אַזוי ווי אַלע אַנדערע דימענטן-שליפּערס פון מדינת ישראל, האָבן זיך געשאַפן אַ גוטן נאַמען אין שליפּן „מעלי“, דאָס איז דער נאַמען פון די קליינע דימענטן וואָס גייען פון צוואַנציק שטיינדלעך ביז הונדערט צום קאַראַט. נאָכן אָפּאַרבעטן דעם ערשטן האַלבן טאַג האָט בנימין מיטן פאַרגרעסרונגס-גלאָז איבערגעקוקט זייער אַרבעט און אַ צו-פרידענער אויסגערופן אויפן הויכן קול, אַז די שליפּערס ביי די אַנדערע טישן זאָלן הערן: „אַז מ'קלינגט איז אַ חגאַ! אויב נתניה קאָן אַרויסגעבן אַזעלכע גוטע פאַכלייט, מעג זי טאַקע שטאַלצירן מיט איר „מעלי“ און טאַקע הייסן זיך צאָלן אַ העכערן פּרייז. עהע! די סוחרים וואָס זיינען מבינים, צאָלן ווי אַ טאַטע, די קעפּ זיינען זיי נישט אויסגעדאַרט. יעס, זיי האָבן דאָס כשר פאַרדינט די נתניהער! די צוויי גרינע, זיינען „עי-וואָן“-שליפּערס“.

און ווענדענדיק זיך צו מנשה און חיימלען האָט ער צוגעגעבן: — „איר זענט אַקעי! ווי כּבין אַ ייד. מיר וועלן אַרבעטן בשותפות“.

נאָכן דאווענען מנחה-ומעריב מיטן מנין, זיינען מנשה און חיימל צו-
פרידענע אַהיימגעפאַרן.

ערב פסח און פסח

אַזוי ווי ס'איז שוין געווען נאָך די „רעשיקע פאַר-שטונדן“ האָבן זיי
אינעם סאַבוויי געקראָגן פלעצער צו זיצן צוזאַמען און זיי האָבן זיך גע-
מיטלעך געלייענט די יידישע צייטונגען וואָס זיי האָבן געקויפט ביים ציי-
טונגס-געשטעל, נישט ווייט פון אַריינגאַנג אינעם סאַבוועי. נאָכן איבערלייע-
נען די נייעס פון ישראל און אויך אַנדערע נייעסן האָבן זיי, ווי צוזאַמען,
מיט גרויס ניגיר געקוקט אין צייטונג אויף די פאַרשיידענע רעקלאַמירטע
סחורות און שפייזן. זיי האָבן זיך לענגער אָפגעשטעלט אויף די אַנאַנסן—
גרעסטע רעקלאַמען! מעלות טובות מיט בלענדיקע כפּל־שמונהדיקע אותיות:
„מצות, מצות! אונדזערע מצות זיינען פריש און קרוכלע, אָן אייער און
מיט אייער, האַלב מיט אייער, האַלב מיט וואַסער.“ — אַ צווייטער אַנאַנס: —
„אונדזערע מצות! אונדזערע מצות זיינען העל און ווייס ווי פרישער שניי,
גלייך גערעדלט, טעם-גן-עדן, צעגלייען זיך אין מויל, ווי פוטער אויף דער
זון.“ און אַ דריטער אַנאַנס געגנאיבער: — „אונדזערע מצות זיינען געבאַקן
אָן הענט, פונעם פאַרקנעטן ביזן פאַרפאַקן, ספעציעלע מצות, אָן עקסטראַ
קאַסטן פאַר מענער און פרויען און פאַר קינדער, וואָס לידן פאַרשיידענע
מיחושן, ווי דיאַביטיקער, (צוקער-קראַנקע) צום ביישפּיל.

אין אַנאַנס וויל איבערשרייען דעם צווייטן. חיימל און מנשה שטיקן
זיך פון געלעכטער איבער די אַמעריקאַנישע גזמיהדיקע אַנאַנסן. מנשה איז
עס מסביר — „אַזוי ווי עס קריסטעלט זיך אַזוי יידלט זיך, דאָס איז דיר די
אַמעריקע. די אַלטע תושבים דאָ, וויזט ער אים אָן אויף קעגנאיבערדיקע
יידן מיט יידישע צייטונגען אין די הענט, זיי גיבן שוין אַפילו קיין שמייכל
נישט, ס'קימערט זיי ניט פון די גוזמאַס! — „הרגל נעשה טבע“ —
לייגט צו חיימל. ביידע ליענען די ווייטערע אַנאַנסן, פון וויינען לכבוד
פסח, זעען בילדער: — „גרויסע ווינטרויבן, גרעסער ווי געזענע אייער,
פונעם סאַמעראַדנער זוניקער קאַליפאַרניע.“ דורך אָן אילוסטרירט בילד,
ווערט געוווּן ווי דער וויין שפּריצט פון די ביימער; פאַנטאַנען גלייך אין
די פעסער און אין די פלעשער אַריין: ס'איז אַזאָ וויין, וואָס טרינקט זיך
פון זיך אַליין.“ און ווייטער: — אַנאַנסן פון „כשר לפסח“ „דיקע געפּילטע

פיש, ערשט געכאַפטע, מיט אַ בילד ווי צוויי גרויסע, הויכע פישערס ציען אַרויס פון אַ טייך מענגעס צאַפּלדיקע פיש און אַן איבערשריפט מיט גרויסע אותיות — „אונזערע פיש זיינען אַזוי באַטעמט, ווי די מאַמע אייערע וואָלט זיי געמאַכט.“ — „כריין! כריין צעגייט אין אייער געביין; רייסט נישט, בייסט נישט. און איז דאָך שטאַרק צו געבן אייך אַ צופּ ביז אין דער זיבעטן ריפּ אַריין“... „קוקט! זעט! מאַקעראַנדעלעך, וואָס זיינען באַטעמטער פון מן אינעם מדבר.“

די אַלע פּסחדיקע פּראָדוקטן זיינען פּלאַמבירט מיט חתימות — „כשר לפּסח, אַפילו למּהדרין מן המּדרין, אונטער דער השגחה פון די גרעסטע צדיקים יראים ושלמים און פון די שאַרפּסטע גאונים פון דער וועלט, וועלכע באַוואַכן זיי טאָג און נאַכט ס'זאָל זיך נישט אַריינכאַפּן, חלילה, קיין שטויבעלע חמץ.“ און ווי דער שטאַרקסטער באַווייזן פאַר דער פּסחדיקער כשרות, איז אין אַ באַזונדערן אַנאַנס אין אַ גאַלד־געראַמטן קעסטעלע געשריבן: — „ווער עס וועט געפינען איין קרישקעלע חמץ אין אונזערע פּסחדיקע פּראָדוקטן, דער קריגט אַ פרייע רייזע קיין מיאַמי, פּלאָרידע, איינצושטיין דאָרטן פריי, פאַר צוויי וואָכן, ביים ביטש, אינעם גרעסטן, גלאַט־כשרן האַטעל, מגן־דוד.“

— „ס'מוז שוין זיין דער אמתער האַטעל!“ גיט מנשה אַ זאָג. און חיימל ענטפּערט: — „מסתמא אַ פּאַלאַץ ביים קיניג דוד!“...

אין דער היים, ביי זיך, האָבן ביידע, קודם כּל, איבערגעגעבן זייערע ווייבלעך, רעגינאַ און דבורהלע, אַז זייער אַרבעט האָט נושאַחן געווען סיי ביי זייער נייעם שותף, בנימינען, און סיי אויך ביי אַלע שליפּערס. זיי נעמען דערנאָך אַרויס די צייטונגען פון זייערע קעשענעס און ווייזן זיי די אַלע פּסחדיקע אַנאַנסן, וואָס פאַרנעמען גאַנצע זייטן פון דער צייטונג. מנשה, מיט אַ טאָג פון חוזק ליענט דאָס פאַר זיי, כאַטש די ווייבלעך זיינען גאַר פאַרנומען מיטן העלפן איינע דער אַנדערער מיטן אויפהענגען די נייע פאַרהאַנגען. די פרויען שמייכלען מיט פריידיקע פּנימער. רעגינאַ באַמערקט אַז די יידישע צייטונגען האָבן זיך אויסגעלערנט דעם אַמעריקאַנישן „בלאַף“ וואָס שוועבט צווישן אַביסל אמת און אַ סך ליגן און מאַכן אַ גוטן „דזשאַב“, נישט ערגער פון די גויישע צייטונגען.

רעגינאַ לאַזט וויסן די מענער פונעם באַשלוס צווישן איר און דבורהלע, צו מאַכן ביידע סדרים ביי איר אין דער גרויסער שטוב — „וואו מיר וועלן אויך פאַרבעטן בערלען מיטן ווייב צו די סדרים, אויך זייער אַנקל מיט דער טאַנטע, אויב זיי וועלן זיך נישט האַלטן אין גרויסן — אַז זיי זאָלן גאַר

קומען צו קבצנים, ווי מיר". מנשה האָט צוגעזאָגט צו ריידן מיט בערלען וועגן דעם באַשלוס זייערן. ער האָט זיך דערביי געריבן די הענט פון שמחה פון דער דערוואַרטונג צו האָבן אַזאַ שיינעם, גרויסן סדר. חימל האָט גע- שטראַלט פון זעען זיין רעגיאַנס אַרומפאַרן זיך פאַרן פּסח. ווי אַמאָל זיין מאַמע, ע"ה אין זייער אַמאָליקער וואַלד-מלוכה.

י.ב.

ביים סדר

אויף מאַרגן זיינען ביידע געקומען פון דער אַרבעט פול מיט פרייד און געלאַזט וויסן זייערע ווייבלעך אַז בערל האָט שוין גערעדט מיטן אַנקל זיינעם און מיט דער טאַנטע, און יענע האָבן אָנגענומען די איינלאַדונג מיט גרויסן דאַנק. דער אַנקל האָט געזאָגט: — „איך בין מער ווי צופרידן צו קומען צו די גרינע „איזראַעלידיקע“ אויפן פּסחדיקן „האַלידעי“, וואו איך וועל זיכער האָבן אַ סך „פאַן“. איך האָב שוין באַלד פאַרגעסן ווי מען עסט עס פון זינט מיינע יינגלישע יאָרן מיט 53 יאָר צוריק“.

בערל האָט צוגעשיקט צו זיי דורך פּאַסט, אַ טשעק אויף צוויי הונדערט דאָלער מיט אַ בריוול פון עטלעכע שורות: — „מיינע ליבע און טייערע! דעם טשעק וואָס יעדן שיק ענק, זאָלט עטן אָננעמען ווי אַ „לאָזן“ וואָס עטן וועט דאָס מיר צוביסלעך. צוריקצאָלן שפּעטער, ווען דער קריסטמעס-סעזאָן וועט קומען, ווען עטן וועט פאַרדינען מער געלט. יעדן בעט ענק דאָס אָנצור- נעמען ווי פריינט פון אַ פריינט. ענקער פריינד בערל“.

לכתחילה האָבן זיי זיך אַ ביסל פאַרשעמט מיטן צוגעשיקטן טשעק. זיי האָבן געזען אין דעם ווי עפעס אַ גרויסהאַלטעריי קעגן זיי, ווי דער היימישער בעל-עגלהניק וויל זיך אַרויסווייזן קעגן זיי, און דורך דעם זיך אַרויפהויבן איבער זיי. איבערהויפט מנשה, וואָס האָט מיטגעבראַכט די אָפּגעשפּאַרטע עטלעכע הונדערט דאָלער פון נתניה פאַר אַן אייגענער דירה, וואָס ער מיט דבורהלע האָבן געפלאַנט צו בויען אַדער קויפן. זיי האָבן אויך געהאַט אַביסל געלט פון די הויז-חפצים וואָס זיי האָבן פאַרקויפט פאַרן אַוועקפאַרן. דערפאַר איז זיין מיינונג געווען מען זאָל דעם טשעק תיכף צוריקשיקן בערעלען. אַבער רעגיאַנא, האָט געפּסקנט, „אַז מען גיט — נעמט מען, און מיט גאַטס הילף, וועלן מיר דאָס אים צוריקצאָלן „סאַם“

טיים", שפעטער. (רעגינאַ וואַרפט שוין אַריין אַ סך ענגלישע ווערטלעך אין איר יידיש).

רעגינאַ האָט מיטן געלט געקויפט נאָך איר גבירישן שטייגער-נאָך די שענסטע ווענעציאַנער ראַלעטן פאַר אירע און דבורהלעס פענצטער, און מיט נימאָדישע פּרילינגס-גאַרדינען. זי האָט אויך גענומען אויף אויס-צוצאָלן שיינע, נימאָדישע מעבל-גאַרניטורן, פאַר ביידע פאַרלאָר-שטובן, עס הייסט פאַר די הויפט אויפנאַמע-חדרים צו דער פּראַנט, מיט עטלעכע שיינע שטיי-לאַמפּן און מיט נאָך אַנדערע נויטיקע הויז-זאַכן פאַר ביידע היימען.

אַז די אַלע זאַכן זיינען אויסגעשטעלט געוואָרן אין זייערע שטיבער, וואָס זיינען געווען ערשט פּריש געפאַרבט, האָבן זייערע היימען, — ציכטיק אויפגערוימטע, — אויסגעזען „שיין, לייטיש, באַלעבאַטיש“ ווי דבורהלע האָט עס באַצייכנט. רעגינאַ, האָט אויך געקויפט פאַרן קינד לכבוד יום-טוב אַ שיינ קינדער-וועגעלעע, העל געפאַרבט, אַ זייער לייכטס, פון אַלן מיניום מיט גומענע רעדלעך, וואָס לייגט זיך לייכט צוזאַמען. רעגינאַ האָט „אַפעטיט“ און זי טוט אַלץ שנעל...

רעגינאַ האָט זיך אַ נעם געטאָן מיט איר פּיער-אימפעט צוצוגרייטן אַ פּסח כיד המלך. דבורהלע האָט איר צוגעהאַלפּן ווען נאָר דאָס קינד איז איינגעשלאַפּן, אָבער רעגינאַ האָט זיך ביי איר געבעטן: — „דאָס קינד איז בילכער פאַר אַלץ“, און אַז זי האָט אַליין גוטע פּלייצעס מיט פּלינקע הענט; זי וועט אַלץ טאָן מיט פאַרגעניגן! און צוגרייטן אַלץ פאַרן שיינעם יום-טוב פּסח“.

יג.

. דער פּסחדיקער טיש

עטלעכע טעג פאַר פּסח האָט רעגינאַ איינגעקויפט די בעסטע פּיש; אַ געמיש פון פּרישע העכט, קאַרפּ, ווייסע פּיש, אַקענעס, פּייק. רעגינאַ וויל אַלץ. אויך האָט זי איינגעקויפט פּליישן פאַרשיידענע מיט אַ שיינעם יינגן אינדיק, מיט צוויי קאַפּ-הענער צום קאַכן און צו בראַטן. און אַזוי אויך אַלע אַנדערע פּסחדיקע שפּייזן און ביי-שפּייזן פונעם שענסטן און בעסטן. מנשה מיט חיימלען האָבן געקראָגן דורך זייערן אַ פּרומען שליפּער פּרישע, היימישע געבאַקטע מצות, פון אַ חסידישן בעקער אין וויליאַמס-

בורג, און נאך באשטעלט ביי אים פאר ביידע סדרים, מצה-שמורה, געבאקן פון מונקאטשער חסידים. ביידע, דער עיקר חימל, איז געווען גליקלעך-איבערגליקלעך!

ערב-פסח זיינען ביידע אהיימגעקומען פריער ווי אלעמאל כדי צו העלפן מיט עפעס, און אויך זיך אליין צוצוגרייטן צו דער ערשטער סדר-נאכט.

ביים אריינקומען אין הויז האבן זיי דערזען, אז רעגיאנא האט שוין אלץ צוגעגרייט צום סדר. אויבן-אן איז געשטאנען דער נייער לען-שטול, וואס זי האט געקויפט ווי אַ „סורפרייז“, מיט צוויי ווייסע קישנס ווי ווייסע שניי בערגלעך, אלס היסב-בעט, פאר איר חימלען. ער וועט זיין דער אָנפירער, דער מסדר, הייסט עס, פונעם ערשטן סדר. אַ שיין, ווייס טישטוך האט באַדעקט ביידע צוזאַמענגערוקטע טישן. זי האט אויך אַריבער-געבראַכט דבורהלעס נייע שטולן און זיי אויסגעשטעלט אין ביידע זייטן צוזאַמען מיט אירע שטולן, פאר די דערוואַרטעטע געסט, מיט דער עכטער זילבערוואַרג, וואָס זיי האָבן מיטגעבראַכט פון נתניה, האָט זי געדעקט דעם טיש צוזאַמען מיט ווייס, שטייענדיקע סערוועטן, וואָס האָבן אויסגע-זען ווי קעפלעך פון אַכט ווייסע טויבן, פאר די אַכט מענטשן צום סדר.

אַלע לאַמפן זיינען שוין ביי זייער אַריינקומען געווען אָנגעצונדן; ס'האַט געלויכטן אין אַלע פיר ווינקלען; די הויכע, זילבערנע לייכטער, געבראַכט פון נתניה, זיינען געשטאַנען אין מיטן טיש מיט די אַריינגע-שטעקטע ווייס-סטערינערנע לייכט; די ווייסע קנויטן האָבן באַשיינט דעם טיש מיט זייער גרויער וויסקייט, ווי געפרוירענע צאַפענס פון דינע סאַסנע-ביימלעך אין ווינטער און האָבן אַרויסגעשיינט באַחנטע ווי יום-טובדיק-פאַרפּצטע ווינטער-אַרנאַמענטן אין די שוויצאַרישע אַלפן בערג.

דאָס הויז האָט געשמעקט מיט געשמאַקע ריחות פון די געפילטע פיש, וואָס זיינען געווען אויסגעלייגט אין אַ ווייס-באַגולדעטן פּולמע-סאַק, מיט די רויטע פעניצלעך מערלעך, די-גלייך געשניטענע ווי גאַלדענע רענדלעך, אויף יעדן חלק פיש; אויך ריחות פונעם ברוין געבראַטענעם אינדיק פאַרווירצט מיט רויטע פאַפּריקע און אַנדערע געווייצן אויפן אונגאַרישן שטייגער; אויך ריחות און טעם צו גומען פון די הינער און קאַפּ-הענער פאַרקאַכט מיט פאַרשיידענע גרינסן, און שטאַרק האָט פאַרשמעקט דער רייצנדיקער אַראַמאַט פונעם קאופער, וואָס ווערט אויך באַנוצט ביים איינזייען פּרישע, יונגע אוגערקעס; פון די מערלעך מיט האַניק פאַרן צימעס וואָס זיינען געווען ברוינלעך רויט ווי געטרונקטע

אַפּריקאַסן; אויך דער געשמאַקער ריח פון די געקאַכטע גרויסע פלוימען מיט געטריקנטע עפל און באָרן. אין דעם אַלעמען איז געווען גאַר אַ סך פון רעגינאַס ברייט-נגידישן פאַרנעם.

ביידע וויבלעך, רעגינאַ און דבורהלע, זיינען שוין געשטאַנען ביים סדרדיקן טיש, געבאַדענע, פאַרפּוצטע אין זייערע טונקל-בלוי נייע קלייד-לעך מיט ווייסע-זיידענע געהאַפטענע שפיצן ביי די העלדזער און אַרבל, מיט פּריש געקאַרבטע האָר-פּריזורן, ווי וואַסער-כוואַליעס, מיט ווייסע קורצע פאַרטעכלעך פאַרבונדן אַרום זייערע דינע טאַליעס אויף זייערע היפּשלעך פאַרונדיקטע היפּטן. זיי האָבן אויסגעזען ביים אַריינקומען פון זייערע מענער, ווי אמתע פּסחדיקע מלכות. ביידע מענער האָבן געגאַפט מיט מחיהדיקער ליבשאַפט און מיט גלאַנציקע אויגן אויף זייערע וויבלעך און אויף דעם הערלעכן צוגרייטן דעם יום-דיקן סדר.

חייל און מנשה האָבן זיך געבאַדן און מיט גרויס רחבת-הדעת זיך געפּוצט זייערע געקרייזלטע בעדלעך, אַ האָר נאָך אַ האָר. זיי האָבן זיך אויסגעפּוצט אין זייערע שענסטע מלבושים מיט ווייסע, געפּרעסטע העמדער און מיט די נייע, בלויע קראַוואַטלעך, וואָס רעגינאַ האָט פאַר זיי געקויפט לכּבוד פּסח.

ס'האַט ניט לאַנג גענומען און עס זיינען אַנגעקומען די געסט צום סדר, בערל מיט שוירלי, אַנקל מעק דאַרפּין מיטן ווייב, אַזוי זיינען זיי פאַרגעשטעלט געוואָרן פון שירלי. זי האָט דאָס פאַרשטעלן בכּבודיק באַטאַנט.

אַנקל מעק, אַ ברייט צעשמייכלטער, ווי ער וואַלט שוין אַלעמען קענען פון יאָרן, האָט היימישלעך אַוועקגעשטעלט אויפן טיש צוויי שיין-פאַר-פאַקטע געטראַנקן-פלעשער. ער האָט זיי גלייך טאַקע אויסגעפאַקט צו זען וואָס דאָס איז, און געזאָגט מיט זיין נידעריק-באַסאָווער שטימע: — „כקאָן מיך פאַרלאָזן אויף מיין אונגאַרישן אַלטן פּריינד, אַז ער וועט מיר געבן דעם ריכטיקן אונגאַרישן טאַקיער וויין, כּשר של פּסח; מיין פּריינד, דזשאַ, דער בילדינג-קאַנטראַקטאַר, האָט עס נאָך באַהאַלטן פון פאַרן לעצטן וועלט-קריג.“ ער באַמערקט שפּאַסיק: „ביי מיינע איירישע פּריינד, קאָן דאָס נישט געשען, ווייל ביי זיי דערלעבן נישט די געטראַנקען אַלט צו ווערן.“

בערל האָט אויך געבראַכט צוויי ארץ-ישראלדיקע פּלעשער וויין וואָס שטאַמען פון ראשון לציוןדיקע וויין-קעלער. שוירלי האָט אויפגעפאַקט צוויי שיינע בלומען-קאַרסאָזשן און זיי צוגעשפּיליעט צו די בלויע קליידלעך

פון רעגינאָ און דבורהלע; אויך אַ גרויסן בוקעט פון נעלקין און נאַרציסן, וואָס רעגינאָ האָט מיט צעשטראלטע אויגן זיי אַרײַנגעטאַן אין אַ גלע-
זערנע וואָזע, מיט פּריש קאַלטע וואַסער און דאָס אַוועקגעשטעלט אין
מיטן פון געדעקטן טיש.

חיימל, מיט יום-טובדיקער אויפגעהייטערקייט, האָט אַלעמען געבעטן
צום טיש. רעגינאָ האָט יעדן געזעצט נאָר איר פּלאַן נאָך, צו רעכטס פון
חיימלען האָט זי געבעטן זיך זעצן דעם אַנקל מיט דער טאַנטע און שוירלי
מיט בערלען; צו לינקס — מנשה מיט דבורהלע. זי אַליין האָט זיך געזעצט
אַקעגנאײַבער איר חיימלען. ביי יעדן איז געלעגן אַ נייע הגדה מיט פאַר-
שיידענע, קאַלירטע טאַוועלעך וואָס האָבן האַרמאָנירט מיט די קאַלירן
פון דער וואָזע מיט די בלומען.

געמאַכט קידוש האָבן נאָר חיימל און מנשה. בערל, אום נישט צו
שטעלן דעם אַנקל אין אַ פאַרלעגנהייט, האָט געזאָגט: — „מיר וועלן שוין
יוצא זיין מיט ענקער קידוש“. רעגינאָ און דבורהלע האָבן טועם געווען
פון דעם קידוש-וויין פון זייערע מענער.

חיימל האָט אַלעמען געטיילט שטיקלעך גרינע פעטרעשקע, כּרפּס;
געטונקען אין זאַלץ-וואַסער, געמאַכט די ברכה — אַנגעגאַסן די כּוסות,
אויפגעהויבן דעם סדר-טעלער, און מיטן אַלט-פּסחדיקן געזאַנג אויסגע-
זונגען: — „כהאָ לחמאָ עניאָ“.

דבורהלע, דעם מונקאַטשער סופּרס טאַכטער, וואָס געדענקט נאָך
שטיקלעך פּונעם חומש, וואָס איר טאַטע עליוהשלום, האָט מיט איר אַלט
קינד געלערנט, האָט פון אויסווייניק געפּרעגט די פּיר קשיות: מה-נשתנה,
מיט איר קלינגענדיקער שטים ווי אַ יונג יינגל. חיימל האָט ווי זיין טאַטע
עליוהשלום, מיט חסידישער ברייטקייט און דבקות אַנגעהויבן דעם אַלט
נוסחהדיקן זינגענדיקן ענטפּער אויף די פּיר קשיות... „עבדים היינו“,
און איז וואָס ווייטער ביים צעשאַקלען זיך מיט מנשה, אַריין אין דעם
מונקאַטשער חסידישן ברען. זייערע שטימען זיינען געוואָרן וואָס אַמאָל
לויטערער און העלער, געמישט מיט איינגעהאַלטענע דערשטיקטע טרערן.
אַבער זיי וועלן נישט פאַרשטערן די יום-טובדיקע פּרייד! חיימל, ווי מנשה,
האַבן זיצנדיק ביים סדר, ווידער דורכגעלעבט אין זייערע דמיונות זייערע
קינדערי-יאָרן און די סדרים ביי זייערע טאַטעס, ווי אויך זייערע סדרים
אין די יאָרן פּונעם פּינצטערן גרוב און פון זייערע סיבירישע וואַנדערונגען.
ביים הויבן די כּוסות, ביי „והיא שעמדה עלינו לכלותנו“ איז זיי ווי
אַ ציטער אַדורך זייערע לייבער, — דער ציטער פון די היטלער-טעג; —

ביים לעצטן פסוק „והקדוש ברוך הוא יצילנו מידם“, האָבן זיי זיך דערמאָנט זייער גליקלעכן אַנקומען אין מדינת ישראל; ביי הלל, האָט זייער געזאָגט געקלונגען ווי אַ פּיערלעכער הימן מיט ריינער לויטערקייט, ווי אַ זון נאָך אַ מיט־זומערדיקן שטורעם!...

אַלע ביים טיש זיינען באַווירקט געוואָרן פון חיימלס און מנשהס התלהבותדיקער התפעלות. דבורהלע און רעגינאַ האָבן אויך דורכגעלעבט זייערע פּינלעכע איבערלעבונגען. זי, רעגינאַ, האָט נאָכאַמאַל דורכגעפּילט איר אַמאַליקן געפּאַלענעם לעבן, אַ לעבן דורך צוואַנג און שרעק כדי צו ראַטעווען דאָס לעבן; זי האָט ביים סדר אויפּסניי דערפּילט דעם עקל צו די שכורים, צו די נאַצישע אַפּיצירן און דאָס רחמנות צו איר אייגענעם גוף — ביז איר דערלייזונג און ביז איר באַהעפטונג מיט איר ריינעם מאַן חיימלען. אויך בערל האָט זיך מיטגעשאַקלט אַ פּאַרטראַכטער מיט טיפּער בענקשאַפט נאָך זיינע קינדער־יאָרן. אַפּילו אַנקל מעק, וואָס האָט נישט געזאָגט קיין וואָרט פון דער הגדה, האָט געקוקט אויף די אותיות מיט אַזאַ היימישער ליבשאַפט. ווי ער וואָלט די ווערטער וועלן איינשלינגען אין זיך. ער האָט זיך דערזען אַלס יינג יינגל, ווי אַט ערשט נעכטן וואָלט עס געווען. ער האָט דאָס טאַקע שפּעטער, ביים עסן, דערציילט: — „כהאָב היינט ביים סדר איבערגעלעבט מיינע קינדער־יאָרן אין די קאַרפּאַטן ביי מיין אַרעמען דאַרפּסטאַטן, ווען כהאָב אַ באַרוועסער געפּיטערט די צוויי מאַגערע בהמות מיט אַ ריטל אין האַנט; זיי געפּירט אויף דער לאַנקע־גראַז און צוריק צום שטאַל, וואו די מאַמע מיינע, וואָס האָט געאַרבעט שווער און ביטער, געשפּאַרט דאָס ביסן ברויט פאַר מיר, ביז כּבּין אַלט געוואָרן דרייצן יאָר. דעמאַלט האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט אַ באַרוועסער צו וואַנדערן שטאַט־אין שטאַט־אויס, ביזקעל־וואַנעט זיך דערשלאַגן, אויף אַ קוילן־שיף צו גאַלועסטאַן און שפּעטער קיין ניו־יאָרק“.

ביים עסן, ווי איין צוזאַמענגעוואַקסענע משפּחה, האָבן אַלע פּריידיק, היימיש, געפּלאַפּלט און יעדער האָט זיך געסטאַרעט פון עפעס פּריילעכס זיך צו דערמאָנען. בערל האָט זיך גראַב געוויצלט, אַז אַ מלכה איז גוט ווען זי ווערט נישט „טרף“ פּונקט אַ טאַג פאַר פּסח. אַנקל מעק, קוקט אויף זיין ווייב און זאָגט: — „דו, מיין דאַרלינג סווען, ביסט שוין פאַר די לעצטע פּופּצן יאָר אַ שטענדיק געזיכערטע „כשרע קוויין“, זאָלן זיי, די יונגע צוציקעס זיך זאָרגן איבער זייערע מלכות.

נאָכן עסן, האָט דבורהלע געפּונען דעם באַהאַלטענעם אפּיקומן און אַנקל מעק האָט דאָס, מיט ברייטקייט, אַפּגעקויפט פאַר פּופּציק דאַלאַר.

ער האָט אַרויסגעשלעפט פון זיין הינטערשטער הויזן־קעשענע אַ פעקל מיט געלט גלייך איר צו באַצאָלן. מעק האָט מיט זיין נאַטירלעכער פשטות געזאָגט: — „פאַר מצוות ווי פאַר עבירות, צאָל איך „סטריקטלי קעש“. אָבער בערל האָט זיך אַריינגעמישט אים געבעטן דאָס געלט צוריקצולייגן אין קעשענע און געזאָגט: — „אַנקל! וועסט באַצאָלן פאַרן אַפיקומן גלייך נאָך יום־טוב, דיין קרעדיט איז גוט“.

נאָכן עסן דעם אַפיקומן האָט חיימל מכבד געווען מנשהן מיטן בענטשן מזומן. נאָכן אָנגיסן די כוסות מיטן גרויסן קאָלירטן כוס פאַר אליהו הנביא, האָט רעגינאָ געעפנט די טיר. דער „שפוך חמותך על הגויים“ האָט גע־קלונגען ווי אַ קללה אויף זייערע אייגענע פייניקער.

די אַלטע הגדה איז ביי זיי געווען אַזוי ווי זי וואָלט ערשט נעכטן פאַרפאַסט געפאַרן.

אַלע האָבן מיט תפילהדיקער שפילעוודיקייט און פריילעכער צופרידן־קייט אויסגעזונגען די לעצטע זינגענדיקע ניגונים פון דער הגדה מיטן שפילעוודיקן קינדישן פינאַל פון „חד־גדיא“ — „אַ ציגעלע, אַ ציגעלע וואָס דער טאַטע האָט געקויפט פאַר צוויי גילדן“...

די שטילע, איינפאַכע סווען האָט אַ פריילעכע געזאָגט, ביים פאַר־ענדיקן דעם סדר, אַז פאַר לאַנגע יאָרן האָט זי נישט געזען איר מעקן אַזאַ אויפגעהיטערטן ווי ביים היינטיקן סדר.

צום צווייטן סדר האָט שוירלי געבראַכט אַ גרויסן בוקעט־בלומען — רויטע און ווייסע רויזן, מיט צוויי נייע פּרילינג־קליידער מיט „פאַרגעס מיך נישט“ בלימעלעך אָפגעדרוקט אויף זיי; אויך צוויי ווייס־זיידענע בלוועס מיט שוויצאַרישע האַנט־געהאַפטענע שפיצן — פאַר רעגינאָ און דבורהלע.

סוואַן, מעקס ווייב, האָט זיי אויך מיטגעבראַכט צוויי נייע פּרילינג־מאַנטלען פון „לאָרד און טעילאַר“ געשעפט. די ווייבער זיינען געווען אין זיבעטן הימל.

בערל, אַ פריילעכער איז אַריינגעקומען מיט אַ ברייטן גוט יום־טוב. זיין פנים האָט געשטראַלט מיט מונאַקטשער היימישקייט.

אַנקל מעק איז ווי אַריינגעפאַלן מיט זיין האַרטן שוואַרצן דורבי־קאַ־פעלוש מיט אַ שמייכלדיק געזיכט, אַ פריידיקער ווי אַ שטיפּעריש יינגל; אַרומגענומען חיימלען און מנשהן מיט זיינע שטאַרקע אַרעמס, זיי געדריקט צו זיין האַרץ מיט ביידע הענט, זיי געקלאַפט אין די פלייצעס, זיינע אויגן פול מיט פייער. ער האָט געהאַלטן אין איין איבערחוּן: — „גוד באַיעס,“

ביי גאָד! "מיינע מונקאַטשער זיינען אַלע מאָל געווען די קליגסטע און די בעסטע אין דער גאַנצער סלאָוואַקיי, כאָטש מען האָט זיי נישט געגלויבט פון דאַנען אָן!" דערביי האָט ער געוויזן דעם שפיץ פון זיין ווייז־פינגער און באַרעדט די מונקאַטשער ווייבער, אַז זיי זיינען נישט געווען זויבער. בערל האָט אויפגעהייטערט פונעם אַנקלס באַגייסטערטן דערמאָנען זיך פון מונקאַטש און צוגעגעבן: — „אונדזער רבי, דער מונקאַטשער, זכרונו לברכה, איז דאָך געווען דער גרעסטער רבי אין דער גאַנצער וועלט! די גאַנצע וועלט מיט וואַרשע אינאיינעם, האָבן דאָך שאלות געפרעגט נאָר ביי אים.“

מנשה האָט דערווייל צוגענומען ביי אַנקל מעקן, זיין „דוירבי“ און אויבערמאַנטל. אַלע האָבן אים שוין גערופן אַנקל. ער האָט, ווי די אַנדערע מענער זיך אָנגעטאָן דאָס ישראלדיקע ווייסע קאַפּל. ער האָט עס יעדע עטלעכע מינוט אַרונטערגענומען פונעם קאַפּל, באַטאַפט און געגלעט ווי ער וואָלט האַלטן אַ מענטעלע פון אַ ספּר־תורה.

נאָכן ווייבערישן ליבלעכן יום־טובדיקן אויספלאַלען זיך, וואָס האָבן פאַרקלונגען די שטוב מיט זייערע פאַלצעטן־שטימען, און זיך אויסגעמישט מיט דער גערעדעריי פון די מענער און ספּעציעל מיט אַנקל מעקס נידעריקן באַס — האָט זיך געשאַפן אַ האַרמאָנישער משפּחהדיקער, פּסחדיקער, סימ־פאַנישער פרעליוד, אַ פרעליוד פאַר דעם געזאַנג פון פרייע ידישע מענטשן, וואָס גייען איצט ווידער אַמאָל דערציילן ביי אַ פייערלעכן יום־טובדיקן טיש וועגן דעם באַגינען פון יידישן פרייהייט!

יא, אין דער צווייטער סדר־נאַכט איז זייער פרייד און געזאַנג געוואָרן אַלץ גרעסער, סיי דאָס זאָגן און זינגען, סיי דאָס היימישע פּלאַלען ביים עסן איז געוואָרן איינס, — אַ בונד פון אַ צוזאַמענגעוואַקסענער משפּחה! אַזוי ווי אַ קוואַל וואָלט זיך געעפנט. יעדער איינער האָט געזונגען זיינע לידער, מנשה און חימל — חסידישע געזאַנגען; בערל — אַ בעל־עגלהיש פאַלקס־ליד; דבורהלע — אַ פרום ליד פון איר טאַטן, דער סופּר, בעתן פאַרענדיקן שרייבן אַ ספּר־תורה; רעגיאָ, האָט מיט איר טיפּן פרויענלעכן עקסטאַז זיך דערמאַנט אַן אַלט ציגיינעריש לידל פון די בודאַפעסטער נאַכט־קאַפעען און האָט זינגנדיק צוגעקלאַפט מיט אירע לאַנגע, געטאַקטע פינגער אויף דער קרישטאַלענער וויין־קאַראַפּינקע... זי האָט גובר גע־ווען: אַלע ביים טיש, ווי פאַרבענקטע אונטער איר היפּנאָז, האָבן איר אונטערגעהאַלטן מיטן אונטערברומען דעם ציגיינערישן עקסטאַטישן גע־זאַנג און קלאַפעריי — אַ לידל וואָס האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ טרויעריקן

רעפריין פון ליבע און טויט, מיט אַ מין שטילן פאַרגיין אין אַ נישט דאָאי-קער, מיסטערעיעזער וועלט!...

צום סוף האָט אַנקל מעק פאַרענדיקט דאָס פיל-ניגודיק געזאַנג מיטן דערמאַנען זיך אַ גאַר אַלט וואָלאַכיש פאַסטעך-ליד וואָס ער האָט אַמאָל געזונגען צוזאַמען מיט די יונגע גויאישע פאַסטוכער ביים פיטערן דעם טאַטנס דאַרע צוויי-בהמות אין די משופעדיקע מאָגערע גראַזיקע טאָלן אין צופוסנס פון די קאַרפאַטן-בערג. אַנקל מעק האָט עס איצט מיט אַ שטיל אונטערפייפן, ווי אַמאָל אויף זיין גרין צווייגיק פייפל. — „אַי, איז דאָס געווען אַ פייפל“, האָט ער אַ זאָג געטאָן.

דאָס עסן און טרינקען מיטן זינגען האָט זיך די צווייטע סדר-נאַכט פאַרצויגן ביז העט נאָך האַלבער נאַכט. נאָכן עסן דעם אַפיקומן און בענטשן האָט דבורהלע געעפנט די טיר פאַר אליהו הנביא. ביים אויפשטעלן זיך און זאָגן דעם „ברוך-הבאָ!“ האָבן זיך ביי אַנקל מעק צעפינקלט די אויגן און ער האָט ווי געפילט אַ קלאַפּ צו טאָן אליהו אין די פלייצעס, ווי אַ היימישן מענטשן פונעם מונקאַטשער מאַרק; געוואַלט אים אַריינרוקן זיין ברייטע לאַפע מיט אַ נאָך ברייטערן אַמעריקאַנישן האַלאָ! האַלאָ, ר' נביא!“ נאָכן פאַרענדיקן דעם סדר, האָט זיך זיי גאַר נישט געגלוסט אַוועקצור-גיין פונעם טיש און זיך שיידן פון זייערע איבערלעבונגען.

מנשה און חיימל האָבן געציילט ספירה, האָבן געזונגען צוזאַמען שיר השירים און ווידער זיך דערמאַנט און דערציילט מעשיות פון אַמאָל, גע-דעכענישן פון זייערע יונגע יאָרן.

רעגינאַ, אַ לאַכנדיקע האָט דערציילט ווי איינמאָל אין דער צווייטער סדר-נאַכט ביים עפענען די טיר פאַר אליהו הנביא, האָט זי — אַ יונג מיידל — בשום אופן נישט געוואַלט צומאַכן די טיר ביז אליהו וועט איר נישט צוזאָגן אַז זי וועט ווערן די כלה-פרינצעסין פון משיחן! זי האָט זיך שטאַרק צעוויינט ווען די מוטער האָט צוגעמאַכט די טיר מיטן זאָגן: — „שאַט! דער טאַטע וועט זיך וועגן דעם אַדורכרייזן מיטן רבין!“ רעגינאַ האָט דאָך אייביק געשוועבט אויף ווייטע פאַנטאַזיעס און פיל-פאַרלאַנגנדיקע אַמביציעס.

זיי זיינען אַלע אַזוי געזעסן ביזן פאַרגעסן זיך וואו די נאַכט פון פסח האָט זיך פאַרצויגן ביזן פרי-מאַרגן. אַזוי ווי די הגדה-מעשה פון רב אלי-עזר און עזריה, ביים אויפשטעלן זיך פון טיש האָט אַנקל מעק, דערזעענדיק די אַריינשיינענדיקע מאַרגנליכט, זיך דערפילט ווי אַ שטיפערש יינגל, און אַלעמען איינגעלאָדן אין זיין אויטאָמאָביל דורכצופאַרן זיך דורך ריווער-

סייד-דרייוו, פארביי דעם האַדסאָן ריווער און צוריק אַהיים דורך צענטראַל-פאַרק. ער האָט מיט זיין בטבעדיקער ברייטקייט געזאָגט: — „סאיז צו שפעט פאַר מיר צו גיין שלאָפן, ווייל כדאַרף זיין פרי אין אונדזער באַנק צו אַ מיטינג פון דעם באַרד אָף דירעקטאָרס און איד, אַלס טשערמאַן, מוז אַלס ביישפּיל פאַר די אַנדערע זיין פון די ערשטע, דערפאַר קינדער, קומט מיט מיר פאַר אַ פּרילנגדיקן פּרימאַרגן „ראַיד“.

בערל האָט זיך געווענדעט צו חיימלען און מנשהען און געזאָגט צו זיי: — „אין ישראל פּייערט מען דאָך נאָר איין טאָג פּסח, מיטן איין סדר-נאַכט און עטץ וואָס זענט נאָך צוגעבונדן צו נתניה מענט ענק פאַרגינגען מיטצופאַרן, כּנעם אויף זיך די עבירה, סהאַבן אָבער נישט געהאַלפּן די טענות ומענות. ביידע האָבן זיך באַדאַנקט פאַר דער איינלאַדונג און באַ-מערקט צו בערלען, אַז „נאַכן דין נאָך פון הכול כּמנהג המדינה, זיינען מיר אַצינד אין אַמעריקע אין חוץ לאַרץ, וואו דער צווייטער טאָג פּסח איז אַזוי הייליק ווי דער ערשטער טאָג פון פּסח.

דבורהלע האָט זיך באַדאַנקט מיטן אויסרייד פון נישט קאַנען איבער-לאָזן דאָס קינד, די איינציקע וואָס האָט זיך מיט איר פּרויערלעך-שטי-פּערישן אַרט, מיט אירע הענט פאַרלייגט ביי די היפּטן, אַ שטעל געטאַן מיטן טראַציקן באַשלוס יאַ מיטצופאַרן, איז געווען רעגינאָ. זי האָט אַ זאָג געטאַן: — „קיין גרעסערע עבירות זאָל איד נישט האָבן אויף מיין קאַפּ ווי דאָס פאַרן לכּבוד יום-טוב אין אַ שיינעם וואָגן וואָס גייט פון זיך אַליין מיט דער לייכטקייט פון אַ ריר מיט אַ פינגער, כּלעבן, די אַלטע אָפּגעלעבטע נאַרישקייטן האָט מען שוין לאַנג געמעגט פאַרגעסן“.

מעק און סווען, בערל און שוירלי האָבן פּריידיק-יום-טובדיק געשיינט, זיך געזעגנט און געדאַנקט פאַר די פּיינע סדרים און געוואונטשן: — „לאַמיר דערלעבן איבער-אַ-יאַר און ווידער זיין צוזאַמען ביי די סדרים“.

חיימל האָט זיך געווענדעט צו זיין ווייבל און זי געבעטן „רעגינישי, זוים זיך נישט צו לאַנג. פאַרגעס נישט אַז דו ביסט נישט מער דאָס שטיפע-רישע קינד פון אַמאַל.

ביים אַריינפאַרן אויפן „האַדסאָן דרייוו“, האָט זיך דער האַדסאָן טייך אין פּרי-מאַרגנדיקן פּרילינגס-ווינטל געפאַליעט מיט ווייסע קעפלעך, ווי מחנות שווימענדעיקע מעווען. לאַנגע שיפּן, ווי שטאַלענע פעסטונגען מיט טורעמדיקע, לאַנגע און קורצע רערן פון האַרמאַטן, ווי גע-בויגענע בוימער, זיינען געשטאַנען אין אַ געפאַרמירטער שערענגע אין מיטן טייך געהוידעט זיך אין זייער פאַראַנקערטקייט אַנטקעגן דער אויפגייענדי-

קער זון איבער דעם דזשורזער רויט־האַריאָנאַטיקן ברעג. די זון האָט באַ־
לויכטן די שטאַלענע ווענט און רערן פון די שיפן מיט אַ רויטלעכן גלאַנץ
וואָס האָט געשיינט אין אַ געמיש פון רויטן שאַראַלך מיט אַ העל זילבער־
דיקן שיין.

דאָס פּילפאַרביקע ליכט פון די ריזיקע נעאָן־שילדן ביים אַנדערן ברעג
האָט נאָך באלויכטן די סקאַלער בערגלעך, וואָס האָבן אויפן אַנדערן זייט
פון טייך געלויכטן ווי די זיך־דרייענדיקע רעדער־ליכט פּונעם „פּאַליסעיד“
פאַרק. אַלץ האָט פון דערווייטנס געכישופט מיט טונקנדיקן שפיגלען־זיך
אינעם זילבערדיקן וואַסער, אַזוי ווי עפעס אַ מאַגישע פּאַנטאַזיע פון אַ
נייער רייצנדיקער וועלט!

די „דזשאַרדזש וואַשינגטאָן“ הענג־בריק, האָט אינעם לייכט־פּרילינג־
דיקן פּרימאַרגן נעפל, אויסגעזען ווי אַ הענגענדיקער שטעג צווישן ה'מל
און ערד. די הענג־קאַבלען — שטאַלענע שטריק אַרונטערגעלאָזטע פון די
הימלען. ווי הימלישע האַרפּן.

ביים ווייטערדיקן אַרונטערפאַרן צום האַפּן פון די פאַראַנקערטע גרויסע
ריזן־שיפן, מיט זייער ווייסער ליכטיקייט און מיט די רויטע קוימענס, האָט
אין רעגיאָס האַרץ געוועקט אַ געפיל — אי פון ווייטקייט, אי פון נאַענטקייט;
אי דער טרויער פון אירע אַמאַליקע ווייטע איבערלעבונגען, ווי אויך איר
טיפּע בענקשאַפט נאָך אייראַפּע, נאָכן לאַנד פון איר יוגענטלעכן רייכן
שטורמישן לעבן. אַבער די ווייסע, גרויסע מעוועס, מיט זייערע קוים באַוועג־
לעכן פּליען אַרום די שיפן, און מיט זייער געשריי און קלאַפענדיקע פּליגל,
האָט איר דערמאַנט אָן די נאַציש זשומענדיקע מעסערשמיד עראַפּלאַנען,
וואָס האָבן געזייט טויט און פאַרניכטונג פון לענדער און פעלקער, און
אויך אָן די געשרייען פון די דייטשע שטורם־טרופּערס ביים אַריינגעקומען
אין מונקאַטש, און אין די גאַנצע סלאַוואַקיי און זייער חיהשן ווילדן געיעג
נאָך שיכרות רציחה, און פּרויען לייבער.

אַנקל מעק האָט אַ סך גערעדט, געפלאַפּלט, מיט אַמאַל האָט ער ביי
רעגיאָנען געפּרעגט צי, ביי איר אַנקומען מיט דער שיף, האָט זי געזען
די „סטעטשו אָף ליבערטי? „יאַ“ האָט זי געענטפּערט — „כּבּין געווען
אַזוי צעטומלט, ס'האָט מיך ווי עלעקטריזירט, ביים דערזען דעם פאַקל אין
דער האַנט פון דער סטאַטוע. איד מיין, אַז דאָס דאַרף באַווירקן יעדן אימ־
גראַנט ביז די טיפּענישן פון דער נשמה צו פּריידיקע טרערן“.

מעק איז אַרונטערגעפאַרן ביז דער בעטערי, וואו דער ים־אַריינגוס
פּליסט, כּוואַליעט אין זיין ברייט־שטחדיקייט, ברייט — קוים מיטן אויג צו

כאַפּן. מעק האָט איר דערקלערט: — „דאָס איז דאָך דער אָנהייב פון דעם אַטלאַנטישן ים וואָס דערמאָנט אונדז אַלעמען דעם גליקלעכן טאָג פון אונדזער קומען אָהער“.

רעגיאָ האָט ווידער אַמאָל דערזען די גרינלעכע סטאַטוע מיטן פּאַקל אין האַנט, זי האָט קלאָרער זיך איינגעקוקט צום אינדיאַנישן קאַפּ מיט די פּעדער-שפיצן וואָס האָט, אין אירע אויגן אויסגעזען ווי די היימישע באַפּע-דערטע קופּקע פון איר באַבען. זי האָט אָבער אין זיך אַ טראַכט געטאָן: — „ניין ס'איז ניט קיין קופּקע. סזיינען פּעדערן וואָס סימבאָליזירן די פּלאַ-טערנדיקע פּרייהייטס פּליגלען פון דער פּרייער אַמעריקע.“

סוזאַן און מעק האָבן איר דערקלערט מיט באַגייסטערונג: — „דאָס איז דער סימבאָל פון אונדזער אַמעריקאַנער פּרייהייט פאַר אַלע פּאַרפּאָלגטע פון דער וועלט“.

רעגיאָ האָט אָפּגעזיפּצט הויך אויפן קול און ביי זיך געטראַכט: — „וואו זייט איר מיט דעם סימבאָל געווען ווען די נאַצישע דייטשלאַנד האָט געמאַרדעט אירראַפּע און געברענט אין די גאַז-אויונס לעבעדיקערהייט מיליאָנען פון אונדזערע יידן און אַנדערע מענטשן? פאַרוואָס האָט איר ניט איינגעהאַלטן די האַנט פון רוצח?“

מעק האָט פאַרקירעוועט דעם אויטאָמאָביל צו צענטראַל פאַרק וועסט. פאַרביי די שיינע, ריזיקע, עלטערע אַפּאַרטמענט הייזער און האַטעלן ווי פּאַלאַצן. מעק האָט גערעדט מיט היץ פון די רייכע מיטל-קלאַס מענטשן און „ווייס-קאַלער“ — בירוּאָ מענטשן מיט גוטע געהאַלטן וועלכע וואוינען דאָ. ער האָט אויך אַ זאָג געטאָן: „פאַראַן אויך אַנדערע, עס וואוינען דאָ אויך פאַרשיידענע פאַרברעכער, לייט פון „לינקע“, טונקעלע געשעפטן, רעקעטירס, ווי זיי הייסן דאָ. אויך אַ סך פון יענע פּרויען-פּייגעלעך וואָס לאָזן זיך גוט באַצאָלן פון די מענער“.

די דאָזיקע ווערטער שטעכן רעגיאָ ווי מיט שאַרפע שפיזן. זי דער-שטיקט אָבער איר איבערלעכן פאַרשעמטן שטאַלץ מיטן באַמערקן: — „אַ, אַלס קינד, ביי מיינע גאַטועליקע טאַטע-מאַמע, ביז כ'בין געוואָרן אַ דער-וואַקסן מיידל, האָבן מיר געוואוינט אין שענערע באַקוועמערע הייזער מיט שיינע גערטנער אַרום!“

ביים אַריינפאַרן אין צענטראַל-פאַרק, איז מעק געפאַרן זייער לאַנגזאַם, אַלץ אַרום ליגט, שטייט און שפיגלט זיך אין פּרילינגדיקן פּרישן גרינס; זילבערדיקע טוי אויף די גראַזן און קוסטן; די טוי-טראַפּנס בלענדן אַנט-קעגן די אויפגייענדיקע זון-שטראַלן, טוי-טראַפּנס, ווי קרישטאַלן. די צוגע-

פרעסטע קנאספן אויף די יונגע ביימעלעך, זיינען ווי צוגעפרעסטע קושנדיקע ליפן פון פארליבטע פארלעך; עטלעכע ביימער, שיינען מיט זייערע צע- העלטע ווייסע און ראזע בלומען, ווי אויסגעצירט כלות פאר זייערע חופות. ביי די בענק ארום טייכל, וואָס פאליעט זיך מיט דינער שטילקייט, זיצן עטלעכע פארשלאפענע פארלעך מיט מידע געזיכטער. דאָס זיינען די נאכט- פליכטלינגען פארבליבענע דאָ פונעם ביינאכטיקן טולען זיך אין די האַלב- קיילעכדיקע היילן און אין די פריש דופטענדיקע קוסטעס, נאָענט צום קליי- נעם טייכל. דאָרט שווימען די ווייסע ענטלעך מיט זייערע געלע פיסלעך, געבוירגענע מיט לייכטער גראַציעזקייט; זיי שווימען ביי די אַרומיקע ברעגן, און אַלע וויילע מיט אַן אויסגעשריי: קוואַ-גאַ, קוואַ-גאַ. דער אַלט-דאָרער דורכגעפאלענער פידלער, וואָס בעטלט געוויינלעך ווי אַ שנאָרער, ביי די אַרין-און-אַרויסגייער פון קאַרנעגיאַל, גרימפלט איצט מיט זיין אַלט פידעלע אַרום דעם לואיסאַן-סטאָדיום, סתם אין דער וועלט אַרין. אַ הויך ברייט-פלייציקער מאַן, מיט אַ פאַרוויקלטן ווייסן טורבאַן אויפן קאַפּ, וואָס זעט אויס ווי איינער פון יענע רוסישע טשערקאַסן וואָס וואַרפן מיט די מיילער שפיציקע קינזשאַלן אין די רוסישע נאַכט-קלובן אין מאַנהעטן, וואַשט זיך זיין קאַצאַפּישע געדיכטע באַרד, און זיין ווילד צעוואַקסענעם קאַפּ האַר, ביים ברעג פון טייכל און פאַרטרייבט די צעשראַקענע, שווימענ- דיקע ענטלעך צום אַנדערן ברעג.

די „וואַלקן-קראַצערס“ פון מאַנהעטן, אינעם נאָך דינעם, הויכן נעפל פונעם פרימאָרגן, פאַרכאַפן תמיד דאָס אויג און דאָס גאַנצע געמיט מיט זייער צויבער. זיי זעען אויס ווי סודותדיקע שלעסער-פאַלאַצן פון די מיטאַלאָגישע גריכישע געטער-סטאַטוען. רעגיאַ, אין איר אַנטציקונג, וואַלט וועלן אַרין אין יענעם כשופדיקן ווינקל און דאָרטן פאַרענדיקן דעם ברי פון איר הייסן פאַרחלומטן געביין! מעק און סווען, בערל און שוירלי טראַכטן איצט אָבער ווייניק, זיי גענעצן פון מידקייט. מעק טרייבט שנעלער דעם אויטאָמאָביל רעגיאַנען אַהיימצופירן.

מנשה און דבורהלע מוזן שוין לאַנג שלאָפן, האָט רעגיאַ געטראַכט ביים אַרויסגיין פונעם אויטאָמאָביל. זי האָט זיך געזעגנט מיט אַלעמען און געדאַנקט פאַר דער שיינער יום-טובדיקער ריזע. ביים אַרופגיין די טרעפּ, קלאַפּנדיק מיט די הויכע קלעצלעך פון אירע קליינע שיכלעך, האָט זי דערזען חיימעלען ווי ער איז איר אַקעגן געלאָפן. ער האָט זיך זייער געפרייט מיט איר צוריקקומען. — „אַ גאַסט אויף יום-טוב“, האָט ער אַ זאָג געטאָן.

חול המועד פסח האָבן ביידע, חיימל און מנשה נישט געאַרבעט. זיינען

זיי אַלע, מיט דבורהלעס קינד אין אַ נייעם וועגעלע, אַרונטערגעגאַנגען נאָך מיטאַג, אינעם דערבייאַקן קליינעם סקווער. פאַראַן דאָרט עטלעכע ביימער און אַ סך הילצערנע בענק, גרין געפאַרבטע. די בענק זיינען שוין געווען באַזעצט מיט יידישע אַרבעטער און זייערע ווייבער, אַלע מיט צעקניטשטע העלדזער און געפאַלדעוועטע, גרינצלטע באַקן אַרום זייערע בלוין־ליפּנדיקע מיילער. די רוב פון זיי שוין צוריקגעצויגענע פון זייערע פאַרשיידענע לאַנג־יאַריקע מלאַכות אין די שעפּער. זיי לעבן פון זייערע סאַציאַל־פאַרויכערטע פענסיעס און אויך מיטן ביסל אָפּגעשפאַרטן געלט אין די באַנקן. צווישן זיי, עטלעכע יונגע מאַמעס וואָס זיינען געזעסן ביי זייערע קינדער־וועגעלעך און גערעדט צווישן זיך, הויך־שרייענדיק, אויף ענגליש. זייער שרייענדיקער ענגליש איז פאַרטרונקען געוואָרן אינעם ים פונעם אַמעריקאַנישן גאַסן־יידיש פון די פיל עלטערע מענטשן אַרום. יענע האָבן געפלאַלט און גע־רעדט צווישן זיך וועגן זייערע יוניאַנס און זייערע קריגערייען וועגן סטאַ־ליניסטישן רוסלאַנד; וועגן זייערע אייגענע „גאַלדן־רינגען“ — די נייע־גע־גרינדעטע וואו זיי טאַנצן זייערע פאַלקעס און וואַלצן, מיט אַ קאַזאַצקעלע אַמאַל; וועגן פינאַקל און פּאָיקערלעך; וועגן די ראַמאַנען אין די יידישע צייטונגען; אויך רייד וועגן דער פּאָליטיק פון פּרעזידענט טרומאַן און וועגן די נייע, מעגלעכע פּרעזידענט־קאַנדידאַטן פון ביידע פאַרטייען, וואָס גרייטן זיך צו זייערע קאַנווענשאַנס־ירידן אין שיקאַגאָ און סאַן פּראַנציסקאָ. ביי די יונגערע פרויען האָט מען אויך געקענט הערן רכילות וועגן זייערע שכנות מיט זייערע יאַלדעוואַטע מענער וואָס זיינען נישט קיין מבינים אויף די פאַלשקייטן פון זייערע ווייבעלעך.

דער טאַג — אַ שיינער, אַ לויטערער! אַ וואַרעם ווינטל האָט געלאָס־טשעט מיט לייכטער באַוועגלעכקייט אינעם סקווער. חיימל, מנשה מיט זייערע ווייבלעך האָבן בשום אופן נישט געקאַנט געפּינען קיין ליידיק שטיקל באַנק אַוועקצוועצן זיך, דערצו האָבן זיי נישט געקאַנט פאַרליידן די אַלע צו זיי אַזוי פאַרפּרעמדטע מענטשן. אַזוי האָבן זיי פונעם סקווער זיך אַרויס־גערוקט און שפּאַצירט אויפן זייטיקן טראַטואַר. רעגיאַנאַ מיט דבורהלע האָבן זיך יעדע פאַר מינוט געביטן מיטן שטופן דאָס קינדער־וועגעלע.

ביים שפּאַצירן אַזוי געמיטלעך האָבן זיי צווישן זיך גערעדט וועגן דער היים; פון דעם אַמאַל־אַמאַל; פון בערל מיט שוירלין, מעקן און סווען. מנשה האָט אויך אַריינגעוואַרפן אַ וואַרט וועגן דער געמיטלעכער, היימי־שער נתניה. וואו מען האָט אין די שבתים און יום־טובים און אין די חול המועדן געשפּאַצירט ביים ים. דאָרט, געדענקט ער נאָך גאַנץ גוט איז זיין

הארץ געוואקסן פון שמחה מיט יעדן נייגעבויטן הויז, מיט יעדן וואקסנדיקן
ביימעלע. אזוי איז דאך דאָרט די וואקסנדיקע שמחה ביי יעטווידן איינעם.
דער יום-טוב פסח איז אַוועק. מען האָט פאַרפאַקט דאָס פסחדיקע גע-
שיר, עס אַריינגעשטעלט אין איינע פון די איינגעבויטע וואנט-שאַנקען.
— לאַמיר דערלעבן איבעראַיאָר!

י.ד.

דימענטן און בריליאַנטן

נאָך אסרו-חג זיינען מנשה און חיימל אַוועק צו דער אַרבעט אויף דער
צירונג גאַס. דבורהלע איז געווען פאַרנומען מיטן קינד וואָס איז געוואקסן
מיט יעדן טאָג. דער גענוס פון וואקסן! זי האָט אָבער אויך מיטגעליטן מיטן
קינדס ווייטיק איבער די ערשטע ציינדלעך.

רעגינאַ איז וואָס אַמאַל געוואָרן אומעטיקער פון דער טעגלעכער רוטין.
זי איז יעדן טאָג צוגעלאָפן ביז דעם געשעפטס קוואַרטאַל אַזש אין פאַרדהאַם,
געקוקט אין אַלע שויעפּענצטער פון די גרעסטע דעפאַרטמענט-סטאָרס — אַ זאַך
וואָס האָט איר קיינמאַל נישט צוגעגעסן.

שפּעטער, נאָכן צורוימען דאָס הויז, איז זי געפאַרן אין דער דאָן-טאון
געגנט, וואו זי האָט מיט פרויענלעכן נייגער געשלונגען די נייקייטן גע-
וויזענע אין די רייכע שויעפּענצטער אויף דער פינפטער עוועניו, באַדוויי
און טאימס-סקווער. זי האָט אַנגעקוואַלן ווי אַ קינד פון יעדער נייער
אויסשטעל-אידיי, אָט, צום ביישפּיל, זעט זי אין אַ שויעפּענצטער פון אַ
שוך-געשעפט אַ פאַרפּוצט ברעטל, אַ לאַנגס וואָס הוידעט זיך ווי אַ קינד-
דישע הושטאַפקע מיט אַ שיינ געשניצט פרויען שיכל אויף איין עק פון
ברעטל, און אוי; דעם אַנדערן עק — אַ ווייסע שטרויס-פעדער, עטוואָס
פאַרביגן ווי ביי אַ לעבעדיקן שטרויס-פויגל. און די שטרויס-פעדער וועגט
אַריבער דאָס עלעגאַנסטע שיכל מיטן הויכן קלעצל: אַן אימפרעסיווע אַנ-
צוהערעניש אַז דאָס שיכל איז גרינגער און לייכטער פון אַ פעדער! יעדער
פאַרשטייט טאַקע אַז דאָס ברעט באַוועגט זיך דורך אַן עלעקטרישן מאַטאַר,
דאָך איז רעגינען געפעלן ביז גאָר אַט דער אַריגינעלער איינפאַל. זי האָט
געקוקט און האַרציק געשמייכלט מיט איר יונגן פריילעכן רייץ. אזוי אויך
האָט זי געקוועלט איבער אַלע אַנדערע רעקלאַמען-טריקס און פון די אַלע
פאַרשיידענע שויעפּענצטער אַטראַקציעס צו סטימולירן „ביזנעס“.

רעגינאָ איז אויך פיל מאָל פאַרבייגעגאַנגען דעם צירונג־צענטער. לאַנג האָט זי זיך אָפּגעשטעלט ביי בערלס פענצטער צו באַוואַנדערן די רייכע שימערירנדיקע בריליאַנטן. פענצטער וואָס בלאַנקען מיט זייערע רייכע אויסשטעלונגען פון בריליאַנטענע רינגען פון פאַרשיידענע גרויס און פון אַלערליי אַרטן און סאַרטן; ווי די געוויינלעכע רונדיק־גע־שליפענע בריליאַנטן מיט פיל פאַסאַדן, מיט צוויי דין פאַרשפיצטע עקן; מאַרקיוז־שניט; אויך געשליפענע בריליאַנטן וואָס זעען אויס ווי באַרנעס. אַלע פון פאַרשיידענע גרויסן; אַלע געפאַסט אין פאַרשיידענע פאַסונגען פון ריינעם ווייסן־פלאַטינען; געמישט מיטן זעלטענעם מעטאַל באַריליום, וואָס קרעפטיקט און שטאַרקט די ראַכטישע ווייכקייט פונעם פלאַטינעם מעטאַל. אויך פאַסונגען פון געל־גאַלד, געמישט מיט ווייסע גאַלד־קעפלעך, אַדער פון גאַנץ ווייסן גאַלד; באַנזעלעטן, פלאַטינענע מיט גאַר אַ סך קליינע בריליאַנטן, באַפּוצט האַרמאַניש מיט שמאַלע באַגעטן פיר קאַנטיקע, אַדער לענגלעך געשליפן ווי גרויסע עמעראַלדן, געמישט מיט אַוואַלע צוויי־שפיציקע קליינע מאַרקיוז־בריליאַנטן ביי ביידע ראַנדן; דורכגעוואַרפן אין פיינע סימעטרישע ליניעס מיט גרעסערע, פאַרשיידנאַרטיק געשליפענע בריליאַנטן אינעם צענטער, וואָס פאַסן ווי גאַרניטורן צו די בריליאַנטענע רינגען. עס זיינען אויך אויסגעלייגט אויף אַקוואַמאַרין — פלושענע־האַלטערס אוירינגען פון פאַרשיידענע פאַסונגען פון אַלערליי אַרטן בריליאַנטן צוגעפאַסט צו די פאַרשיידענע פאַרמירונגען און ליניעס פון פרויען־אויערן. אויך האַלדז־באַנדן מיט עמעראַלדן, באַגעטן און מאַרקיוז, באַצירט מיט פיל קליינע בריליאַנטן אין איינצל אַדער אין פולן שליף־שניט. פון די דאָזיקע אַלע בריליאַנטן — באַלויכטן פון אויבן מיט די ווייסע לאַנגע נעאַן־לאַמפּן, שימערירט מיט פייערלעכע קאַלירן פון בלוי־ווייס און מיט אַ זוניקער רויט־לעכקייט אַזוי ווי די פאַרבן־קאַלירן פונעם לויטערסטן רעגנבויגן נאָך אַ דונערדיקן לייכטן רעגן.

ביי רעגינען ברענען די אויגן מיט תאַוהדיקן גענוס. זי שפּירט אין זיך אַ תענוגדיקן איבערלעבן, ווי זי וואַלט ממש די בריליאַנטן געטראַגן אויף זיך אַליין. קומט לייכט אַרויס אין איר זיכרון דער ווייטער אַמאַל, ווי זי האָט אַלס קינד אין איר בעטל מיט די זיידענע קישנס און קאַלדרע, זיך געשפּילט מיט איר מאַמעס צירונג פון בריליאַנטן און פערל; ווי זי האָט עס אַזוי ליב געהאַט אַלץ אַנצוטאָן אויף זיך און זיך שפּיגלען אינעם קעגנאייבערדיקן שפּיגל פון איר בעט.

ביים אַוועקגיין פון פענצטער, דערוועקט זיך אין איר אַ קנאַה־שנאַהדיק

געפיל צו בערלען און צו די אַנאָנימע פרויען וואָס וועלן טראָגן און זיך צירן מיט אַט די בריליאַנטן. צו שטילן איר גלאַנץ־צערניצטן צאָרן, רעדט זי ווי צו זיך: — „דאָס רוב פון אַט די וואונדערבאַרע צירונגען, וועלן גאָר געטראָגן ווערן פון גאַרניט קיין צניעותדיקע רייכע „לינקע־געליבטע“. אָבער, האָ? אפשר וואָלט זי אַליין זיך נישט אָפּגעזאָגט פון ווערן אייגע פון זיי? אויך אַזאָ געפיל גייט אויף אין איר מוח.

זי פאַרט צוריק אַהיים מיט געאַיילקייט אָנצוקומען איידער איר חימל וועט זיך צוריקקערן פון דער אַרבעט. אייגנטלעך איז ער איר, אין יענע מינוטן דערווידער. זי טראַכט פון אים ווי פון אַ חסידישן פרומען בטלן, וואָס איז פאַסיק פאַר אַ דבורה־לע, דעם סופּרס טאַכטער, אָבער נישט פאַר איר — דער עלעגאַנטער דאַמע מיטן אייראָפּעאַישן שיק, מיט איר גע־טאַקטער פיגור און מיט אירע נאָך שטייפלעכע, קליינע בריסטן, מיט איר נאָך פולן פרויען־רייז און הייס בלוטיקע שטורמישע באַגערן. זי — ווער איז זי? איז זי רעגיאַנאַ? און אפשר גאָר — אַ יונגע צערייצטע טיגערן, וואָס קאָן מענער ברענגען צום וואַנזיניקן פאַלן צו אירע פיס. זי, די געוועזענע באַראַנסעס וויילאַנדהאוזן!

ביים אַריינקומען אין הויז, וואַרפט זי פאַרדריסק פון זיך אַראָפּ דאָס קלייד מיט די שיד, וואַשט זיך אַרום מיט קאַלט וואַסער, טוט זיך אָן אין איר דין באַטיסטן קליידל ווי אַ פאַרטוך, טוט אָן די רויטע שטעקשיך און זי נעמט זיך שנעל צוצוגרייטן דאָס עסן מיט אַ ווידער־ווילן צו איר גאַנצן פאַר־היידראַטן לעבן. איז דאָס אַלץ פאַר מיר? טראַכט זי...

טייל מאָל ווען זי פאַרשפּעטיקט זיך, לייגט זי זיך שנעל אין בעט אַריין. באַגעגנט, מיט איר ווייבלעך־קעצישער פאַלשקייט, חיימלען ביי זיין אַריינ־קומען, און זי זאָגט: — „איך לייך פון אַ שווערן קאַפּ־ווייטאַק און עס ברעכן מיר אַלע גלידער“. און קרעכצט דערביי אַביסל אונטער.

חימל לאָזט זי דאַמאַלט נישט אַרויסגיין פון בעט, מאַכט פאַר איר טיי, זי העלפט דערנאָך, מכלומרשט, אַ האַלב קראַנקע, צוצוגרייטן אויף שנעל אַ פאַלשן מאַלצייט פון בלעכענע קאַנסערוון, וואָס זי קויפט איין אין די זעלבסט־באַדינטע „מאַרקעטס“.

אין די מערסטע נעכט, נאָכן עסן און צורוימען, גייען זיי באַזוכן מנשה און דבורה־לע. רעגיאַנאַ העלפט טיילמאַל מיטן פרעסן די קינדערעשע זאַכן. ווען דאָס קינד, דער קליינער סעמקע, איז נאָך וואַך, שטיפט זי מיט אים און ער לאַכט מיט אַזאָ הויך, פריידיק געלעכטערל, אַזש ער צעשלוקערט

זיך. דאָמאַלט כאַפּט אים דבורהלע אַרויס פון אירע הענט, גיט אים די ברוסט צום זויגן איינצושטילן דאָס שלוקערצן זיינס.

טעג און וואַכן ציען זיך ביי רעגיאַן ווי אין אַ וואַקום, אַ פּוסטן חלל. זי ווייסט נישט וואָס צו טאָן מיט זיך. די איינציקע צו וועמען עס ציט זי ווי מיט אַ מאַגנעט, איז צו בערלען און שוירלין. דאָרט קען זי שטילן איר דורשטיקן פאַרלאַנג צו געפינען זיך אַרום לוקסוסדיקער רייכקייט. אָבער יענע זיינען צו שטאַרק פאַרנומען צו קענען אָפּגעבן זיך מיט איר. ער, בערל, איז פאַרנומען אין דעם אַלץ־וואַקסנדיקן געשעפט זיינעם; זי ווידער, שוירלי, מיט אירע רייכע סאַסייעטי פריינדיגעס. וואַרים, איר טאַנטע, די פעטלעכע סוואַן, האָט זי אַריינגעפירט אין די הויכע פענצטער, אין לוקסעריעזע היימען, וואו עס שטייען יאַפּאַנעזישע „באַטלערס“ און שוואַרצע באַדינער. שוירלי, טאַקע האָט איר שפעטער, נאָכן אויסטרינקן אַ פאַר שאַרפע גלעזלעך טאַקע געזאָגט, „אַז זי מיט איר היים זעען אויס ווי שנאָרער אַקעגן „יענע לייט“. געווען איז עס די צווייטע נאַכט שבועות, ווען זי, שוירלי, האָט זיי איינגעלאָדן צום יום־טובדיקן מילכיגן מאַל־צייט, וואָס איר טאַנטעס דינסט־מידל האָט עס פאַר איר צוגעגרייט. אויב מ'האָט גוטע בלינצעס איז עס פאַר שוירלין אַ גרויסער יום־טוב.

ביים אַריינקומען מיט חיימלען צו זיי, אין בערלס און שוירליס לאַנג־איילענדער היים, האָט זיך מעק, מיט רעגיאַן אַרומגעכאַפט, ווי מיט אַ געליבטע. ער האָט זי געקושט און געזאָגט, אַז „אין העלן באַטיסטן קליידל מיט די ברייט טשערקעסישע פּאַלדן אַרום אירע היפטן, זעט זי אויס ווי אַ מלאַכל פונעם הימל אַרונטער“. ער נעמט איר האַנט און זיינע ברייטע דלאַגנעס דריקט מיט מענלעכער קרעפטיקייט און זאָגט הויך צו איר: — „אַ שאַד וואָס דו, דאַרלינג, ביסט אַהערגעקומען שוין אַ פאַרהייראַטע, דו וואַלט דאָ געקאַנט ווערן דער גרעסטער סוקסעס, דו וואַלט, דאַרלינג דאָ געקענט זיין אַ פּרוּוואַטע סעקרעטאַרין ביי די רייכסטע וואַל־סטריט באַנקירן; מען וואַלט דיך, דאַרלינג, דאָ באַוואַרפן מיט די טייערסטע ברייליאַנטן און מינ־קאָוטס און מיט אַן אייגענעם „ספּאַרט־קאַדילאַק“ און וועגן געלט רעדט מען שוין נישט!“

רעגיאַן האָט זיך פון מעקס קאַמפּלימענטן שטאַרק פאַרוויטלט. אירע גרויסע, ברוינע אויגן ווי טונקעלער בורשטין, זיינען נאָך שטאַרקער צע־פלאַמט געוואָרן. אירע גלידער האָבן שטיל פּיערדיק געצוקט מיט אינערלעכע תּאַוהדיקע באַגערן.

ער, חיימל, האָט מיט אַ געמאַכטער מינע געשמייכלט הינטער זיינע

בלאָנדע, דיקע וואַנסעס און אַן אַ וואַרט צו ענטפערן אויף מעקס גראַבלעכע קאָמפּלימענטן. ער האָט געקוקט אויף זיין רעגיאָ מיט אינערלעכן פאַר-דרוס און באַליידיקטער פאַרשעמטקייט. ס'האָט אים געערגערט איר קאָקע-טישער באַנעם צום אַלטן מעק. ס'איז אים אַדורך אַ פּיינלעכער געפיל, אַז אפשר האָט ער געמאַכט אַ טעות מיטן נעמען זי פאַר אַ ווייב? אמת, זי האָט אים אַלץ דערציילט ווען זיי זיינען, אַ טאָג פאַר דער חתונה, געגאַנגען פאַר אַ שפּאַציר ביים ים. וואו זיי האָבן געוואוינט, ביים קורצן אויפהאַלטן זייערן אין תל-אביב; זי האָט דעמאָלט געוויינט פאַר אים מיט ביטערע טרערן און אים געזאָגט אַז זי — „איז אים נישט ווערט“; זי האָט אים גע-ראַטן זיך — „גוט איבערצולייגן איידער נאָכדעם צו ליידן פון איר דאָס גאַנצע לעבן“. עס שטייען פאַר אים נאָך אַצינד די מעשיות וואָס זי האָט אים דערציילט וועגן זיך, ווי ער וואָלט זיי געזען מיט זיינע אייגענע אויגן; דער עיקר איר געשיכטע פונעם גוטן אַלטן קאַפיטאַן שרעדער, אַן עסטריי-כישער אינדזשינער, וואָס איז געווען איר פּראָטעזשעי — איר באַשיצער. ער האָט זי באַהאַלטן ביי זיך, בעת די נאַצישע קאַמאַנדע האָט איר באַפוילן צו גיין מיט דער מחנה יונגע מיידלעך, אַלס ווייבער-פלייש הינטער די דיי-טישישע אַרמיעע, בעתן „מאַרשן נאָך אַסטן“. זי האָט זיך נישט געשעמט אַפילו אים איבערצוגעבן זייערע אינטימע פאַרהעלטענישן מיט אַלע דעטאַלן. חיימל האָט שמערציק געטראַכט: אפשר זעט זי עפעס אין מעקן וואָס דער-מאַנט איר אין יענעם „בעל-תאווהניק“ אירן פון וועמען זי האָט גערעדט מיט אַווי פיל פאַרערונג? חיימל האָט בכלל שוין באַמערקט אין איר אַ שוואַכ-קייט צו עלטערע שיינ-פאַרפּוצטע מענער.

ביים עסן האָבן אַלע מיט גוטן אַפעטיט געגעסן די געשמאַקע מילכיגע בלינצעס מיט זויערע סמעטענע. חיימל האָט גערועז געהאַלטן אין איין ווישן זיך די וואַנצעס מיט דער סערוועטקע.

רעגיאָ האָט אים צוגעזען מיטן סערווירן אים די אַלע גוטע מאַכלים. נאָכן טרינקען די קאַווע מיטן געשמאַקן קעז-קוכן: — „עס, עס, מיין לי-בער“. נאָכן עסן האָט חיימל אַנגעהייבן דאָס בענטשן מיט מזומן און ביים לייכטן שאַקלען זיך, האָט ער געקוקט אויף זיין רעגיאָ מיט טיפער ליב-שאַפט צו איר און האָט פאַרגעסן זיין פּריערדיקן פאַרדרוס אויף איר. דאָס בענטשן האָט אים אויפגעהייטערט די שטימונג זיינע.

אַלע זיינען אַריין אינעם גרויסן פיר-עקיגן זאַל און האָבן זיך צעזעצט אַרום דער טעלעוויזיע. די ווייבער האָבן דערווייל אַנגעהויבן צו ריידן וועגן די נייע מאַדעס מיט די פּריזורן.

מעק האָט זיי געבעטן צו רעדן אַביסל שטילער און נישט צו שטערן אים אין זיין פאַרקאַטקייט אין דעם „בייס-באַל“ שפּיל צווישן די ברוק-לינער „דאָדזשערס“ און די ניו יאָרקער „יענקיס“. מעק האָט זיך יעדע מינוט געהויבן פון זיין שטול ווי ער וואָלט זיצן אויף הייסע קוילן.

בערל מורמלט שטיל צו חיימלען אַז דער אַנקל זיינער איז אַ הייסער חסיד פון די „יענקיס“. חיימל האָט שפּאַסיק צוריקגעמורמלט — „אַז ער, מעק, איז פאַרקאַט אין דעם „בעיס-באַל“ שפּיל מער ווי להבדיל אין מתן-תורה. ס'איז דאָך היינט שבועות אויף דער וועלט!“ „וואָס רעדסטו?“ האָט בערל שטיל לאַכנדיק געזאָגט, — „ווען מיר ביידע האָבן אַ צענט-חלק פון זיין מאַטניאַ מיט געלט, וואָלטן מיר ביידע איינגעפאַקט גאַנץ אַמעריקע און צוריקגעפאַרן קיין נתניה אָדער ירושלים, און אים לאָזן זיך דאָ פּרעגלען מיטן נחת זיינעם איבער די שטאַרקע ריזן-יונגען מיט די אייזערנע הענט און פּלינקע שטאַרקע פּיס, די העלדן זיינע מיט די „האום-ראַגנס“. דו ווייסט? מ'האַט דאָך פאַר זיי אויפגעבויט אַ הויז — „דאָס הויז פון באַרימטקייטן“, וואו עס שיינען די צדיקמלעך זיינע ווי אַ בעיב רוט, עליו השנאָבעל און אַנדערע. אַוודאי, שבועות איז שבועות, ביסט גערעכט. אַ? גוטע בלינצעס געווען. ניט אמת?

אַ קלייניקייט?!

אויף דער טעלעוויזיע האָט מען אין די נייעסן איבערגעגעבן פון דעם געקידנעפטן קינד אין לאַנגראַילאַנד, ווי דער קידנעפער פּאָדערט מען זאָל אים אַוועקלייגן אין אַ באַשטימטן פּלאַץ, פינף טויזנט דאָלאַר. די פּאָליציי מיט די גרעסטע דעטעקטיווס פון דער פּעדעראַלע רעגירונג. די באַרימטע „עף בי איי“ אַרבעטן פיבעריש דעם קידנעפער צו כאַפּן. מ'האַט אַבער מורא אַז ווער ווייסט צי דאָס קינד לעבט נאָך.

בערל האָט זיך אַנגערופן, אַז ווען ער וואָלט געווען דער טאַטע פונעם קינד און וואָלט דערהאַלטן אַזאַ צעטל צו געבן דאָס געלט וואָלט ער גלייך, אַנשטאַט צו מעלדן דער פּאָליציי, אַוועקגעלייגט דאָס אויסקויף-געלט אויפן פּלאַץ וואו מען הייסט אים און שטילערהייט אַן רעש און געפילדער, וואָלט ער צוריקגעקראָגן דאָס קינד. אַצינד האָט ער מורא אַז זיי וועלן שוין דאָס קינד נעבעך, קיין לעבעדיקס נישט צוריקקריגן. מעק האָלט אַז בערל איז גערעכט: — „אַ כּפּרה דאָס געלט! יאָ, געלט האָט שלמה המלך געזאָגט, איז גאַרנישט, דער עיקר איז דער מענטש. דאָ, איז אַגב, נישט די „אַלד-קאַנטרי“ ווי אַ שטייגער מונקאַטש“.

פון וואָנען מעק ווייס וועגן שלמה המלך איז אַ וואונדער. סיידן אויך אין אים האָט דער שבועות יום-טוב עפעס אויפגעוועקט ...

שוירלי מישט זיך אַריין, אַז ווען זי דערהאַלט אַ צעטל מיטן סטראַשן זי, אָדער בערלען, מיט ערמאַרדן איינעם פון זיי, אויב זיי לייגן נישט אַוועק אויף אַ באַשטימטן פּלאַץ פינף אָדער אַפילו צען טויזנט דאָלאַר, וואָלט זי אויך קיין איין מינוט נישט געוואַרט. זי וואָלט אויך גלייך אַוועקגעלייגט דאָס געפאָדערטע געלט און זיך אָפגעווישט דאָס מויל, אַבי צו ראַטעווען דאָס לעבן. מעק, זאָגט זי, איז הונדערט פּראָצענט גערעכט. אַלע האָבן צוגעשטימט אַז שוירלי און מעק ריידן ריכטיק.

רעגינאָ איז געווען די איינציקע וואָס איז געבליבן שטיל — אַ וואַרט ניט אַרויסגעזאָגט. זי איז געזעסן אַ פאַרטראַכטע ווי אין אַ הינער-פלעט. מעק האָט זיי, נאָכן צעזעגענען זיך, צוגעפירט מיט זיין אויטאָמאָביל צום נאָענסטן סאָבוויי וואָס וועט זיי ברענגען קיין בראַנקס. אויפן וועג צום סאָבוועי האָט מעק געפרעגט חיימלען ווי ער מאַכט עפעס אויס מיט זיין דימענטן-שלייפּעריי.

„נישקשה!“ האָט חיימל אים געענטפערט, „אַ דאַנק גאָט דערפאַר, נישט צו פאַרזינדיקן, אַבי געזונד, מ'קומט אַדורך, רייך ווערן קאָן מען נישט פון דעם.“

רעגינאָ האָט פאַרביסן אירע שמאַל-קליינע ליפּן. דאָס בלוט האָט איר אַ שלאַג געטאַן אין פנים אַריין, ווי מען וואָלט זי אָפגעגאַסן מיט זודיק וואַסער. ביידע האָבן זיך געזעגנט מיט מעקן און סווען. און געדאַנקט פאַרן צופירן זיי. מעק האָט שטאַרק געדריקט רעגינאָס האַנט. געזאָגט צו איר: — „נישט געזאָרגט! אין אַמעריקע האָט יעדער איינער אַ שאַנס צו מאַכן געלט. שפאַרט נאָר אַפ די ערשטע טויזנט דאָלאַר. לייגט אין באַנק אַריין יעדע וואָך אויף אַ באַזונדער באַנק-ביכל עטלעכע דאָלער, וואָס מער איז בעסער, אויב איר ווילט ווערן לייטישע מענטשן, מען מוז נאָר שפאַרן און לייגן געלט אין די בענק אַז אייערע בענק-ביכלעך זאָלן האַלטן אין איין וואַקסן. ס'איז גאָר זייער איינפאַך!“

דערנאָך האָט מעק צוגעגעבן: — „איר הערט, צי ניט? דער אַלטער ערשטער ראַקעפעלער איז אויך נישט געבוירן געוואָרן קיין מיליאָנער. ער האָט, איר הערט, געאַרבעט אין אַ גראַסערי-סטאָר פאַר „אַ באַק און אַ העף“ אַ וואָך (אַנדערט האַלבן דאָלער) אַ וואָך. אָבער וואָס? ער האָט געהאַט עטלעכע באַנק-ביכלעך. און איך, ווען איך בין געקומען אויף אַ קוילן-שיף קיין אַמעריקע, האָב איך געהאַט אין קעשענע, ביים אַרונטערגיין פון דער

שיף, דרייצן סענט, דעם שלים-מזלדיקן נומער 13. אָבער נאָכן אַרבעטן שווער און ביטער עטלעכע וואָכן אין אַ לעדער-גאַרבעריי, האָב איך גלייך געהאַט אַ באַנק-ביכל. נאָר נישט געזאָרגט! אַמעריקע איז די בעסטע קאָנ-טרי אין דער וועלט. דער עיקר איז — אַ באַנק-ביכל“.

אַ גוטע נאַכט, גוד נאַיט!“ — האָבן זיי און סוזאַן צוזאַמען זיך נאַכ-געשריען, — „מיר וועלן אייך איינלאָדן אַמאַל צו אונדו נאָכן זומער, ווען מיר וועלן צוריקקומען פון אונדזער זומער-היים אין קאָנעטיקוט“.

ביידע, היימל און רעגיאַ, זיינען אַרונטערגעגאַנגען מיט די שטיגן צום סאַבוועי. רעגיאַ האָט געטראַכט פון מעקסעס אַקאַרשטיקע רייד צו זיי, זי האָט נישט געפילט קיין פאַראיבל אויף אים פאַר זיינע חכמות. כאַטש ס'האַט געקלונגען אין אירע אויערן, ווי ער וואָלט חזק פון זיי. אָבער, שוין קע-נענדיק אים אַביסל, זיין אַרט באַנעם, האָט זי אַלץ פון אים אויפגענומען גוט. ער רעדט דאָך פשוט, האָט זי געטראַכט, און ער באַנעמט זיך מיט איינפאַ-כער אַפנהאַריציקייט, דערצו איז ער דאָך דער אַמעריקאַנישער סוקסעס-מענטש, וואָס ווערט דאָ דורך דעם אַן עקספערט אין אַלץ, אַפילו וועגן ראַבייס און רבנים, און וועגן וואָס נישט? אַלע הערן זיך צו צו אים; „געלט רעדט“ — „מאַני טאַקס“ — איבער אַלץ און איבער אַלעמען! און מעק ווייסט וואָס ער רעדט.

ס'איז שוין געווען שפעט נאָך האַלבער נאַכט. די שטיינערנע גרוי-אומ-ריינע סאַבוויי-פלאַטפאָרם איז געווען באַדעקט מיט אַ סך צעריסענע און גאַנצע צייטונגען. זיי זיינען ווי געשפרונגען און געפלויען ביים דורכלויפנדן עקספרעס, אויף די מיטלסטע רעלסן, צווישן די שוואַרץ-אייזערנע, הויכע שטאַנגען. אין דער טונקלער מרה-שחורהדיקער סאַבוויי באַלייכטונג, האָבן די מאַטע, ווייס-קאַפלענע ווענט מיט צעריסענע לעכער אין די זייטיקע פינצ-טערע עפענונגען, צווישן די ביידע פלאַטפאָרמעס, אויסגעזען ווי אויסגע-קאַלעכטע גריבער. עטלעכע נעגער זיינן געזעסן אויף דער לאַנגער, טונ-קעלער באַנק, די באַוועגלעכע ווייסלעך פון זייערע אויגן, די צעעפנטע, און די הויך-ווייסע ציין האָבן פון זייערע שוואַרצע פנימער אַריינגעשיינט אינעם גרויען אומהיימלעכן חלל אַריין.

אַ יונג פאַרל, ער אַ הויכער מיט אַ רויטער וועסט, זי אַ קליינטשיקע, דאַרע מיט געפאַסטע בלויע הויזן, האַלטן זיך ביי די הענט ווי קינדער ביי אַ טאַנצנדיקן שפיל. אַזוי וואַרטנדיק אויפן אַנקומענדיקן סאַבוויי, טאַנצן זיי אויס אַ רומבאַ, אַ זאַמבאַ, און אַ טשאַ-טשאַ.

אַן אַלטער מאַן מיט צעפלאַשעטע גרויע האָר, טיילט פאַנאָדער פאַמ-

פלעטישע בלעטלעך און שרייט מיסיאָנעריש מיט אַ פרומער שטימע: —
קערט זיך אום צו יעהאָוואַ דעם געטלעכן דערלייזער.

די זיצנדיקע נעגער נעמען די בלעטלעך און זיי זוכן מיט זייערע
אַרויסשטאַרנדיקע גרויסע אויגן, דעם באַרוועסן „דזשיזוס“ צווישן די
מיטלסטע טונקלע רעלסן, וואָס האָט אַקאַרשט פאַרבייגעשוועבט פאַר זייערע
אויגן איבער דעם האַלב־רונדיקן דאַך פון דער סאַבוויי־באַן, אַ שוועב
געטאַן און נישט; אַ פאַרטאַריקאַניש פאַרל מיט טונקלע, קיילעכדיקע גע-
זיכטער און פלאַמיקע שוואַרצע אויגן, האָבן זיך ביי איינעם פון די אייזערנע
סלופעס שטאַרק געדריקט איינע צום צווייטן אין תאַווהדיקן פאַרגיין. רע-
גינאַ מיט חיימלען האָבן זיך דערפילט ווי אַריינגעפאַלענע אין אַ מאַדנער,
אויסגעמישטער, פרעמדער וועלט.

די סאַבוויי־באַן האָט זיך אַריינגעריסן מיט אירע באַלויכטענע וואַגאַנען
און די טירן האָבן זיך מיט שנעלער מעכאַנישקייט אַריינגערוקט אין די
ווענט. די באַן האָט אַלעמען פון דער פלאַטפאַרמע ווי אַריינגעשלונגען אין
זיך. רעגינאַ האָט זיך געפילט זייער מיד.

זיי האָבן נאָך עטלעכע סטאַנציעס געביטן דעם לאַקאַל־סאַבוויי אויף אַן
עקספרעס. אינעווייניק אין אַלע וואַגאַנען איז געווען געפאַקט מיט מענטשן
ווי בייטאַג, זיינען זיי ביידע געשטאַנען מיט אויסגעצויגענע הענט, האַלטנדיק
זיך ביי די לעדערנע האַנט־האַלטערס ביו זיי זיינען אַנגעקומען צום סטעישיאָן
קעגנאיבער זייער היים. ביידע זיינען אַרונטער פון די הויכע טרעפּ ווי
שטומע, אַזוי אויך ביים גיין דאָס שטיקל וועג צו זייער היים. זי, אַ פאַר-
טראַכטע אין זיך; און פאַר אירע אויגן איז געשטאַנען שוירליס רייכע היים
מיט אַלע לוקסוס־קאַמפאַרטן. און דאָ? דאַרף זי אַריין אין אירע דריי אַריי-
מע שטובן. דאַרטן אויף דרויסן — אַזאַ רחבותדיקע שיינע אומגעבונג מיט
בולוואַרן, גרינס און ביימער; דאָ — אַ שמוציקער טראַטואַר מיט בלעכענע
קאַנען און שפרינגנדיקע קעץ. קעגן אירע פענצטער זעט זי נאָר די הויכע,
אייזערנע סלופעס פון דער סאַבוויי, וואָס קלאַפט און רעשט ווי אין אַ גיהנום.
דאָס ערגסטע איז וואָס רעגינאַ זעט אַפילו נישט קיין אויסוועג פון אַן ענ-
דערונג אַמאָל צום בעסערן. די עצה פון מעקן צו שפּאַרן געלט אין באַנק
איז דאָך אַ בייזער געלעכטער, אַ חוזק איבער זייער לאַגע, כאַטש ער האָט
צו דעם אפשר נישט געצילט, גיי שפּאַר, אַז מען קען קוים אויסקומען.

ביים אויסטאַן איר קלייד מיט די שיד, זיצנדיק אַזוי אויפן ראַנד פון
בעט, צעלאַכט זי זיך מיט אַ ביטער געלעכטער און אין האַרצן שרייט זי
צו זיך: — „רעגינאַ, האַלט אין איין לייגן געלט אין באַנק, און וואָס מער

באַנק־ביכלעך, אַלץ בעסער, אַזוי הייסט אונדז מעק, שוירליס אַנקל דער באַנקיר. „ראַקעפעלער האָט אױך אַזױ געטאַן! האָ! האָ! האָ! פון װעלכע געלטער? פון חיים גראפשיינס פאַרדינסטן, װאַס קלעקן קױם אױף אונדזער אַרױמער אױסקומעניש? און אױב מיר, טראַכט זי װײטער, זאַלן שױן זיך ניט קױפן קײן מלבוש נאָר אַרומגײן װי בעטלער, לײגן אין באַנק פּינף דאָלאַר אַ װאָך, דאָרף דאָך דאָס נעמען מתושלחס יאָרן אַפצושפּאַרן אַביסל געלט. מיר זאַלן קאַנען טראַכטן פון דערשלאָגן זיך צו אַ קליין שטעלעכל אַפילו אין אײנעם פון די „עקסטשעינדזשעס“ אין דער צירונגס־גאַס אַדער אין די נאַענסטע גאַסן אַרום. עס זעט אױס אַז בײז מיר װעלן דערלעבן די נחמה װעט אונדז אױסגײן די נשמה“.

זי האָט זיך מיט צעהיצטער בײזקײט צעלאָזט איר טונקל שאַטענעם געדיכטן קאַפּ האָר. אירע גרויסע אױגן האָבן בליציק געפײערט װי די װײס־אַפלען פון די נעגער אײנעם סאַבוויי, ביים דערהערן דעם אַלטן רוף — „צו יעהאַװאַ דעם דערלייזער!“ און אים געזוכט צװײשן די אײזערנע סלופּעס אין דער טונקלקײט פון די מיטלסטע רעלסן, װעמען זוכט זי?...?

זי האָט זיך שנעל אױסגעטאַן, אַרונטערגעװאָרפן פון זיך דאָס קלייד, די שיך און זאַקן, די קורצע ראױז ניילאַנען הױזן, דעם װײסן ברוסטן־האַלטער; רוגזהדיק אַרײנגעשפרונגען אַ נאַקעטע אײנעם בעט אַרײן אַן צו זאַגן אַ גוטע נאַכט צו חײמלעך און האָט זיך צוגעדעקט בײז אײבערן קאַפּ מיט דער לײכטער קאַלדרע.

טו.

בענקשאַפט

אױפּמאַרגן איז זי געבליבן ליגן אין בעט שפּעטער װי אַלע מאָל נאָך דער שלאָפּלאָזער נאַכט. עס זײנען, אין האַלב דרימל, פאַרביי איר דורכ־געגאַנגען אַלע אירע אײבערלעבונגען בײז אַהער אַזױ װי קינאַמאַטאַגראַפישע בילדער אױפן לײזונט.

— אָט זעט זי זיך צוריק אַלס קינד אין איר טאַטע־מאַמעס רײכע הײם מיט דינסטן און באַדינער; מען האַלט אין שטענדיקן אַרומפּאַדן אַרום איר װי אַרום אַ פּרינצעסין, אַפילו דער פּאַטער אירער, דער שטרענגער באַראָן, פאַר װעמען אַלע זײנע אַנגעשטעלטע האָבן געציטערט פאַר זײנעם אַ בליק,

איז געווען אַ שקלאַף צו איר, צו זיין בת־יחידהס קאַפּריזן. שטרענג איז ער געווען צו איר נאָר בנוגע פרומקייט. ער פלעגט צו איר זאָגן באַפעלעריש, מיטן האַרבן וואָרט. — ״וואָס צו גאָט איז צו גאָט און וואָס צו לייט איז צו לייט״. ״אין דרויסן קאָנסטו זיין אַ מאַדיאַרין אָבער אינעם הויז פון אונדזער דורותדיקער גזע זאלסטו נישט אָפּטרעטן אויף קיין האַר פון אונדזערע פֿי־רונגען״. ער האָט אַמאָל מיט חזוקדיקע רייד אָנגעוויזן אויף דער אַמאָליקער סטודענטקע ראַזאַליע, אויך אַ בת־יחידה, אַ טאַכטער פונעם אַמאָליקן רייכן עקספּאָרטירער און שפּעטערדיקער יורד, הער מאַנדעלקאַרן, אַז ״ווען די ראַזאַליע וועט שטאַרבן וועט מען איר נאַכזאָגן דעם איינציקן ש ב ח, אַז זי מיטן טאַטן האָבן געהאַט שוואַך פרנסה, און נישט מער. ער, דער באַראָן ווילאַנהאַוון, האָט געהאַלטן אַ פרומען מונקאַטשער מלמד צו איר. זי אויס־געלערנט ברכה־זאָגן אויף אויסנווייניק און דאָס דאַווענען מיטן עבר־טייטש פון די תפילות פונעם סידור און מחזורים. דאָס ברכה־זאָגן יעדן פרימאַרגן האָט זי געהאַלטן פאַר אַ הייליק געבאַט, אפילו אין אירע געפייניקטע וואַנדער־יאָרן; אַזוי פריער אין רייכן, מיידלשן פּאַנסיאָן אין בודאַפעסט, וואו זי האָט געהאַט דעם שענסטן צימער מיט ספּעציעלע באַדינער פאַר איר; אפילו די שטרענגע לערערין, די דירעקטאָרשע, מאַדמאַזעל סאַפּיאַ נאַזשאַ, מיט איר איינגעפירטע אייזערנע דיסציפלין, האָט פאַר איר זיך געבוקט און געבויגן און זיך נישט געמאַכט זעען ווען רעגינאַ האָט זיך אַרויסגעשאַרט ביי־נאַכט צו לויפן אין די וויין־קעלערן צו טאַנצן מיט די הולטאַיעס, די סטודענטן און דערנאָך תענוגדיק הנאה האָבן פונעם גובר זיין אירע ברע־נענדיקע לידנשאַפטן ביים ראַנגלען זיך מיט זיי אין די ווינקלען פון די טונקעלע וויין־קעלערן. און געראַנגלט האָט זי זיך אויס טיפער ליבשאַפט צום איידעלען אַריסטאָקראַטיש־פרומן טאַטן אירן, וועמעס געשטאַלט סאיז איר שטענדיק געשטאַנען פאַר אירע אויגן, ביזן נאַצישן אומקום, ווען זי איז געצוואונגען געוואָרן זיך אַרומצוואַלגען מיט די דייטשישע ווילד־שיכורע אַפּיצערן. יענע האָבן זי פאַרשלעפט קיין ווין און זי איז געווען זייער קרבן אין די ביינאַכטיקע ווילדע אַרגיעס, ביזן איר טרעפן זיך מיטן עסטרייכישן קאַפּיטאַן, שרעדער, יענער אַלטער איידעלער אינזשעניר וואָס האָט געהאַסט דאָס דייטשישע ווילדע געזינדל נאָך מער ווי זי. יענער האָט זי באַשיצט. ס׳בליצט אויף פאַר איר ווידער און ווידער די געשטאַלט פון איר פּאַטער... ער קוקט שטום און פרעגט: — ״האַסטו כאַטש איינגעהאַלטן מיין ירושה?״...

זי דערמאָנט זיך ווי דער איזשעניר שרעדער פלעגט איר אויסקושן יעדן גליד אירן, מיט אַזויפיל דעליקאַטער צאַרטקייט. ער פלעגט זיך שפילן מיט

איר מיט אזא עסטעטיש עקסטאטישער באוואונדערונג, ווי א קונסט קאנאָ-
סעיר, מיט אַ הערלעך קונסט־ווערק.

זי געדענקט עס נאָך, אזוי ווי היינט, זיינע ווערטער: — „אז די דייטשי-
שע באַרבאַרן ווילן אָפּמעקן דאָס הערלעכע קאַפיטאַל פון דער אייראָפּאי-
שער קולטור; זיי ווילן פאַרניכטן די שענסטע שאַפונגען פונעם מערבדיקן
הומאַניסטישן גייסט, פאַרוואַנדלען אייראָפּע אין אַ היטלער־דזשאַנגל. דערפאַר
מוזן זיי, דאָס ערשטע אויסראַטן די יידן, די טרעגער פון געטלעכקייט און
די העכסטע סאַציאַלע אידעאַלן.“

זי איז צו אים צוגעבונדן געוואָרן מיט אינערלעכער, טיפער באַהעפטונג
ווי אַמאַל צו איר טאַטן. זי האָט זיך אים איבערגעגעבן מיט אַלע אירע יונגע
צעבריוטע שוין סיי־ווי צעלאָזענע ליידנשאַפטן. זיי האָבן געפלאַקערט אין
איר צוזאַמען מיטן פלאַמיקן האַס אירן צו די נאַצישע פייניקער און מערדער
פון איר גאַנצער משפּחה און פון איר שטאַם. זי האָט זיך געטוליעט צו
אים ווי צו אַן איינציק געבליבענעם מענטש אין אַ וואַלד פון פאַרצוקענדיקע
וועלף.

בליצט ווידער אויף אין דער פינצטער די געשטאַלט פון איר פאַטער.
מורמלט זי: — „פאַטער פאַרגיב! זע, איך האָב דאָך עטוואָס געראַטעוועט
פון דיינע געבאַטן!...“

גייען די ביינאַכטיקע רעיונות און זעאונגען ווייטער...
אויך חיימל, איר מאָן, טראַכט זי פלאַטערט איבער איר אין די טיפסטע
עקסטאַזן, אָבער ס'איז פון גאַר אַן אַנדער גאַטונג. „ביי מיר ביסטו“ — האָט
ער איינמאַל צו איר געזאָגט — „אַ הייליקייט ווי להבדיל אַ פאַרפלעקטע,
געשענדעטע ספּר־תורה נאָך אַ פאַגראַם, וואָס איז נאָך הייליקער פון אַ
ריינער ספּר־תורה.“

זי האָט אַרונטערגעוואָרפן פון זיך די קאַלדרע און האָט זיך אויסגע-
צויגן אַקעגן דער אַריינשיינענדיקער זון־ליכט, וואָס האָט זיך אַדורך געריסן
דורך די ווענעציאַנישע פענצטער־פאַרטונקלער. זי האָט אין איר פאַרבענקט-
קייט נאָכן אַלטן קאַפיטאַן, שרעדער, ווי דערפילט אים נעבן זיך. זי האָט
אויסגעשפּרייט אירע הענט אזוי ווי זי וואַלט אים נאָך אַמאַל געוואַלט צו-
דריקן צו זיך, קושן זיין צעקאַרבטן הויכן שטערן און אזוי האָט זי ווידער
איבערגעלעבט זייער צוזאַמען־זיין מיט איר צוקנדיקן קעפער ביזן אַנגסטלעכן
און טראַנסדיקן פאַרגיין... זי האָט זיך צוביסלעך אָפּגעקילט, איז אַרויס
פון בעט אַן אומעטיקע, בייזלעך אויך זיך, אויף חיימלען און אויף אַלעמען.
ביים עפענען די ראַדיאָ, ווי אַלע טאַג ביים אויפשטיין, האָט זי געפילט

א ווידערווילן צו די וואולגארע ווידערהאלונגען פון די סענטימענטאלע, נארישע, פאלשע לידלעך ווי זיי באזינגען און באשפילן די רעקלאַמירנדיקע סיגארעטן, די וואונדער־פילן, די אַפּפּיר־מיטלען און די מציאותדיקע אוי־טאַמאַבילן; די פּראָגראַמען — די שרייענדיקע וואָס ענדיקן זיך קורץ און שאַרף מיט שטענדיק די זעלביקע געדונגענע לאַכער און בראַוואַ־פּאַטשער. זי האָט מיט ביזן עקל פּאַרדרייט די ראַדיאָ, האָט געבלעטערט די מאַדע־זשורנאַלן, געלייענט וועגן די נייע פּאַריזער מאַדער־קליידער און די עצות טובות פון קריסטיאַן דיאַר פון פּאַריז צו די פרויען איבער גאַר דער וועלט, וואָס פּאַראַ קליידער צו טראָגן אין דער פּרי, בייטאַג, און אין די אָונטן. „ניין! זי האָט פּאַרמאַכט מיט רוגזע דעם זשורנאַל. — איך קען זיך דאָס ניט פּאַרגינען!“

זי איז אַריין אין באַד־צימער, האָט זיך געוואָשן איר הייס לייב מיט קאַלט וואַסער און פון איר העל־טונקל הויט האָט אַרויסגעשיינט אַ ראַזע ליכטיקייט ווי אַ רויטלעכע זוניקייט אין שקיעה דורך אַ העל טונקלדיקן וואַלקן. זי האָט באַטראַכט אירע גלידער, די געטאַקטע; האָט געגלעט מיט יונג ווייבלעכן גענוס אירע ברוסטן — די קיילעכדיקע מיט די לענגלעכע רויטע וואַרצלען ווי פּרישע בליענדיקע בלומען־קנאַספּן. סהאָט זי פּאַר־דראָסן וואָס זיי זיינען עטוואָס קלענער געוואָרן ווי זיי זיינען אַמאַל געווען. זי גיסט אויף זיי דאָס קאַלטע וואַסער און מאַסאַזשירט זיי מיט אַ שמעקנדי־קער אויל־פעטקייט, אָט פון די רעקלאַמירטע מיטלען אין די שיינהייט זשורנאַלן. זי וועט זיך אויך באַראַטן מיט דער בלאַנדער מיידל, בעווערלי, וואָס אַרבעט אינעם שיינהייט־פּאַרלאָר, וועלכע האָט אַזאַ שיינעם הויך־רייצנדיקן בוזעם. רעגינאַ האָט אויף אירע אַקסלען אַנגעהאַנגען איר פּרי־מאַרגן ראָק, דער לייכט זיידענעם, האָט אַרויפגעצויגן די ווענעציאַנער פענצטער־פּאַרטונקלער און געעפנט די פענצטער.

דער טאַג האָט זיך געשטעלט אַ הייסער אָן קיין שום ווינטל. די עט־לעכע ביימער פונעם ווייטערן קליינעם סקווער זיינען געשטאַנען באַוועגלאָז ווי מומיעס; די הייסע דעמפּיקייט האָט געמאַכט שווער רעגינאַס גלידער. דער געלער אייז־וואַגן האָט זיך ווי יעדן טאַג אַפּגעשטעלט ביי דער שענק אַקעגנאיבער. פון די נאַסע פעלן פון די טונקל ברוינע פּערד האָט געשלאָגן מיט אַ לייכטער אומבאַוועגלעכער פּאַרע.

נאָכן זאַגן די ברכה האָט זי געגעסן איר אַנבייסן און דערנאָך זיך אַנ־געטאַן דאָס ווייסע, אָן אַרבל, קליידל. מיט דעם נייעם ברוסט־האַלטער הינטערן קליידל, האָט איר בוזעם אויסגעזען העכער, עקספּרעסיווער. זי

האַט זיך עטלעכע מאָל אָנגעקוקט אינעם שפּיגל, זיך נאָך אַמאָל געפּודערט און פּאַררויטלט מיטן פּאַרבן־שטיפט די נאַטירלעכע רויטע ליפּן פּון איר קליין מויל; האָט דעם שטיפט מיטן פּודער אַריינגעלייגט אינעם ווייסן־האַנט־בייטל און איז מיט שנעלע טריט אַרויס פּונעם הויז ווי אַ שוועבנדיקער שמעטערלינג; איז אַרונטער פּון די טרעפּ און — ווי איר טעגלעכע גע־וואוינהייט — איז זי אַרויפגעאַנגען זעען דבורהלען מיטן קינד.

דבורהלע איז שוין געשטאַנען ביים טיר מיטן קינד אויפן האַנט, אַרויס־צוגיין עפעס איינקויפּן. זי האָט אויך געטראָגן דאָס צוזאַמענגעלייגטע קינדער־וועגעלע וואו נאָכן איינקויפּן וועט זי אַריבער צום סקווער — דער סקווער מיט די פּאַר ביימער און מיט די עטלעכע בענק.

רעגינאַ האָט אַרויסגעכאַפט דאָס קינד פּון דבורהלעס הענט; האָט אַרונטערגעצויגן אירע לאַנגע הענטשקעס; האָט דאָס קינד געדריקט צו איר האַרץ, האָט עס געוואָלט אויסקושן, אָבער דבורהלע האָט איר דערמאַנט נישט צו פּאַרשמירן מיטן רוזש דעם קינדס פּנימל. רעגינאַ האָט איר גע־האַלפּן אַרונטערטראָגן דאָס וועגעלע מיטן בלויזען האַנט־זאַק אין וועלכן דבורהלע האַלט די קינדערשע מכשירים.

פיל מאָל פּלעגט רעגינאַ אַזוי מיטגיין מיט איר און ביידע זיינען גע־זעסן לעבן קינד אינעם סקווער און האָבן גערעדט פּון אַלערליי זאַכן. אַמאָל פּלעגט רעגינאַ מיטנעמען מיט זיך אַ בוך אין אונגאַריש אָדער דייטש צום לייענען. זי פּלעגט לאַנג זיצן מיט דבורהלען, אָבער יענעם טאַג האָט זי זיך — אונטן, אויפן טראַטואַר, — געזעגנט מיט דבורהלען, איר געזאָגט אַז זי גייט אויף דער פינפטער עוועניו שפּאַצירן, צו באַפּרידיקן איר ווייבערישן נייגער ביים זעען די נייע זומער־מאָדעס, און אפשר וועט זי נאָך האָבן צייט אַריינצוגיין אין צענטראַל־פּאַרק, באַטראַכטן און באַוואונדערן די פּאַרשיידענע בלומען וואָס בליען אין מיטן יוני אין זייער פּולער רייפקייט.

טז.

אין צענטראַל פּאַרק

רעגינאַ איז שנעל פּאַרטיק געוואָרן מיטן קוקן אין די שווי־פענצטער. עפעס האָט איר פּאַרפּאַלגט און צערודערט אַ געהיים־טראַכטנדיקער פּלאַן ווי צו קריגן געלט, וואָס שנעלער. נישט ווי אַנקל מעקיס עצה פּון שפּאַרן קישקע־געלט, ביז זי וועט פּאַרוואַנעט ווערן אין דעם פּריען האַרבסטיקן עלטער ווערן. אַ פּרוי איז נישט ווי אַ מאַן, רעדט זי צו זיך, אַ מאַן איז

געבענטשט מיט מענלעכן רייך, וואָס האָט ווי די נאַטור עטלעכע צייטן פון יאָר מיט שיינקייט אין יעדער צייט. אַזוי אין איראַפּע און נאָך מער אין אַמעריקע. ניין, אַ פרוי איז ניט קיין מאַן. אַ פרוי האָט נאָר צוויי רייך-פּעריאָדן, פּרילינג — ביז די דרייסיקער, און זומער — ביז די שפּעטע פּערציקער. זייער אַ קליינע צאָל קענען נאָך דורך קינסטלעכע מיטלען, אָדער מיט נאַטור געבענטשטע קערפּערס, דערשלעפּן דעם זומערדיקן רייך ביז צו די פּופּציקער יאָרן. אָבער שפּעטער מעגן זיי זיצן אין די שיינהייטס-וואַרשטאַטן שעהן לאַנג מיט די הויכע עלעקטרישע קרוינען אויף זייערע קעפּ, ווי פּאַיאָצן; מעגן זיי פאַרבן זייערע האָר אין אַלע קאָלירן און מאַסאַז-שירן זייערע האַלדז-קאַרבן ווי איינגעפּאַלענע רייפּן — וועט עס זיי אַלק העלפּן ווי אַ טויטן באַנקעס. ניין, טראַכט זי, דעם אַנקל מעקס עצה פון האָבן געדולד און שפּאַרן איז ניט פאַר מיר, סאיז לעכערלעך.

ניין! ... יאָ! ... זי מוז געפּינען אַ שנעלן מיטל אַרויסצוקריכן פון איר אַרעמער שטאַנד. ווי אַזוי? נאָר דער פּלאַן ליגט נאָך ביי איר אין אַ געהיימנספּולער קעסטעלע פון מאַרד...

זי איז אַריין אין פאַרק, דער פאַרק האָט תּמיד אויף איר אַ כּישופּדיקע ווירקונג. דער פאַרק פאַרשלאַגט אירע געדאַנקען מיט אַזאַ רואיקייט. רעגיאַנאַ אין צענטראַל-פאַרק איז ווי אַ קאַפּיטל פאַר זיך אַליין.

ביי אירע שפּאַצירן אינעם פאַרק פּלעגט זי אַנטציקט ווערן פון אַלק וואָס אירע אויגן האָבן געזען. אַזוי ווי זי וואַלט אַריינגעקומען אין אַ פּאַנ-טאַסטישער וועלט. שוין ביים אַריינגאַנג פון דער פּינפטער עוועניו, אין דער אַיך און זיבעציקסטער גאַס, האָט זי זיך געפּרייט ווי אַ קליין קינד. זי האָט גאָר פאַרגעסן אָן די שיינע שווי-פּענצטער מיטן האַנדל-האַרמידער און האָט געגאַפּט אויף די קליינע וועווערקעס מיט די לאַנגע, בויגיקע עקעלעך, די האַריקע, אין פאַרשיידענע קאָלירן, וואָס נעסטן אין די ביימער, קריכן אַרונטער, שפּילן זיך צוזאַמען מיט די פאַרשיידענע טויבן, און יעדער פון זיי געפּינט עפּעס. אַז מען זוכט געפּינט מען... די טויבן — בלויע און פּאַפּעליאַטע, שאַקלען מיט זייערע שטאַלצע קעפלעך און זיי טאַנצן שטאַרק צעפּרידענע מיט זייערע רויטלעך-דינע פּיסלעך — פון יעדער געפּונענער זשערנע. אַרום זיי טאַנצן אויך די וועווערקעס דעם טאַנץ פון לעבן, זיי הייבן מיט די פּאָדערשטע פּיסלעך די געפּונענע ביסנס צו זייערע קליינע מיילער, קייען ווי די מאַלפּעלעך, סגלאַנצן ביי זיי די אייגעלעך. זיי שרעקן זיך גאַרנישט פאַר די מענטשן און די קינדער אַרום. זיי קוקן אויף די וואָס ברענגען זיי ניסלעך און שטיקלעך „פּאַפּקאַרן“, ווי אויף נאַענטע פּריינט.

אפשר גאַר זיינען די מענטשן אין זייערע אויגן אַזוינע גרויסע ברידערלעכע וועווערקעס?

זי האָט אויך באַוואונדערט די גרויסע, שוואַרצעלעכע גראַניט־שטיינער, וואָס שטאַרטשן אַרויס פון דעם נידעריקן געשוירענעם גרינעם גראַז ווי פאַר־שטיינערטע חיות. דערהויפּט האָט זי ליב צו קוקן אויף דעם בערגלידיקן גרויען שטיין, צווישן די צוויי זילבערנע טייכלעך ווען די זון פאַרגייט אין רוטלעכער פלאַמיקייט און באַלויכט די הייזער און טורעמס אין צענטראַל־פאַרק וועסט. דער שטיין אַקעגן ווי ער וואַלט זיין געפאַסט מיט די שענסטע מאַרקאַזעטן־שטיינער, וואָס מען געפינט אין די קוילן־שאַכטן. זיין בלישטשן מיניעט זיך אַקעגן דעם פאַנטאַזן, גאַכן צווייטן טייכל, מיט די שפּריצנדיקע רעגן־טראַפּנס אין אַזאַ צירקל, וואָס זעט אויס ווי אַן אַפּענער פאַראַסאַל. די טראַפּנס שימערן קעגן דער רוט פאַרגיינדיקער זון ווי ווייס־בלויע בריי־ליאַנטן. און זע! אַ שטייענדיקער מלאַך באַשיצט מיט זיינע פליגל די קינד־דישע מלאַכמילעך אַרום אים!... רעגינאַ האָט אויך ליב צוצוגיין צום קליינעם שעקספּיר־בלומען גאַרטן, וואו מען גייט אַרונטער פון אַ משופּעדיק בערגל אויף אַ שמאַלער טעזשקע. צו לינקס הויערט אַ הויכער ווייס־גרוי־לעכער שטיין פון ריזיקן גרויס, מיט גלייכע סימעטרישע ליניעס. ווי אַ קינסטלער־בוימייסטער וואַלט זיי אַזוי גראַדלינג פאַרמירט. פאַרנעמט זי זיך ווידער צו רעכטס, שטייגט אַרויף אַ בערגל פול מיט גרינע גראַזן, קוסטן און אַ סך ינגע ביימעלעך צווישן הויכע טענענביימער. צו לינקס זיינען אויך צעוואַרפן נידעריקע שטיינער אַרום דעם פּיר־עיקן וואַסער־באַסיין מיט אַ הילצערן געבויגן בריקל אין מיטן, דאָס שטענדיקע פליסינדיקע וואַסער פאַלט אַרונטער ווי אַ שטילער וואַסער־פאַל אין אַ שמאַל ריטשקעלע.

אַרום די שטיינער חנדלען זיך פאַרשיידענע בלומען; רויזן — רויטע, ווייסע און גאַלדיק־געלע באַצירן דעם אַרום ווי פראַגזן פון אַ געהאַפּטן, אַריענטאַלישן טישטעך, דורכגעוואַרפן מיט אַלערליי קאַלירטע פעלד־בלימ־לעך. צופּוסנס, אַרונטער, שטייען ווי וועכטער אַרום דעם באַסיין, די הויך שטאַנגיקע בלויע, האַלב־ווייסע, האַלב פּורפורנע פּיענעס־בלומען מיט גרויס פאַרקיילעכדיקע קעפּ ווי יונג־נעגערישע געקרייזלטע מיידל־קעפּ.

רעגינאַ האָט ליב צו טרעפן דאָרטן די נאַקעטע נעגער־קינדער, וואָס בעטן מזאַל זיי וואַרפן פעניס, אַדער ניקלס אינם באַסיין אַריין; און זיי שפּרינגען אַריין, טויכן די מטבעות אַרויס פון דעם לויטערן וואַסער.

ביים אַרונטערגיין אויפן שמאַלן שטעג וואָס פּירט צום מוזעאָום, דרייען זיך אַרום ווייסע טויבן ווי שניי, פון די גאַר הויכע, געדיכטע קוסטן קריכט

ארויס א וועווערקע, גאר פון אן אנדער קאליר, ניט ווי געוויינלעכע — א העלע, גרויס, און מיט א געל קעפל. און דאס וועווערקעלע שפרינגט צו איר, הייבט אויף די צוויי פאָדערשטע פיסעלעך ווי א טרענירט הינטל, מיט א געבעט: — עסן! רעגינאָ האָט שוין מיט זיך תמיד אַביסל שפּאַנישע, אָדער האָזן-ניסלעך און זיי, די וועווערקעס נעמען דאָס שנעל, אַביסל שרע-קעוודיק, פון איר האַנט אַרויס. באלד באַווייזן זיך נאָך עטלעכע פונעם זעל-ביקן מין און קאַליר און זיי רינגלען זי אַרום ווי היימישע, אַלטע באַקאַנטע, עס קומען אויך צו נענטער, אויף זייערע טאַנצנדיקע דינע פיסלעך עטלעכע ווייסע טויבן. זיי לעבן אין פרידן מיט די וועווערקעס, רייסן נישט איינער ביים אנדערן דעם ביסן און געניסן די ניסלעך מיט רואיקער צופרידנקייט — אַ מין חברשאַפט פון בעטלער...

טייל מאַל האָט רעגינאָ גרויס עגמת-נפש ווען זי גייט דאָרטן אַדורך אַן ניסלעך און די ערשטע געל-קעפיקע וועווערקע קומט איר אַקעגן מיט די אויפגעהייבענע פיסלעך און מוז נעבעך אַוועקגיין מיט גאַרנישט. דאַמאַלט פילט זי זיך אַ פאַרשעמטע פאַר דער וועווערקע, וואָס האָט אַזוי איידל אַבער בחינמדיק ביי איר עפעס געבעטן. ביים אַהיימקומען דערציילט זי דאָס חיימלעך, אויך דבורהלען מיט מנשהן, זיי פילן מיט מיט איר רחמנות צו אַלע באַשעפענישן און באַשליסן צווישן זיך אַז זונטיק, אם ירצה השם, פאַרט מען אינעם פאַרק און מוועט מיטנעמען גענוג ניסלעך מיט קיכלעך צו פאַרגיטיקן די עוולה אַקעגן דעם געל-קעפיקן פאַרשעמטן וועווערקעלע נעבעך.

ווען רעגינאָ רעדט מיט זיי וועגן איר פאַרליבטקייט אין צענטראַל-פאַרק, שיינען אויף אירע גרויסע, ברוינע אויגן ווי זי וואָלט געפונען דאָס גרעסטע פאַרמעגן. זי זאָגט דאַמאַלט צו זיי: — „איך האָב שוין געזען אין די גרויסע שטעט פון אייראָפּע, די שענסטע, באַרימסטע שטאַט-גערטנער, אַבער יענע גערטנער און פאַרקן זיינען געשאַפן און קולטיווירט געוואָרן פון מענטשן, פון גערטנער-קינסטלער און פון טרוימערישע אַרכיטעקטן מיט פּאַעטישע פּאַנטאַזיעס.

אַבער סענטראַל-פאַרק איז די שאַפונג פון גאַט אַליין, שעפּערישע מענטשן האָבן עפעס צוגעגעבן, ווי אַ שטייגער די בריקלעך, פּאַנטאַנען, קולטיווירטע גערטנער עטלעכע: די געפלאַסטערטע און זייטיקע שפּאַציר-וועגן, און אויך אַנדערע באַפּונגען, ווי די פאַרשיידענע סקולפּטורן צווישן זיי; די בראַנדז-געשטאַלטונג פון די ברידער גרימס קינדער-מעשהלעך און דער קעגנאיבערדיקער סקאַנדינאַויער מעשה-דערציילער אַנדערסאָן מיט

דער אָפגעבליאַקירטער רויט בראַנזענער נאַז... אָבער צענטראַל פאַרק אַליין מיט זיין גאַנצער הערלעכער ראַמאַנטישקייט און ראַמאַנטישע קאַפּ-ריזן — דאָס איז באַשאַפן געוואָרן פון גאַט אַליין!
אפילו די הויכע ריזיקע הייזער אַרום, פון ביידע זייטן פון מזרח און פון מערב, זעען אויס ווי אַרנאַמענטאַלע באַפּוצונגען צום פאַרק. זיי גיבן אויך צו חן און צויבער.

רעגינאַ, באַמערקט ביים אַרויסגיין פון פאַרק אויף דער איין-און-אַכ-ציקסטער גאַס, אַז אַט די געביידע וואָס שטייט דאָרט מיט אירע הונדערטער פענצטער זעט אויס פון דער נאַענט ווי אַ מיליטערישע קאַזאַרמע. אָבער אין דער אָפּשפיגלונגס-דיסטאַנץ אין פאַרק, וואו אַלץ צויבערט מיט טרוימערישן כישוף, זעט די געביידע אויס מיט אירע רעקטענגולאַרע קופאַלן ווי אַן אור-אַלטער אַריענטאַלישער שלאָס, פול מיט מיסטישן צויבער; אַדער גאַר ווי אַ בודיסטישער אַלטער טעמפל אין באַמבעי אַדער, דערמאַנט אַן אי-מאַזש פון די הימעלייען-בערג.

זי באַווירקט ניט זעלטן חיימלעך צו גיין מיט איר צו די קאַנצערטן אינעם לואיסאַן-סטאַדיום און ביידע געניסן פון דער מוזיק וואָס קלינגט דאָ אָפּ אין פאַרק מיט אַ באַזונדערן אַראַמאַט. זי פילט אַדורך די דינסטע, לויטערע אַקאַרדן, וואָס דער פיינסטער און שענסטער זאַל מיט דער פיינסטער אַקוסטיק קאָן מער ניט אַרויסגעבן. רעגינאַ מורמלט שטילער הייט צו חיימלעך נאָך יעדן געשפילטן נומער; „דאָ אין דעם הערלעכן אַרום, אונטער דעם פרייען הימל, ווערן די טענער אין פערפעקטן ריטם פון יעדן אינסטרומענט אַזאַ קאַסמיש-געטלעכע האַרמאָניע.“ אין אַזאַ מאַמענט באַקומט זי חיימל זייער ליב. ווי באַלד זי, זיין רעגינאַ, מיט איר אייביק-וואַכנדיקער פרויענ-לעכקייט צעזינגט זיך און צעטרוימט זיך מכה דער געטלעכער האַרמאָניע, איז עס אים צום האַרצן. ער דערמאַנט זיך אַז די עקסטאַטישע נאַטור-שורות פון „ברכי נפשי“! און סווערט אים גוט. עס דוכט זיך אים, אַז זי טאַקע, די געטלעכע נאַטור, וועט העלפן, איינצוהאַלטן דאָס גלייכגעוויכט אין זיין פיל-נשמהדיקער רעגינאַ...

ווען די היצן שטאַרקן זיך מיט זייער פייכטקייט און דושנעקייט און מען קען קוים דעם אַטעם אָפּכאַפּן, באַפאַלט זי אַ שווערע אומעטיקייט אַ בענקשאַפט נאָך איר קינדערשער היים מיט די אַמאַליקע רחבותדיקע גערט-נער און מיט די וועלדער און די טייכן אַרום. זי ווייסט, אַז די געבענטשטע פון גאַט, אַמעריקע, איז רייכער אויך מיט אַט די דאָזיקע נאַטור שיינקייטן. אָבער זי, אין איר מצב, קאָן זיך נישט פאַרגינען צו רייזן און געניסן דעם

פארגעניגן, ווייל גראַד אין די זומער חדשים האָט חיימל ווייניקער אַרבעט און איר חיימלס פאַרדינסטן זיינען אין יענער צייט זייער מאַגערע.

זיי זיינען איינמאַל געפאַרן קיין קוני-איילאַנד אין אַ הייסן זונטיק, זיך צו באַדן אינעם ים. נו, וועט זי שוין זיך פאַרזאָגן אַ צענטן נאָך אַמאַל מער נישט אַהין צו פאַרן. דאָס שטיקעניש אין סאָבוויי, דער גהינומדיקער טומל פונעם פעבלדיקן המון-עם, און די ווילדע פאַרשפילערייען האָט זי שאַקירט ביז גאַר. די לופ-דע-לופ מיט די אימפּראַוויזירטע עראַפּלאַנען און פאַראַשווטן; דאָס שיפלען זיך אין די מכלומרשטע פאַרבאַרגענע-היילן, מיט די אומגעלומפערטע עלעקטרישע שטאַנגען און מיטן בריאַזגען פון אַלע זייטן; מיט דער ווילדער שפּיל פון די צוזאַמענגעשטויסענע, אימיטירטע אויטאָמאָבילן, מיט דעם געמיש פון די וואולגאַרע געלעכטערס אַרום די שפּילערייען — דאָס אַלץ האָט רעגינאַן זייער אויפּערענט. דערצו האָט דאָס אַלץ איבערגעשראַקן דאָס קינד, וואָס האָט געהאַלטן אין איין וויינען. רעגינאַ האָט זיך פאַרשוואַרן — „דאָס איז דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאַל פון אינדזער קומען אַהער. סאיז נאָר אַ גרויס רחמנות אויף דעם הערלעכן ים-ברעג, וואָס ווערט אַזוי נאַריש פאַרשוועכט און פאַרביזנעוועט. און דער ווילדער טונעל הייסט נאָך ביי זיי „דער ליבעס-טונעל!“

ביים אַהיימפאַרן האָט זי נאָך געטראַכט, אַז אפשר איז זי נישט גע-רעכט, ווייל נאָך אַלעמען גיט דאָס דאָך עפעס פאַר מיליאָנען מענטשן. אפשר דאַרף מען אויך טראַכטן וועגן די יעניקע וואָס דאַרפן ניט קיין בע-סערס... אַבער דאָך איז רעגינאַ אַהין מער ניט געפאַרן. זומער-צייט איז זי בעסער געזעסן אין דער היים. זי האָט געלייענט ביכער פון ווייטע רייזעס איבער ימים און לענדער, געחלומט פון די קאַרפאַטן-בערג און פון די שווייצאַרישע אַלפן; אַבער גאַר די נאָענטע קעסטקילס און אַדיראַנ-דעק-בערג וואו שוירלי איז אַוועקגעפאַרן פאַרן גאַנצן זומער און בערל פאַרט אַהין צו איר אין יעדן סוף-וואָך.

יז.

אויף ימים נוראים אין וויליאמסבורג

דער זומער איז פאַרביי. עס זיינען אָנגעקומען די טעג פון חודש אלול. אויף ראש־השנה זיינען זיי פאַרבעטן געוואָרן קיין וויליאַמסבורג, צו מרדכי, מנשהס אַ קוזין, אַ זייגער מאַכער, אויך פון דער שארית הפליטה. מרדכי איז אַ זיידענער יונגערמאַנטשיק, אַ בן־תורה און אַ פאַרברענטער סאַטמאַרער חסיד. ער איז געקומען צו זיי אַ וואָך פאַר יום־טוב און נישט אָפּגעטראָטן ביז זיי האָבן אים צוגעזאָגט צו קומען אויף יום־טוב, וואו ער וועט זיי אָפּגעבן צוויי באַזונדערע חדרים. ער האָט געזאָגט: — „איך מיט מיין פרוי האָבן שוין אַלץ צוגעגרייט פאַר אייך. מיר וועלן אַלע דאַוונען ביים רבין אין בית המדרש, און איך קאַויר אייך פאַר אַזאַ עונג יום־טוב, וואָס איר וועט דאָס קיינמאַל נישט פאַרגעסן“.

אויף רעגינאַן און דבורהלען וואָס האָבן אים געזען דאָס ערשטע מאָל, האָט מרדכי געמאַכט אַ זייער גוטן אינדרוק מיט זיין לויטער, איידל פנים און מיט די ליב מחיהדיקע אויגן. ביים אָנקומען אַהין, אין וויליאַמסבורג, ערב ראש־השנה, האָט עס דאָרטן אין יענער געגנט געווימלט מיט באַבערדיקע און פּאָותדיקע יידן, מיט בעקעשעס און שטריימלעך ווי אין מונקאַטש. פון אַלע שטובן האָט געשמעקט מיט היימישע יום־טובדיקייט; פון אַלע פּנימער, פון די זקנים און זקנות ביז די יינגסטע קינדער האָט געשיינט מיטן געמישט פון יום־טובדיקער פּריידיקייט און מיט יראהדיקן ציטער פון גרייטן זיך צום יום הדין!

מרדכי מיטן ווייב, רבקהלע, האָבן זיי אויפגענומען מיט גרויס התקרבות. זיי האָבן נישט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר זיי — „אַזעלכע טייערע געסט“! האָט מרדכיס ווייב געהאַלטן אין איין איבערחזרן. זי האָט געהאַלטן אין איין טראָגן צום טיש פאַרשיידענע געבעקסן אייגן־געבאַקענע, פאַרשיידענע אויבסטן, אַ סך זיסע זאַכן וואָס זי די בעל הביתטע האָט וועגן דעם זיי דערמאַנט: — „סאיז אַ מצווה צו עסן זיסע זאַכן אום צו האָבן אַ גוט און זיס יאָר, „טאַטעניו זיסער“...“

זי האָט דערלאָנגט טיי צום טיש און מען האָט געשמעסט ביים גע־דעקטן טיש פון דער היים דער אַמאָליקער און פון דאָ, וואָס — „דאַנקען גאַט דערפאַר, מיר האָבן זיך נישט וואָס צו באַקלאָגן“, האָט געזאָגט רבקהלע — „מיר פילן זיך דאָ ווי אין דער היים, אַ דאַנק זיין ליבן נאַמען“. זי פאַר־ענדיקט אירע רייד מיט אַ טיפן זיפּץ, ביים דערמאַנען דעם אומקום דורך

די נאַציס ימח־שמן! „פון אונדזערע נאַענסטע און טייערסטע“. אַלע ביים טיש, קייענדיק געשמאַק די גוטע זיסע זאַכן האָבן מיטגעזיפצט. מרדכי האָט זיי געבעטן אויסצוטאָן די רעקלעך, ווייל סאיז געווען נאָך גאַנץ וואַרעם אין דרויסן, כאָטש טייל בלעטער פון די ביימער האָבן שוין אָנגעהויבן צו פאַלן. דער „אינדיאַנישער זומער“ האָט זיך שוין אָנגעזען אויף די עטלעכע ביימער אין גאַס, מיטן אויפשיינען אין אַ געמיש פון שיינע קאַלירן — אַרענדזש, גרין, רויט קופער... דער הימל אין זיין העל בלוי־איקייט און לויטערקייט, מיטן לייכטן ווינטל האָט צוגעגעבן אַ רחבותדיקע רואיקייט ביי זייער אַרויסגיין אויף דער פּאָדערשטע וועראַנדע.

סאיז געווען נאָך גענוג צייט צו גיין מנחה־דאַווענען. די זון האָט זיך שוין גענייגט צום מעריב און זי האָט דורכגעשיינט דורך די אַקעגנאָבערי־קע אַלטע, רויט־ציגלענע הייזער. אַלע האָבן זיך שנעל דערנענטערט ווי מען וואַלט זיך שוין קאַנען פון יאָרן, מיט זייער צוגעלאָזנקייט. זיי האָבן אויך גערעדט וועגן זייער מצב הפרנסה.

מנשה, מיט זיין שטענדיקן בטחונדיקער כאַראַקטער, האָט מיט האַפּער־דיקייט דערציילט פון זיין אַרבעט, די בשותפותדיקע, מיט חימלען און די געמיינזאַמע אַרבעט מיט אַנדערע אין דער בריליאַנטן־שלייפּעריי. „גאַט זיי דאַנק דערפאַר, מען האָט פרנסה בכבוד, אין די שטילע זומער־חדשים, אין די גרויסע היצן מאַכט מען ווייניקער. אָבער מען קומט דורך אָן דחקות.“ מנשה האָט בטחונדיק פּאַרענדיקט: — „אָבער אַצינד הייבט זיך אָן דער נייער סעזאָן, זיינען מיר שוין באַלייגט מיט אַרבעט איבערן קאַפּ. אַבי געזונט!“

חימל גלעט זיך זיין צוגעשוירן בערדל און באַמקעט צו מיטן קאַפּ. גיט צום לעצט צופרידן אַ זאַג: „אַ דאַנק דעם בורא עולם!“

רעגינאַ גיט אַ קוק אויף חימל, אויף זיין פנים, אויף זיין בערדל און איר געזיכט נעמט אָן אַ חוזקדיקע גרימאַסע. איז זי דאָך די תמיד־ניט צופרי־דענע מיט איר דאָליע. זי גיט זיך אַהייב אויף פון איר זיך־פלאַץ און גייט מיט לאַנגזאַמע טריט אַריין אין דעם פּראָנט־פּאַרלאָר. דאָרט טאַפּט זי מיט אַ כלומערשטן אינטערעס די נייע פּאַרהאַנגען און די גאָלדפּאַרביקע גאַרדינען. גיט אַ קוק אויף צוריק און אַ סאַרקאַסטיש שמייכלעלע טליעט אויף איחע ליפּן.

די באַלעבאַסטע פון הויז, רבקהלע, איז איר נאַכגעגאַנגען אויס גאַסט־לעכער העפלעכקייט גיט באַנעמענדיק פּאַרוואַס רעגינאַ איז אַוועק. דבורהלע אָבער פּאַרשטייט עס יאָ, זי ווייסט דאָך אַז ווי נאָר רעגינאַ דערהערט וועגן דאַנקען גאַט פאַר דעם וואָס מען האָט — ווערט זי, רעגינאַ, אָן אויפגעקאַכ־

טע... זי האט דאך שוין אויך זי אָנגעשטעקט מיט אומצופרידנהייט. אָבער צוימט זיך.

דאָ האָט דבורהלע, כדי אויפצוהייטערן רעגיאַס שטימונג, אָנגעהויבן צו ריידן וועגן מאָדעס, וועגן באַלעבאַטישקייט און וועגן מאַכלים. רעגיאַס האָט זיך געלאָזט אַריינציען אין דעם. אַבי מען רעדט וועגן מאָדעס! דער בייט פון מאָדעס ליגט דאָך אין איר נאַטור, אַזוי ווי דער בייט פון שטי-מונגען.

דערווייל האָט מרדכי פאַר די געסט דערציילט וועגן דעם פּלאַץ וואו ער אַרבעט, ביים אימפּאַרטירן שוויצאַרישע זייגערלעך. ער האָט געזאָגט: — „למאי זאָל איך זאָגן, קיין גרויסע גליקן מאַכט מען ניט אָבער, נישט צום פאַרזינדליקן. מען מאַכט אויך אַ זייטיקן דאַלער פון פאַרריכטן פּריוואַטע זייגערלעך; מען קריגט אַביסל אַרבעט פון די זייטיקע, קליינע זייגער-און-צירונג געוועבלעך, מען אַרבעט צו ביסלעך אין די זונטיקס, אַזוי אַרום קומט מען אַדורך, אַ דאַנק השם יתברך. מען גיט נאָך אַביסל אויף צדקה. דער עיקר די צדקה דורך אונדזער רבין, זאָל לעבן. מיר דאַרפן דאָך אויפ-האַלטן ישיבות און דער סאַטמאַרער שפּייזט אויך אַרעמע תלמידים. האָט איר ניט געהערט פון דעם סאַטמאַרער? ער איז דאָך דער גרעסטער רבי! ער ציט זיין הייליקע גזע פון ווייט, ווייט, פון צדיקים און רביים. אַט וועלן מיר האָבן דעם גרויסן נחת צו דאַוונען אין דעם סאַטמאַרערס גרויסן בית המדרש. ביים רבין פאַרציט זיך דאָס ראש-השנהדיק דאַווענען ביז זייער שפּעט נאַכמיטאָג. אָבער ס'וועט ענק ניט באַנג טאָן.“

מען האָט אַ וויילע געשוויגן. דערנאָך האָט מרדכי אָנגעהייבן: — איך בין ענק דער עיקר מקנא וואָס עטץ זייט ענקערע אייגענע באַלעבאַטים, וואָס איר אַרבעט ניט פאַר יענעם און איר דאַרפט זיך ניט אויסשטיין פון דער חוצפהדיקער, גראַב-יינגישקייט פון די מישטיינס-געזאָגט, שוין אַמערי-קאַניזרטע פון צווישן די באַסישע יידן, אַ שטייגער ווי איינער פון מיינע באַלעבאַטים אַ פּוילישער ייד פון די פּרייע פּייגל, וואָס גלויבן נישט אין קיין זאָך — ניט אין מענטש, און ניט אין גאָט, נאָר אין דעם דאַלער! ... מרדכי האָט גערעדט מיט אויפגערעגטקייט ...

— מען דערציילט אַז אין יענע אַמאָליקע יאָרן, אין זייער אַרעמקייט, האָבן זיי געגלויבט אין קאַרל מאַרקס מיט זיין חברותא, ימח-שמם וזכרם! נאַכדעם האָט זיך דער שיינער תכשיט דער באַלעבאַס מיינער, ווי מען דערציילט, אַוועקגעלאָזט צו דינען אַלע סאַרטן עבודה-זרות, אַלערליי שווינדלערייען, אַבי געלט צו מאַכן און איז געלעגן ניין קלאַפטער אין

די אַדמה. וואָס מאַרקס, ווען מאַרקס, אַבי געלט! ביז די לעצטע יאָרן נאָכן צווייטן וועלט־קריג האָט עס אים צוגעשפּילט דורך די אַמעריקאַנישע צו־פּאַל; האָט זיך אים, דעם אַמאָליקן סאַציאַליסט, אַזוי דער קאַפּ פּאַרדרייט, אַז ער קוקט אויף יעדן אַרבעטער נישט נאָר ווי אויף אַ שנאָרער און בעטלער וואָס דאַרף זיך בוקן צו אים ווי פּאַר אַ קיניג נאָר, ער קוקט אויף אונדז אַרונטער ווי מיר וואַלטן בכלל קיין מענטשן נישט געווען. ער האַלט אין איין בורטשן און קאַמאַנדעווען אַלץ אויף אַ צעבראַכענעם ענגליש וואָס אַפּילו מיר, די גרינע, שטיקן זיך פון געלעכטער. אַט ערשט מיט עטלעכע וואָכן צוריק, איז געקומען אַ זייגער פּאַבריקאַנט פון שווייצאַריע, אין דער ביוראָ אַריין; האָט ער געגעבן אַ באַפעל דורך דער בוכהאַלטערן, אַז ווען ער וועט אַריינקומען אינעם וואַרשטאַט פון די זייגערמאַכער מיטן פּאַבריקאַנט, זאַלן זיך די פרומע זייגער־מאַכערס פון דער סלאַוואַקיי, אונגאַרן, אויסטאָן די קאַפלען, ווייל סאיז נישט שיין פאַרן גויאישן שוויי־צאַרער צו זען ווי יידן מיט קאַפעלעך אַרבעטן ביי אים. איך מיט נאָך עטלעכע פון אונדזערע האָבן אים געהערט ווי דעם קאַטער. נאָכן אַוועקגיין פון דעם גוי איז ער געקומען צו לויפן צו אונדז מיט אַזאַ רוגוז און כּפּרהדיקע געשרייען אַז מיר האָבן מורא געהאַט ער זאַל נישט קריגן די אַפּאַפלעקציע ווייל ער ליידיט פון אַ הויכן בלוט־דרוק.

איך האָב זיך אַרויסגעשטעלט פאַר מיר און פאַר די אַנדערע און אים געזאָגט: — „מיר וועלן נישט אויסטאָן אונדזערע יאַרמעלקעס, נישט נאָר פאַר אים און זיינע גוים, נאָר אַפּילו ניט פאַרן פּרעזידענט פון אַמעריקע. און אפשר גראַד וואַלט דער פּרעזידענט, אַלס איידעלער מענטש, אונדז גראַד רעספּעקטירט פאַר אונדזער געטריישאַפּט צו אונדזער אמונה.“

ער איז אַרויס פון וואַרשטאַט מיט ווילדע געשרייען, דאַס מאַל שוין אין זיין יידיש; — „יו דירטי באַנטש פרומאַקעס! קאיקס! שיניס! די פּאַסקודנע יאַרמולקעס זיינע אַ „שעים“ פאַר די גוים; מען דאַרף אייך צוריקשיקן קיין אונגאַרן.“

מנשה האָט געזאָגט:

— „גאַטעניו! סאיז היינט ערב־ראש־השנה און מען טאַר אויף קיין יידן קיין שלעכטס ניט ריידן. לאַמיר אַפּריער גוט באַטראַכטן אונדזערע אייגענע מעשים. סזיינען דאָך ימים נוראים!“ ...

סאיז שוין געוואָרן פּאַרנאָכט, מרדכי האָט אַ זאָג געטאָן: — „גע־רעכט!“ „מיר האָבן זיך אַביסל פּאַררעדט, מען מוז זיך צואיילן איבערטאָן זיך און גיין דאוונען.“

זיי האָבן זיך נאָך אַמאָל געוואָשן, האָבן אויסגעקעמט זייערע יינגע בערדלעך. מרדכי און מנשה האָבן אָנגעטאָן זייערע ריינגעפרעסטע בע־קעשעס. חימל האָט אָנגעטאָן זיין שוואַרצן סורדוט מיטן געפרעסטן שטייפן העמד און שוואַרץ קראָואַטל וואָס רעגיאַ האָט פאַר אים געקויפט אויף יום־טוב, און לייכט שמייכלענדיק צו זייערע וויבלעך, וואָס זיינען געבליבן אין דער היים, זיינען זיי אַרויס פון הויז, געקושט די מזוזה און געגאַנגען מיט מרדכי ווי מיט אַ וועגווייזער צום דאָווענען.

פון אַלע זייטיקע גאַסן און געסלעך אין וויליאַמסבורג, האָבן זיך געצויגן מחנות יידן מיט בעקעשעס און שטריימלעך. אַלע מיט לאַנגע, גע־קרייזלטע פּאהתן, יונג און אַלט; גרויע און שוואַרצע בערד האָבן זיך גע־מיניעט אינעם פאַרנאַכטיקן שאַטן.

די יידן אין די קיטלען האָבן מיט זייער וויסקייט באַהעלט די גייענדיקע מחנות אין שוואַרצע בעקעשעס.

די רייען יידן האָבן זיך געצויגן אין פאַרשיידענע זייטן צו די פיל שולן און בתי מדרשים אַרום די ישיבות און רביים. דער גרעסטער און גע־דיכטער שטראָם חסידים האָט זיך געצויגן צום בית המדרש פונעם סאַט־מאַרער רבין.

סזיינען אויך געגאַנגען צום דאָוונען אַ היבש ביסל פרויען, עלטערע מיט העלע קופּקעס; מיט־ליאַריקע און יונגע — מיט שייטלען שוואַרצע און בלאַנדע, מיט ווייסע זיידענע טיכלעך פאַרבונדן הינטער זייערע דינע געמבעס און פאַרקייילעכדיקע גוידערט. אַלע פרויען — באַבעס, מאַמעס און טעכטער האָבן זיך אויסגעמישט צוזאַמען. אַ סך פון זיי אויסגעפּוצט יום־טובדיק אין גייע מאַדישע קליידער און מיט מאַדישע טיכלעך, אָבער מיט לאַנג־ווייסע זאַקן — זיינען מיט יידישער משפּחהדיקייט געגאַנגען הינטער די באַשטראַמלטע מענער צום דאָווענען.

זיי האָבן זיך אַריינגעשאַטן אין דעם סאַטאַמאַרער בית המדרש. סאיז אַן אַלט, גרוי, רויט־ציגלנע הויז מיט זייטיקע לאַבירינטישע חדריםלעך, טייל אָן פענצטער אַפילו, דער עזרת־נשים ביי דער זייט, שטאַרק אָפּגע־זונדערט, נאָר דורך אַ פאַרבאַרגענער עפענונג אין דער הויך, הילכט אַריין ווי אין אַ פּאַס די געדאָוונטע און געזונגענע תּפילות.

דער בית המדרש מיט אַלע חדריםלעך אַרום זיינען געפּאַקט מיט שטראַלנדיקע יום־טובדיקע חסידים. יינגלעך מיט געגאַלטע קעפּלעך, מיט פאַרשיידענע קאַלירטע לאַנגע פּאהתן — ברויך, רויט, שוואַרץ, דראַפן זיך אויף די פענצטער. טייל קריכן אויף דער הויכער טעלעפּאַן־בודקע ביי

איבער פון די זייטיקע אַרײַנגאַנגען. זיי קוקן אַרונטער מיט יינגלישער, שקאַצישער פאַרשייטקייט, מיט זייערע ברענענדיקע אייגעלעך, בוכצן זיך אין די זייטלעך; די שוואַכערע ווערן אַרונטערגעשטופט און די שטאַרקערע ספּריטנערע דראַפּען זיך צוריק אַרויף, דאָס חזרט זיך איבער כאַטש ס'איז ראש־השנה. דער שטאַרקערער שטופט דעם שוואַכן.

מען דאַונט מנחה. די מתפללים שאַקלען זיך אין אַלע זייטן מיט דבקות, מיט ימים נוראימדיק יראהדיקער פאַרטיפונג; זיי שאַקלען זיך מיט די באַוועגנדיקע מחזורים אין זייערע הענט און מיט צוקנדיקע בליקן צום הייליקן רבין, צו זייער שליח־ציבור, וואָס שטייט פאַרטיפט אין די עולמות העליונים, די חסידים פילן אַ בטחון, אַ התעוררות אין זיין נאָענטקייט אין דעם רבינס הרת־עולמדיקן שטיין פאַרן קודשאַ ברוך־הואַ, וואָס איז פול מיט חסד און רחמים!

אַלע דאַוונען מיט גרויס כוונה. דער בעל תפילה ביים עמוד, ר' יאַנ־קעלע, איבער פון די יראים ושלמים, פון די נאָענסטע מקורבים צום רבין, שטייט אינעם ברייט־געפאַלדעוועטן קיטל, נאָענט צום אַרון קודש, ביים ווייסן, זיידענעם פרוכת, דאַונט הויך אויפן קול. אָבער דאָס זיינען נישט קיין געשרייען, חלילה, נייערט ווי געבעטן צו אַן אייגענעם טאַטן, צום אַב־השמים! נאָכן קדיש פון די יתומים וואָס הערט זיך פון אַלע ווינקלען, זעצן זיך די וואָס האָבן פלעצער אויף די לאַנגע בענק, מרדכי האָט פאַר זיינע געסט באַזאַרגט פלעצער נעבן זיך און זיי זיצן מיט אַלעמען. פיל חסידים אָן פלעצער שטייען ביי די טירן און ביי די ווענט אַרום, אַלע וואַרטן מיט פרומע יראת־הכבוד אויף דעם רבינס מערב דאַווענען.

עס גייט צו צו דער לינקער זייט פונעם עמוד, נעבן אַרון קודש, דער ברייט־פלייציקער מיטל־וואַקסיקער גבאי, ר' אַהרן וועלכער שטאַמט פון אַ פּויליש־רבנישער חסידישער גזע. דער סאַטמאַרער רבי איז אין יענער משפּחה געווען אַן איידעם אויף קעסט. נאָכן גבאי גייען דרייסיק יונגעלייט און יינגלעך, זיי זיינען די געקליבענע משוררים.

אַלעמענס אויגן זיינען געווענדעט צום רבינס גיין צום עמוד. דער רבי קומט אין דעם ווייסן קיטל מיט דער ברייט־זילבערנער עטרה אויף זיין ברייט דיקלעכן גוף, זיין פנים ווייסער ווי זיין ווייסע באַרד און קיטל, זיינע ברייט צעעפנטע שוואַרצע אויגן זיינען פול מיט ברענענדיקן פייער, ער קוקט צום עמוד און ער גיט אויך אַ רחמימדיקן בליק אויפן עולם חסידים, וואָס האָבן זיך פון ביידע זייטן געשטעלט אַנטקעגן אים. דער סאַטמאַרער רבי שווייגט אַ וויילע. עס דערהערט זיך באַלד פון אים אַ דין

ברומען, — ווייטע קלאנגען... דערנאך הייבט ער אן צו דאווענען מיט א דין קול, ווי מיט לויטערע, דינע טענער פון א פינגער-בארטרער הארפע דער גבאי מיט די משוררים האלטן אונטער אויפן חסידישן שטייגער, ביי שמונה-עשרה, צעטראגט זיך זיין איינגעהאלטן יראת-הכבודיק געוויין פאר דעם האר און באשעפער פון אלע וועלטן און פון אלע ברואים. דער רבי בעט ביי אים סליחה און מחילה פאר זיין עדה און פאר דעם פאלק ישראל. ער בעט ביי אים אויך צו פארגעבן די זינד פון דער גאנצער וועלט! אלע מענס אויגן, אנשים נשים וטף, ווערן טרערנדיק פייכט; עס צעטראגן זיך אין דער שמונה-עשרה-דיקער שטילקייט כליפענדיקע דערשטיקטע געוויי-נען. אלעמענס הערצער זיינען פול מיט פחדיקן ציטער און מיט נאענטער באהעפטונג צום רחמימדיקן גאט אין הימל!

דער רבי האט פארענדיקט דאס מערב-דאווענען מיט אויפגעהייטערטע חסידישע געזאנגען. און דער גאנצער עולם חסידים זינגען מיט ווי אין א כאר אחוץ ביים נייעם ניגון וואס ר' אהרן איז מחדש אויף יעדן יום-טוב. די חסידים הערן זיך צו, ברומען אונטער מיט איבערלעכן באגער, באַלד טאקע אויסצולערנען זיך אַט דעם ערשט-געהערטן ניגון.

אלע שטעלן זיך אויף ביים רבינס אַרויסגיין פונעם בית-המדרש. דער רבי ניגט זיין קאפ אויף אלע זייטן ווינטשענדיק אלעמען א גוט יום-טוב, לשנה טובה תכתבו! עס הילכט דעם רבינס אויפגעהייטערט קול מיטן פריי-דיקן הארציקן ענטפער פונעם עולם:

— גוט יום-טוב, רבי! לשנה טובה תכתבו!

דורך דער צייט פון זייער זיין ביים דאווענען, ביזן אַהיימקומען, האָבן די דריי יונגע ווייבלעך, וואָס זיינען געבליבן אין דער היים, געהאַלטן אין איין רעדן צווישן זיך ווי זיי וואָלטן שוין אלע זיין באַקאַנטע זייט יאָרן. רבקהלע ווערט איינע פון זיי, זי, רבקהלע, מרדכי'ס ווייבל, איז אַ פעטלעכע מיט בלאַנדע האָר וואָס האָבן זיך אַרויסגעוויזן פון איר געלאַקט שייטל מיט בלויע, מילדע אויגן, מיט האַרציקער צוגעלאַזנקייט פון איינער וואָס באַקלאַגט זיך ניט אויף אירע דורכגעגאַנגענע פיינען אין די נאַצישע לאַ-גערן און איז ניט מתרעם אויף אירע שפעטערדיקע וואַנדערונגען ביז מינכען, וואו זי האָט זיך געטראָפן מיט מרדכי, און דאַרטן טאַקע חתונה געהאַט מיט אים. ער איז אירס אַ ווייטער קרוב פון אַ שטעטל פון זאַגרעב. רבקהלע דערציילט אַליץ מיט רואיקע רייד. נאָכן אַנדערציילן זיך פון זייערע דורכלעבונגען האָט רעגינאַ זיך גענומען באַקלאַגן מיט איר אומ-צופרידנקייט אויף דעם לעבן אין בראַנקס און אויף דער דירה וואָס בערל

און שוירלי האָבן פאַר זיי צוגעגרייט, און בכלל אויף דעם מצב אירן. נאָר זי האָפט אַז זי וועט זעען זיך אַרויסצוראַטעווען פון דאָרטן אונטער אַלע אומשטענדן: — „דערווייל איז ניט גוט. עס שטיקט אויף דער נשמה. כוואַלט שוין בעסער געוואוינט דאָ אין וויליאַמסבורג, כאַטש איך בין נישט אַזאַ פרומע, ווי דאָרטן, אין בראַנקס, צווישן די רוסישע און פּוילישע שניידערס און קירושנערס. יענע זיינען נישט אַזוי פרום ווי די יידן דאָ, אָבער פון זייערע פּנימער און מאַניערן שמעקט מיט פּראַסטקייט אַזוי ווי פון אונדזערע ריטענישע קאַרפּאַטן-פּויעריים. קקען זיך צו זיי ניט צוגע-וואוינען, היינט, די שוואַרצע שכנים! אפשר גוטע מענטשן בטבע, אַמאָל, ווי קינדער, איז מיר אָבער דערווידער זייער טומל; זייערע געשרייען און גערודער. ביי זיי זיינען אויך דאָ יונגע „גענגס“, וואָס באַפּאַלן ביינאַכט די דורכגייענדע וויסע פּרויען, רייסן ביי זיי אַרויס די האַנט-בייטלען, ווי עס האָט ערשט געטראָפּן מיט מיינער אַ שכנה ביי איר אַריינגיין אין הויז. און די נישט ריינקייט אַרום! און דאָס רוישן און קלאַפּן דעם גאַנצן טאַג פון די לאַסט-וועגענער, און דאָס בראַזגען פון עלעוויטאַר. ס'איז מיר נמאָס דאָס לעבן דאָרטן“.

רעגינאַ האָט זיך אַזוי צעלייגט מיט אַ גאַנצער טראַדע. זי האָט נאָך קיינמאָל אַזוי פיל, מיט איינמאָל, זיך ניט אַרויפגעוואָרפּן אויף די ניר-יאַרקער אומשטענדן פון איר לעבן, אפשר גאָר האָט די ראש-השנהדיקע שטימונג אַרום געווירקט אויף איר צו נעמען זיך מודה זיין, אַרויסשרייען דעם אמת — איר אמת, דעם אמת פון אַ פרוי וואָס טראַגט אין זיך אַ צעריסענע נשמה, וואָס איז ניט אַהין און ניט אַהער... די צעפּיעטשטעטע און פיל-געליטענע, אייביק פאַרבענקטע בת יחידקעלע, רעגינאַ!
די גאַנצע צייט וואָס רעגינאַ האָט זיך אַזוי געקאַכט, האָט דבורהלע גע-שוויגן, זי האָט נאָר מאַמעדיק באַמערקט, אַז זי איז אַזוי פאַרנומען טאַג און נאַכט מיטן קינד, זאָל לעבן, אַז זי הערט נישט און זעט נישט וואָס אַרום איר טוט זיך.

רבקהלע צעשמייכלט זיך, זאָגט צו רעגינאַ: — „דאַרפסט בעסער זען צו האָבן אַ קינד ווי זי און איך, וואָלסטו קיין צייט נישט געהאַט צו זען די אַלע שלעכטע זאַכן אַרום זיך“.

רעגינאַ, וואָס האָט זיך געפילט געטראָפּן פון רבקהלעס רייד, כאַטש נישט-געמיינט איר וויי צו טאָן, חס-וחלילה, האָט זיך אויפגעשטעלט פון דעם שטול, זיך אַנטשולדיקט, איז אַריין אינעם וואַש-צימער און האָט זיך גענומען צו-רוזשען איר בלייך-געוואָרן פנים. רבקהלע, וואָס האָט מיט

איר פרויען-אינסטינקט דערפילט אז זי דארף ענדערן דאָס געשפרעך, ווען רעגינאָ איז צוריקגעקומען, האָט זי פאַרפירט אַ שמועס וועגן די שלעכטע שכנים. „יאָ“, האָט זי געזאָגט, „די שחורמדיקע שכנימלעך, די פאַרטאַריקאַנער, האָבן זיך לעצטנס באַזעצט אַרום אונדז אין די אַלטע שמאַלע געסלעך דאָ. אין הייזער וואָס מען האָט זיי באַדאַרפט שוין פון לאַנג אַרונטערוואַרפן. — סאיז אומהיימלעך צו האָבן זיי פאַר שכנים. עס זיינען געקומען געלט-גייציקע לענדלאַרס, האָבן די חורבהס אָפגעקויפט פאַר אַ שיבוש, האָבן זיי מכלומרשט פון אויבן-אויף עטוואָס רעמאַנירט, געמאַכט פון אַלטע פינף צימערן — אַכט, און מער; קליינע לעכער אויס-געטיילט און אַ נאָמען געגעבן: — „נייע אַפאַרטמענטס“. זיי פאַרדינגען עס צו די נייע-געקומענע פאַרטאַריקאַנישע קרבנות אויף הויך דירה-געלט; וואוינט מען אזוי צוואַמען צו זעקס און צען מענטשן, אָנגעפלאַשעטע מיט קינדער און יונגוואַרג. איז עפעס אַ וואונדער וואָס פון דעם אַרימען לעבן אַליין זאָל אַ טייל יונגוואַרג זייערע, ווערן פשוטע וואַנדאַלן, ביינאַכט באַ-פאַלן דורכגייער. סאיז שוין דערגאַנגען אזוי ווייט, אז זיי רייסן אויף אונדזערע בריי-קעסטלעך, אַ זאַך וואָס ברענגט זיי קיין שום נוצן, נאָר באַפרידיקט זייערע פאַרברעכערישע ניגונגען. טאָ פאַרוואָס, רעגינאָ, זאָלסטו זיך באַקלאַגן אויף בראַנקס? באַקלאַגן קענען זיך אַלע. און ווידער, דו, רעגינאָ, בענקסט דען אזוי נאָך אַ געגנט מיט פרומע בערד? דאָס איז מיר אַ נייעס!

רעגינאָ האָט געזאָגט: — „בערד און פאות דערמאַנען מיך כאַטש אַן די מאַדיאַרישע יידן. אַבי ניט די פוילישע און ליטווישע שוסטער-שניי-דערס“...

— „זעסטו“, האָט רבקהלע ווייטער גערעדט, „דעם, וועמען יידישקייט איז ליב, קען ער אין וויליאַמסבורג געפינען מעלות. אונדזערע קינדער וואַקסן דאָ אויס אין יידישקייט. פונדעסטוועגן ווילט זיך אַרויסציען פון דאַנען. „לאַמיר איך זאָגן דעם אמת, אַז אויך איך מיט מיין מאַן האָפן צו גאָט, אַז אונדז וועט געלונגען אָפצושפאַרן אַביסל געלט און מיר זאָלן זיך קאַנען אַריבערציען אין אַ לייטישער געגנט ווי אַ שטייגער, באַראָ-פאַרק, אויך צווישן יידן און ישיבות, נאָר יענע זיינען פריי פון אַט די שכנימלעך. אַ דאַנק גאָט, צווישן יידן הערט מען זייער ווייניק וועגן יידישע געגנסטערלעך. גאָט זאָל אונדז ווייטער אויסהיטן פון דעם.

רעגינאָ, שוין מיט באַרואיקטקייט זאָגט: — „טאַקע אמת, אין אַל-

געמיין, גענומען, לעבן אונדזערע יידן משפחהדיק ריינער ווי זיי, אפילו די אַרעמסטע. ס'איז אַזאַ לעבנס־שטייגער פון דורותדיקער גאַטס־פאַרכטיקייט. אָבער אין אַ לאַנד פון פרעמדער איינוואַנדערונג וואו עס קומען אַרעמע מענטשן, וועלכע ווערן פּלוצים אָפּגעריסן פון זייער איינגעוואוינטן שטייגער לעבן, איז די צופאַסונג צייט זייער אַ שווערע און פּיינלעכע. וואָס דאַרפט איר מער? אפילו אין מדינת ישראל, איז דער צופאַסונג־פּראָצעס אויך אַ שווערער. בעת אונדזער זיין דאַרטן, האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אַז עס געפינען זיך דאַרטן אַרום דרייסיק טויזנט מענטשן, דאָס רוב יונגע, אין די ישראלדיקע פּריזאָנס! ווער שמועסט נאָך אין אַזאַ לאַנד ווי אַמעריקע מיט אומגעהויערע קאַנטראַסטן צווישן אַזוי פּיל רייכקייט און דער שרעקלעכער אַרעמקייט פון די ניי געקומענע. דאַרטן, אין פאַרטאָ־ריקאָ, זיינען זיי געווען רואיקע אַרענטלעכע מענטשן, אָבער זייער אַרייַן־פּאַלן דאָ אין דעם לאַנד פון אַזוי פּיל אויסערלעכן גלאַנץ, רעגט די יוגנט אויף און די נייע, פרעמדע אומגעבונג שטופט אַ סך צו פאַברעכערישקייט. פּריער זיינען דאָס געווען אַלע אַנדערע אימיגראַנטן. זיי אַלע — יעדער אין זיין צייט — זיינען אויסגענוצט געוואָרן פאַר שקלאַפּישער אַרבעט, דער עיקר — די נעגערס. היינט זיינע די שוואַרצע פאַרשפּרייט אין אַלע ווינקלען פון אַמעריקע, שוין געוואָרן גאַנצע פּריצים. סוועט אָבער קומען אַמאָל אַ צייט ווען אַמעריקע מיט דער נייער טעכניק וועט זיך ניט נייטיקן מער אין שקלאַפּן־אַרבעט. די צייט וועט אַמאָל קומען, אָבער דערווייל ביז דאַמאָלט, איז דאָ נאָר איין וועג וואָס שנעלער זיך אַרויפצואַרבעטן, צו צושלאָגן זיך צו ביזנעס, מאַכן אַ „סוסקעס“. דאָ זיינען נאָך דאָ אַלע מעגלעכקייטן פאַר מענטשן מיט אַמביציעס צו דערגרייכן אַ שיינעם שטאַנד. היינט דאַרף מען אַנטלויפן פון דאַנען אַזוי שנעל ווי מעגלעך. מען קען ניט לעבן נאָר מיט חלומען.

ווען די מענער זיינען צוריקגעקומען שפעטלעך פון דאווענען, האָבן זיי געטראָפן זייערע ווייבלעך אויסגעפּוצטע מיט יום־טובדיקן חן, זייערע לויכטנדיקע פּנימער, זייערע אויגן האָבן געשיינט אַקעגן די לויכטנדיקע געבנטשטע ליכט אויפן געגרייטן, ווייס־געדעקטן טיש מיט די פאַרדעקטע חלות, רודישן נעבן זיי, מיט דעם ברוינ־פאַרגליווערטן האַניג, מיט די שוואַרץ־רויטלעכע וויינטרויבן, אַלע האָבן זיך פּריידיק, מיט יום־טובדיק־אויפּגעהייטערטער ליבשאַפט געוואונטשן: גוט יום־טוב! לשנה טובה ומתוקה! אַ גוט יאָר, אַ זיס יאָר! מיט געזונט און פּרנסה.

רבקהלע האָט זיך פאַרגעסן און געוואונטשן חיימלען צו מאַכן אַ ברית

דעם יאָר, און ווייבעריש צוגעפלוידערט, בעת רעגינאַ האָט ווידער ווי פריער אַרונטערגעלאָזט די אויגן אין פאַרשעמטקייט. זי ווייסט דאָך אַז זי קען קיין קינד מער ניט געבוירן.

זי האָט געשוויגן מיט איבערלעכן וויי און עגעברדיקן צער פון איר עקרהשאַפט, צוליב איר איבערגעלעבטן פיינלעכן לעבן. חיימל האָט בלאַס־פאַרויטלט אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ.

נאָכן קידוש מאַכן, האָבן די פרויען געטרונקען פונעם קידוש־וויין מיט קוים באַרירטע ליפּן, ווי זייערע צניעותדיקע מאַמעס, די אומגע־קומענע, האָבן עס געטאַן.

נאָכן וואַשן זיך, האָבן די מענער געשניטן די המוציאס, יעדער פון זיין חלה; האָבן באַשמירט מיט האָניק ביי די במוצאדיקע עקן, נאָכדעם געטונקען די וויינטרויבן אינעם האָניג און אַלע האָבן זיך נאָך אַמאָל געוואונטשן — „לשנה טובה ומתוקה“.

רעגינאַ האָט צוגעהאַלפן רבקהלען מיטן דערלאַנגען צום טיש די יום־טובדיקע מאַכלים און נאָך יעדן מאַכל האָבן אַלע געזונגען די חסידישע און ישראל־ניגונים.

נאָכן בענטשן האָט מרדכי געזאַגט רבקהלען, אַז זיי, זי און די אַנדערע ווייבעלעך, זאָלן נישט וואַרטן אויף די מענער ביז זייער צוריקקומען פונעם רבינס טיש ווייל סקאַן זיך אַמאָל פאַרציען „ביז די הענער וועלן קרייען“. זיי זיינען נאָך געזעסן אַביסל ביים צוגערוימטן טיש מיט שבת־מנו־ההדיקער איידלקייט, ווי פרינצעסינס. די יום־טוב־ליכט האָבן אַפילו ביים אויסצאַנקען אַרויסגעאַטעמט אַזאַ הייליקע פייערלעכקייט.

מנשה האָט פאַרפירט אַ געשפרעך מיט מרדכי וועגן דעם אויס־טערלישן טעם און חן פון אַ שבת אַדער יום־טוב אין ישראל.

„דאַרט איז יום־טוב יום־טובדיקער!“ זיינע אויגן צעלויכטן זיך אין זיין התפעלותדיקן זאָגן אַז: „דאַרטן באַגלייטן נישט די מלאכים די יידן ביים אַהיימגיין פון שול נאָכן קבלת שבת, נאָר זיי, די מלאכים שוועבן פאַרויס; מען פילט ממש דאָס פלאַטערן פון זייערע פליגלען ווי זיי פירן די יידן צו זייערע שבת־ישראלדיקע היימען; זיי טריפן אַריין אין יעדן קי־דוש־בעכער אַ געטלעכע פרייזדיקע טרער צו די זיך צוריקקערנדיקע קינ־דער אין געהייליקטן לאַנד ישראל!“

בעת די דריי ווייבלעך פאַרן זיך אַרום אין קיך ביים וואַשן און ווישן דאָס געשיר און ביים בטלען ווייבעריש איבער אַלע פלאַטקעס און איבער אַלערליי פרויען־שמאַכטעס, הערן זיך מרדכי און חיימל צו, מיט חסידישער

דביקות צו מנשהס באגייסטערטע רייד. זיין פנים לויכט, די אויגן ברענען. זיין קערפער אין א לייכטן שאקלען זיך ווי ער וואלט דאווענען. מנשה זעצט פאר זיין באגייסטערטע פארבענקטקייט נאך ארץ ישראל: — „אויך די ימים טובים זיינען דארטן אנדערש ווי אין חוץ-לארץ. פסח פילסטו ווי דו וואלסט געווען איינער פון די יוצאי מצרים; ביים אהיימגיין פון דאווע-נען פילסטו דעם דופטיקן אראמאט פון די אפעלסיען-גערטנער; פון די פעלדער קומט דאס אמאליקע אויפגיין אין בית המקדש מיט דעם עומר; און מען ווערט גערייניקט און געהייליקט אין דער קדושה של מעלה. ווי עס שטייט אין דער תפילה פונעם ספירת-העומר; דארטן פילט מען בחוש ווי מען טראגט די פרייציטיקע פרוכטן אין די קויבערלעך און די גרינך שמעקנדיקע זאנגען אויף די פליצעס אין געבונדענע גארבן אויף די וועג קיין ירושלים. וואס זאל איך מאריך זיין? אין יום טוב שבועות, זעט מען בחוש דאס שטיין אונטערן בארג סיני ביי מתן תורה, ווי א באשיינ-פערלעכע זאך.“

מנשה בויגט זיך צו נענטער צו מרדכי ווי ער וואלט אים וועלן א סוד אריינרוימען. מרדכי און חימל בויגן אויך נענטער זייערע קעפ אונטערן היפנאז פון זיינע ווארעמע רייד. ער שעפטשעט מיט שטילע רייד צו זיי: — „סאיז נאענט די צייט ווען מיר וועלן מיט השם יתברכס הילף, זוכה זיין צום בנין בית המקדש במהרה בימינו. דאס פילט יעדער ייד אין ארץ ישראל.“ ער מאכט צו זיינע אויגן צו פארהאלטן די טריפנ-דיקע, פריידיקע טרערן פון זיינע אויגן און האלב כליפנדיק זאגט ער: — „מרדכי! וויסטו וואס דאס מיינט? ווידער דער בית המקדש אין ירושלים! מיט כוהנים און לווים; און אלע יידן פון דער גאנצער וועלט וועלן עולה זיין צום בית המקדש, דעם באגייטן, א ראש השנה און א יום כיפור אינעם חצר פון בית המקדש, וואו מיר וועלן זען דעם כוהן גדול אריין און ארויס פונעם קודש קודשים.“

דא זיינען אריינגעקומען די דריי וויבלעך פון קיך. די דריי מענער האבן פאנאנדער גענומען זייערע קעפ, די צוזאמען-באהאפטענע, און שע-מעוודיק, ווי קליינע קינדער פאר זייערע מאמעס, האבן זיי מיט שמייכלדי-קער שטראליקייט זיך אויסגעווישט זייערע פייכט פריידיקע אויגן.

רבקהלע, מרדכיס וויבל, האט איבערגעהאקט דאס פלוצים-געפלעפטע שטיל-שווייגן און געזאגט צו איר מרדכי: — „עטץ וועט ענק שוין גע-נוג אויסוויינען מארגן ביים דאווענען, זינג בעסער, מיין מאן, דאס נייע פריילעכע געזאנג פון רבין, זאל לעבן. איך וועל דערנאך ברענגען טיי!“

ביים זינגען דעם רבינס ניגון מיט מתיקותדיקע דביקות. האָבן זיי פאָטשנדיק מיט די הענט און פאַרמאַכטע אויגן, געזען בחוש מנשהס וויזע פונעם באַניטן בית־המקדש.

ביים טרינקען די טיי, האָט מנשה געוואָלט האָבן אַן ענטפער פון מרדכי, „וואָרום דער סאַטמאַרער רבי איז אַזוי איינגעשפּאַרט מיט זיין קנאהדיקער מחלוקת קעגן מדינת ישראל?“

מרדכי, דער פאַרברענטער סאַטמאַרער חסיד, ענטפערט אים אַז: — „דער רבי איז חלילה־וחס נישט קעגן דער מדינה, אַדרבה! ער האָט שוין עטלעכע מאָל אין זיינע דרשות מרמו געווען אויף דעם, וואָס דו, מנשה, און אַלע פרומע יראים ושלמים פילן און האָפּן זוכה צו זיין, צו זען נאָך אין אונזערע טעג די אמתע גאולה שלימה פון ביאת המשיח. אָבער ער איז קעגן די איצטיקע וועגן פון יענע וואָס ווילן ווערן ככל הגויים. ער וויל אַ גאולת ישראל דורך אַן עם קדוש, אַנדערש וועלן מיר קיין תקומה נישט האָבן. דערווייל איז ער עוסק אין בויען ישיבות אינעם ישוב ארץ ישראל וואָס מיר העלפן אים מיט אַלע אונזערע כוחות און מיט גאַטס הילף וועט עס אים געלינגען גובר צו זיין אַלע מכשולים!

נאָכן אויסטרינקען די טיי האָבן זיי זיך געזעגנט מיט זייערע ווייבלעך און געגאַנגען צום רבינס טיש.

יח.

ביים רבינס טיש

ווען זיי זיינען געקומען צום רבינס טיש, זיינען שוין אַלע טישן געווען פאַרנומען מיט זיצנדיקע חסידים. אַלע אין זייערע שטריימלעך. די דריי האָבן זיך געשטעלט, קוים דורכשטופנדיק זיך, נישט ווייט פונעם רבינס שטול. ביים אַריינקומען פונעם רבין איז דער געדראַנג פונעם עולם חסידים, געווען אַזוי שטאַרק אַזש די שריימלעך האָבן זיך באַרירט איינס אַן אַנדערן. האָבן דאָך אַלע געפילט די זכיה פון דער נאָענטקייט צו אים. די חסידים זיינען אַריין אין גרויס התפעלות ביים כאַפּן, מיט געלאַסנקייט, די שיריים. דערנאָך, ביים רבינס תורה זאַגן, אַזוי פול מיט משלים און רו־רו־ן, רמזים און ניגונידיקע מחשבות.

ביי זייער אַהיימיגן האָט די נאַכט שוין געהאַלטן ביים שידן זיך מיטן

נייעם טאג-ליכט וואָס האָט זיך שוין געוווּן ביים מזרח-האַריזאָנט. די בלויקייט ווערט העלער. די שטערן בלישטשן מיט העלער וויסקייט. אַ קיל ווינטל בלאָזט אַקעגן, געלע צענויף-געקאַרטשטע בלעטער פון די עטלעכע ביימער דרייען זיך אין אַ געווירבל צוזאַמען מיט שטיקער צייטונגס-פאַ-פירן און צעריסענע שקאַרמיצן. מרדכי איז נאָך אַלץ פאַרטיפט אין די רעיונות פון רבינס משלים. מנשה טראַכט וועגן דער שיינער ראש-השנה-דיקער נאַכט אין נתניה. חיימל, כאַטש אַזאָ פּרומער בענקט נאָך רעגיאַס נאַקעטקייט. רעגיאַ, רעגט, כאַטש זי איז תמיד אומצופרידן...

זייער שטילע האַלב מידע פאַרטראַכטקייט האָט זיך פּלוצים פאַרענדערט ביים ווידער פאַרבייגיין דעם פאַרדעקטן גרוב מיט די רויטע לעמפלעך אַרום דעם הויכן הויב-מאַשין דעם „בולדאָזער“. מנשה, האָט ווי אַ געלעמ-טער זיך אַנגעכאַפט אַן חיימלען, שווער זיפּצנדיק ווי אַן אַקאַרשטער אַבל ביים פאַרבייגיין אַ בית-עולם. חיימל און מרדכי וואָס האָבן אינסטינקטיוו דערשפּירט די סיבה, וואָס מן-הסתם האָט ער אין דימיון זיך דערמאַנט אינם וואַלד גרוב, האָבן זיי אים געהאַלפן אַריבער גיין אויף דער אַנדערער זייט גאַס, און אַפּגעווישט מיט זייערע וואַרימע הענט דעם קאַלטן שווייס פון זיין הויכן בלאַסן שטערן, זיי האָבן זיך נאַכדעם אַפּגערוט עטלעכע מי-נוט צייט. כאַטש בטבע האָבן די קאַצעטניקעס נישט ליב צו רעדן וועגן זייערע יסוריםדיקע איבערלעבונגען, צו דערפאַר אום נישט צו שיטן זאַלץ אויף זייערע נאָך נישט פאַרהיילטע וואונדן, אַדער אפשר ווייל יעדער פון זיי וויל דערשטיקן אין טיפע פאַרשעמונג יענע בזיונדיקע פיינען די איבערגעלעבטע וואָס די נאַצישע רוצחים האָבן סאַדיסטישע נישט נאָר זייערע גופים פאַרצערט נאָר מיט בכּוונדיקע דייטש-פּינקטלעכע געדולטקייט צו פאַרשעמען דאָס מענטשלעכע אינעם מענטש. מרדכי, האָט זיך חסידישלעך געשאַקלט און האָט זיך מיט דער רעכטער האַנט גערירן דעם שטערן, זיך אוועקגעשטעלט אין פאַרנט פון זיי, און איבערגעהאַקט דאָס שטומע-שווייזן מיט אַרומנעמען זיי מיט גרויס צערטלעכקייט ווי אַ לייבלעכער ברודער און צו זיי געזאַגט: — איר אינעם גרוב זענט טאַקי דורכגעגאַנגען חבוט-הקברדיקע יאָרן, וואו אין אייער פינצטערן פּיין האָט איר אין אייער איינזאַמקייט נישט נאָר איבער געלעבט אייערע אייגענע ליידן, נאָר אייער באַצערטן טראַכטן איבערן גורל פון אייערע טאַטעס און מאַמעס וואָס זיינען אַפּגעריסן געוואָרן פון אייד ווען איר זענט נאָך געווען קינדער, אַבער מיר אין די קאַנצענטראַציע לאַגערן האָבן דאָך ממש צוגעזען דעם שוידערלעכן אומ-קום פון גאַנצע עדות יידן, די פאַרטייליקונג פונעם פּאַלק ישראל, אמת! מיר די

יידן פון דער סלאָוואַקאָי, פון אונגאַרן, אַזוי ווי די דייטשישע יידן די יעקעס, האָבן אין אָנפאַנג נישט געגלייבט די וואַרענדיקע רייד פון די פּוילישע רובֿ-סישע און גאַליצישע קאַצעטניקעס, אַז נאָכן אויסמאַטערן די יידן דורך הונגער און שווערער קאַטאַרושנע אַרבעט ביזן נישט בלייבן מער ווי וואַק־לענדיקע סקעלעטן וועט מען אַלעמען אַוועקפירן קיין אוישוויץ, טרעב־לינקע, מיידאַנעק, און דאַכאַו. און די גאַז־קאַמערן מיטן אַריינאַרן נאַקעטער־הייט מענער פּרויען און קינדער צום פאַרגאַזט ווערן אינעם מכלומרשטן גלויבן אַז זיי נעמען אַ הייסן טוש. דערנאָך האָבן מיר דאָס אַליין געזען מיט אונדזערע אייגענע אייגן. מרדכי האָט אויפּגעהויבן זיין האַנט צום הימל און צו זיי געזאָגט, מיר דאַרפן לויבן דעם בורא־עולם וואָס מיר זיינען נצול געוואָרן און זוכה געווען צו בלייבן צווישן ביסל שארית־הפּליטה דאָס הייפּעלע יידן. דער רבי אונדזערער דער סאַטמאַרער, האָט לכתחילה גלייך נאָכן חורבן אויף אונדז גוזר געווען אַז מיר זאָלן נאָר אויף אַזוי פיל גע־דענקען דאָס פאַרגאַנגענע כדי נאָך שטאַרקער צו לויבן זיין ליבן נאַמען פאַר דאָס חסדיקע פאַראַנענע.

ווען זיי זיינען צוגעקומען צו מרדכי'ס היים, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט פאַר דער טיר, געשעפטשעט צו זיי שטילערהייט קיינעם נישט אויף צו וועקן, הערט! דער סאַטמאַרער רבי מיינער, האָט מיט זיין זאָג וואָס כּהאַב איך פּריער איבער געגעבן אַודאי אויך אָנגעוואונקען אויף דעם וואָס גע־טריבענע קאַצעטניקעס פון לאַגער צו לאַגער האָבן אונדז דערציילט אַז ביים דורכגיין פאַרביי פּראַג, האָבן גויים אַריין געוואָרפן ברויט צווישן די מחנות וואַגעלדיקע יידן. דאָס זעלביקע איז אויך געשען אויף די פינצטערע וואַקזאַלן פון פאַרחשוכדיקע, וואַרטענדיקע יידישע מחנות, האָט מען אונטער געוואָרפן זעק מיט ברויטן, מען האָט אַפילו געמורמעלט אַז דאָס איז געטאָן געוואָרן פון די באַהאַלטענע פאַרטיזאַנען אין די וועלדער דאָס זעלביקע איז געשען (בעיגיי — ראיתי) ווען מיר אָן עדה געטריבענע יידן זיינען ביינאַכט צוגעקומען נאָענט צום לאַגער אין פּלאַסענבערג, אין נידערבייערן, האָבן די דאַרטיקע פּויערן אויסגעלייגט ברויטן אויף די פענצטער פון זייערע נידעריקע הייזער, און הונגעריקע יידן האָבן ריזיקירט מיט זייער שיין אויסגעמאַטערטן לעבן און געכאַפט בגנבה עטלעכע פון די אַוועק־געלייגטע ברויטן.

מרדכי האָט פאַרענדיקט אין טיפּע פאַרטראַכטונג, ביים צוגייגן זיין רעכטע האַנט צום קיילעכיקן פנים זיינעם מיטן שוואַרצן בערדל, מיטן שטיל שעפטשענדן זאָגן, אַז דאָס טאַקע האָט דער רבי אונדזערער מרמו געווען אין זיינס אַ דרשה, דעם ערשטן ראש־השנה נאָכן חורבן, אויף די

צוויי פסוקים פונעם חזן נאָכן שופר בלאָזן. פונעם באור פניך יהלכון, און שומע תפילות עמך ישראל ברחמים, אָז ס'איז האַ בהא תליה (איינס איז געווענדעט אינעם אַנדערן). אויב מגייט שטענדיק דעם בורא־עולם אַקעגן מיט ליכטיקייט און דערהויבענע אויפגעהויטערטקייט, דערהערט ער אַלע מענטשנס געבעטן מיט רחמים. און אויך מיר די געליטענע מוזן אויפ־האַלטן אינעם זיכרון רק דאָס רחמידיקע. זיי האָבן מיט יום־טובדיקן גע־זעגענען, זיך אַריינגעשלייכט אויף די שפיץ־פינגער אין זייערע חדרים אַריין. ביים אויפשטיין ראש־השנה אין דער פרי, האָט זיי מרדכי מיטגענומען אין דער נאָענטער מקוה. נאָכן אַהיימקומען זיינען זיי מיט זייערע ווייבלעך, וואָס זיינען שוין געווען אַנגעטאָן אין זייערע וויסע קליידלעך מיט וויסע זיידענע טיכלעך אויף זייערע קעפּ, אַוועק דאַווענען ביים רבין, די מענער גייען פאַראויס, די פרויען הינטער זיי. אַלע באַוואונדערן דעם שיינעם פרי־מאַרגן, דעם זוניק־קילן, וואָס דערפרישט זייערע קרעפטיקע יונגע גופים.

ביים אַריינקומען אינעם גרויסן בית־המדרש האָט שוין דער בעל־שחרית, אָן אַלטער חסיד פון פוילן, געדאַוונט בעל־תפילהדיק מיט התלה־בותדיקער מתיקות. דער פול־געפאַקטער עולם אין קיטלעך און מיט לאַנגע טליתים, דער רוב מיט אַלטע, פאַרגעלטע עטרות איבער די קעפּ, האָבן גע־דאַוונט מיט פרומער פאַרטיפטקייט און האַסטיקן שאַקלען זיך אין אַלע זייטן אום צו פאַרטרייבן אַלע וואַכנדיקע רעיונות. ביי די שמונה־עשרה און די „יוצרות“ ברומען זיי מיט נוסחדיקע געזאַנגען.

נאָך שחרית האָבן אַלע זיך אָפּגערוט אַביסל. די עלטערע מתפללים, בלייבן אויף זייערע פלעצער, קוקן אויפן רבין, וואָס איז פאַרטיפט ווי זיין שטייגער איז אין זיין זיידנס ספר „ישמח משה“. אַלע חסידים האָבן ליב איבערצוזוהרן צום טויונסטן מאָל די מסורה פון זייערע טאַטעס, אָז לויטן זוהר־הקודש איז אליהו הנביא, זינט נאָכן חורבן בית־המקדש, מקריב קרבנות יעדן טאָג.

איינמאָל האָט דער פּאָטער פונעם היינטיקן רבין אים — דעם זון — געוויזן ווי אליהו הנביא, פאַרשטעלט פאַר אַ פויער, קויפט איין בהמות פאַר קרבנות. האָט דער זון אים געענטפערט: — „טאַטע, כ'האָב נאָך נישט זוכה געווען אַלץ צו זען מיט אַזאַ ריינער לויטערקייט ווי דו. איך בין אין דער מדרגה פונעם ניי־געבוירן קינד, ביי וועמען די ליכטיקייט לייכט דורך אַ נעפּל“.

טייל פון די פּראָסטערע חסידים האָבן, בעתן אַפרוען זיך, אַ גרויסן תענוג, געמישט מיט פאַרבענקטער צער, צו קוקן אויפן אַרון־קודש מיטן

ווייסן פרוכת אַקעגן, וואו אינעווייניק, אין דער הייליקער טיפקייט שטייען די ספרי־תורות. בעת מעשה זען זיי מיט אַלע זייערע חושים ווי דאָרטן, אינעם אַרון קודש שיינט דורך זייער הייליקער ספרי־תורהדיקער עניוות. מאַכן זיי זיך פינצטער חושך ווען מען עפנט דעם אַרון קודש אַרויסצונעמען די תורה צום ליענען.

די חסידים זיינען זיכער אַז דערהויפט לייכטן דאָרטן מיט אַ בלענדנדיק לייכט, ווי די זון אין תמוז, אפשר נאָך שטאַרקער, די צוויי געראַטעוועטע ספרי תורהס פון דער מונקאַטשער שול, וואָס מען האָט געפונען באַהאַלטן אינעם קעלער פונעם אומגעקומענעם שול שמש, ר' עוזרל.

די ספרי תורהס זיינען געלעגן באַהאַלטענע אין אַ ווינקל, איינגעהילט אין אַ זאַק פון קאַרטאַפּליעס און צוגעדעקט מיט הויפּנס שפענער האַלק. דער גוטער גוי, דער מאַרק־קערער, יוזעף סטעפּניאַק, וואָס האָט זיך באַ־זעצט אין דער פּאַרנומענער דירה פונעם שמש, ר' עוזרל, האָט די באַהאַ־לטענע ספרי־תורות, וואָס ער האָט דאָרטן געפונען, געהיטן נאָך מער ווי להבדיל — זיינע הייליקייטן, ער האָט זיי איבערגעגעבן, גלייך נאָכן היטלער חורבן, צו אַ רוסישן אַפיציר, וואָס האָט געוויינט מיט ביטערע טרערן, ביים באַוונן די חורב־שול. אפשר איז ער געווען אַ ייד? ...

ווי אזוי די ספרי־תורות זיינען אָנגעקומען צום רבין? דאָס ווייסט קיי־נער נישט אַ חוץ אים.

ביי די אַפטע פּתיחת־האַרון אום ראש השנה און יום כיפור, שטרענגען די פּראַסטערע חסידים אָן זייערע בליקן צום אַרון קודש צו כאַפּן עפעס פון יענער ליכטיקייט וואָס שימערירט דאָרט ... אַ טייל פון יענע חסידים זיינען זיכער ביי זיך, זיי וואַלטן כמעט שווערן דערויף, אַז ביים ראַפטומדיקן עפענען אַמאָל די טירלעך פונעם אַרון קודש, האָבן זיי געזען אַזאָ העל־שאַרפע שיין ווי — „אַדורכלויפּנדיקן שנעלן בליץ נאָך אַ זומערדיקן דריב־נעם רעגן. דאָס האָבן זיי געזען באַשיינפּערלעך, זינט מען האָט אַריינגע־שטעלט די צוויי מונקאַטשער געראַטעוועטע ספרי־תורות. דערפאַר טשאַ־טעווען זיי אזוי מיט זייערע אָנגעשטרענגטן קוקן ביי יעדער פּתיחה און זיי מאַלן זיך אויס רעיונות און פּאַנטאַזיעס וואָס ס'טוט זיך אַלץ אינעווייניק אין אַרון קודש!

די דערוואַקסענע בחורים און יונגע יינגלעך, אויך אַ טייל פון די יונגע־לייטלעך מיט שטריימלעך און נייע, גלאַנציק־זיידענע קאַפּאַטעס מיט ברייטע, זיידענע גאַרטלעך, גייען אַרויס פון בית־המדרש עטלעכע מאָל דורכן טאָג — אויפן ברייטן, שטיינערנעם טראַטואַר. אַ סך פון זיי פאַר־

רויכערן סיגארעטלעך ביים פלאם פון די אנדערע רויכערער. זיי רעדן, פלאפלען מיט אייגענע און מיט באקאנטע, דאס טוען אויך די יינגערע פרויען פון עזרת-נשים.

אין געוויסע צייטן פון טאָג איז דער ברייטערער טראַטואַר, איבער דער גאַנצער לענג פונעם בית-המדרש געפאַקט מיט מענטשן ביז די אַקעגנ-איבערדיקע הייזער.

פאַראַן יונגע יינגלעך וואָס שטייענדיק ביים טראַטואַר, וואַרפן זיי זיך מיט — פון פאַפיר צוזאַמענגעקוועטשטע באַלן — נאָר די טאַטעס לאָזן נישט. — „שאַט, נישט דאָ, עס איז ראש-השנה!“

אַ מונקאַטשער קליינע יידענע, וועמען רעגינאַ און דבורהלע האָבן ערשט באַגעגנט אויפן טראַטואַר ביים אַרויסגיין צו כאַפן אַ ביסל פרישע לופט, רעדט אַלץ וועגן דער גרויסקייט פונעם רבין: — „מילאַ פון זיין טאַטן און זיידן, זכרונם לברכה, איז דאָך נישטאָ וואָס צו ריידן! דער זיידע זיינער, האָט מיר אַמאָל מיין טאַטע ע"ה געזאָגט, האָט מיט איין בליק געקאַנט זען פון איין עק וועלט ביז צו דער אנדערער. אויף דעם טאַטן זיינעם זאָגט זיך אַז ער האָט געהאַט גלוי אליהו.“

דבורהלע שטימט איין מיט איר צושאַקלענדיק מיטן קאַפּ. רעגינאַ שמייכלט מיט איר גאַנצן באַחנטן פנים און טראַכט דערביי מיט גרויס הנאה אַז סאיז בעסער צו טרעפן אַ פרומע, שטאַלצע מונקאַטשערין אידער איינעם פון יענעם סאַרט מונקאַטשער וואָס באַרימען זיך: „כ'בין טאַקע אַ מונקאַטשער, אָבער געגנבעט און געגולט האָב איך נישט.“

רעגינאַ, קוקט זיך איין צום דרויסנדיקן אַרום. ניין, ניט אַלץ גע-פעלט איר; זי איז ניט צופרידן מיטן געפילדער און מיט דעם אַרומ-וואַנדערן פון די יידן אַרום קלויז, אויף דעם טראַטואַר, ווי אויף אַ היימישן יריד. און דאָס הילכן פון די געשרייען פון וויינענדיקע קינדער, און די שפיל-געשרייען פון די היציקע יינגלעך, קונדיסים. איינער אַ הויך אויס-געוואַקסן יינגל מיט אַ לאַנגן טלית-קטן מיט ציצית איבער די קניען, לויפט אַרום מיט אַ געמאַכטן בלאָזער ווי אַ היטל-צוקער און ער בלאָזט אַריין אין די אויערן פון יינגלעך, ביז ער טרעפט אַן אויף אַ יינגל אַ כעסן, מיט רויטע, שייטערע פאותן, ביז די אַקסלען, וועלכער יאָגט אים נאָך ווי אַ ווילד טיגערל מיט אַן אַפן מויל צו בייסן. — „אַה, דו! לאַמיר דיר נאָר פאַקן!“

נאָך קריאַת התורה, ווערן די טראַטואַרן ליידיק. אַלע, גרויס און קליין, שטייען געפאַקט ווי הערינג אין אַ פאַס, אין אַ פאַרכטיקער שטימונג ביים

וואַרטן אויפן רבינס שופר-בלאָזן. דער רבי מיטן גרויסן געלן שופר, ביים רעכטן ווינקל פונעם מויל שטייט מיט אַזאַ שווערער אַנטרענגונג ווי ער וואַלט זיך ראַנגלען מיטן שטן; בלאָזט קוים אַרויס די ערשטע תקיעה. אַזוי ראַנגעלט ער זיך אַלץ שטאַרקער ביי די שברים — אָבער ער קומט־ביי אַלע מכשולים! ביי תרועות ווערט נאָך שטאַרקער ביי די מתפללים די מורא פאַרן יום־הדין און טיפּער זייער התעוררות הנפש. זיי גלויבן אַז דער רבי, דער צדיק, וועט אַנקלאַפּן אין דער סאַמע יענערוועלטיקע טירן!

נאָכן אַריינשטעלן אין אַרון קודש די ספּרי־תורות הויבט דער רבי אָן צו דאַווענען מוסף. דאָס גאַנצע מוסף דאַווענען איז אויסגעמישט מיט ניגון און מיט טיפּער כוונה, מיט שטילע געוויינען און מיט הייטערדיקע חסידישע געזאַנגען. אַלע טענער, אַלע תפילות ווערן אונטערגעהאַלטן פונעם גבאי מיט די משוררים און מיט דעם אונטערברומען פון גאַנצן עולם חסידים. דאָס דאַווענען מוסף פאַרציט זיך, על פי נוסח סאַטמאַר, ביז פינף פאַרנאַכט.

ביים אַהיימיגין באַגעגענען די מתפללים אַנדערע שפּאַצירנדיקע מענער און פרויען. יענע זיינען שוין נאָכן עסן; יענע רוען זיך שוין אָפּ. דאָס זיינען יידן פון אַנדערע שולן און בתי מדרשים. אַט די אַלע פאַרבייגייער קוקן נאָך די פאַרשפּעטיקטע און זיי ווייסן שוין אַז דאָס גייען די סאַטמאַ־מאַרער.

אַט אַזוי האָט זיך אויך איבערגעחזרט די אַנרערע נאַכט יום־טוב ביים רבינס טיש. אין אַוונט נאָכן צווייטן טאַג ראש השנה, ווען זיי פאַקן זיך שוין זייערע מיטגעבראַכטע זאַכן אַהיימצופאַרן, האָבן רבקהלע און מרדכי זיי דערמאַנט — „למען השם, נישט זיך קווענקלען און ווידער קומען צו זיי ערב יום כיפור.“ „קומט פרי“ — האָט רבקהלע זיי האַרציק געבעטן. די געסט באַדאַנקען זיי פאַרן שיינעם יום־טוב. די פרויען האָבן זיך צעקושט, מיט האַרציקייט, ביים שיידן זיך. מרדכי האָט זיי באַגלייט צום סאַבווי.

ווען זיי זיינען אַריין אין וואַגאָן האָבן די פרויען געפונען צוויי פרייע פלעצער אויף איין זייט באַנק; די מענער אויף דער אַקעגנאייבערדיקע באַנק, פונקט אַקעגן זיי. רעגינאַ און דבורהלע האָבן גערעדט מיט באַגייסטערונג וועגן דעם פיינעם יום־טוב ביי די הערצקאַייטשעס — מרדכי און רבקהלע. — „טייערע מענטשן! איידל, פייך! לעבן זיך ווי די טויבן!“

„אַ גאַלדן פאַר פאַלק“, האָט רעגינאַ געזאַגט. דבורהלע, מיט אַ שמייכל האָט איר אויסגעבעסערט: — „גאַלד מיט בריליאַנטן זיינען זיי, אַזעלכע האַרציקע מענטשן טרעפט מען זעלטן.“ זיי האָבן צווישן זיך באַשלאָסן צו

קויפן אַ שיינע מתנה פאַרן הויז זייערן און דאָס מיטברענגען ביים קומען
צו זיי נאָך אַמאָל, „מ'זאל דערלעבן ערב יום כיפור“.

רעגינאָ האָט אַ זאָג געטאָן צו דבורהלען: — „האַסט זיי פאַרגליכן צו
גאַלד און בריליאַנטן. יאָ, ניט קיין רויע בריליאַנטן, נאָר אַרומגעשלייפטע,
אַזוי ווי אונדזערע מענער טוען אין שאַפּ זייערן. אַ מענטש דאָרף, הפנים,
איך אַרומגעשלייפט ווערן, ער זאָל גלאַנצן מיט דעם אמתן אינערלעכן
גלאַנץ. סיי-ווי, זיי לעבן זיך גליקלעך, דאָס איז גוט“.

רעגינאָ זאָל בענקען נאָך אַ רואיק פאַמיליען-לעבן, נאָך אַ געצוימט
פאַמיליען-לעבן, דאָס איז ביי דבורהלען געווען אַ נייעס. אָבער זי האָט
טראַכטנדיק געשוויגן.

מנשה און חיימל האָבן צווישן זיך איך גערעדט וועגן דעם פיינעם
קוזין מיטן ווייב זיינעם. מנשה זאָגט: — „דאָס עפעלע פאַלט נישט ווייט
פונעם ביימעלע, זיין טאַטע-מאַמע, וועלכע ער געדענקט זיי נאָך פון זיין
קינדהייט, זיינען געווען גרייט אַוועקצוגעבן דאָס בלוט פונעם פינגער פאַר
יעדן מענטשן“. חיימל פאַלט אים אַריין אין די רייד זיינע, גיט אים אַ
יינגליש-שטיפערנישן קלעפל מיטן האַנט אין זייט: — „זע נאָר מנשה, ווי
זי בלאַנקט, קוק נאָר איר אָן — מיין רעגינאָ! זע ווי צופרידן זי איז פון
דעם יום-טוב ביי דיין קוזין. כ'וואָלט דאָך קיינמאָל נישט געגלויבט מיינע
אויערן ווען מען זאָגט מיר דאָס!“ חיימל שטויסט אים ווייטער מיט דער
האַנט, ווי ער וואָלט אים וועלן קיצלען, און זאָגט מיט קינדערשער הת-
פעלות: — „מנשה טייערער, קוק דיך גוט אין אין איר! אַ בליענדע בלוט
איז דאָך דאָס“. מנשה, גוט ברודערניש, שטופט אים די האַנט אַוועק און
זאָגט צו אים: — „איך קוק, ווי דען, איך קוק נישט? כ'בין בלינד? די
צרה איז נאָר מיט דיר, וואָס אין דיין פאַרליבטקייט אין איר, האַסטו גע-
מאַכט פון איר אַ געטשקע, רחמנא-לצלן, דאָס איז שוין נישט אַהבה. דאָס
איז עבודה זרה. דאָס קאָן איינעם פירן ווער וויסט וואו? אינעם שאול תחתיות
אַריין. אָט, מיין דבורהלע איז איך שיין, זי איז מיר געטריי, אָבער קיין
געטשקע איז זי ביי מיר נישט. אין חומש שטייט: — אַ ווייב זאָל זיין אָן
עוור-כנגדו — אָבער נישט קיין געטשקע“.

זיי האָבן דערנאָך אָנגעהייבן צו רעדן צווישן זיך וועגן רבין. חיימלען
געפעלט זייער דער רבי, — „כאַטש אין אַלגעמיין בין איך נישט קיין פאַר-
ברענטער חפיד ווי מיין טאַטע, ע"ה. ער איז געפאַרן צום בעלזער ע"ה,
און געווען אָן אַריינגייער ביים מונקאַטשער ע"ה. איך קען און געדענק
עטלעכע רביים. אָבער כ'מוז מודה זיין, אָן דער סאַטמאַרער איז אַ שיינע

פערזענלעכקייט; ער קען צוציען מענטשן צו זיך און זיי באוויקן נאָכצו-
גיין נאָך זיינע דרכים". מנשה ענטפערט אים: — "ער איז דאָס וואָס דו
זאָגסט, מיט אַן עודה דערצו. ער איז די פערזענלעכקייט נישט נאָר לויטן
אויסזען אַליין. די טיפע תורהדיקע גייסטיקייט, וואָס שיינט אַרויס פון אים,
פון זיין יעדן קער און ווענד, די דאָזיקע גאָט-געבענטשטע מתנה, וואָס
לאו כל אדם זוכה, דאָס מאַכט אים פאָרן יוצא מן הכלל און במילא קען ער
שוין פירן דעם כלל".

יט

פון וואָנען וועט קומען די הילף?

ווען חימל איז אַריינגעקומען אין זיין אייגענער שטוב, האָט ער רע-
גינען אַרומגענומען, זי גוט אויסגעקושט און געזאָגט: — "ווען מיר זיינען
אַהינגעפאָרן ערב ראש השנה, האָט אין מיר געקלאַפט דאָס האַרץ פון שרעק,
ווער ווייסט? האָב איך ביי זיך געטראַכט, צי דו וועסט זיין צופרידן פונעם
יום-טוב ביי אַ סאַטמאַרער חסיד? און דאָ ביסטו געשטאַנען ביים דאָווענען
ביז זעקס פאַרנאַכט און נישט נאָר וואָס ס'האַט דיך נישט געאַרט אַהיימ-
צוגיין — צוויי טעג נאָכאַנאַנד — מיט פאַרטריקנטע ליפן, נאָר אויך צו
זיין אין זיבעטן הימל, אַ פרידיקע, און צו שיינען מיט אַזויפיל רייך, וואָס
נאָר דיך האָט עס גאָט מיט דעם באַשאַנקען. ס'איז פאַר מיר געווען אַ גרוי-
סער איבערראַשנדיקער נחת רוח. דערהויפּט נאָך, וואָס די לעצטע צייטן,
גייסטו אַרום אַ סך מאל אַן אומצופרידענע, אַ דערשלאַגענע, גלייך ווי די
וועלט עקט זיך. דערפאַר בין איך אַזוי דערפרייט געווען צו זען דיך אַזאַ
אויפגעהייטערטע".

רעגינאַ האָט צו אים געזאָגט: — "וועגן מיין דערשלאַנגקייט ווייסטו
די סיבה פון דעם, ווייל איך טראַכט און זוך אַ וועג ווי אַזוי זיך אַרויסצו-
רייסן פון דעם העק דאָ. דערווייל זע איך נאָך נישט קיין אויסוועג פון וואָ-
נען די הילף מיינע וועט קומען, פון מעקס עצה פון שפאַרן, ווייסטו אַליין
וויפיל האַפט דאָס האָט. אַט איז שוין דאָ דער סעזאָן דיינער און מען קומט
אויס. דאָרטן, דער יום-טוב ביי די הערצקאָוויצעס אין וויליאַמסבורג און
דאָס דאָווענען ביים רבין האָט אויף אַ ווייל מיך באַרואיקט. דאָס זיין צווישן
מענטשן ווי זיי, ערלעך גלויביקע, אַליין באַרואיקטע — ווערט מען אַליין

רואיק. דערצו האָט מיר אימפּאַנירט זייער האָפּנונג און חלום אַרויסצורייסן זיך פון דאָרטן און איבערציען זיך קיין באַראָ פּאַרק".

רעגיאָ האָט אויף מאָרגן זיך אַדורכגערעדט מיט דבורהלען וואָס פאַר אַ מתנה צו קויפּן פאַר די הערצקאָוויצעס. זיי האָבן באַשלאָסן צו קויפּן אַ שיינעם שטיי־לאַמפּ וואָס פעלט דאָרטן אין זייער הויז.

רעגיאָ איז אַרונטערגעפּאַרן „דאון טאָן" אין מאַנהעטן, און געקויפט אַ שיינעם מאָדערנעם לאַמפּ. זי האָט אָנגעשריבן אויף אַ וואונטש קאַרטל זייערע נעמען און געבעטן דאָס צוצושיקן צו זיי אין וויליאַמסבורג.

די טעג צווישן ראש השנה און יום כיפור — לויטער און מילדע — מיט קילערע נעכט, האָבן אויך בכלל מילדער געמאַכט רעגיאָס געמיט. זי האָט נישט שלום געמאַכט מיט איר מצב, נאָר ווי אויפּגעגעבן אויף דערווייל אירע ראיענדיקע פּלענער וועגן אַרויסרייסן זיך פון דעם אַרעמען טייל פון בראַנסק.

אפּשר אַחוץ אַלע אַנדערע, האָט דאָ מיטגעווירקט די עשרת ימי־תשובה־דיקע זיכרונות, וואָס זיינען איר געלעגן אין די ביינער ממש נאָך פון יענע יונגע יאָרן, ביים טאַטן אין הויף אין דער פרומער מונקאַטשער סביבה. אפילו אין איר אויפגעקלערטקייט, אין אירע שול־יאָרן, האָט זי נישט פאַרפעלט צו זיין אינדערהיים אויף די ימים־נוראים ביז נאָך סוכות. שוין אַלס אַ דערוואַקסענע מיידל האָט זי אַמאָל געזאָגט צו אירער אַ חברטע אינעם פּאַנסיאָן!

„אַן אַ גאַנץ יאָר איז דער גאָט פון אַברהם יצחק, ויעקב אין די הימלען, אָבער ראש השנה, ביז נאָך סוכות, לעבט ער מיט די יידן צוזאַמען אין די שולן און אין די היימען, ווי אַ טאַטע מיט אייגענע קינדער. ערשט אין דער נאַכט פון מוצאי יום־טוב, נאָך שמחת־תורה, פליט ער צוריק אין די הימלען, און לאָזט זיינע קינדער, איבער די תורה, אַלס פּאַנצער און דערהאַלטער".

ערב יום־כיפור זיינען זיי געקומען קיין וויליאַמסבורג, צו מרדכי און רבקהלע זייער פרי. מרדכי האָט געבעטן צו קומען אין צייט צום כפרות שלאָגן, כדי דער שוחט וואָס קומט צו אים, ווי אַ חזקה יעדן יאָר, אַכט אַזויגער אינדערפרי צו שעכטן די כפרות, זאָל נישט דאַרפן וואַרטן. אַ סך אַנדערע כפרות וואַרטן דאָך אויף אים.

ביי זייער אַנקומען צו די הערצקאָוויצעס האָט מען זיך ווידער אַרומגע־כאַפט ווי ליבע ברידער און שוועסטער, רבקהלע האָט זיי אין איילעניש געוויזן וואו זי האָט אַוועקגעשטעלט דעם צוגעשיקטן שיינעם לאַמפּ. זי און

מרדכי האָבן זיי געדאַנקט פאַר דער מתנה, רבקהלע האָט געזאָגט: — „איצט וועט פאַר אונדז זיין נאָך ליכטיקער“.

נאָכן דאווענען און עסן כיד-המלך, האָבן אַלע דריי יונגע ווייבלעך צו-זאַמען געקאַכט און אַלץ צוגעגרייט (א חוץ די פיש וואָס רבקהלע האָט שוין געהאַקט און געפילט נאָך אַ טאָג פריער, אין די אויסגעהוילטע פיש-הייטלעך).

נאָכן צורוימען די שטובן זיינען אַלע געגאַנגען פאַר אַ שפּאַציר צום איסט-ריווער. מרדכי האָט זיי געוויזן וואו זיי גייען, אַ טאָג פאַר יום כיפור, צו תשליך. מרדכי מאַלט אויס פאַר זיי, מיט עקסטאַז, ווי שיין ס'איז נעכטן פאַרנאַכט געווען ביים גיין צום תשליך. דער רבי וואָס איז נעבעך קראַנק געוואָרן אויף די פיס, איז געפאַרן אין אַן אַפענעם אויטאָמאָביל לאַנגזאַ-מיק, פאַראַויס — פּאָליציי מיט מאַטאַרציקלען. די מחנה חסידים מיט זיי-דענע בעקעשעס און טונקל-ברוינע שטריימלעך הינטער אים — מיט פריי-דיקע, חסידישע געזאַנגען. די זון רויטלט זיך מיט איר רויטלעכן שקיעהדיקן פייער אין דעם איסט ריווער; פאַסן ליכט פאַלן אויפן רבין ווען ער פאַרט אַרויף אויפן וויליאַמסבורג-בריק, און מיר בלייבן אונטן אַקעגן איבער אים. דער רבי הייבט אַן דאָס אויסליידיקן די קעשענעס פון דער הויך אינעם וואַסער אַריין. מיר, נאָך אים, מיר קוקן אַלע אַרויף צו אים אויפן בריק מיט די שטאַלענע קייבלען און שטאַנגען. ער זעט דאָמאַלט אויס אין אונדזערע אויגן ווי אַ שוועבנדיקער מלאך אויף ריזיקע פליגלען! אונדזער געזאַנג צו אים אַרויף איז ווי דער אַז ישיר געזאַנג פון מרים הנביאָה ביים דורכגיין דעם געשפּאַלטענעם ים-סוף.

נאָכן אַהיימקומען און אַפרוען זיך, זיינען זיי אַוועק אינעם סאַטמאַרער בית המדרש צום דאווענען מנחה; זיי האָבן, פאַרשטייט זיך, געלאָזט זיך שלאָגן מלקות, און האָבן אַריינגעלייגט מטבעות אין די פאַרשיידענע קערות. נאָכן עסן און בענטשן האָט מען זיך איבערגעטאַן, מ'האַט אָנגעצונדן די גרויסע, דיקע סטערינענע יאָר-צייט ליכט אין די גלעזער. אַ פאַרכ-טיקייט פונעם גיין צום יום-הדין האָט אַלעמען אַדורך גענומען. ביים צינדן די ליכט האָבן אַלע געוויינט וואָס אַמאָל העכער און טיפער.

דאָס וויינען איז געווען ניט אַזוי צוליב די איצט-געצונדענע ליכט, ווי צוליב די זיכרונות וואָס זיינען אויפגעשוואומען פון אַמאָל, אַמאָל — ליקע היים, די גאַנצקייט פון דער יידישער שטוב, די ברכות פון טאַטע-מאַמע, די ערב-יום-כפור-צאַרטקייט פון דעם זידן; די ציטערדיקייט פון דער באַבע ... און איצטער: אַלע פאַרגאַזטע, פאַרברענטע, פאַרלעדטע!

ביים אוועקדרייען זייערע קעפ פון די געצונדענע ליכט, האָבן זיי זיך געוואונטשן איינער דעם אַנדערן אויסצובעטן זיך אַ גוט יאָר מיט אַ גמר חתימה טובה. די וויבלעך האָבן יום־טובדיק, געקושט זיך. אַלע זיינען זיי געגאַנגען אין סאַטמאַרער בית המדרש צו כל נדרי.

אויפן וועג צום בית המדרש האָבן מחנות יידן אין בעקעשעס מיט שטריימלעך און ווייסע קיטלען זיך געצויגן דורך די געסלעך פון וויליאמס־בורג צו די שולן, צו רבייאישע שטיבלעך און בתי־מדרשים. אַרום דער הויפט גאַס שטייען איצט הילצערנע באַריערן און הינטער זיי עטלעכע געלע „בול דאָזערס“ — מען האַלט אין פאַרריכטן די גאַס. פאַרביי לויפן אויפן הויכן „עלעוויטאַר“ באַלויכטענע וואַגאַנען מיט מענטשן; אויפן ראַג, נישט ווייט פונעם סאַטמאַרער בית המדרש, שטייען פאַרטאַריקאַנער מיט קיילעכדיקע, טונקעלע פנימער אַרום דעם שפייז־געוועלבל. דאָס אָפן גע־וועלבל זעט אויס, צווישן די אַלע פאַרמאַכטע יידישע קראַמען, ווי אַמאַליקע חזיר־געוועלבלעך אינעם מאַרק אין דער פאַרחורבנדיקן מונקאַטש. פון אַלע געסלעך גייען יידן מיט זייערע וויבער און קינדער מיט איילענדיקע טריט און מיט פנימער ערנסטע — גייען, גייען אין דעם יום־כיפור בין־השמשות — גייען צווישן טאַג און נאַכט.

אַז זיי זיינען צוגעקומען צום ברייטן שטיינערנעם טראַטואַר פאַרן סאַט־מאַרער בית־המדרש, האָבן זיך די דריי יונגע־לייט אָפגעטיילט פון זייערע וויבלעך מיט שטיל ליבלעכע בליקן. זיי האָבן זיך קוים אַדורכגעשטופט צו זייערע זיץ־פלעצער אין דער פול געפאַקטן בית־המדרש; אַזוי אויך די דריי פרויען זייערע. אין דעם זייטיקן עזרת־הנשים, אַלעמענס אויגן זיינען אַנגעשטרענגט מיט יראַת הכבודיקן דערוואַרטונג אויפן רבינס אַריינקומען. די שטילע געוויינען ביים פאַרענדיקן תפילת־זכאי האָבן אויפגעהערט. דער רבי איז אַריינגעקומען! זעט זיך זיין ברייט, זיידענע קאַפאַטע, די אונ־גאַרישע „רעזשעוואַלוקע“, אָן קעשענעס, ליגט איבערן טלית און קיטל. אויך אויף דער ווייס זיידענער בעקעשע און ווייסער יאַרמעלקע. אַ שטילקייט ווייעט בעתן רבינס דורכגיין איבער דעם שמאַלן דורכגאַנג אין מיטן בית־המדרש ביז זיין אַרויפגיין מיט טרעפלעך צום אַרון קודש ביי דעם געגרייטן שטענדער. דער שמש נעמט אַרונטער פון אים די אויבערטע „רעזשע־וואַלוקע“. מיט אויסגעשפרייטע הענט פאַלט דער רבי צו צום אַרון קודש ווי ער וואַלט זיך וועלן האַלדזען מיט די שטייענדיקע ספרי־תורות! מיט אַ שטיל געווייק, וואָס דויערט עטלעכע מינוט, הויבט דער רבי אָן זיין דרשה אויפן פסוק, „וביום הזה יכפר עליכם — ולפני ה' תטהרו“. אַ דרשה

— פול מיט מוסר. ער ברענגט זיין זיידנס משל מיט אַ זינקענדיקער שיף אין אַ שטורעמדיקן ים, ווען אַלע לויפן צום פירער פון דער שיף ער זאָל זיי ראַטעווען. דער קאַפיטאַן פון דער שיף זאָגט צו זיי: — „דער שטורעם האָט פאַרטראָגן די שיף און ס'בלאַנזשעט אויך מיט ענק אינאיינעם.“ מיר מוזן זיך אַלע, זאָגט דער רבי, „צוזאַמענעמען און תפילה טאָן בציבור, צום הייליקן באַשעפער, און מיטן כוח פון בציבורדיקער תשובה וועלן מיר גע-האַלפן ווערן.“ ביי די ווערטער עפנט דער רבי דעם אַרון קודש, נעמט אַרויס אַ ספר-תורה, דרייט זיך אויס פאַרן שטענדער צום עולם-חסידים, וואָס ציטערן שוין ווי די האַרבסטיקע בלעטער אין וואַלד בעת אַ שטורעם-ווינט. ביים דריקן די תורה צום האַרץ, שרייט ער אויס מיט אַ ביטער געוויין: — הייליקע תורה! כ'האַב דיך מבזה געווען! דיך נישט געלערנט, דיך נישט מקיים געווען! דער זיידע זיכרונו לברכה, די ניצוצות קדושים, קומען און בעטן זייט אונדז מעלה? מיט וואָס קען מען זיי מעלה זיין? נאָר מיט הייסע יידישע טרערן, רבותי!“ שרייט ער אויס נאָך העכער, שווינט נישט קיין טרערן!“ דער עולם העשעט מיט ביטערע האַרץ-רייסנדיקע טרערן וואָס גייען עד לב השמים. אינעם גרויסן געוויין זאָגט ער מיטן עולם צען מאָל: — „אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה!“

נאָכן מסיים זיין די דרשה, נעמט דער שמש ביים רבין איבער די תורה, שטעלט זי צוריק אַריין אינעם אַרון קודש. דער רבי גייט אַרונטער צום עמוד.

צוויי פון די עלטסטע חסידים דעם רבינס מקורבים, האָבן גענומען די צוויי מונקאַטשער געפונענע ספרי-תורות אין זייערע הענט, האָבן געשפירט אין זייערע הערצער אַן אויסטערלישע רוחניותדיקע וואַרעמקייט, זיי האָבן זיך געשטעלט אַרום רבין פון ביידע זייטן.

דער רבי אין טיפע שטילקייט האָט זיך לייכט געשאַקלט אינעם איינגע-הילטן טלית מיט דער ברייטער עטרה, וואו די זילבערנע פעדעם אירע האָבן שימערירט אין אַ רויטלעך זילבערדיקן גלאַנץ אַקעגן די הויכע וואַקסענע און ווייס סטערינענע יום-כפור ליכט.

דאָס פאַרכטיקע שטילקייט זיינע, האָט דורכגענומען די גאַנצע עדה מתפללים מיט יראהדיקע אהבה צו אים.

ער האָט אָנגעהויבן זאָגן ווי אַ געזאַנג, דעם על דעת המקום ועל דעת הקהל, בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, יעדער איינער אינעם בית המדרש האָט דערפילט אינעם רבינס קול אַ דערלייכטערונג אין זייערע באַשווערטע הערצער, ווי אַ זוניקע אויסלייטערונג נאָך אַ שטורעם. זיי האָבן

דאס ממש, ווי באַשיינפערלעך געזען פאַר זייערע אויגן, וואו די פון פריער אין געפאַר וואַקלענדיקע שיף איז אַרויס פון דער סכנה, און שווימט אַצינד בשלום צום געצילטן ברעג פון לעבן. און די זיכערע הענט פונעם רבין, פירן אָן אַוודאי מיטן צוזאַמענברענגען דעם דעת הקהל מיטן דעת המקום, וואָס וועט דורך דעם דאָזיקן כוח פון של מעלה מיטן של מטה דערפירן צום שלימותדיקן אחד; פון ישראל ואורייתא חד הוא.

ביים רבינס אָנהייבן כל נדרי, האָבן די העלע טענער רחמימדיק אָנ-געזאַגט די בשורה פון לעבן, דורכן אויסשאַלנדיקן פסוק פון מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה, אָט דער צוזאַג פון דערלעבן דעם קומענדיקן יום כיפור לטובה, האָט באַגלייט ווי אַ לייט-מאַטיוו צו די ווייטער-דיקע מעריב תפילות ביון קלאַנגפולן זינגען פונעם אָדון עולם, דאָס געזאַנג פון גאַטס רום און תפארת.

ביים רבינס אַדורכגיין נאָכן דאָווענען אין מיטן בית המדרש, זיינען אַלע געזיכטער געווענדעט צו אים, וואו ער ווינטשט מיטן גינגן זיין בלינד פנים און ביידע זייטן מיט גוט יום טוב! גוט יום טוב! לשנה טובה תחתמו! לשנה טובה!

ביים באַגעגענען זיך אין דרויסן פון בית-המדרש, שפעט אין דער נאַכט מיט זייערע פרויען, ווינטשן זיי זיך אַ גוט יאָר און אַ חתימה טובה. אַריינקומענדיק אין מרדכי'ס הויז, זאָגט רעגינאַ מיט טיפער געריט-קייט, „אַז אין נתניה האָט זי אַזאַ טיפע איבערלעבונג נישט דורכגעלעבט ווי היינט ביי נאַכט. אין מונקאַטש, געדענקט זי, איז געווען עפעס ענלעכעס צו דעם, נישט נאָר אין דער שול און אין די חסידים-שטיבלעך, נאָר אומע-טום ביז אַריבער די טייכן, די וועלדער, איבער די קאַרפאַטן-בערג! וואָרום אַלס קינד האָט זיך איר געדאַכט אַז ס'איז יום-כיפור איבער דער גאַנצער וועלט!“

מרדכי אַ צופרידענער פון רעגינאַס ווערטער, גיט צו אַז „נאָר ביי אונדזער רבין, זאָל לעבן, ווערט מען אַזוי דערהויבן, ווייל פון אים און פון זיין קדושה ווערן אַלע אַרום געהייליקט און געלייטערט.“

מנשה האָט זיך געוואונדערט פון דעם אייגענעם דרך און נוסח פון דעם רבין, פון זיין זאָגן ווידוי מיטן עולם פאַר כל נדרי, און פון דאָס אַרויסנעמען די ספר-תורות אין מיטן פון זיין דרשה, און דאָס זאָגן צען מאָל דעם „אור זרוע לצדיק“, בעת עס שטייט אָנגעצייכנט בפירוש נאָר צו זאָגן דריי מאָל. האָט אים מרדכי פאַרענטפערט, אַז דאָס „פירט ער זיך אַזוי ווי זיינע אַבות, ווי זיין טאַטע רבי חנניה יום טוב ליפא, דער מחבר פונעם

„ספר קדושת יום-טוב“ וואָס האָט דאָס איבערגענומען פון די פריערדיקע אַבות, אַט אַ שטייגער פירט ער זיך אויך לויט זיינע אַבות, ביים טאַנצן צו די הקפות אין שמת-תורה. ער מאַכט מיט דער תורה, די עינויים, ווי מען מאַכט דאָס מיטן לולב, און „אַז ס'איז גאַר נישט משיג צו זיין, אַז ער זאָל לעבן מיט זיינע קראַנקע פיס, נעבעך, וואָס גייט אין ספעציעל-געמאַכטע שיד, טאַנצט שמחת-תורה שעהן לאַנג ביי אַלע הקפות, מיט אַזאָ לייכטיקייט ווי דאָס לויפן פון אַ יונגן הירש“...

און צו מאַרגנס, יום-כיפור, נאָכן לאַנגן פאַרצויגענעם שחרית פון זיין מקורב ר' זיינוואַלע, האָט דער רבי געדאַונט מוסף, דער גאַנצער ציבור האָט געפילט מיט פולן ביטחון, אַז זייער שליח-ציבורס טרערן פאַרן רבונ-של-עולם, צוזאַמען מיט זייערע געוויינען פון חרטה און תשובה, זיינען דערגאַנגען צום כסא-הכבוד. זיי זיינען געווען זיכער אין זייער „מנהיג“ פונעם רבינס נעכטיקן משל, און מיט זיין האַפן, אַז „זיי וועלן אַרויס בשלום פונעם שטור-רעם“. די חסידים האָבן געקוקט אויפן רבין מיט פריידיקע הערצער בעתן זינגען מיט באַנייטער פרישקייט דעם „היום תאַמצנו!“ דער רבי האָט ממש ווי געשוועבט אויף פליגלען ביים אונטערטאַנצן „היום תחדש עלינו שנה טובה“. זייערע אויפגעהייטערטע „אַמנס“ האָבן צו אים ווי אַקעגנגעטאַנצט. זיי האָבן ווי געזעטיקט זייער תענית מיט כסדרדיקן קוקן אויף אים ביים מנחה-דאַווענען פונעם אַלטן פלאַנטשעווער חסיד ר' בער, וואָס איז נאָך גע-פאַרן פון פוילן קיין סאַטמאַר צו זיין טאַטן זיכרונג לברכה.

ביים רבינס דאַווענען געילה זיינען זיינע געוויינען אַזוי דממה-דקהדיק... אַזוי פיל-טאַניק, ווי דער רבי וואָלט די תפילות געזאַגט מיט עטלעכע שטימען מיטאַמאָל.

ביים נאָך-מעריבדיקן שופר-בלאַזן האָט קיינער פונעם ציבור נישט געפילט דעם מינדסטן הונגער נאָכן תענית פריש ווי זיי וואָלטן ערשט אַריינגעקומען צום דאַווענען אין בית המדרש. קיינער האָט זיך נישט גע-איילט אַהיימצויגיין; חסידים מיט נחת-רוחדיקן תענוג האָבן זיך געקוויקט מיטן האָבן די גרויסע זכיה צו קוקן אויף זיין לויטער ווייס פנים ווען ער איז דורכגעאַנגען דורך זיי אינעם מיטן בית המדרש, און ווינטשן אַ גמר חתימה טובה.

מרדכי מיטן ווייב און זיינע געסט זיינען אַהיימגעגאַנגען מיט לאַנגזאַמע טריט. ביים אַריינקומען אין הויז האָבן אַלע טועם געווען צו שטיקלעך ברוינעם האַניג-לעקעך אַנגעפילט מיט ראַזשינקעס און מאַנדלען, וואָס האָבן

פון די שניטן ארויסגעשיינט ווי צירונג געפאסט מיט קאלירטע שטיינער, האָבן געטונקען דעם לעקעך אין קעלישעקלעך וויין און ביסלעך בראַנפן. רבקהלע האָט אַרױפגעכאַפּט אױף זיך איר לאַנג־ױיסן פאַרטעך, האָט אַױעקגעשטעלט אױפן טיש דעם לאַנגן ױײס פאַצעלייענעם פּױלמיסעק מיט פּױש, און די פאַרגלױערטע פּױש־ױיך, און אַרױם און אַרױם קױלעכדיקע הױכע, ױי קאַפּלען, אױער־קױכלעך.

אַלע האָבן בנעימותדיק געגעסן און נאָך אַלץ געשמועסט מיט חסידי־שער חדוהדיקייט פונעם רבינס דאָױענען אין זײן התנהגותדיקער אױס־טערלישקױט.

רבקהלע האָט אָנגעױואַרעמט די הינערשע ױיך, דערלאַנגט צום טיש די כּפּױותדיקע קאַלטע הינער, צעפּערטלט און צעאַכטלט; נאָכן אָפּעסן די צױמעסן פון ברוינע מערלעך און האַניג מיט געקאַכטע פּלױמען, געטריי־קענטע אַפּריקאָסן און ראָזשינקעס, האָט מרדכי פאַרן בענטשן פאַרצױגן דעם רבינס „ױעל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמור“ און אַלע האָבן מיטגעברומט. רעגינאָ, די אַמאָליקע גוטע פּיאַנאָ־שפּילערין, האָט פּיאַניסימאָ, מיט איר סאַפּראַנאָ שטימע זײ באַגלייט דעם ניגון מיט אַ חנעױדיק געפּיל. מרדכי האָט מכבד געױען חױמלען אָנהױבן דאָס בענטשן מיט מזומן, און חױמל האָט געבענטשט מיט אַ סך געפּיל. מען האָט געקענט באַמערקן אַז ער סטאַרעט זיך נאָך אַלץ אױסצונעמען בײ זײן רעגינאָן.

נאָכן בענטשן איז מען נאָך געבליבן אַביסל ביים טיש בעת די דריי ױײבלעך, האָבן אַלץ אַרױנטערגענומען, צועגרוימט, געפאַרעט זיך ביים ױאַש־טאַפּ ױי דריי לײבלעכע שױעסטער, נאָכדעם געדעקט דעם טיש מיט אַ פּריש טישטעך צו צוגעגרייטן טײ מיט לימענע און די צוגעגרייטע אױגענע גע־בעקסן פון קיכלעך מיט שטרודל.

ביים טרינקען די טײ האָט מען ביסלעכווייז זיך אָפּגעשיידט פון דער יום־כּױפּ־שטימונג. מען האָט גענומען רעדן ױעגן ױעלטלעכע זאַכן. מען האָט גערעדט ױעגן מדינת ישראל און מען איז אַרױף אױף דער קאַרעאַישן קריג.

מרדכי האָט מורא, אַז „די כּױנעזישע קאַמוניסטן מיט זײערע „פּריי־ױיליקער אַרמײ“, געשטיצט און פּראָױאַצירט פון קרעמלין, איז ערשט דער אָנהױב פונעם קאַמוניסטישן פאַרמעסט צו דערשטיקן די פּרייע ױעלט. אַבער דער סוף ױעט זײן“ — זאָגט מרדכי — „ױ מיט יענעם שױמענדיקן קאַפּ, ױי עס דערציילט זיך אױנעם פּרק אַבות, ױואו עס זאָגט זיך, „אַז די דערטרינקער — ױעלן אַליין דערטרונקען ױערן“. דאָס ױעט אױך זײן דער

סוף פון די רוסישע מערדער-קאמוניסטן, וועלכע וועלן שפעטער אליין גע-
 מאַרדעט ווערן פון די כינעזישע שיק-יינגלעך זייערע פון היינט; די כי-
 נעזער-קאמוניסטן וועלן ווערן די מערדער פון מאַרגו, איבער זייערע איצ-
 טיקע האַרן און באַפעלערישע גענגסטערס. ס'איז אַ גרויס וויי-געשריי אויף
 דעם פאַרגאַסן בלוט פון דער אַמעריקאַנער יוגנט, וואָס איז זיך מקריב
 פאַר דער פרייהייט, נישט נאָר פונעם קאַרעאַישן פּאַלק אליין, נאָר פאַר דער
 גאַנצער וועלט! און מרדכי רעדט ווייטער: — „דאָס איז אַ פאַרמעסט פון
 דעם אַמעריקאַנישן יינגערן פרייהייט-פּאַלק, קעגן די אינוואַזיע פון די
 רויטע מערדער! אַ קאַמף קעגן פאַרשקלאַפן די וועלט מיטן פאַלשן „אַפּגאַט
 פונעם קאמוניזם. ס'איז נאָך טראַגישער וואָס די רויטע מערדער ווילן גאָר
 פאַראַדירן מיט די חזיונות פון די הייליקע נביאים. מיט בלוטיקע קאַנטשי-
 קעס און מיט מערדער-קוילן גייען זיי ברענגען די גאולה... ווי געשריגן.“
 רעגינאַ איז מסכים מיט אים אָבער זי איז זיכער, אַז די יונגע אַמעריקע
 וועט זיין די פעסטע דאַמבע אַקעגן דער רויט-פאַרגעלטער פאַרפלייצונג.
 ס'איז דאָך עפעס ווי אַ גאַטס זאַך, זאַגט רעגינאַ, אַט די געגעבענע ראַעל
 צום יונגען פּאַלק. אַמעריקע!

אַט ניט לאַנג צוריק האָט אַמעריקע געהאַלפן ראַטעווען די וועלט פון
 דעם פרייסישן ווילהעלמישן יונקערטום; און אַט איצט — פון בלוטיק-
 געצנדינערישן היטלעריזם—און איצט מוז אַמעריקע ווידער ווערן די רעטע-
 רין פון דער וועלט און זען אַלעמען ראַטעווען פון דעם רויט-געלן קאמוניזם.
 אַמעריקע וועט נאָך בלייבן דער לייכטטורעם אין דער וועלט! דערוויל
 אָבער בלוטיקן מיר און אונדזער יוגנט פאַלט אין דעם קאמוניסטיש-פּראַ-
 וואַצירטן קאַרעאַישן קריג.

ביים דערמאַנען דעם קאַרעאַישן קריג, האָט רבקהלע אָפּגעווישט אַ
 טרער און געזאָגט: — „עס שטייט מיר פאַר די אויגן דאָס שרעקלעכע בילד
 ווען מען האָט צו אונדזערס אַ שכן און שכנה, צו די סילווערס, צוגעשיקט
 זייער געהרגעטן זון, אין אַ ברוינעם הילצערנעם קאַסטן, איינגעהילט אין
 דער אַמעריקאַנער פּאַן מיט שטערן און שטרייפן, זייער איינציק אויג פון
 קאַפּ, פּיליפּ, פּיליפּ, ווי די מאַמע האָט אים גערופּן. כ'האַב אים געקאַנט
 זינט מיר וואוינען דאָ, שוין פאַר די לעצטע פיר יאָר. אויסגעוואַקסן הויך ווי
 אַ סאַסנע, אַ בלאַנדער, מיט אַ מילד מיידלשן פנים, מיט העל-בלויע אויגן ווי
 אַ מלאך! די מאַמע און דער פאָטער ע"ה האָבן זיך אין אים געשפּיגלט און
 נישט געלאָזט קיין שפּרענקעלע, חלילה, פאַלן אויף אים. זיי האָבן זיך ניט
 פאַרגונען צו קוקן צו לאַנג אויף אים, אפשר צוליבן נישט געבן אים קיין

עין־הרע, ווייל היינט איז ער דאָס געווען אַזאַ לייטיש קינד. געווען פון די ערשטע אין הייסקול, איז אויך געגאַנגען אין אַ חדר. די מאַמע האָט זיך אין מאָל באַרימט פאַר מיר, ביים טרעפן מיך אינעם „בוטשער־שאַפּ“: „ווי מען האַלט מיך פאַר אַ גבירטע ביי די סאַטמאַרער“. זיי האָבן פּיליפּן געגעבן אַ גוטע יידישע דערציאונג. זיי האָבן אים געשיקט אין אַ פאַרבאַנד־שול און פאַר דער בר־מצווה אים געשיקט אין אַ חדר. די מאַמע האָט געזאָגט: — „איר האָט געדאַרפט הערן זיין זאָגן די הפטורה אין שול; קאָן דאָווענען פאַרן עמוד ווי אַ רעגעלער חזן. אַלע האָבן זיך געשפּיגלט אין אים ווי די לבנה אין אַ לויטערן טייך. און דאָ אַזאַ בראַך!“

ניט לאַנג נאָך דעם איז דער פּאָטער געשטאַרבן פון אַ האַרץ־שלאַג. ער האָט זיך אַזוי שטאַרק גענומען צום האַרצן. אינגאַנצן דריי חדשים נאָכן קינדס טויט איז ער אַוועקגעפאַלן ווי אַ סנאָפּ היי אין פעלד. זי, די מאַמע, כאַטש אַ צעבראַכענע, האַלט זיך נאָך אויף אירע אונטערגעהאַקטע פּיס. און אַזוינע טראַגישע היימען זיינען דאָך ביי אונדז שוין דאָ אין די טויזנט־טער. און אַלץ צוליב די קאָמוניסטישע מערדער!“

אַלע ביים טיש האָבן פון רבקהלעס רייד געפּילט אַ טיפּן רחמנות צו די געפאַלענע קינדער און צו זייערע טאַטעס און מאַמעס.

זיי האָבן זיך געוואונטשן מיטן שנעלן נצחון איבער די קאָמוניסטישע אַרמיען.

ביים געזעגענען זיך שוין שפּעט. נאָענט צו האַלבער נאַכט, האָט רעגיאַנאַ געזאָגט, אַז: — „דער דערהויבענער יום־טובּ האָט מיך געמאַכט פאַרגעסן אַן מיין אומצופּרידנקייט מיטן לעבן מיינעם. איר האָט אַריינגעזעצט אין מיר אַ נייע נשמה, אויף ווי לאַנג אַבער ווייס איך נישט. קום, חיימל, זאָל זיין אַ גוט יאָר!“ רעגיאַנאַ האָט זיי פאַרבעטן צו קומען צו זיי אויף סוכות, כאַטש אויף די ערשטע טעג יום־טובּ. אַבער מרדכי האָט איר געענטפּערט, אַז ער וועט נישט אַוועקשטיין פונעם רבינס אַ יום־טובּ דאָווענען, פאַר קיין כל הון דעלמא!

מרדכי האָט זיי ווידער באַגלייט צום סאַבוויי. ער האָט מיט זיי אויפן וועג גערעדט וועגן צוגרייטן מיט זיינע שכנים אַ בשותפותדיקע סוכה.

זיי האָבן אים דערציילט, אַז ביי זיי אין דער שלייפּעריי האָבן זיי גאָר אַ שיינע סוכה שוין זינט יאָרן, נאָך איידער זיי זיינען אַהער געקומען און אַפּילו די דיימאַנטן־בירושעס האָבן אין דער צירונג־גאַס אייגענע סוכות אויף די דעכער פון זייערע הייזער. אין דער גרעסטער בירושע האָבן זיי, לעבן דעם שיינעם רעסטאָראַן, געבויט אַ ספּעציעלן גאַנג צו זייער עלע־

גאנטער סוכה, וואָס האָט אָפגעקאָסט אַ גרויס פאַרמעגן. פאַראַן אין דער בירושע אַ סך יידן, וואָס לייגן נישט אָפּ אַ יום־טוב, סיידן איבער אַ גרויסער ביזנעס־טראַנזאַקציע, האָט מנשה געזאָגט מיט אַ שמייכל. די קריסטלעכע קעלנערינס ברענגען די באַשטעלטע עסנס אין דער סוכה אַריין. חיימל וויצלט זיך, אַז די אבותדיקע אושפּיזן מוזן זיך פאַר־שעמען און אַרונטערלאָזן זייערע קעפּ ביים דערזען די שיינע אַמעריקאַנישע מיידלעך אין דער סוכה, כאַטש אַ טייל פון זיי האָבן געהאַט גויאישע ווייבער.

מרדכי האָט זיי צוגעזאָגט, אַז, אם ירצה השם, נאָך סוכות וועלן זיי קומען צו זיי, בישוועת חן, אויף אַ שבת. רעגינאָ האָט אים געבעטן: — "גוט, לייגט עס נישט אָפּ אין די לאַנגע באַנק אַריין".

כ.

קריסטמעס און חנוכה

פון בערלען מיט שוירלין האָבן זיי ערשט געהערט נאָך סוכות, ווען זי איז צוריקגעקומען פון די קעטסקיל־בערג. בערל איז אַרויפגעקומען צו חיימל און מנשהן מיט עטלעכע „פאַרסלס" — רויע דימענטן צום שליפן. ער האָט זיי געזאָגט: — „אַצינד בין איך זייער פאַרנומען מיט צוגרייטן פאַרשיידענע קליינע און גרויסע בריליאַנטן פון איין „פּוינטער" (אַ הונד־דערסטל פון אַ קאַראַט) ביז די גרויסע שטיינער פון עטלעכע קאַראַט פאַרן קומענדיקן האַרבסט סעזאָן.

שוירלי, ווידער, האָט געלאָזט וויסן, אַז זי איז איצט שטאַרק פאַרנומען מיטן ענדערן און איבעראַרבעטן דאָס גאַנצע הויז מיט נייע מעבל. זי האָט געקראָגן אַ דעקאָראַטאָר פון פאַרק עוועניו, וואָס האָט איר געוויזן פאַרשיידענע מאָדעלן, די נייסטע. זי דאַרף זיך נאָך מיישב זיין מיט דער טאַנטע סוזאַן, און מן הסתם וועלן זיי אויסקלייבן די מאָדערנע, משוגענע, נייע זאַכן. זיי רופן עס אַלץ אָן מיט אַזוינע „פענסי" נעמען. אין עטלעכע וואַכן אַרום, האָט געזאָגט שוירלי, וועט אַלץ פאַרטיק זיין. דעמאָלט וועט זי זיין זייער צופרידן צו זען זיך מיט זיי אַלעמען.

רעגינאָ איז סוכות־צייט צוגעפאַרן צו דעם זאַלאַגישן גאַרטן אין בראַנקס־פאַרק. דער האַרבסט אין ניו־יאָרק איז דאַמאָלט אין זיין פולער פרעכטיקייט. די ביימער — אין גאַלד און קופער קאַלירן מיניען זיך צווישן

אליעזר קופערמאן

די „אייביק-גרינע“ ביימער, ווי זיי וואָלטן פאַרן ווינטערדיקן פאַרגיין „זיך געבן אַ קניפּ אין באַק אַז די פאַרב זאָל שטיין“. אַדער גאָר ווי אַ שווינד-זיכטיקער פאַרן טויט — מיט רויטע באַקן און געלע אויערן... די טעג — שיינע, לויטערע און די פאַרנאַכטיקע האַריזאָנטן אין זייער כישופדיקער פאַרבן-שפּיל — אַ שפּיל ענלעך צו דער שפּיל פון די ביימער.

רעגיאָן איז צייטנווייז געוואָרן אומעטיק און לאַנגווייליק אין שטוב. זי האָט גענומען טראַכטן וועגן זוכן אַרבעט אין איינעם פון די גרויסע קראַמען אויף האַלבע טעג, אין די נאַכמיטיקן, אפשר ווי אַ פאַרקויפּערין, אַדער קאַסירערין. אַבער חיימל איז געווען קעגן דעם. ער האָט איר גע-זאָגט: — „כּווייל נישט מ'זאָל זיך שאַפּן מיט דיר ווי מיט אַ דינסט, נישקשה, כּיקען נאָך מיט מיינע הענט מפרנס זיין מיין ווייב בכבוד, און מיט עקסטרע עטלעכע „שמאַליאַרעס“, וואָס דו וועסט מאַכן, וועלן מיר נישט רייכער ווערן“.

רעגיאָ האָט דורך די טעג היימיש פאַרבראַכט ביי דבורהלען מיט איר קינד. דאָס קינד איז שוין געזעסן ווי אַ גאַנץ מענטשל. רעגיאָ פלעגט זיך שפּילן מיט אים און מיט זיין שפּילצייג, וואָס ער פלעגט כאַפּן פון אירע הענט.

אַמאָל פלעגט רעגיאָ אַרונטערפאַרן אין דער ביבליאָטעק, אין דער צוויי און פערציקסטער גאַס. זי פלעגט דאָרט לייצענען אונגאַרישע און דייטשע ראַמאַנען. זי האָט געזוכט אַן עצה ווי צו פאַרטרייבן די מאַנאַטאַ-נישקייט...

רעגיאָ פלעגט שמייכלען צו זיך ביים קוקן אויף די צוויי שטיינערנע לייבן, וואָס שטייען ביים אַרױפּגיין אויף די טרעפּ פון דער ביבליאָטעק. זי פלעגט איראַניש טראַכטן, אַז זיי זעען אויס „ווי באַלעזענע, אינטעלי-גענטע לייבן, מיט ערנסטע, פאַרטראַכטע פּנימער“. רעגיאָ פלעגט אויך באַזוכן פאַרשיידענע מוזעאומס, זיך אויך אָפּגעשטעלט אַ סך מאָל אינעם ראַקעפּעלער צענטער צו באַוואונדערן דעם גיאָנטישן אַרכיטעקטור אויפטו, וואָס איז זייער אייגנאַרטיק און דריקט אויס דעם אַמעריקאַנישן גייסט פון אַ יונג פּיאַנעריש פּאַלק. דאָרט האָט זי געזען די האַרמאָניע פון דעם אַמעריקאַניש אוטיליטאַרן מיטן מערב-איראָפּעאישן עסטעטישן באַנעם.

זי האָט אויך ליב צו פאַרבּרענגען אַ נאַכמיטאַג אינעם פּרעכטיקן „ראַדיאַ-סיטי-האַל“ צו זען אַ מאַווי אין לייכטן וואַדעווייל און דערווייל אויך צו הערן די שייך געשפּילטע אַווערטורן.

בלייבנדיק ביי זיך אין שטוב, האָט רעגיאָ אויך געשטריקט פאַר

דבורהלעס קינד אַ סוועטערל, מיט אַ וואָלן היטעלע. באַלד קומט דער ווינ-
טער! אַזוי זיינען אַוועק טעג און וואַכן.

אַ וואַך פאַר „קריסטמעס“ האָט רעגינאַ געקראָגן אַ בריוו פון סוזאַן
און אַנקל מעק צו קומען צו זיי צו אַ „קריסטמעס פאַרטי“ צוזאַמען מיט אַ
„כאַנקהיסעלעברעישאַן“. אַלץ ווערט צוגעגרייט פון אַ כשרן „קעיטערער“
מיט לאַטקעס און קנישעס.

חיימל און מנשה זיינען די טעג פאַר קריסטמעס אַהיימגעקומען שפעטער
ווי אַלע מאָל, ווייל זיי זיינען געווען באַלייגט מיט אַרבעט איבערן קאַפּ. זיי
האַבן אַהיימגעבראַכט איבער הונדערט דאָלאַר אַ וואַך. אַבער אויך די הוצאות
זיינען געוואָרן גרעסער מיטן איינקויפן ווינטער קליידער און אַנדערע נייטיקע
זאַכן. רעגינאַ קאָן זיך ניט צופרידנשטעלן, ווי דבורהלע, מיט אַבי וואָס פאַר
אַ מאַנטל און מיט אַ ביליגן פאַלמן פאַר מנשה. זי, רעגינאַ, מוז קויפן
עפעס גוטס אָדער גאַרנישט — אַזוי פאַר זיך און אַזוי פאַר חיימלען. אַזוי
האַט זי דאָס עקסטראַ געלט וואָס ער האָט פאַרדינט, אויסגעגעבן אויף צוויי
גוטע מאַנטלען, אַ גוטן אַנצוג פאַר אים און פאַר זיך אַ שייך, שוואַרץ זידן
קלייד, ווינטער שיכלעך, אַ נייעם הוט און נאָך אַנדערע ווינטער זאַכן. זי
האַט אויך יעדע וואַך אַוועקגעלייגט אין אַ זייט און באַהאַלטן אין דער קלייד-
דערשאַנק עטלעכע דאָלער צוריק צו צאָלן בערלען כאַטש אַ טייל וואָס
ער האָט אויסגעלייגט פאַר זייערע ריזע-קאַסטן צו קומען אַהער און אויך
פאַר די ערשטע הויז איינריכטונג וואָס ער האָט צוגעגרייט פאַר זי.

מנשה וואַלט אים שוין לאַנג געווען באַצאָלט פאַר אַלץ אַבער האָט ניט
געוואַלט פאַרשעמען זיין חיימלען מיטן אַפּצאָלן פריער פאַר אים. ער האָט
אפילו פאַרגעשלאָגן חיימלען צו באַצאָלן אויך פאַר אים, אַבער חיימל איז
נישט מסכים געווען. — „אַ דאַנק, מיר וועלן דאָס אַליין באַצאָלן.“

אַבער ווי שפּאַרט מען אָפּ אַביסל געלט אין באַנק, ווי דער אַנקל האָט
געעצהט, פאַר אַן אויסזיכט צו עפענען אַ קליין שטעלעכל אין איינעם פון
די צירונגס-געביידעס אין דער יאוועליר-גאַס? דאָ, דאָס איז דאָך געווען
רעגינאַס אַמביציע און שטרעבונג כדי צו קומען צו אַ תכלית, צו קענען
וואוינען אין אַ בעסערער, שענערער געגנט און דער עיקר צו קאָנען וויד-
מענען אירע פעאיקייטן אין אַ אייגן געשעפט. זי איז גאַנץ זיכער, אַז זי וואַלט
געמאַכט אַ גרויסן דערפאַלג. נאָר ווי מאַכט מען עס? אפשר איינצוימען די
הוצאות? דאָס קען ניט רעגינאַ. אויב אַזוי, זעט זי נישט קיין שום אויסזיכט
זייער לאַגע זאָל פאַרבעסערט ווערן. דערצו, האָט זי געטראַכט, אַז באַלד

נאך די הגאות, וועט ווידער זיין ווייניקער אַרבעט און מען וועט קאַנען
קוים אויסקומען אַדורכצושטופן דעם ווינטער.

רעגינאַ זעט נישט ווי אַזוי די «קאַץ וועט קומען איבערן וואַסער» איר
אומצופרידנהייט עסט זי ווי זשאַווער; זי ווערט טיילמאַל נידערגעשלאָגן און
פאַרצווייפלט; זי ווייסט זיך נישט קיין עצה צו געבן. טיילמאַל טראַכט זי
אַז זי וואַלט זיך אפשר געקריגט מיט אים, וואַלט איר לייכטער געוואָרן
אויפן ביטערן האַרץ אירן. זי טראַכט אָבער: וואַס איז ער שולדיק! און
וואַס קען ער טאָן? גלאַט פאַרביטערן אים דאָס לעבן האַט זי קיין האַרץ
נישט צו דעם. אָבער ער דערקענט שוין אויף איר פנים אַז די אומצופרידנ־
קייט ביי איר ווערט גרעסער, טיפער; ער וויל מיט איר פאַרפירן אַ גע־
רייד אים אויסצוריידן איר, זי דערמונטערן. אָבער זי מיידט דאָס גאַר
שטענדיק אויס. פון איר שווייגן ליידט ער מער ווי זי וואַלט זיך קריגן מיט
אים.

עטלעכע טעג פאַר קריסטמעס רעדט זי מיט אים וועגן קויפן עטלעכע
קריסטמעס און חנוכה מתנות פאַר מעקן און סווען און אויך פאַר בערלען
מיט שוירלין. יאָ, קריסטמעס און חנוכה זיינען דאָ געוואָרן באַהעפט צוזאַ־
מען, ווי קומט גבורה פון מאַקאַבייער צו דער לערע פון «ליידן און ליבע»
פון ישו הנצרי? נאָר גיי, פרעג פראַגעס ווען ס'קומט צו געבן פרעזענטן?!
רעגינאַ ווייסט אָבער נישט וואַס צו קויפן פאַר זיי, זאָגט זי היימלעך, אַז
«פאַר מענטשן וואַס האָבן פון אַלץ אין דער וועלט, איז זייער שווער צו־
צוטערעפן זאַכן אין וועלכע זיי גייטיקן זיך. וואַס פאַרט?» היימל לייגט
איר פאַר צו קויפן פאַר זיי צוויי שיינע חנוכה־לעמפלעך, ישראלדיקע, וואַס
מען קען קויפן אין עטלעכע צירונג־פלעצער. דאָרט זיינען דאָ געשטעלן,
טאַקע צווישן די בריליאַנטן־געשעפטן וואו מען פאַרקויפט פאַר די בר־
מצווהס אַלערליי טליתלעך מיט די טייערסטע תפילין־זעקלעך, זילבערנע
און גאָלדענע סידורים, מגן־דודס צו טראַגן אויפן האַלדז; אויך פאַר דער
בת־מצווה אַפילו, פאַר מיידלעך פאַרקויפט מען אַזעלכע «פענסי» טליתיםלעך
מיט אַלערליי גאָלדענע בראַנזעלעטן מיט האַלדז אָנהענגער פון ספרי־תורות,
אַרון קודשן, מזוההס פאַר די הענט און פאַר די העלדזער און וואַס נישט?
אַלע הייליקייטן ווערן דאָרט פאַרקויפט, געמאַכט פון ריינעם פערצן און
אַכצן קאַראַטיקן גאָלד. טייל מזוההס, תורהלעך און מגן־דודס זיינען געפאַסט
מיט בריליאַנטן און באַצירט מיט די שענסטע גראַווירונגען און פאַרשיידענע
אַנעמל־קאַלירן פון גרין, רויט און בלוי, אַט די אַלע זאַכן ווערן פאַר די
בת־מצווה מיידלעך צוזאַמענגעמישט מיט נאָך אַנדערע גאָלדענע אָנהענגערס,

מיט „לאַקיי־העפעדיקע“ מולדיקע לאַקעטס־ברעלאַקן מיט שוואַרץ־אַנעמאַל־דיקע הינטעלעך, געלע קעצעלעך, רויטע אייזעלעך, ווייסע פערדעלעך. חיימל פירט זי צו אַ פּענצטער וואו עס ליגן גאַלדענע קאַלענדאַרן אויף וועלכע מען גראַווירט אויס די טעג פון די געבורטן, און אויך גאַלדענע לוחות מיט די עשרת־הדברות. משה רבינו האָט זיי געמאַכט פון שטיין, אָבער אין אַמעריקע איז פון שטיין געוואָרן גאַלד... זעט רעגיאַ אױך אַ צאַצקע: „משה רבינו אויפן באַרג סיני. אַהרון הוהן מיטן חושן ואפוד... רעגיאַ פאַרגאַפּט, קוקט אויף אַלץ מיט אירע גרויסע אויגן.

חיימל הייסט זי צוקומען מאַרגן נאָך מיטאַג און ער וועט שוין וואַרטן אויף איר ביים אַרויסגאַנג פון סאַבוועי. ער וועט מיט איר אַריינגיין אין אַ פאַר אַזעלכע מתנה־פלעצער און זען וואָס מען קען אויסקלייבן. זי צעשמייכלט זיך: — קומען? אַוואַדע! אָבער פאַר די אַלע אויסטערלישע מתנות דאַרף מען דאָך האָבן אַ פּולע קעשענע. דערביי זאָגט זי: „זע נאָר וויפיל יידישקייט דאָ איז פאַראַן?“ חיימל ענטפערט סאַרקאַסטיש: — „יידישקייט בליט נישט נאָר אינעם אַרימען וויליאַמסבורג, נאָר אויך אין די רייכע צירונג־געשעפטן אַרום דער פינפטער עוועניו“. ער פאַרענדיקט אַ שמייכלענדיקער, אַז „נישט נאָר קויפט מען די אַלע זאַכן פאַר בת־מצווה מיידלעך, נאָר פאַר אַלעמען, אויך פאַר גוים“. מען רעדט אין דער שלייעפּריי אַז אַזוי איז אויך געוואָרן מיט טייל מאַכלים: „בייגל מיט לאַקס“ וואָס איז דאָ אַפּריער געוואָרן אַ מין יידיש־נאַציאָנאַלער מאַכל איז דערנאָך אַריבער צו די גוים; ווען „קוגל“ איז אַריבער צו די גוים מיט אַ באַשטימטן נאָמען, אין די „לאַנטש־רומס“ ווערט עס געזאָגט: — „גיוו מי אַן עדי קענטאַר“, דאָס איז אַ קוגעלע. אַזוי איז עס אויך מיט אַנהענגערס־ברעלאַקן, וואָס מען פאַר־קויפט שוין דאָס אין אַלע צירונג־געשעפטן איבערן גאַנצער לאַנד, אַלע פּרויען, יונג און אַלט, פון אַלע קלאַסן און שטאַנדן, קויפן זיי; דער באַרג פון מתנות האַלט אין וואַקסן און דערגרייכט שוין לאַנג צום הימל און אַלע קלעטערן אויף אים...

רעגיאַ קוקט, הערט און די מיניעס אויף איר געזיכט בייטן זיך. זי איז ניט שטאַרק צופרידן פון חיימלס סאַרקאַזם, אָבער זי נעמט עס אָן אויף אַ מאַמענט. גלייך אָבער זאָגט זי: — „דערווייל האָט מען אָבער פּרנסה איבערן מויל. מען קען זיך אַ קער טאַן. זאָל זיין „משה רבינו“ אַבי סאיו גוט פאַר ביזנעס. אַ מענטש דאַרף פּריער פאַר אַלץ קענען לעבן.

רעגיאַ פּרעגט ביי חיימלען פאַרוואָס נאָר יידן האָבן אַט די אַלע

הייליקייטן פארוואַנדלט אין מתנות. — „און זיי, די גויים יאָגן זיך דען ניט
נאָך געלט?“

זאָגט חיימל: —

— „אויף דעם קען מען זאָגן — „ווי עס יידלט זיך — אזוי קריסטלט
זיך“. פאַראַן צירונג-פענצטער וואו דו קענסט זען ווי אויך אַלע קריסטלעכע
סימבאָלן און געשטאַלטן זיינען אַריינגעטאַן געוואָרן אין די אַלערליי מתנה-
זאָכעלעך. עס בלישטשעט און עס גלאַנצט. אויך די גויים האָבן מיט די
מתנות-אויסטראַכטענישן פאַרמישט צלמלעך מיט אייזעלעך, אייזעלעך מיט
די „טען-קאַמענדמענטס“; די מאַגדאַלענאַ מיט הינעלעך, אַלע ליגן צוואַמען.
זעסט אַ טייער גאַלדן צלמל בעזעצט מיט בריליאַנטן און דערביי אַ פאַר
פרעש מיט אָפענע נעזער — אַן עקדיש, אַ פאַר שלענגלעך, אַ גאַלדענע
פאַדקעווע מיט אַן אַפּאַסטאַל, אַ מאַלפּע מיט דער הייליקער מוטער, און נאָך,
און נאָך, און נאָך... יא, ווי עס יידלט זיך — אזוי קריסטלט זיך“.

רעגינאַ הערט און טראַכט. זי ווייסט נישט אַקוראַט וואו אָפּצושטעלן איר
געדאַנק. איבעראַלץ ווערט זי גאַר אינערלעך פאַרבאַפּט פון דעם גלאַנץ און
בלישטש פון די אַלע זאַכן, אַפילו פון די וואָס זי האָט נאָך נישט געזען.

זי זאָגט: — „און וואָס וועט אָבער זיין מיט אונדז? וואָס פאַרט וועלן
מיר קויפן פאַר אונדזערע קרובים און פריינט? איז געבליבן אז מען וועט
מסתמא קויפן חנוכה-מנורות, אימפּאַרטירטע פון מדינת-ישראל אַלס מתנות
פאַר מעקן און סוואַן און אויך פאַר בערלען מיט שוירלין. רעגינאַ זאָגט: —
„איך וועל מאַרגן אַריבערגיין צו דבורהלען, מיט איר אַדורכריידן זיך וועגן
דעם, אז מיר זאָלן די מתנות קויפן בשותפותדיק, זיי גייען דאָך אויך צו
דער קריסטמעס-חנוכה פאַרטי“.

רעגינאַ האָט געזאָגט צו חיימלען: — מיר האָבן שוין געקראָגן אַ גוטע
„קינד-זיצערן“, אַן אייניקל, פון אונדזער אַקעגנאיבערדיקער שכנה, מרס.
קריגל.

יא, דבורהלען איז טאַקע געפעלן געוואָרן וואָס רעגינאַ האָט איר אויף
מאַרגן אינדערפרי פאַרגעשלאָגן מכח די מתנות. רעגינאַ האָט זיך געאיילט.
זי איז שוין געווען אַנגעטאַן אין איר נייעם ווינטער-מאַנטל מיטן פּוקסענעם
קאַלנער דורכגעוואָרפן מיט נאַטירלעכע גרויע האָר וואָס האָבן זיך ווי
געזילבערט איבער דער טונקלקייט פון די הויך פּוכיקע שוואַרצע האָר,
און מיט איר נייעם סאַמעטן שוואַרצן הוט, מיט אַ קליינער שטרויס-פעדער
ביי דער זייט. זי איילט זיך, ווייל זי דאַרף שוין אַרונטערפאַרן אין דער

צירונג-גאָס צו איינעם פון די געשטעלן, וואו זי האָט נעכטן אָפגעמאַכט מיט היימלעך זיך צו טרעפן.

ביים שטיין אין געפאַקטן סאַבוויי האָט רעגינאַ באַמערקט די אויס-געפוצטע פרויען אָפּשטאַמיקע פון פאַרשיידענע פעלקער. דאָס רוב, נאָך איר אָפּשאַצונג פון זייערע פנימער און זייער קליידונג, האַלטונג, זיינען זיי זיכער אַרבעטער פרויען מיט די קינסטלעכע ביליקע קאַרסאַזשן, מיט שרייענדי-קע פאַלשע קאַלירן, באַלייגט מיט פאַלשער צירונג אויף זייערע ווינטער-מאַנטלען אַרום זייערע קעלנער. אַ סך פון זיי זיינען געווען באַלאַדן מיט לאַנגע און קורצע שאַכטלעך — קריסטמעסטיק פאַרפאַקט, מיט רויטע און גרינע פאַרשלייפטע בענדער.

אַרום זיי קינדער מיט „לאַלי-פאַפּס“ (אַזוינע צוקערקעס מיט שטע-קעלעך) פון פאַרשיידענע קאַלירן, אַזוי ווי די קאַלירן פון די באַנדן אַרום די פאַרפאַקטע פעקלעך אין זייערע הענטלעך. לעבן זיי פאַרשיידענע שפּיל-צייג ווי פערדלעך פון האַלץ און אַלומיניום, שליטנס, וואַגאַנען לאַסט-אויטאָמאָבילן, פייער-לעשער, וועגענער מיט לייטערס, אינדיאַנישע הויזן מיט פעדערן און פיסטאַלן, מאַשין-ביקסן, טראַמפּייטן און נאָך אַנדערע שאַלאַמיוון-שפּילערייען.

רעגינאַ איז אַרויס פון סאַבוויי אין גרענד סענטראַל וואו זי וועט דער-ווייל, ביזן זיך טרעפן מיט איר היימלעך אַרומשפאַצירן אויף מעדיסאַן און פינפטער עוועניו; וועט אַ קוק טאָן אויף די אויסגעפוצטע אויף קריסט-מעס געשעפטן, מיט זייערע אַטראַקטיווע שוי-פענצטער פון קאַלירפולע שאַטירונגען. רעגינאַ האָט איבער אַלץ דאָך אַזוי ליב צו קוקן.

זי האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי די גרויסע דעפאַרטמענט סטאָרס, וואו עס ווערן וואולגאַר אויסגעשריגן די „קריסטמעס-קעראַלס“ — געזאַנגען, אַלץ מיטן ציל צו מונטערן די טויזנטער פאַרבייגייער און די וואָס זיינען שוין אינעווייניק, אַז ס'איז „קריסטמעס“ און — „קויפט ברידערלעך און שוועסטערלעך וואָס מער קריסטמעס געשאַנקען!“ עס הערשט דער „וויסער-קריסטמעס“ כאַטש אין דרויסן איז נישטאָ קיין סימן פונעם ווייסן שניי. אַבער די הילכערס פאַרהילכן די גאַסן אַרום אַזש צום פאַרטויבט ווערן: — „דער וויסער קריסטמעס איז געקומען!“ טייל פענצטער זיינען באַלייגט און באַ-זעצט מיט בילדער פון יעזוסעס געבורט, יעזוס אַלס קינד, מיט דער היי-ליקער מאַמע מערי, מיט די אָפּאַסטאַלן, די הייליקע מיט די לאַנגע שטעקנס. דערביי טויטע און אויך לעבעדיק-פאַרשטעלטע „סאַנטאַ-קלאַוזן“ אין שאַלאַך רויט און מיט ווייסע בערד. קינדער קוקן און זיי ווייסן שוין אין פאַראויס

וואָס זיי וועלן געפינען קריסטמעס אינדערפרי — שיינע מתנות אין זייערע אויפגעהאַנגענע זאַקן אויף די קריסטמעס-ביימער. און טייל פענצטער זיינען קונציק איינגעאַרדנט, רויטע ציגעלעך, מינאַטורן-היזלעך מיט רויטע קוי-מענס, וואו „סאַנטאַ“ פאַרשווינדעט אין דעם קוימען פונעם „פאַרשנייטן-היזל“, כדי אַנצופילן די קינדערשע זאַקן מיט זייערע קינדערשע חלומדיקע פאַרלאַנגען.

שיין קונציק, „האַקוס-פאַקוסדיק“ זיינען די צוועלף געבעכדיקע, פאַר-פרוירענע הייליקע אַפּאַסטאַלן, וואָס שטייען ווי לעבדיקע אויף אַ געזימס פון אַ פענצטער פון אַ דעפאַרטמענט סטאַר; זיי זינגען פון מכלומרשטע געבעט-ביכער אין זייערע הענט, די „קריסטמעס-קעראַלס“. זיי זינגען גאַנ-צענע טעג נאַכאַנאַנד און ס'איז גאַר נישט צו פאַרשטיין זייער גבורה פון נישט הייזעריק ווערן און זייער גבורה פון שטיין געבעך אויף זייערע דאַרע פיס אַזוי הויך, אַז ס'זאַל זיי ניט שווינדלען פאַר די אויגן.

פון דאַרט גייט זי צום ראַקפּעלער-צענטער וואו זי, רעגינאַ, באַ-וואונדערט שטענדיק די גראַנדיעזוקייט און די האַרמאָנישע שיינקייט אַלס איינציק-אַרטיק. אַ שיינקייט וואָס דריקט אויס סימבאָליש דעם גייסט פון אַמעריקע. אַ שיינקייט מיט דעם דינאַמישן פאַרמעסט פונעם פּיאַנערישן אַמעריקאַנישן מענטשן; אין דער אַרכיטעקטור זעט זי דעם סינטעז פון די מערבדיקע קולטור עסטעטיק, מיטן אוטיליטאַרן צוועק פאַר עקספענסיווער קאַנצענטרירקייט און מענטשלעכער באַקוועמעלעכקייט.

רעגינאַ איז געוואָרן אַנטציקט ווען זי האָט דערזען אינעם ראַקפּעלער צענטער דעם גיאָנטישן „קריסטמעס-בוים“ מיט די הונדערטער באַלויכטענע ווייסע שטערן, ווייס ווי געפאַלענער פרישער שניי; אַקעגנאַיבער די שפּריצן-דיקע באַגולדעטע פיגורן, ווי וואַסער פּאַנטאַנען, און די פּריש-ווינטערדיקע בלומען-בייטן אין דער גאַנצער לענג צווישן די גראַנדיעזע געביידן אַרום. אין אַט דער רייכער פּיל-פאַרביקייט שפּיגלט זיך דעקאַראַטיוו די קאַלאַס געביידע פון ראַקפּעלער פּלאַצאַ.

רעגינאַס אויגן ווערן פּייכט פון באַגייסטערונג איבער דער זעלטענער האַרמאָנישער הערלעכקייט. זי פּילט ווי זי וואַלט געשטאַנען פאַר קונסט-טעמפלען. זי איז אַזוי געשטאַנען אַ פאַרגאַפּטע ביז פאַרנאַכט. אין די פאַרנאַכטיקע שאַטנס די גרויע, אינעם שפּעטן דעצעמבער, האָט די פּולע, ווייס-שטערנדיקע באַלייכטונג פון דעם קריסטמעס-בוים בולטער אַקצענטירט דאָס אַנקומען פון דעם קריסטלעכן פּייערטאַג; און האָבן אַריבערגעשטייגט די רעקלאַמע-געשרייען פון דעם אַרום.

ביים פאַרבייגיין דעם ווייסן קינסטלעכן גליטש-פלאַץ, באַלויכטן פון שיין-וואַרפערס, איז איר דאָס זייער געפעלן געוואָרן אַלס אַן אָפּגעזונדערט ווינקל, וואָס פאַסט זיך אַריין אין דער ראַקעפעלער-סימפּאָניע. זי האָט זיך אָפּ-געשטעלט צו זען די גליטשערס, טייל מיט פולער גראַציעזקייט; יונגע מיידלעך און יונגע פרויען מיט די שיין געטאַקטע ראַזאווע קרעפטיקע פיס, טאַנצן אויס אויפן אייז צום ריטם פון די געשפילטע מוזיק-פלאַטן. פיגורן-טענץ דרייען זיך אין אַ שנעלן געוויירבל אויף איין פוס, און ביי זייער אָפּשטעלן זיך, דערמאָנט זיך איר יענער אַמאָליקער באַטשאַן אויף איין פוס, ביי אַ בוים אַרום אַ טיכל אין די קאַרפּאַטן בערג!

עטלעכע שלאַנקע, יונגע מיידלעך מיט נאַקעטע פיס, לאָזן זיך אין אַ שנעלן געלייף — זעען אויס, אין זייערע ווייסע „סוועטערס“, ווי שוועבנדע ווייסע מעוועס. עס גלוסט זיך רעגינען נישט אַוועקצוגיין פון די הערלעכע דעקאַראַציעס פון אויבן און פון די רעסטאַראַנען-דעקאַראַציעס פון אונטן. אין איר פאַרחלומטקייט און זיכרונג-בענקשאַפט ווערט דאָס אַלץ פאַרוואַנדלט און אַ פּאַעטישן געזאַנג פון אַ נישט-דאָאיקער וועלט!

זי כאַפט זיך אויף ווי פון אַ חלום אַ שיינעם. קוקט אויף איר האַנט-זייגערל: — „יאָ, ס'איז שוין צייט צוצוגיין צו דער נאַענטער צירונג-גאַס, זיך צו טרעפן מיט איר היימל, דאָרט, ביים אַריינגאַנג אין דעם עקסטשענדזש, דאָרט וואו מען פאַרקויפט די שיינע חנוכה-לאַמפּן.

היימל האָט שוין געוואַרט אויף איר. ער האָט זיך אַרומגעכאַפט מיט איר ווי מיט אַן אבן-טוב, אַזוי ווי ער וואַלט זי נישט געזען מי יודע ווי לאַנג. באַזונדערס איז ער איבעראַשט געווען זי צו דערזען אַזאַ אויפֿ-געהייטערטע מיט אַ שיינענדיקער פרישקייט וואָס ער האָט שוין לאַנג דאָס נישט געזען אין איר. זי האָט אים מיט שנעלע רייד, ווי אַ קינד וואָס קומט אַהיים פון אַ שיינעם קינדער-שפּיל, דערציילט זי וואָס זי האָט אַלץ געזען.

כא.

מתנות

ביידע, מיט שיינענדיקע פנימער, זיינען אַריין אינעם עקסטשענדזש. אינע-ווייניק — אַ רעש, אַ געפילדער ווי אויף אַ היימישן יריד. זיי שטופן זיך קוים אַדורך צו די הינטערשטע געשטעלן, לעבן דעם רעסטאָראַן וואו מענער אין ווייסע העמדער מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל, פרויען מיט מינקען, קאַראַ-

קולנע און אנדערע מאנטלען אויף זייערע הענט, טרינקען קאווע און קאקאָ-קאלאָ, זיצנדיק ביים בופעט אויף די קיילעכדיקע דריי-בענקעלעך ווי ביי אַ פּיאַנאָ... זיי גייען צו צום געשטעל מיטן נעאָן-שילדל, אַ בלויעס, וואו מען פאַרקויפט די מנורות און אַלע אנדערע זאַכן. זיי באַקוקן די פאַרשיידענע מנורות, היגע און אימפּאַרטירטע פון ישראל, וואָס שטייען אין די צוויי שראַנקען ביי דער וואַנט מיט גלעזערנע רוק-טירלעך; זיי באַקוקן אויך די לאַנגע שטייענדיקע שוי-קאַסטענס, האַלב גלעזערנע וואו עס ליגן אויסגעלייגט אין פּלאַכע קעסטעלעך, אויסגעבעט מיט בלויען סאַמעט, די פאַרשיידענע גאַלדענע בראַנזלעטן מיט די הענגערס, ברעלאַקן און לאַקעטס? לאַוועלירן, חיימל וואָס קאָן דעם פאַרקויפּער-סוחר, באַגריסט זיך מיט אים. דער יואוועליר איז אַ נידעריק פעטלעך מענטשל, אַ שארית הפליטהניק פון בעלגיע. זיין נאַמען איז בייניש פענטעק, ער איז שוין פריער, אין גאַליציע געווען אַ פאַכמאַן גאַלדשמיד. חיימל בעט אים ער זאָל אים און רעגינאַן ווייזן די אַלע צירונג אַרנאַמענטן, יידישע און גויאישע, וואָס ליגן איינע לעבן די אנדערע אויסגעמישט צוזאַמען. רעגינאַ זעט: ס'איז אַקוראַט ווי חיימל האָט עס איר דערציילט. אַלץ ליגט צוזאַמען פרידלעך, ווי אין משיחס צייטן. קעץ, פּערד, שטייסלעך, מאַרזשערס, טרומנעס, מצבות, טהרה-ברעטער, ספּרי-תורות, אַרון קודשן און להבדיל צלמים, אַלטאַרן — אַלץ פון גאַלד. דאָס אַלץ הענגט מען אָן אין די גאַלדענע בראַנזלעטן פאַר „גוד-לאַק און העפּיגאַ לאַקי“, „מצבות“ וואָס ברענגען זיכערן גליק.

די הענדלערס הערן זיך געוויינלעך אונטער ביים ווייזן די אַלע פאַר-שיידענע אָנהענגערס, צו די סודותדיקע שושקערייען פון זייערע יידישע און גויאישע קליענטקעס, אַז: — „דער ברעלאַק, דאָס „אַרון קדושל“, האָט איר צוריקגעבראַכט דעם מאַן אירן, וואָס איז געווען פאַרליאַפּעט ביז איבער די אויערן אין זיין פּריוואַטער סעקרעטאַרשע, די רויע אירלאַנדערין מיט די בלויע אויגן“. אָן אנדערע פּרוי דערציילט שטיל, אַז: — „דער ברעלאַק, „דאָס מצבהלע“ האָט איר צוריקגעבראַכט איר ברוגזדיקן חתן וועלכער איז אַוועק ווען סהאָט שוין געהאַלטן ביי אַט-אַט! אויס כלה און ווידער מויד“. דערציילט די פּרוי ווייטער — „נאָר איך האָב מיר געקויפט און אָנגעהאַנגען דאָס „מצבהלע“, איז ער געפאַלן צו מיינע פּיס ווי צו אַ פּרינצעסין“. אַדער: „די ברעלאַקן „העלפּן“ אין סתם ליבעס און אויך ביים שפּילן אויף „די פּערדלעך“. דער עיקר, מען דאַרף נאָר צוטרעפּן דעם ריכטיקן „ברעלאַק“, טייל גויאישע מיידלעך און ווייבלעך קויפּן די גליק-ברענגנדיקע „ברעלאַקן“ ווי תורות, מזוזות און אנדערע פון דעם מין, וואָס זיי זעען ביי זייערע

יידישע באַקאַנטע אין שאַפּ, אין אַפּיס און סטאַר, מיטן זאַגן: — „אויב דאָס איז גוט פאַר זיי, די יידן, איז עס גוט פאַר אונדז אויך“.

דער פאַרקויפער, מיסטער פענטעק נעמט נישט אַראָפּ זיינע אויגן פון רעגינאַ. עס געפעלט אים איר שמייכל וואָס איז פול מיט חן און פרויען־רייך, ער וויל איר אַנמעסטן אַ בראַנזעלעט, לאָזט זי זיך נישט; ער פרעגט ביי איר: „זיינען זי פון גאַליציע?“ — „וואָס פאַלט אינען גאַר איין!“ ענטפערט אים רעגינאַ, „נאָך דאָס פעלט מיר צו מיינע צרות!“

מיסטער פענטעק, ווענדעט זיך צו חיימלען: — „פאַר אַזאַ שיין ווייבל, ווי זי, אַזאַ יאַר אויף מיר, מעגט איר קויפן אויף חנוכה, אַ שיינעם בראַנז־לעט מיט עטלעכע מזלדיקע ברעלאַקן. איר קענט אָנהייבן מיט אַ ספר־תורהלע, אַ מזוזה און אויך אַ „טרומנע“. דאָס זיינען די מזלדיקסטע פון אַלע. איך ראַט איך דאָס ווי אַן אייגענעם, כוועל איך נישט פאַרפירן. אַלע מיינע אַלטע קליענטן, יידן, ווי גויים, וואָס פאַרלאָזן זיך אין גאַנצן אויף מיר, גיב איך זיי תמיד אַט דעם „סעט“, און ס'איז זייער מזלדיק, ווי כ'בין אַ ייד“.

רעגינאַ מיט חיימלען האָבן זיך איבערגעקוקט, אַפּגערוקט די קעסט־לעך פון זיך, האָבן אים געדאַנקט פאַרן ווייזן זיי די בראַנזעלעטן מיט די ברעלאַקן און לאַקעטס, און אים געבעטן זיי דערווייל צו ווייזן די ישראלדיקע חנוכה־לאַמפּן. מיסטער פענטעק, מיט די קורצע פיס און פעטן בייכל, קריכט אַרויף אויף אַ שטיגל, וואָס דינט ווי אַ לייטער און אַ בענקל, ריגלט אויף די גלעזערנע טיר פון דער שטייענדיק שראַנק, נעמט אַרויס עטלעכע חנוכה־מנורות, היגע געמאַכטע און אויך די אימפּאַרטירטע פון ישראל, שטעלט זיי אַוועק אויף דעם גלעזערנעם שויקאַסטן.

רעגינאַ און חיימל קלייבן אויס צוויי ישראלדיקע מנורות פון בראַנז און אַ טונקעלער אַקסעדירונג פונעם אַנטיקוואַרן בצלאל־סטיל, פון אויבן מיטן בלויזן ישראלדיקן הערב.

מיסטער פענטעק האָט פאַרפאַקט די מנורות אין געזילבערטע קריסטמעס פאַפיר מיט רויטע זיידענע באַנדען און פאַרקרייזלט ביז די ענדען מיט שליפן ווי רויטע רויזן.

חיימל האָט געמוזט צוריקגיין אין דער שליפּעריי צו פאַרענדיקן אַ גרויסן „פיר און אַ האַלב קאַראַטיקן בריליאַנט“, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אין מיטן דער אַרבעט; ער מוז דאָס פאַרטיק מאַכן פאַר מאַרגן. אַזוי האָט ער געבעטן רעגינאַן אַהיימצויגיין אָן אים: — „דו ווייסט דאָך רעגינישע, ווי מיר זיינען איצט באַלייגט איבערן קאַפּ מיט אַרבעט אַצינד פאַר קריסטמעס“.

ביים אוועקגיין האָט זי געטראַכט: — „ער, חימל, וועט דאָך ערשט אַהיימקומען זייער שפעט ביינאַכט, איז, צי וואָס די איילעניש פון איר זיך אַהיימצויאַגן און צו זיין מיט די פיר ווענט אַליין? זי וועט בעסער נאָכ־אַמאָל צוגיין זען די באַלויכטענע סקווערן, מיט די קריסטמעס־ביימער פון פאַרק־עוועניו, מיט די רייכע, עקסקלוסיווע געשעפטן, וואָס זי האָט פון זיי געהערט אָבער האָט זיי נאָך נישט געזען.

ביים שאַפצירן אַהין האָט זי זיך דערווייל אַפגעשטעלט ביי דער צוויי־און־פערציקער גאַס, ביי דער גרויסער שטאַט ביבליאָטעק אויף פינפטער עוועניו, וואו זי כאַפט זיך לעצטנס אַריין און ס'איז איר געפעלן געוואָרן וואָס מען האָט אויסגעצירט אירע ליבע צוויי שטיינערנע לייבן מיט גרינע קראַנצן אויף זייערע העלדזער, מיט רויטע סטענגעס און באַלויכטענע עלעקטרישע לעמפלעך — אַלץ צו שאַפן די ריכטיקע קריסטמעס שטימונג. — און פון דאָרטן איז זי אוועקגעגאַנגען צו פאַרק־עוועניו.

דאָרט האָט זי ווידער דערזען די הויכע „אייביק גרינע“ ביימער אין זייערע, איצט באַלויכטענע פיל־פאַרביקע קאָלירן — ווי אַ שפיגלנדיק פאַרבן־רייכע מאַזאַאיק; דאָס אַלץ לייכט און ציט זיך פאַר מיילן צווישן די ביינאַכטיקע פון ביידע זייטן באַלויכטענע מאַסן פענצטער פון די ריוון־הייזער, פון די „הימל־קראַצער“, פון די לוקסוריעזע האַטעלן און פון די רייכע אויסשטעל־פענצטער פון די געשעפטן אַרום. אַן אַנגעצונדענע וועלט! ...

ביים ערשטן קוק, איז זי געבליבן שטיין פאַרגאַפט און געפלעפט, ווי אַ פאַרלוירן, פאַרבלאַנדזשעט קינד; אַ ליכטיקע וועלט און זי אין מיטן מיט אירע קריסטמעס־פאַרפאַקטע חנוכה פעקלעך!

רעגינאַ האָט דערנאָך זיך דערמאַנט אַן מעקס רייד ביים פאַרן מיט אים נאָך דער צווייטער סדר־נאַכט פאַרטאַג, דורך אַ רייכער געגנט, ווען זי האָט געקוקט מיט קנאה, מיט נישט פאַרגינענדיקייט ... מעק האָט גערעדט: — „דאָ וואוינען אַמעריקעס קאַפיטאַנען פון דער אינדוסטריע און פינאַנץ, רייכע מואווי אַקטיאָרן, „סטאַרס“, באַרימטע אַפערע־זינגער און צווישן זיי אויך באַרימטע רעקעטיערס, אַפעריסטן און גענגסטער. און דאָ — האָט מעק, מיט אַ געלעכטערל געזאַגט — „וואוינען אויך די פריילעכע מיידלעך, וואָס ווערן באַשטעלט טעלעפּאָניש, ווייסט דאָך — די „קאָל־גוירלס“.

זי טראַכט, אַלץ איז דאָ אויסגעמישט אין איין קאַשע, נישטאָ דאָ קיין מיוחסדיקע פאַמיליעס פון איינגעפונדעוועטער אַריסטאָקראַטיע פון גראַפן, לאַרדן, און באַראַנען ווי אין איראַפּע, דאָ קאַנען וואוינען די געלט־זעק, אָבער איך, די אַרעמע באַראַנעסע וויילאַנדהאוזן, דאָס ווייב פון אַן אַרעמען

דימענטן-שלייפער מוז זיך שלעפן צום סאַבוויי וואָס וועט פירן די „באַראַנע-סע“ צו איר היים אין די „סלאָמס“ פון בראַנקס.

זי איז אַריין אין געפאַקטן סאַבוויי אין די רעשידיקע שטונדן פון די פאַרנאַכטן. דער נעגער אויף דער פלאַטפאָרמע האָט זי מיט זיינע שוואַרץ-שטאַרקע הענט אַריינגעשטופט אינעם וואַגאַן, דאָס האָט איר דערמאַנט אָן די אַנגעשטאַפטע וואַגאַנען מיט יידן ווען די נאַציס האָבן זיי געפירט קיין אוישוויץ, דאָכאַו און טרעבלינקע — געפירט צו די גאַז-קאַמערן; אָדער דערמאַנט אָן די געפאַקטע פראַכט-וואַגאַנען מיט מענטשן וואָס די רוסן האָבן געשיקט צו די טייגעס פון סיביר.

זי איז אַריינגעקומען אין הויז מיט אַ מיד, מיט אַ פאַרביטערט געמיט.

זי האָט זיך געלייגט אויף איר בעט אָן חשק און ווילן צום עסן. ווען חימל איז אַהיימגעקומען שפעט ביינאַכט, איז ער געגאַנגען אויף די שפיץ-פינגער אין דער פינצטער, זי נישט אויפצוועקן. זי איז גלייך אַראָפּ פונעם בעט, ווייל אויס פאַרדרוס האָט זי גאַר נישט געקענט איינשלאָפן. סהאָט זיך אין איר אויך דערוועקט מיטגעפיל צו זיין איי-דעלער באַנעמונג. ער האָט זיך זייער געפרייט מיט איר און זיך אַנט-שולדיקט פאַרן אויפוועקן זי. זי האָט אים געוואָלט געבן עסן, האָט ער זיך אָפגעזאַגט ווייל ער האָט „געהאַט גענוג פון די מיטגענומענע „סענד-וויטשעס“ מיט דער הייסער טיי אינעם „טוירמעז-פלאַש“.

אַ טאַג פאַר קריסטמעס האָט בערל אַרויפגעשיקט זיין שיק-יינגל צו מנשהן און חימל זיי צו זאָגן און צו פאַרענטפערן זיך, אָן ער איז פאַרנו-מען איבערן קאַפּ און האָט אָפילו נישט קיין מינוט צייט צו ריידן מיט זיי אויפן טעלעפאָן; ער לאָזט זיי וויסן וועלכע סאַבוויי זיי זאָלן נעמען, וואָס וועט זיי צופירן צום אַנקלס בולוואַרד, ס'איז אָבער אַ מייל פון זיין הויז; זיי זאָלן דאָרטן זיין אַרום צען אַזייגער, מאַרגן, קריסטמעס ביי-נאַכט, ער וועט דאָרט אַנקומען זיי צו נעמען אין זיין אויטאָמאָביל און צו ברענגען זיי צו דער קריסטמעס פאַרטי.

און אזוי איז געווען.

ביים אַנקומען אין בערלס אויטאָמאָביל, קריסטמעס ביינאַכט, צום הויז פון אַנקל מעק, האָבן זיי דערזען אַז די גרויסע גראַז-לאַנגקעס פאַרן ווייסן הויז מיטן רויט-ציגלענעם פייער-פלאַץ און די אייביקע גרינע ביימעלעך ביי די ווענט זיינען געווען באַשאַטן מיט אַ לייכטן דינעם שניי, וואָס האָט זיך געמיניעט אין דער באַלייכטונג פון די קאָלירטע שיינ-וואַרפער אויפן באַדן און פון די צוויי לאַמפן ביי ביידיע זייטן פון דער מאַסיווער ענגלישער

טיר מיט די שוואַרץ אייזערנע געשניצטע פראַנטן. אין מיטן פון דער טיר איז געהאַנגען אַ גרויס-גריין-נאַדליקער רונדער קראַנץ, מיט אַ רויט זיידענעם באַנד-שלייף ביי דער זייט.

בערל האָט געגעבן אַ לייכטן קלאַפּ אינעם מיטלסטן שוואַרץ-אייזערנעם טיר-קלאַפּער, — אַ קלאַנג מיט דעם טאָן פון אַ האַרפע, — און ס'האַט פאַר זיי געעפנט די טיר זייער אַלטער באַדינער, לינקאָלן סטיווענס, מיט זיינע פינקלדיקע אויגן און לאַכנדיקע ווייסע ציין. ער האָט געעפנט די טיר מיט אַ פריילעכן באַגריסן בערלען ווי אַן אַלטן באַקאַנטן און גערופן אים „באַס“ — „יעס סער, באַס“. סטיוונס האָט צוגענומען פון זיי זייערע מאַנטלען מיט די היט. זיי זיינען נאַכגעאַנגען בערלען אין דער „באַר-רום“ אַרײַן, וואו ס'זיינען שוין, אין רויט לעדערנע, ברייטע שטולן, געזעסן עטלעכע מענער מיט זייערע פרויען אין טיף דעקאַלטירטע קליידער; דאָס רוב — מיט „קאַק-טעיל“ געטראַנקען אין זייערע הענט. דער סאַרווער-באַדינער, אַ יונגער קליין-געוויקסדיקער יאַפּאַנישער „באַטלער“ מיט באַוועגלעכע מאַנדל-אויגן, האָט זיי אויפגענומען מיט גרויס העלפעכקייט.

סוזען, מעק און שוירלי האָבן זיך געפרייט מיט זיי, האָבן זיי פאַרגע-שטעלט פאַר די געסט זייערע ווי זייערע „פריינט און לאַנדסלייט פון בוירל פעלדמאַן, שוירליס מאַן — זייער „נעפיו“.

דער אַלטער, קרעפטיקער מעק האָט זיך צעקושט מיט רעגינען ווי מיט זיינס אַ שוועסטערל, ער האָט זי אַרומגענומען ביי איר טאַליע ווי ער וואַלט וועלן איר טאַליע אויסמעסטן מיט זיינע לאַנגע ברייטע דלאַניעס און ער האָט הנאה געהאַט פונעם דריקן, מיט זיינע גראַבע פינגער, אַרום איר טאַליע, ביי די ברייט פאַרונדיקטע היפטן. אַזוי פירנדיק זי מיט ברענענדיקע, שטראַלנדיקע האַלב-פאַרשיכורטע אויגן, האָט ער זי אַוועקגעפירט און אַוועקגעזעצט נעבן חימלען, מנשהן און דבורהלען. אַקעגנאיבער, אינעם ווינקל רעכטס, איז געשטאַנען דער הויכער קריסטמעס-בוים, באַלויכטן מיט אַלערליי קאַלירטע לעמפלעך און גלעזלעך; גלעקלעך מיט געפאַרבטע גרויסע שלאַף-עפעלעך דורכגעוואַרפן מיט שמאַל דינע, ווייס-זילבערנע פעדעמלעך, האָבן דעם בוים געגעבן דעם אויסזען ווי ער זאָל זיין באַשאַטן מיט אַ לייכטן שניי.

אַלע געסט האָבן מיט די גלעזער אין די הענט זיי באַגריסט און גע-וואונטשן זיי „אַ פריילעכן קריסטמעס“. דערביי דרך-אַרצדיק געקוקט אויף מנשהס און חימלס יאַרמולקעס און אויף זייערע שיינע בערדלעך ווי אויף עקזאָטישע פלאַנצן אין אַ פּרעמדער ווייטער וועלט. די מענער האָבן געוואַרפן

תאוהדיקע בליקן אויף די צוויי, יונגע שיינע ווייבלעך, דער עיקר אויף דער עלעגאַנטער באַצויבערנדער רעגינאַ, מיט אירע אַריסטאָקראַטישע מאַניערן. מען האָט אויסגעטרונקען נאָך עטלעכע „סקאַטשס“ געטראַנקען און געמישטע „קאַקטעילס“ און מען האָט פאַרביסן פון די פאַרשיידענע קאַלטע און הייסע דעליקאַטעסן. דערלאַנגט אויף זילבערנע טאַצן פונעם „באַטלער“. דעמאָלט האָט מעק הויך, מיט זיין דיקער שטימע געזאָגט צו זיינע געסט: — „היינט איז ביי אונדז אַ סטריקטער כשר קריסטמעס לכבוד מיינע פרומע געסט פון מיין היים־שטאָט מונקאַטש. איך האָב אַלץ באַשטעלט ביי אַ כשרן „קעייטערער“ פון באַראָ־פאַרק. און איר, מיסטער און מיסעס טשאַים (חיים) גראַפּשטיין און איר מר, און מיסעס מענאַשע זילבערשטיין, מעגט דאָ עסן אַלצדינג ווי ביי זיך אין דער היים“.

איינער פון די האַלב פאַרשיכורטע געסט האָט זיך געהאַלטן אין איין צובייגן צו מעקן און צו די אַנדערע מענער און שטיילערהייט, די פרויען זאָלן נישט הערן. זיי דערציילט זיינע פעפּרדיקע וויצן, ביי וועלכע ער אַליין האָט זיך געקאַטשעט פון געלעכטער. ווי ער וואָלט זיי געהערט צום ערשטן מאָל. זיין גלאַטיקער שטערן און זיין האַלדז איז געוואָרן רויט ווי אַ רויטער בוריק, ער האָט זיך דערמאַנט, האָט ער געשושקעט: — „אן אמתע מעשה, נישט קיין וויץ“. ער זאָגט, — „אַ פרומער, כשרער קעייטערער, הערט, כאַ, כאַ! מיינער אַ באַקאַנטער וואָס קויפט ביי מיר סטאַקס, אַ פּרוכט־הענדלער, האָט דאָס מיר דערציילט, טאָ הערט! זיינער אַ שכן פון די פרומע אונגאַ־רישע יידן, וואָס האָט אַ סטאַר פון שיך, אַ מאַן מיט אַ שוואַרצער באַרד ווי פּער, מיט פאַרוקטע פּאות הינטער די אויערן, האָט פאַרלירן זיין ווייב מיט אַ קינד דורך די דייטשע נאַציס און וויל מער נישט חתונה האָבן, אָבער ביים העלפן זיינע פרויען־קאַסטאַמער, מיט זייערע קורצע סקוירטס, אַנצומעסטן די שיך, ווערט ער געוואַלדיק צעהיצט. דער פּרוכט־הענדלער מוז אים אַריינלאָזן אין זיין גרויסן „פּרידזשידעיר“ וואו ער האַלט זיינע וועדזשעטעיבלס און פּרוכטן, ביז יענער ווערט דאָרטן אָפּגעקילט און פאַר־פרוירן ווי אייז. כאַ! כאַ! זאָגסט אַ כשרער קעייטערער!“ ...

דער האַלב־פאַרשיכורטער מר. קראַוויץ צעלאַכט זיך, הירזשעט ווי אַ פּערד נאָכן פּערדישע אַנזעטיקן זיך מיט אַ זאַק־האַבער. ער מורמלט שטיל צו מעקס ווייב, סווען, די איינציקע פון די פרויען פאַר וועמען מען זשענירט זיך נישט מיט די קיצלדיקסטע וויצן: — „אַט די פרומע יונגעלייטלעך מיט די בערדלעך מיט אַזעלכענע שיינע ווייבלעך דאָרפן נישט לויפן ווי יענער זיך אָפּצוקילן אין אַ קילן פּרידזשידעיר“ ... סווען לאַכט הילכיק

פון מיטער קראויצעס חכמות — עס הויבן זיך אירע האַלב־נאַקעטע ברוסטן, די פאַררינצלטע מיט טונקעלע זומער־שפרענקעלעך אויף זיי; ברוסטן וואָס זעען אויס ווי פאַררונדיקטע ברויטלעך מיט קימל. סוזען וואָס הייבט זיך אויף פון איר שטול אַלע וויילע אַ קוק צו טאָן צי אַלץ איז אין אַרדענונג, ברענגט מיט זיך דעם פאַרפאַקטן געשאַנק, וואָס די יונגע צוויי פאַרלעך האָבן געבראַכט. זי לייגט דאָס אַוועק הינטערן קריסטמעס בוים נעבן די פיל אַנדערע געבראַכטע און צוגעשיקטע גע־שאַנקען. אַלץ וועט געעפנט ווערן פאַרן עסן דעם צוגעגרייטן קריסטמעס־דיקן, פייערלעכן דינער.

אַלע פאַרלעך פריילעך־שיכורלעך, מיטל־יעריקע און עלטערע, קושן און האַלדזן זיך ווי יונגע צוציקעס. טייל פרויען זיצן אויף די מענערישע קניען מיט הענט פאַרלייגטע אויף די מענערישע העלדזער; אַ ראַשיקער געפילדער פאַרטויבט די טומלדיקע טעלעוויזיע־נאַכט־קלובן פראַגראַמען.

חיימל מיט מנשה גלעטן זיך די בערדלעך ביים קוקן אויף זייערע ווייבלעך וואָס פלאַפלען מיט שוירלין. אויף שוירליס פרעגן דבורהלען מיט וועמען זי האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד, ענטפערט זי, אַז רעגינאַ האָט איר באַזאָרגט מיט אַ מיידל, אַן אייניקל פון אירער אַ שכנה, מיטש זיך אַריין רעגינאַ, אַז: — „מען מעג זיין רואיק און נישט מורא האָבן פאַר קינד־געפער. מען קינדעפט נאָר רייכע קינדער. ביי אַרעמע אַרבעטער־טיוואָלים ווי מיר, קינדעפט מען נישט.“ אַ סעקונדע בלייבט רעגינאַ שטיל, אָבער באַלד פאַרפירט זי ווידער דאָס געשפרעך פון די געלט־אויספרעסער און די גרויסע שטעט פון אַמעריקע. שוירלי זאָגט: — „נאָר נאָרישע מענטשן, וואָס זיינען אַזוי געלט־גייציק, אַז ביי זיי איז די זאָרג פאַר געלט מערער, גרעסער ווי די זאָרג פאַר אַ קינד. ביי מיר, ווען סזאַל חלילה פאַסירן, גאַט באַהיט, און מיר קריגן אַ דראַאונגס־בריוו אַז מען וויל פון אונדז געלט, און מען סטראַשעט מיט מיין לעבן אָדער בערלן, שלאָגן מיר גלייך אַ כפרה מיטן געלט אַבי גיט צו האָבן צו טאָן מיט די פאַרברעכער און מיט דער פאַליציי. דאָס לעבן איז בילכער פון אַלץ אין דער וועלט.“

רעגינאַ הערט און איר פנים נעמט אַן עפעס אַזאַ מאַדנעם קאָליר און מינע.

צוועלף אַזיגער האָבן אַלע געהויבן זייערע אַנגעגאַסענע גלעזער, פונקט ווי צו ניי־יאָר און געוואונטשן זיך „מערי קריסטמעס“. רעגינאַ, דבורהלע און זייערע מענער האָבן זיך געוואונטשן, — „צו דערלעבן איבער אַ יאָר חנוכה מיט פריילעכע הערצער.“

קריסטמעס נעמט זיך אַרום מיט חנוכה... און אַלע — מעקס, סווען
און שוירלי זיינען גליקלעך, בערל — אויך...

דער גאַנצער עולם האָט אויף דער איינלאַדונג פון די בעל־הביתטע,
סווען, זיך געזעצט אַרום דעם קריסטמעס בוים אין אַ האַלבן צירקל, און
יעדער איינער האָט געפונען זיין קריסטמעס מתנה באַצייכנט אויף קריסטמעס
קאַרטלעך. רעגיאַס, דבורהלעס מנשהס און חימלס נעמען זיינען געווען
געשריבן אויף ישראלידיקע חנוכה־קאַרטלעך. אַלע האָבן אויפגעפאַקט זייערע
געשאַנקען. ווען סווען האָט אויסגעפאַקט די חנוכה־מנורה פון ישראל, דאָס
זעלבע שוירלי, האָבן זיי זיך געקושט מיט די געסט מיט די מנורות אין
זייערע הענט. רעגיאַס האָט געבעטן ביי סווען אַוועקצושטעלן די חנוכה־
מנורה ביי אַ טישל אינעם עס־צימער אַקעגן דעם געדעקטן טיש.

ווען אַלע געסט זיינען אַריינגעגאַנגען אין צימער צום טיש, האָט רע־
גינאַ שוין געהאַט פון פריער צוגעגרייט די חנוכה־מנורה מיט אַלע ליכט־
לעך און דעם אַנגעצונדענעם שמש, און געבעטן מנשהן צו צינדן די חנוכה
ליכט. ער האָט הויך, נוסחדיק געמאַכט די ברכה. חימל, דבורהלע און
רעגיאַס האָבן מיטגעזונגען דעם „מעוּו צור ישועתי“ מיטן ניגון פון מונ־
קאַטשער רבין. מעק און אַלע געסט האָבן געדאַנקט מנשהן און רעגיאַס
„פאַרן רעלידזשעס טריל“ וואָס דערמאַנט זיי אַן זייער אַמאָליקן קינדישן
פאַן“ ביי זייערע טאַטעס און זיידעס אויף דער „איסט־סייד“. מעק האָט
געבעטן דעם קעיטערער אַריינצוברענגען די פינף און פערציק פונטיקע
ברוינע „טוירקי“. (אינדיק). ער האָט זיך אויסגעטאַן זיין שוואַרצן „סמאָוינג“
מיטן זיידענעם שאַלאָון קאַלנער, האָט פאַרקאַטשעט די אַרבל פון זיין גע־
פרעסטן ווייסן העמד; האָט גענומען שניידן מיטן גרויסן גאַפל און לאַנגן
מעסער ווי אַ גוט דערפאַרענער אינדיק־שניידער, געלייגט די דינע לאַנגע
געשניטענע פעניצער פונעם ווייסן פלייש אויף אַן אַוואַלן, פאַרצעלייענעם
טעלער, און די טונקעלע שניטן אויף אַן אַנדערן טעלער. אַלע האָבן גענומען
אויף זייערע טעלער די שטיקער וואָס שמעקט זיי אַמבעסטן, מיטן „קרעמבערי
סאַס“, געמאַכט פון ווינפערלעך און צוקער, מיט די זיסע, ברוינע קאַרטאַפֿ־
ליעס און פון די אַנדערע געקאַכטע גרינסן, ביים טרינקען די גלעזער
שאַמפאַניער, סערווירט פון דעם יאַפאַנישן באַטלער, האָבן אַלע געזונגען
מיט די געהויבענע גלעזער לכבוד מעקן. „הי איז עי דזשאַלי גוד פעלאָו, הי
איז עי דזשאַלי גוד פעלאָו“.

געזונגען, געטרונקען; געשוויצט און זיך געווישט די שטערנס, און די
קריסטמעס־חנוכה־פאַרטי איז געענדיקט.

בערל האָט די יונגע, פרומע פּאַרלעך צוגעפירט צום סאַבוויי, שוין שפעט אין דער נאַכט אַריין. זיי זיינען אַריין אין אַ באַלויכטענעם וואַגאַן מיט זייערע מתנות־פעקלעך וואָס זיי האָבן געקראָגן פון מעקן, סוזאַן אויך פון שוירלין מיט בערלען. דאָס רוב פאַרערס אינעם סאַבוויי האָבן אויך ווי זיי געטראָגן פאַרפאַקטע קריסטמעס מתנות. אויפגעהייטערטקייט האָט זיך געטונקט אין מידקייט, געטונקט און זיך געטונקלט... שוין נאָך די אַלע „פאַרטיס“.

כב

רעגיאַס פּלאַן

דער ווינטער מיט זיינע קעלטן און פרעסט, געמישט מיט כליאַפּנדיקע שלאַקס־רעגנס און אויך מיט דיקע שנייען, צענויפגעשאַרטע ביי די בראַנקס־ער טראַטואַרן ווי ווייסע ברודיקע מצבות, האָבן מיט כמורנעקייט געדריקט אויף רעגיאַס שווער געמיט. עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז איר פינצטערער גורל, ווי דער גראַער הימל, וועט איר צעדריקן אויף אייביק; זי וועט אייביק מוזן שלעפּן דאָס אַרימע לעבן און זי וועט קיינמאַל נישט אַרויס פון אירע אַרעמע דריי שטיבלעך, „פון בראַנקסער הקדש“, ווי זי האָט עס גערופּן. דערצו זיינען נאָך חיימלס פאַרדינסטן געפאַלן ווייל ער האָט באַקומען פיל ווייניקער בריליאַנטן צום שליפּן, און זי האָט זיך געמוזט שוואַרצן דאָס פנים, פאַרבויען איר שטאַלץ, און באַרגן ביי דבורהלע עפעס פון איר אַפֿ־געשפּאַרט ביסל געלט צו קאַנען אַדורכשטופּן דעם ווינטער.

פון ערגערניש און, אויך פון די שלעכטע וועטערן, וואָס האָבן זיך אַזוי אַפט געענדערט, איז רעגיאַ אַ קרענקלעכע נישט אַרויס פונעם הויז פאַר וואָכן נאַכאַנאַנד. דבורהלע האָט איר ארויסגעהאַלפּן און איינגעקויפט פאַר איר אַלץ וואָס זי האָט באַדאַרפט, האָט אַביסל אויך צוגערוימט די שטובן, ווען נאָר דאָס קינד אירס איז איינגעשלאַפּן, און אויך צוגעגרייט דאָס נאַכט־עסן, אויך די שכנהטע, „מיסעס“ קריגל, פלעגט אַריינקומען צו איר און העלפּן מיטן רייניקן אַביסל די שטובן, אויסוואַשן די קליינע וועש, רייניקן די קיך, טאָן פאַר איר אַלץ ווי אַ געניטע אַלטע בעל הביתטע, דערביי פלעגט די מרס, קריגל איר דערציילן פון יענע צייטן, מיט עטלעכע פּערציק יאָר צוריק, פאַרן ערשטן וועלט־קריג, פונעם שיינעם לעבן צווישן שכנים אין דער אַמאַליקער איסט־סייד. — „אוי זיינען דאָס געווען גאַלדענע צייטן

מיט גאַלדענע מענטשן! מ'האַט טאַקע ווייניק פאַרדינט, אָבער פאַר אַ פעני האָט מען געקראָגן אַן אייז-קרים, אַ גרויס שטיק טשאַקאַלאַדע פאַר אַ קינד. אַז מען האָט דעמאָלט אַ קינד געגעבן איין פעני האָבן די אויגעלעך זיינע געגלאַצט פאַר שמחה און נישט געוואוסט וואָס פריער צו קויפן דערמיט, צי אַ גרויס גלאַז סאַדע-וואַסער מיט סיראַפּ, אָדער אַ גרויסן, רויטן לאַלי-פאַפּ, וואָס מען האָט אים געלעקט אַ גאַנצן טאַג און נאָך מכבד געווען, מיט אַ לעק, די אַנדערע קינדער וואָס האָבן געקוקט מיט קנאַהדיקע אוי-געלעך, אַ גאַנצער בלאַק מיט קינדער האָבן אַ גאַנצן טאַג געלעקט אַ פענע-דיקן „לאַלי-פאַפּ“.

זי הייבט אונטער איר ספּאַדניצע, בעתן וואַשן דעם דיל מיט דער נאַסער „מאַפּ“, לענט זיך אָן אין דעם לאַנגן שטעקן און זאָגט: — „וואָס ווייסט איר, מרס. גראַפּשטיין, וואָס מען האָט אַליץ געקאַנט קויפן פאַר אַ פעני! סאיז דען מעגלעך דאָס צו געדענקען? אַט נעמט, אַ שטייגער, די שפּאַנישע ניסלעך, די „פינאַטס“, אוי ווי גוט ס'איז געווען צו שפּאַלטן די ניסלעך! אַמאַל פאַר אַ פעני, האָט מען געקראָגן אַ גאַנץ שקאַרמיץ, וואָס האָט געקלעקט אויפן גאַנצן זונטיק, ווען מען איז געפאַרן אין פּראַספּעקט פאַרק פאַר אַ פיקניק, צוזאַמען מיט די באַרדערס; און ס'איז נאָך געבליבן אַ ביסל צום קנאַקן אויף דער טראַלי-קאַר ביים אַהיימפאַרן“.

ווען מרס. קריגל ווערט פאַרטיק מיטן וואַשן און מיטן צורוימען, אַרויס-צוהעלפן רעגינען, טראַגט זי איר צו צום בעט אַ גלאַז מילך מיט אַ שניט ווייס-ברויט פון דעם צעשניטענעם ברויטל, און איר לענגלעך פנים פאַרויטלט זיך מיט אַ שמייכלדיקער צופרידנקייט. זי דערמאַנט זיך אַז — „פאַר אַ ני-קעלע האָט מען דאָך געקראָגן אַ ברויט צוויי מאָל גרעסער פון היינטיקן, אויך מיר אַ ברויטל, צו מיינע צרות! אַ ברויטל וואָס איז איצט איינגע-וויקלט און פאַרפעטשאַטעוועט מיט ווייסן וואַקס-פאַפּיר, אַז מען קאַן אַפילו נישט געבן קיין שמעק דערצו ביים קויפן און אַריינזאַפן אין זיך ווי אַמאַל, דעם געשמאַקן ריח פון ברויט“.

זי ווישט זיך אָפּ די נאַסע שמאַלע ליפן פון איר פאַרגאַווערט מויל און רעדט ווייטער מיט גרויס בענקענדיקן אייפער פון יענע גאַלדענע צייטן. „וואָס האָט מען נישט געקראָגן פאַרן ניקל? אַז פאַר אַ ניקל, איז מען גע-פאַרן אין קאַני-איילאַנד אויפן נייעם „לופ-דע-לופ“, וואָס האָט זיך געהייבן אַזש ביז צום הימל און געדרייט זיך אַזוי לאַנג ביז דער קאַפּ האָט זיך אַזוי פאַרדרייט אַז ביים אַרונטערגיין האָט אַזש געשווינדלט פאַר די אויגן און מען האָט נישט געקאַנט שטיין אויף די פיס. מ'האַט זיך געשאַקלט ווי

א שיכורער פון דער באוערי. עפעס א קלייניקייט, אמאליקע קאני-איילאנד-
קונצן! ניטא די אמאליקע יארן!

מרט. קריגל כאפט א טרונק וואסער פונעם סינק. נאכן קומען צו זיך
פון איר ריידן מיט אזא היציקן אימפעט און ברען פון די אמאליקע גליקן,
קערט זי זיך ווידער אום צום „ניקל“.

מע! ס'איז דען מעגלעך, ווען אפילו כ'זאל זיך שטעלן אויפן קאפ, צו
געדענקען וואס מען האט אלץ געקראגן פארן ניקל? נעמט א שטייגער,
„האט-דאג“; אמאליקע צייטן האט מען געקראגן פאר א ניקל אן אמתן
„האט-דאג“; איר האט באדארפט זען יענעם „האט-דאג“, דיק און גראב ווי
א קישקע פון אן אקס, לאנג? פרעגט שוין גארנישט! דער היינטיקער
לענגסטער ווארשט איז א מפיל-קינד אקעגן יענעם „האט-דאג“; ביים
אריינלייגן אים אין צוויי שטיקער בולקעס וואס האבן אודאי געוואויגן מער
פון אנדערטהאלבן פונט, באשמירט מיט מאסטארד, איז דאס געווען טעם גן-
עדן! איר הערט! סהאט נאך ארויסגעשטעקט פון ברויט צוויי לאנגע געלע
שטיקער פון ביידע זייטן ווי שטיקער פיס פון מיין אמאליקן גאליציאנער
לאנגן בארדער פון אונטער זיין קורצער קאלדרע. ווי-דען? ווי די היינטיקע
„האט-דאגס“ וואס קאסטן א פארמעגן און זיינען גרויס ווי א גענעץ, וואס
מיט איין שלונג איז מען פארטיק דערמיט“.

רעגינא אין איר פארטראכטיקייט וועגן עפעס א געהיימן פלאן, און אין
איר אינערלעכן קאנפליקט, פילנדיק איר געפאלנקייט, וואס דאס האט איצט
פאראורזאכט איר אפגעשוואכקייט, קוקט אויף מיסעס קריגל מיט פאר-
וואונדערונג, וואס אין איר אלטקייט און ארעמקייט איז זי נאך אזוי שפרודעל-
דיק מיט אירע בענקשאפטן נאכן ארעמען לעבן פון א מאל, נאכן „ניקל“
פון אמאל. רעגינא איז זי מקנא פאר איר געזונט-מאראלישן פאלק-אינ-
סטינקט. רעגינא הערט און האט הנאה פון איר בארעדעוודיקייט. די מיסעס
קריגל, קוקנדיק אויף רעגינא, ווי זי קוועלט אזוי אן פון אירע מעשיות
וועגן די גאלדענע צייטן פונעם אמאל, גיט זיך א קלאפ אינעם שמאָלן,
געפאלדעוועטן שטערן אירן, און רעדט ווי צו זיך: — „אוי, א קאפ האב
איך דאס ווי א לאקשן ברעט, זינט מיינער איז אוועקגעשטארבן מיט אכט
יאר צוריק, געדענק איד נישט פון דאנעט אן. כ'האב שוין געהאט גאר פאר-
געסן וואס ער, עליו השלום, פלעגט אלץ עסן מיטן מיטגענומען ניקל יעדן
טאג פאר „לאנטש“, ווי ער פלעגט אריינגיין אינעם סאלון, ארום פארק-
ראו" וואו ער האט געארבעט ביי „פענטס" (הויזן); ווי ער פלעגט נעמען
פארן ניקל דעם ריכטיקן „סקונער ביר“, ווי א הימישער וואועוויניק די

גרויס, מיט אַ ווייס־שווימיקן קאַלנער, געדיכט ווי וויסע סמעטענע אויף אַ היימיש טעפעלע זויער־מילך; מיטן סקונער ביר אין דער האַנט, איז ער צוגעגאַנגען צו דעם הענגדיקן לאַנגן ברעט אויף דער וואַנט — אַ ברעט ווי אַ טיש, אַנגעפילט מיט כל־טוב ווי אויף אַ חתונה; מיט צעשניטענע מוצאס ברויט, הערינג מיט ציבעלעס, טאַמע־טאַס, מאַסלינעס, זויער־קרויט, אַ חוץ אַנדערע גויאישע זאַכן ווי געגליווערטע חזיר־פיסלעך, קאַלבאַסע, — מיינער, כאַטש גיט קיין פרומער האַט נישט געקענט קוקן דערויף. ר'האַט נאָר געגעסן וויפיל ס'איז אין אים אַריין, ווי מען זאָגט אויף רוסיש „סקאַלקאַ אַגאַדנאַ“ פון די פאַרעווע זאַכן, נאָכדעם איז ער צו צום פענצטער ביי דער באַר, וואו ס'איז געשטאַנען אַ רויטער, דיקער איירישמאַן מיט אַ וויסער מיץ אויפן קאַפּ און געשניטן מיט אַ לאַנגן שאַרפן מעסער ווי אַ חלף, שטיקער „ראַוסט־ביף“, רויטלעך פריש, יעדעס שטיק גרויס ווי אַ פלאַכטע, דאָס אַרױפגעלייגט אויף שטיקער דערלאַנגטע ווייס ברויט, צוגעלייגט עטלעכע שטיקער רעטעך מיט זויערע פיקל; — מ'האַט געקענט נעמען וויפיל מען האַט נאָר געוואַלט — מ'האַט נאָר באַדאַרפט אויסשטרעקן די האַנט, האַט דער איירישמאַן דערלאַנגט אַן טענות ומענות, האַסט נאָר באַדאַרפט האַלטן דעם „סקונער־ביר אין דער האַנט. מיינער אַליין האַט דאָס מיר אַלץ דער־ציילט מיט שטאַלץ. מיינער, עליו השלום, פלעגט צו מיר זאָגן ביים אַהיימ־קומען ביינאַכט צום סאַפער, אַז ווען ער און די אַנדערע אַרבעטער וואַלטן נישט באַדאַרפט צוריקלויפן אַריין צו דער אַרבעט, שטייען זיי דאַרטן דעם גאַנצן טאָג און עסן כסדר ביז ביינאַכט, און דאָס אַלץ פאַרן ניקלדיקן סקונער ביר. אַט, וואָס אַ ניקל איז געווען! ער פלעגט נאָר זיפצן און זאָגן צו מיר: — „אַ שאַד וואָס אין גאַליציע (ער איז געווען אַ גאַליציאַנער, נעבעך, און איך בין אַ ליטוויטשקע, פון ווילנע) זיינען נישט פאַראַן אַזעלכע כשרע ביר־סאַלונען, יא, נאָכן עסן סאַפער האַט מיינער צוזאַמען מיט די באַרדערס צוזאַמענגעלייגט די זיבן סענט פאַר אַ פּיטשערל ביר, און מען האַט עס געטרונקען אַ גאַנצן אַוונט ביזן שלאַפן גיין און מען האַט נאָך מכבד געווען מיט גלעזלעך ביר די שכנים פונעם האַל. מרס. קריגל פאַר־ענדיקט און זי פאַסמאַקעוועט זיך ווי דער טעם פונעם ביר וואַלט איר נאָך געלעגן אויף דער צונג: — „איי, גאַלדענע צייטן געווען אין אַמעריטשקע גבב אויף אַנקל סעמקעלעס איסט־סייד!“

רעגיאַ, מיד ווערנדיק פון הערן די אַלע רייד, כאַטש דער מאַנאַלאַג איז פאַר איר זייער אינטערעסאַנט ווי אַ שטיק געשיכטע פונעם אַמאָליקן אימיגראַנטן־לעבן מיט אַ יאָר פופציק צוריק, ווי מ'האַט זיך געפרייט מיט

דער אַרעמקייט — קלאַפט מיט דער האַנט איבערן מויל פון געניצן, ווי זי וואַלט זיך וועלן צולייגן אויפן בעט. די מרס. קריגל באַמערקט עס, נאָר זי בעט זיך ביי איר: — „לאַמיר אייך דערציילן נאָך איין זאַכעלע און כ׳גיי אַהיים צו מיין טאַכטער איר העלפן צוגרייטן סאַפער. מיר דאכט, כ׳האָב אייך שוין אַמאַל דערציילט וועגן אַ פעטער מיינעם וואָס האָט גע- וואוינט אין אַ קליין שטעטל לעבן ווילנע. אַ טייערער פעטער, אַ גוטע נשמה, נאָר ער האָט אָבער נישט געהאַט קיין מזל, אַז צו וואָס ער האָט זיך נישט גענומען איז אים געגאַנגען מיטן פוטער אַראָפּ. ער איז געווען אַ שוחט און אַ זייגער-מאַכער, איז אַרומגעגאַנגען אין שטעטל אַ ווערטל — „אַז ער שעכט אַ האָן — גייט ער, און אַז ער פאַרריכט אַ זייגער — שטייט ער“; האָט מען אים אַזוי לאַנג דערגאַנגען די יאָרן ביז ער האָט פאַרקויפט די לעצטע בעבעכעס און געפאַרן קיין אַמעריקע. אין אַמעריקע, האָט מען געזאָגט, איז אַלץ קאַפויר; ווען ס׳איז אין ווילנע נאכט איז דאָרטן טאָג. אַזוי מיט די מיליאָנערן, יעדער אַמעריקאַנער מיליאָנער איז געווען אין דער אַלטער היים אַ שלים-מזל, פיערווע קלאַס, אָבער ווי זאָגט מען? אַז אויך צום שלים-מזל דאָרף מען האָבן מזל. האָט ער זיך דאָ געדרייט אַהין און אַהער ביז ער האָט זיך דערשלאָגן צו אַ חדר אין אַ בעיסמענט אויף גאַרעק סטריט, וואו ער האָט מיט יינגלעך געלערנט דעם אַלף-בית און די ברכות פון דער הפטורה צו זייערע בר-מצווהס. קיין „ספּיטשעס“, ווי היינט, האָט מען נאָך דעמאַלט נישט געלערנט, ווייל מען האָט נאָך נישט געוואוסט פון די היינטיקע בר-מצווה-פאַרטיס. איז מילא! ביז מיין פעטער גאָדל האָט יענע לויפערס אויסגעלערנט אַ שייטל עברי, איז עס אים אָנגעקומען מיט דער גרינער גאַל, ביז ער האָט געשפיגן מיט בלוט, נעבעך. ער איז טאַקע אַוועקגעשטאַרבן פון קאַמסאַמפּשן. ער איז אַוועק יונגערהייט פון דער וועלט. אַקעגן וואָס דערצייל איך דאָס? אַלץ וועגן ניקל, אַז פאַרן לערנען מיט אַט די לויפערס, פלעגט מען אים צאָלן צוויי ניקלס אַ חודש. אין אַנפאַנג פלעגן די לויפערס צונעמען די ניקלס וואָס מען האָט געשיקט מיט זיי פאַרן „היברור טיטשער“. זיי פלעגן דאָס פאַרשפענדן אין די קענדי-סטאַרס. האָט דער פעטער גאָדל דאָך געזען אַז סאיז ביטער ווי גאַל, ר׳האַט נישט מיט וואָס צו באַצאָלן אַפילו דעם דאַלער און האַלב דירה-געלט פאַרן קעלער-שטוב, וואָס איז געווען אי דער חדר און אויך זיין דירה, פלעגט ער מוזן קלעטערן, נע- בעך, אויפן פינפטן און זעקסטן שטאַק צו קאַלעקטן די צוויי ניקלס ביי זיינע בעל-הבתים. נו, איז נאָך געקומען דער גראָבער איירישער פּאָליסמאַן פונעם קאַרנער, אים געוואַלט פאַרמאַכן דאָס חדר, באַשר וואָס? ס׳איז קעגן געזעץ

צו האַלטן קינדער אין אַ קעלער אַ דומפיקן, אָן זון־שיין און אָן ליכט און אָן ריכטיקע טרעפּ. האָט ער אים, צו פאַרשטאַפּן דאָס מויל מיט די גראַבע פּיסקעס זיינע, געמוזט צאָלן אַ ניקל אַ וואַך, נו, פּרוּבירט היינט אונטערצו־קויפּן אַ פּאַליסמאַן, מיט הונדערט ניקלס, קענט איר ? אַט וואָס אַ ניקל האָט אַמאַל געמיינט ! דער ניקל איז געווען מער יחסן ווי דער היינטיקער דאָלאַר.

זי האָט דערלאָנגט דאָס גלאַז־טיי מיט לימענע און פאַרן אַוועקגיין האָט זי פאַרענדיקט איר מאַנאַלאָג וועגן די אַמאַליקע צייטן אויף דער איסט־סייד : — „מען איז טאַקע זומער געשלאָפּן אויפּן „רוף“ אָדער אויפּן „סייד־וואַלק“ ביים „דאק“ פון איסט־ריווער, ווייל אין די שטיבלעך מיט די וואַנצן איז געווען אוממעגלעך צו שלאָפּן. אָבער ס'איז געווען אַ מחיה צו לעבן מיט אַלע שכנים און שכנות ווי איין משפּחה.“

רעגינאַ האָט שטאַרק הנאה געהאַט פון אויסהערן די מעשיות, כאָטש ס'איז איר נישט געלעגן אין קאַפּ די אַלע רייד. זי האָט דאָס באַטראַכט ווי בענקשאַפטן פון עלטערע לייט נאָך פאַרגאַנגענע טעג, ווען אַמאַל ליקע שלעק זעען אויס ווי ברכות... עס האָט ביי איר אויפגעבליט אַ געדאַנק : — „אָבער איך“, האָט זי צו זיך אַליין גערעדט, „בין נאָך יונג און כּוּויל לעבן ! כּימוז זיך אונטער אַלע אומשטענדן אַרויסראַטעווען פון דאַנען ! זי, וואָס האָט זיך געפּילט דערנידעריקט און דערשלאָגן, האָט נאָר געזען איין אויסוועג אין איר פאַרצווייפלונג, דורכצופירן דעם געפּערלעך מאַדנעם פּלאַן וואָס האָט פאַר איר אויפגעלויכטן, ווי די איינציקע ליכטיקע האַפּנונג, בעת מען האָט דעמאַלט אַנאַנסירט אויף דער טעלעוויזיע וועגן דעם געקידנעפטן קינד מיטן געשריבענעם בריוו צו די עלטערן, אַוועק־צולייגן פינף טויזנט דאָלאַר אויסלייז־געלט ; שוירלי מיט בערלען האָבן געזאָגט : — „ווען מיר זאָלן קריגן וועלכן עס איז געהיימען בריוו מיט דעם סטראַשוועק־מאַרד, וואַלטן מיר תּיכּף אַוועקגעלייגט דאָס געלט. מיר וואַלטן קיינמאַל זיך נישט געווענדט צו דער פּאַליציי, אַ כּפּרה דאָס געלט איידער אַנהייבן זיך מיט די געגנסטערס.“ שוירלי האָט ערשט לעצטן קריסטמעס דאָס איבערגעזחזרט ביי אַנקל מעקן. רעגינאַ איז זיכער, אַן ס'וועט גיין אַזוי לייכט ווי אַרויסצוציען אַ האָר פון מילך. מען דאַרף נאָר זיין געוואַגט און נישט צופּיל איבערקלערן, וועט דאָס גיין ווי געשמירט. זיי האָבן גענוג געלט — טראַכט זי — ס'וועט ביי זיי גאַרניט אָפּ גיין.

אמת, עס גייט איר, רעגינען, אַדורך אַ ציטער דורכן לייב אירן, ביים טראַכטן וועגן דעם פאַרברעכערישן און אפשר גאַר נאַרישן פּלאַן אירן.

אָבער זי זעט נישט קיין אַנדערן אויסוועג. זי קוקט אַרויס דורכן פענצטער אין דרויסן און זעט: — די זון שיינט מיט די ערשטע פּרילינג־שטראַלן מיט אַזאַ צאַרטע מילדקייט. רעגיאַ באַשליסט זיך אַרויסצוכאַפּן אויף דער פּרישער לופט און זי וועט זיך דערפּרישן נאָך די לאַנגע וואַכן אינעם הויז; זי וועט גאָר ווידער צופאַרן צו איר באַליבטן צענטראַל־פאַרק און דאַרטן ווייטער טראַכטן וועגן דער אויספירבאַרקייט פונעם מאַדנעם פּלאַן.

ביי איר אַריינקומען אין פאַרק, זיינען נאָך שמאַלע שניי־פּאַסן געלעגן אַרום די שוואַרץ־גרויע פעלזן שטיינער. ווי דיקע ווייסע שאַליקעס אַרום עלעפּאַנטן־העלדזער; די גראַזן — פייכט און מאַט, פיל ביימער נאַקעטע, אַן בלעטער, אַ פּויגל־קלאַנג האַט געקלונגען ווי אַ ווייטע עכאַ אינעם לערן חלל אַרום. זי האַט זיך אין איר שוואַכער־מידקייט אַוועקגעזעצט אויף דער ערשטער באַנק ביים אַריינגאַנג. אירע אויגן האַבן פּיבעריש געברענגט ווי ביי אַ טיגערין וואָס גרייט זיך צו פאַרצוקן איר קרבן. — „יאַ! דאָ אין דעם לאַנד, אין אַמעריטשקע, האַט זי ווי צו זיך גערעדט, מוז מען זיין געוואַגט, נעמען אַ שאַנס ווי מען זאָגט דאָ, און נישט מורא האַבן פאַר דורכפאַל. זי דערמאָנט זיך ווידער אין בערלס און שוירליס רייד און איז זיכער אַזוי קלאַר ווי דער טאַג, אַז דער פּלאַן וועט „אַרבעטן“ אַן שוועריקייטן און אַן ריזיקע. איז, צו וואָס וואַרטן מיטן אַפּלייגן דאָס אויף שפּעטער? ניין! זי וועט מער ניט וואַרטן. ווען חיימל וועט היינט אַהיימקומען וועט זי פאַר אים אויסלייגן דעם פּלאַן און ער וועט עס זיכער אויספירן.“ וואָס וועט חיימל דען ניט טאָן פאַר איר, וואָס זי וויל — טוט ער. אַמאָל גיט ער זיך אַ גלעט דאָס בערדל — אָבער ער טוט...

זי האַט זיך אויפגעשטעלט, איז פאַרבייגעגאַנגען די קליינע טייכלעך, ווי זי וואַלט זוכן אין זייער שטילן פּליסטערן מיט זייערע לייכט זילבערדיקע, דינע ריטמישע פּאַליעס, אַ באַרואיקונג פאַר איר צעשטרייטן בריוונדיקן געמיט.

זי איז אַרויס פון פאַרק מיט האַסטיקע שנעלע טריט צו דער אַכט־און־פּופציקסטער גאַס; זי איז אַרויס אַ שטאַרק פאַרטראַכטע, ווי אַזוי אַלץ צו מאַכן אַזוי, אַז ער, חיימל, זאָל באַלד איינוויליקן צו גיין אין איר געשפּאַן פון דעם אויסגעאַרבעטן פּלאַן אירן. זי האַט זיך געפילט זיכער ביי זיך, קאַנענדיק זיין ברענעדיקע ליבשאַפט צו איר. זי האַט געפילט אַז זי וועט איר חיימלען גובר זיין, אָבער ס'איז איר נאָך נישט געווען גאַנץ קלאַר דער אינהאַלט פונעם געפּלאַנטן „סטראַשונאַק“־בריוו.

נאָכן ווייטערן טראַכטן, ביים פאַרבייגיין די גרויסע האַטעלן אויף דער

זיבעטער עוועניו, האָט זי באַשלאָסן, אַז דער בריוו דאַרף געשריבן ווערן, אַזוי שטאַרק ווי נאָר מעגלעך; אַז ביים דערהאַלטן אים, זאָלן זיי אַזוי גע- פלעפט און דערשראַקן ווערן, און זיי זאָלן נישט קאַנען אַפילו טראַכטן וועגן באַראַטן זיך מיטן אַנגל מעק, אָדער מיט איינעם פון זיינע אַדוואַקאַטן. דעמאַלט וועט ער, בערל, באַלד נעמען די פינף טויזנט דאָלאַר, זיי אוועק- לייגן וואו מען וועט עס אים אַנווייזן, וואו? דאָס וועט שוין חיימל היינט ביינאַכט עס מיר זאָגן, יא, דאָס וועלן מיר היינט ביינאַכט באַשטימען. און חיימל אַליין? ער וועט איר זיך ניט קעגנשטעלן. רעגיאַ ווייס איר קראַפט איבער אים; זי קען אים טרייבן אין פיער און אין וואַסער ...

כג.

אַ מאַדנע באַגעניש

זי איז אַרויף אויף בראַדוויי; פאַרביי די אַלע קינאַ-הייזער באַלויכטענע מיט טויזנטער כסדר לויכטנדיקע קאַלירטע עלעקטרישע לאַמפן, וועלכע לייכטן בייטאָג און ביינאַכט. זי איז געגאַנגען אַ פאַרטראַכטע, אַ באַנומענע, ווען זי איז צוגעקומען נאָענט צו טיימס-סקווער לעבן דער דריי-קאַנטיקער „טיימס“ געביידע, ביים אַריינגיין אין סאַבוויי, איז זי ווי אַ פאַראַליזירטע גאַר שטיין געבליבן, און אַ ציטער איז איר אַדורך דורך אַלע אירע גלידער. ווער גייט איר אַנטקעגן? אַ מיראַזש? אַ גייסט פון אַמאַל? גייט אַ מענטש ביי דער וואַנט פון דעם קינאַמאַטאָגראַף, ווער איז ער? אַ דערמאַנונג? אַן אַפּדוכט? ניין! ... דאָס איז דאָך ער, דער הער שרעדער, דער אַלטער עסטרייכישער קאַפיטאַן-אינזשינער, איר אַמאַליקער באַשיצער. איר פנים איז נאָך בלאַסער געוואָרן, איר האַרץ האָט געקלאַפט ווי אַ קלינגענדיקער וועק-זייגער; אויך ער איז שטיין געבליבן ווי צעטומלט, אומבאַוועגלעך ווי אַ שטיינערנע סטאַ- טוע נאָענט צו איר. ביידנס אויגן צעפענט פון דער פּלוצימדיקער אומדעוואַר- טער באַגעגעניש. ווען ער איז ביי זיך זיכער געוואָרן אַז דאָס איז דאָך זי, זיין געליבטע רעגיאַ, די ברויזנדיק-לידנשאַפטלעכע, יונג, יידיש מיידל, מיט אירע איידעלע מאַניערן וועמען ער קען קיינמאַל נישט פאַרגעסן — האָט ער אַזוי ווי אַ געשריי געטאַן! ס'האַבן אין אים אויפגעלעבט עקסטאַזן, די איבערגעלעבטע מיט איר; די קושן, צערטלעכקייטן, ליידנשאַפטן ... אַז ביידע זיינען געקומען צו זיך, האָט זי ווי געפילט, אין איר איצ- טיקער שטימונג, צוליב איר געהיימען פּלאַן וואָס אין תּוך איז עס: פאַר-

צווייפלונג — זיך קינדיש צוצוטוליען צו אים, ווי אַ פאַרלוירענע, ווי אַמאַל אין יענע יאָרן פונעם מלחמה-חורבן, אין איר צעטומלונג האָט זי נישט געפילט ווי די טרערן גיסן זיך אויף אירע פלוצים צעפלאַמטע באַקן און ציטערדיקע, ווי געליימטע ליפן, וואָס באַוועגן זיך קוים, מעכאַניש, ליאַל-קעדיק, אָן אַ וואָרט אויסצוריידן. ער האָט זי צוריק אַריבערגעפירט איבערן וועג, און גערעדט, און גערעדט, און גערעדט. זיינען זיי גראַד שטיין גע-בליבן ביי דער דאַרטיקער קינאַ-וואַנט, אויף וועלכער עס זיינען אויסגע-קלעפט און צעהאַנגען בילדער פון נאַקעטע נקבות, מיט אויפשריפטן: „קומט און זעט די מענטשלעכע זינד“.

ער האָט אַ זאָג געטאָן: —

מאַדנע, נאָך אַזוי פיל יאָרן צו בלייבן שטיין מיט דיר ביי אַזוינע בילדער... אַ מאַדנער גראַטעסקער צופאַל. אַבער, האָט ער אַ זאָג געטאָן, מיר האָבן ניט געזינדיקט, אונדזערע טרעפּענישן זיינען געווען ליבע, צאַרטיקייט, בענקשאַפט...

„אַבער“, האָט רעגינאַ אומעטיק אַ זאָג געטאָן, קען זיין אַז די בילדער אויף די ווענט שטעקן גאָר אַרויס אונדז אַ צונג, און מאַכן חוזק קעגן אַלע אונדזערע איינרעדענישן וועגן ליבע“.

אין רעגינאַס האַרץ האָט דאָך איצט געברענט איר ניט-שיינער פּלאַן, איר זינדיקער געדאַנק, און דערפאַר האָט איר אויסגעקוקט אַז אַלע רייד וועגן שיינקייט און הייליקייט זיינען פאַלש...

שרעדער האָט זי אַריינגעפירט אין טאַפענעטיס רעסטאָראַנט, דערביי, אויפן וועג קושט ער אירע הענט מיט איידעלער ליידנשאַפט. ביים אַריינקו-מען ריידן זיי שטיל און האַסטיק וועגן זייערע איבערלעבונגען פון אַמאַל ביז איצט; ביים אַוועקזעצן זיך ביי אַ זייטיקן טיש, דערציילט ער איר, אַז אַט ערשט היינט איז ער אַנגעקומען קיין ניו-יאָרק זיך אַפרוען פון זיינע שווערע אויפגאַבן ערגעץ אין דער סאַוט, אַלס מיטבאַטייליקטער אינזשינער, אינעם גרויסן רעגירונגס-פּראַיעקט איבער די ווייט-שיסנדיקע ראַקעטן. ער פאַרבלייבט דאָ אַלס תּושב אין אַמעריקע. ער וויל ווידמען זיינע לעצטע יאָרן, מיט געטרייער איבערגעבענקייט צום אויסגעוויילטן לאַנד, אַ לאַנד וואָס דאַרף ווערן דער וועג-ווייזער פון אַ נייע באַפרייטער וועלט. און — „אפשר איז אונדזער באַגעגעניש-צופאַל נאָר אַ נס, אַז כּוֹזָל דיך באַ-פרייען פון דיין איצטיקער נויט? ווייל כּוֹזֵע עפעס אין דיין בלאַסער מידיקייט סימנים פון טיפּער אומרויאיקייט, כאַטש דיין פּרעכטיקע שיינהייט האָט זיך פון דיר נישט אַפּגעטאָן אויף אַ האָר ניט“. ווען דער קעלנער איז צוגעקומען,

האָט שרעדער געוואָלט באַשטעלן אַ פּולן מאַלצייט, אַ פּולן „דינער“. אָבער רעגיאַ האָט זיך אַנטשולדיקט אַז זי מוז אַהיימגיין צוגרייטן דאָס נאַכט־עסן פֿאַר איר מאַן, וועלכער קומט היינט אַ ביסל שפעטער פון דער אַרבעט. האָבן זיי באַשטעלט בלויז קאַווע מיט רויט־קאַרשנדיקן קעז־קוכן.

זי האָט אים דערציילט אויף שנעל, ווי טעלעגראַפיש, ווי מען רעדט צו אַן אייגענעם דערווייטערטן טאַטן, פון אַלע אירע וואַנדערונגען און דורכלעבן ביז אַ צינד; האָט געלויבט אין הימל אַריין איר מאַנס מעלות און זיין גרויס ליבשאַפט צו איר. זי האָט אים אויך דערציילט פון איר אומצופרידנקייט און פון אירע לייזן אין איר איצטיקן מצב. אָבער זי אַנטזאָגט זיך קאַטעגאָריש פונעם אַנבאַט זיינעם צו העלפן איר. זי דערקלערט אים מיט אַפּנהאַרציקייט איר פֿאַרערונג צו אים, דעם איידעלן מענטש. איר באַצייאונג צו אים ווי צו אַ שיינעם לעבנס־איידעל צוליב זיין גרויסער הומאַניטאַרישקייט און אינ־טעלעקטועלער באַגאַבונג. זי וויל טראַגן די זיכרונות אין זיך ביזן סוף פון איר לעבן. „דערפֿאַר“, זאָגט זי, — „איז מיר אַפילו נישט אַנגענעם און אפּשר אַ גרויסע אַנטווישונג אונדזערע באַגעגעניש די היינטיקע“.

ביים אויפשטעלן זיך צום געזעגענען זיך מיט אים, האָט ער איר געגעבן זיין וויזיט־קאַרטל און געזאָגט: — „אויב כוועל נישט הערן פון דיר וועל איך וויסן, אַז דו לעבסט אין רואיקייט, נאָר טאַמער דאַרפסטו מיך, רעגיאַ טייערע, אין אַ נויט, זאָל דיר מיין קאַרטל דינען ווי אַן „עס־אַ־עס־אַדרעס“. איך בלייב דיין הילף, אויב נייטיק, נישט נאָר פֿאַר די באַשרענקטע יאָרן וואָס איך האָב נאָך צו לעבן, נאָר איך וועל אויך פֿאַר מיין טויט, באַזאָרגן צו וועמען דיין רוף נאָך הילף זאָל דערגרייכן, אין אַ מינוט פון נויט“.

זי האָט אויף אים געקוקט מיט טיפּער ליבשאַפט און פֿאַרערונג. האָט צוגענומען פון אים דאָס וויזיט־קאַרטל, איז געשטאַנען פֿאַרטראַכט און גע־קוקט אויף זיין אַלט, אָבער נאָך פּריש לויטער געזיכט, דערביי איז איר דורכגעגאַנגען פֿאַר אירע אויגן, ווי דורך אַ קאַלידאָסקאָפּ, די אַלע יאָרן די דורכגעלעבטע מיט אים.

זי האָט צוגעלייגט אירע ליפּן צו זיינע לענגלעך־אָוואַלע באַקן, האָט אים ליבלעך געקושט. ער האָט מיט אינערלעכן ציטער געפילט אירע וואַרעמע טרערן אויף זיין פנים, מער ווי אירע קושן. זי האָט זיך געזענגט מיט אים. ער האָט איר געוואָלט אַהיימפירן מיט אַ טעקסי, האָט זי אים באַדאַנקט און אים געבעטן ער זאָל זי אַרונטערפירן ביז צום נאַענסטן „שאַטל־באַנדל“.

ביידע האָבן געפאַכעט מיט זייערע אויפגעהייבענע הענט איינער צום אַנדערן מיט טיפּן אומעט און באַצערטער ליבשאַפט ווי אַן אייביקער —

„גוד-ביי“. ביז דאָס באַנדל איז פאַרשוואונדן אינעם פינצטערן טונעל אַריין. די באַן לויפט. רעגניצען דוכט זיך אַז זי יאָגט עפעס שנעלער ווי תמיד. וואָס יאָגט זי אַזוי? יאָגט די באַן צו געפאַר? אָדער פאַרקערט, יאָגט די באַן צו אַ נייעם ליכט? צי אַ נייעם אַרויסגאַנג?

רעגניג פּלאַנטערט זיך אין אירע אייגענע מחשבות.

אַט גיט אַ בליץ אין איר מה, און אַט — אַ שווערער וואַלקן.

זי טראַכט ווידער, ווי אַזוי האָט דער אַלטער, גוטער פריינד זיך באַ-וויון צו איר גראַד אין אַזאַ מינוט, וואָס איז פאַר איר אָנגעפילט מיט ניט-זיכערקייט? נאָך אַמאָל, איז עס אַ גייסט פון דעם עבר? איז ער, דער אַמאָליקער, געקומען ווי אַ וואַרנונג? אָדער האָט ער זיך אַזוי פּלוצלונג באַ-וויון צו איר ווי אַ טרייסט? האָט ער דאָך איר צוגעזאָגט הילף אפילו נאָך זיין טויט?! וואָס מיינט דאָס אַליץ?

עס איז איר פאַרגעקומען אַז דאָס לעבן גופא איז ענלעך צו דעם לופ-דע-לופ פון וועלכן די מרס. קריגל האָט גערעדט מיט אַזאַ ענטוואַזום. אַט איז הויך, און אַט — פאַלט ער גאָר אַראָפּ... נידעריק.

אַבער נאָך די אַלע מחשבות האָט רעגניג אילוואַריש זיך אַליץ אָנגע-האַלטן אין איר געהיימען פּלאַן פון דעם סטראַשונקע-בריוו. זי וועט קיינעם ניט טאָן קיין שלעכטס, ניט טשעפּן. זי וועט נאָר עמעצן איבערשרעקן אַביסל, דאָס אַליץ. איז עס אַזאַ גרויסע זינד?

זי זעט אויף דער אָנגעקומענער פּלאַטפאָרמע דעם נאָמען פון איר אַפּשטעל. זי איילט זיך אַרויס פון דער באַן.

כד.

אַ נייער גרוב

ביים צוקומען צום טראַטואַר לעבן איר הויז, האָט איר באַגריסט מיט אַ גוטן אַוונט דער אַלטער באַרבער מר. פלינקער, וואָס וואוינט שוין דאָ איבער פּערציק יאָר. ער איז געשטאַנען אָנגעלענט אַן דער דרייענדיקער, פול שטרייפנדיק-קאָלירטער „באַרבער“ שילד פאַר זיין „סטאַר“. חיימל, וואָס שערט זיך ביי אים, דערציילט איר אַלעמאָל, ווען ער קומט צוריק פון אַפּשערן זיך ביים אים, אַז ער מעג גומל בענטשן ווען ער גייט אַרויס אַ לעבעדיקער פון זיינע הענט. קודם, קריכט ער ווי אַ קאַטשקע, ער גייט נישט נאָר שאַרט מיט די פיס צו דער אַלטער, ברודיקער, שוואַרץ-לעדערנע שטול;

ווען ער ווערט פארטיק מיטן פארבינדן דעם האלדז מיטן שטיקל וויסער גאזע און מיטן ארומדעקן דעם האלדז מיט דער אלט-געשטרייפטער שטיקל פלאכטע, הייבט ער אן צו שערן מיט דער עלעקטרישער מאשינקע. ער שערט אזוי פאמעלעכדיק ביז די מאשינקע ווערט הייס, ברענט דעם קארק, און חיימל האט מורא ער זאל אים נישט אפבראָטן.

אויף דער ערד, ארום דער באַרבער-שטול, ליגן שמאַטקעס און האָר פון אַלע קאַלירן — האָר פון די קאַסטאַמערס...

רעגנאָ ענטפערט דעם באַרבער אויף זיין „האַלאָ“ און זי טראַכט זיך: דאָס אַלץ איז דער אַרעמער „העק“ אין בראַנקס. אַ שטומפיקער שערער מיט שטומפיקע ראַזיר מעסער, פונקט ווי דאָס לעבן דאָ איז שטומפיק. אַבער ס'וועט שוין לאַנג ניט געדויערן און זי, מיט חיימלען וועט זיך אַרויסציען פון דאַנען און וועלן וואוינען אין אַ לייטישער, שיינער דירה אין אַ שיינעם געגנט — מיט מענטשן גלייך.

ביים אַרויפגיין די שטיגן האָט זי זיך דערמאָנט ווי מיט דריי וואַכן צוריק, האָבן צוויי יונגע פאַרברעכער אַטאַקירט אַ שכנה אויף דעם פערטן שטאַק, מיסעס פלוזשאַנסקי, האָבן זי גוט צעקלאַפט, צוגענומען ביי איר דאָס האַנט בייטל מיטן מאַנס וואָך געהאַלט — אַכט און זעכציק דאָלער. דאָס אַלץ קען פאַסירן נאָר דאָ אין די „סלאַמס“.

ביים אַריינקומען אין הויז, האָט זי אַרונטערגעוואַרפן פון זיך דאָס קלייד מיט די הענטשקעס. זעט אַז אַלץ איז שוין ווידער פאַרשטויבט נאָכן נעכטיקן רייניקן דאָס גאַנצע הויז; זי מורמלט פאַרדראַסיק: — „אַלץ ווערט דאָ שנעל ברודיק, אַ ברודיקע וועלט דאָ! יאָ, מען מוז זיך אַרויסרייסן פון דאַנען מיט אַלע כוחות“.

זי האָט זיך אַרומגעוואַשן, אַנגעפודערט, אַרויסגענומען עטלעכע בויגנס פאַפיר פונעם שופלאָד. ביים האַלטן די פאונטן-פען, האָט זי געטראַכט ווי אַנצוהייבן דעם סטראַשונקע-בריוו. קודם וועט זי אַנשרייבן מיט דער לינקער האַנט, אַז בערל זאל נישט דערקענען איר האַנטשריפט פון די בריוו וואָס זי האָט צו זיי געשריבן פון נתניה.

ביים שרייבן באַשליסט זי אַז מען דאַרף שרייבן אין אַן איינפאַכן ענגליש. זי הייבט אָן „מיסער בי. פעלדמאַן, אויב דאָס לעבן אייערס האָט ביי אייך עפעס אַ שטיקל ווערט, באַפעל איך אייך גלייך, היינט, אַוועקצולייגן די סומע פון 5.000 דאָלער, איינגעוויקלט אין צייטונגס פאַפיר, אויף דעם און דעם פלאַץ“ וואו אַקוראַט אַוועקצולייגן, האָט זי נאָך נישט געשריבן ביז חיימל וועט דאָס מאַרגן באַשטימען, נאָכן זיין אַרומקוקן זיך פאַר אַ פאַסיק

אַרט. זי איז זיכער געווען אַז היימל וועט זי פּאַלגן. זי האָט ווייטער גע-
שריבן — „אויב איר וועט נישט אויספאַלגן דעם באַפעל, איז אייער לעבן
נישט ווערט קיין צוויי סענט. איך ראַט אייך נישט צו ווענדן זיך צו דער
פּאַליציי, ווייל אויב מען וועט מיך אַרעסטירן, וועלן מייע פּריינט אייך שיסן
ווי אַ מיאוסן מסור, אַ „סקווילער“ אונטערגעשריבן — „איינער פון דער
„מאַפּיאַ“.

זי האָט עס איבערגעלייענט עטלעכע מאָל, ס'איז איר געפעלן און איז
זיכער אַז אַלץ וועט גיין ווי געשמירט.

זי האָט זיך גענומען צוגרייטן דאָס עסן. זי האָט אָפּגעקאַכט פאַר היימלעך
זיין באַליבטן מאַכל, אַ גוטן אונגאַרישן גולאַש; פאַר אַ פאַרשפּייז האָט זי
געמאַכט הינערנע לעבערלעך, געדעמפטע מיט ציבעלעס און קנאַבל, און
געווירצט מיט פעפּער און פאַפּריקע. זי האָט באַשלאָסן צו עפענען היינט
די פּלאַש פון אונגאַרישן טאַקיער וויין, וואָס מעק האָט זיי געבראַכט לעצטן
פּסח. זי האָט געקוקט אויף איר האַנט־זייגערל, ס'איז שוין באַלד זיבן. אַט
באַלד וועט היימל שוין קומען.

זי האָט שנעל אַרויפגעכאַפט אויף זיך דאָס ווייס קורצע שירצל איבערן
רויטן הויז קליידל, דאָס דורכזיכטיק לייכטע, אָן אַרבל. זי האָט געקוקט
מיט נערוועזן נייגער צו דער טיר, וואָס האָט זיך טאַקע באַלד געעפּנט. זי
האָט אַרויפגעלייגט אירע נאַקעטע הענט איבער זיינע אַקסלען אים געקושט
אין די באַקן לעבן זיין בערדל און אַן עקסטערע לאַנגן קוש אין מויל, ווי מען
קושט זיך אין די קינאַס. היימל זייער אָן אויפגעהייטערטער דערציילט איר,
ווי בערל האָט אים און מנשהן היינט איינגעלאָדן צו גיין מיט אים אין דער
דימענטן־בירזשע לכבוד זיין אָנגענומען ווערן ערשט נעכטן אַלס בירזשן־
מיטגליד, וואָס דאָס איז נישט פון די לייכטע זאַכן פאַר בערלעך, דאָס איז
אי אַ כבוד אַ גרויסער און אי אַ וואַקס צום הויכן שטאַפל פון אַן ערשט
האַנטיקן דימענטן־סוחר. איצט וועט ער האַנדלען דירעקט מיט אַנטווערפן
און מיט ישראל.

ער האָט איר דערציילט אַז די בירזשע איז אויפן אַכטן שטאַק, וואו ביים
לאַנגן טיש פון די נאָך נישט געשליפענע בריליאַנטן, וואָס רופט זיך „ראַף“,
מיט דעם סאַרט בריליאַנטן האַנדלען נאָר די ספעציעלע עקספּערטן־מבינים
וואָס ווייסן גענוי וואָס מ'קאָן שפּעטער אַרויסקריגן — סיי די גרויסע, און
סיי די קאָליר קוואַליטעטן.

היימל, אין זיין באַגייסטערונג וויל ווייטער רייזן אַבער זי, רעגיאַנאַ,
האַקט אים איבער, הייסט אים זיך וואַשן צום עסן: — „ביים טיש וועסטו

שוין פארענדיקן דאָס דערציילן וועגן דער בירושע". כאָטש זי איז אומרואיק מיטן פלאַן אירן, וואָס זי דאַרף אים היינט ביינאַכט איבערגעבן, איז זי אַזוי זיכער אין זיין אויספאלגן איר, אַז זי האָט אים געלאָזט ווידער זיך אויסריידן מיט דער איבערראַשיקייט זיינער פון דער בירושע. זי קוקט אויף אים ווי אויף אַ קינד וואָס האָט געקראָגן אַ נייע שפּילצייג און זי האָט זיך צוגע-הערט צו אים מיט געמאַכטער אויפּמערקזאַמקייט, און זאָגט: — "אַך, ווי וואונדערלעך!"

חימל פאַרענדיקט זיינע רייד וועגן די ניסים ונפלאות פון דער די-מענטן-בירושע וואָס ער האָט געזען. — "די געשלאָסענע מסחרים אויף צענדליקע טויזנטער דאָלאַרן; נאָכן שליסן דאָס געשעפט גיט מען זיך די הענט און מ'זאָגט: — "מזל וברכה!" דאָס איז דאָך שטאַרקער פון אַ וועקסל; מען גיט אַריין די בריליאַנטן אינעם פאַרמאַכטן ביראַ, וואָס געפינט זיך אין מיטן פון דער בירושע, צום גענויען אַפּוועגן זיי; דאָרטן, הינטער דער שטענדיקער פאַרמאַכטער טיר און פענצטער, שטייען די בלאַנקענדיקע, מעשענע וואָגן, אַריינקומען לאָזט מען נישט אַריין קיין פרעמדע, נאָר רעגיסטרירטע, אַנערקענטע מיטגלידער; פריער מוז מען מאַכן אַן אַפּליקאַציע מיט אַ רעקאַמענדאַציע פון צוויי מיטגלידער און מיט בילליגן צוויי הונדערט מיט פּופציק דאָלער, אַלס יערלעכער אַפּאַל; ערשט נאָכן אַנערקענט ווערן פונעם בירושן-ראַט, (אַז מען איז דאוי סיי פינאַנציעל און אויך אַלס ערלעכער סוחר), ווערט מען אַנגענומען ווי אַ מיטגליד.

ער האָט פאַר איר געשילדערט דעם בירושן-פלאַץ; צוויי עלעווייטאַרס באַזונדערע, וואָס פירן די סוחרים אַרויף און אַראָפּ. צו רעכטס פון צוויי פאַרמאַכטע טירן איז אַ גלעזערנע בודקע מיט צוויי אויפּזעערס און אַ טעלעפּאָניסטקע; זיי קאָנען יעדן פון די פינף הונדערט מיטגלידער, אויב נישט, מוז מען זיי ווייזן די מיטגליד-קאַרטע מיט אַ פאַטאַגראַף אויף איין זייט פון דער קאַרטע. בערל מיט זיין קאַרטע אין דער האַנט האָט געבעטן מען זאל אונדז אַריינלאָזן אַלס זיינע נאָענסטע, באַגלייבטע פריינט. רעגינאַ האָט דאָ אַ ציטער געטאַן...

חימל דערציילט ווייטער: — אינעווייניק ביים אַריינקומען אינעם גרויסן זאַל, ווימעלט מיט מענטשן ווי אין אַ בינשטאַק, עס שטייען יידן מיט שוואַרצע און גרויע בערד אין קופּקעלעך — צו צוויי, דריי און מער, גע-גאַלטע, אויסגעפּוצטע אין רייכע קליידונג. אַלע פאַרקאַכט אין געשפרעך וועגן פרייזן און טראַנסאַקציעס אויף פאַרשיידענע "פאַרסעלס" בריליאַנטן, וואָס זיי האָבן ביי זיך אין זייערע לעדערנע טאַשן און היבשע פאַרטפּעלן.

דאָ הייבט מען אָן און דאָ שליסט מען אָפּ די שוין פון פריער פאַרהאַנדלטע געשעפטן.

אין דריי גרויסע זאָלן זיצן מענטשן ביי לאַנגע טישן מיט אָפּענע ווייס-פאַפירענע „פאַרסעלס ברייאַנטן“, מיט פאַרוילבערטע לאַנגע צווענגלעך האַלטערס, מיט פאַרגרעסערונגס גלעזער ביי זייערע אויגן; און נאָר אין ליכטיק-זוניקע טעג באַקוקט מען די אָפּערירטע — צום פאַרקויפן די פאַר-שיידענע גרויסן און סאָרטן פון די געשליפענע ברייאַנטן.

ביי איין זייט זאָל, צו רעכטס, ווערט נאָר געהאַנדלט מיט רויע בריי-ליאַנטן ראָף, וואו זייער פאַרשרייבן די פינקטלעכע וואָג אויף די פאַפירענע „פאַרסעלס“, אַזוי פיל קאַראַט מיט פונקטן, אַקוראַטנע צו דער האָר; וואָגן וואָס זיינען אָנערקענט ביי אַלעמען ווי די „העכסטע אינסטאַנץ“.

חייל דערציילט אויך, ווי אַרום די ווענט זיינען דאָ צענדליקע טעלע-פאָן-ביידלעך, און פון אַן אייגענער צענטראַלער רופט מען אויס דורך הויך-ריידעס עטלעכע מאָל די פאַרשיידענע גערופענע פון דאָ-הי, און פון גאַנץ אַמעריקע, אויך פון אויסלאַנד, ווי אַנטווערפן, תל-אַביב, וואָס זיינען איצט די צוויי גרעסטע אויסלענדישע ברייאַנטן צענטערן“.

ער דערציילט איר אַז ס'הענגען מעלדונגס צעטלען אויף אַ שוואַרצע ברעט פון די אַלע גערופענע, זיי זאָלן איבער נעמען די איבערגעלאָזטע טע-לעפאָן-נומערן און אויך אָנגעקומענע בריוו.

בערל, דערציילט חייל, האָט אים מיט מנשהו נאָכן פאַרשטעלן זיי פאַר די גרויסע ברייאַנטן-סוחרים, וואָס האַנדלען מיט די רויע ברייאַנטן, זיי רעקאָמענדירט אַלס ערשט-קלאַסיקע ברייאַנטן-שלייפערס; ער גאַראַנטירט פאַר זייער ערלעכקייט און פיינער אויספירונג.

צום סוף באַמערקט חייל — אַז „מיט דעם וואָס בערל איז געוואָרן דאָרטן אַ מיטגליד, וועלן זיי קריגן מער אַרבעט און וועלן אַרבעטן איבער-שטונדן און אויך זונטאַגס, און פאַרדינען אפשר מער ווי הונדערט מיט פופציק דאָלאַר אַ וואָך“.

רעגינאָ הערט און ווערט אַלץ אומרואיקער. זי האַקט אים איבער זיינע רייד, אַז — „זי וויל נישט הערן פון די גאָלדענע גליקן פון האַרעווען טעג און נעכט אויך זונטיקער און זי, זאָל זיין תמיד אַליין מיט די פיר ווענט. ניין, ניט אויף דעם איז זי געקומען קיין אַמעריקע“.

זי זאָגט מיט אַ האַרט קול: —

— איך וויל מיר זאָלן זיין צוזאַמען אין אַ געשעפט פאַר זיך אַליין, טאַקע אין דער יואוועלירן-גאַס, אין אַן אייגענעם געשטעל אין איינעם פון

די יאוועלירן און דימענטן עקסטשענדזשעס: מיר וועלן צוזאמען אויפבויען אַ שייך, גרויס געשעפט; דו, מיט דיין פאך-קענטעניש אלס מבין און עקס-פערט אויף ברייליאנטן, און איך מיטן בלוט פון אַ סוחר'ס אַ טאָכטער פונעם באַרימטן אמאַל, פונעם האַנדלס-הויז „באַראַן וויילהאווען“ וועלן צוזאמען זיכער, מיט גאָטס הילף מאַכן אַ סוקסעס פאַרוואַס האָט עס געקאָנט דער-גרייכן בערל פעלדמאַן, דער גראַבער בעל-עגלה, דער איגנאַראַנט, אָן שום עלעמענטאַרער בילדונג אַפילו“.

דאָ האַקט חיימל איבער די רייד, און זאָגט צו איר: — „בערל האָט זיך נישט פאַרדינט אַזעלכע רייד וועגן אים. בערל איז אַ בעסערער מענטש ווי אַנדערע געבילדעטע און דערצו איז ער דאָך אונדזער אמתער גוטער פריינד. מ'טאָר, רעגנישי, נישט פאַרגעסן וואָס ער האָט געטאָן פאַר אונדז; דורך אים וועלן מיר קריגן מער קליענטן און וועלן מער פאַרדינען און אַזוי אַרום וועלן מיר קאָנען אָפּשפּאַרן אַ שיינע פאַר דאָלער יעדע וואָך אין באַנק, דאָמאַלט וועלן מיר האָבן מיט וואָס אַנצוהויבן אַן אייגן-געשעפט.“ ביי די ווערטער זיינע האָט זי אַ צעקאַכטע, מיט אַ צעפלאַמט פנים ווי פייער, אָבער מיט אַנגעשטרענגטער רואיקער איינגעהאַלטנקייט, צו אים אַ זאָג געטאָן; — „חיימל, טייערער, איך, רעגינאַ, וויל נישט וואַרטן!“

ער האָט איר געוואָלט ווייטער דערציילן ווי בערל האָט זיי מכבד געווען צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע פריינד זיינע, מיט אַ שיינעם מיטאַג אין דעם פיינסטן זויבערן, מילכיקן רעסטאָראַנט, דאָרטן אין דער דימענטן-בירוזשע, אָבער זי האָט אים נישט געלאָזט פאַרענדיקן.

— „חיימל, הער!“ האָט זי אַ זאָג געטאָן.

— „איך הער“ האָט ער געענטפערט, „וואָס?“

רעגינאַ האָט זיך צוגעשאַרט צו אים און אַנגעהויבן: — „חיימל, איך קען מער נישט וואַרטן. גענוג, איך האָב אויסגעאַרבעט אַ פלאַן ווי מיר זאָלן גלייך קענען אַרויס פון אונדזער לאַגע.“ זי האָט געזאָגט — „בעסער איין פויגל אין האַנט, איידער אַ טויז אין פליען.“ „איך האָב אַ גוטן פלאַן. געדענקסט ווי שוירלי האָט געזאָגט, אַז ווען זיי זאָלן באַקומען אַ סטראַשונעק-בריוו, וואָלטן זיי אַ מינוט נישט געוואַרט? שוירלי האָט געזאָגט: — „איך וועל זאָגן — נאָט אייך דאָס געלט און לאָזט אונדז צו רו, דאָס לעבן איז טייערער.“ — בערל האָט שוין אַ סך געלט, טאַמער וועט אים פעלן צו דער סומע וועט ער קענען קריגן ביי די סוחרים און ביי מעקו“.

און רעגינאַ איז פאַר איר חיימלען אַרויסגעקומען מיט איר גאַנצן פלאַן.

זי האָט, מיט פיבערדיקע ליפּן, אים געקושט; זי האָט אים געגלעט די האַר, זי האָט איר גאַנצן פרויען־רייך אים אַרײַנגעאַטעמט אין פנים; האָט זי דאָך מיט איר פרויען־רייך געראַטעוועט איר לעבן אין די טעג פון די נאַצײס; האָט זי דאָך, דורך איר פרויען־רייך געהאַט אַזאַ שיצער ווי דעם אינדזשעניר, שרעדער! אויך איצט, ביי איר אייגענעם מאַן, האָט אויפּסניי אויפּגעשטראַלט די גבורה פון איר פרויען־רייך!

— חיימל, חיימל, — האָט זי געשעפּטשעט, טו עס, ס'וועט זיין גרינג און גוט!

חיימלס פנים איז געוואָרן בלייך ווי ביי אַ מת. ער האָט געקוקט אויף איר מיט אַ געמיש פון פאַראַכטונג און מיטלייד; ער האָט נישט געקאָנט אַרויסריידן אַ וואָרט. ער האָט אונטערגעלענט זיין רעכטע האַנט ביים קאַפּ, געשאַקלט זיך ווי אַ לולב, אַהין און אַהער, אַן אַ וואָרט אַרויסצוריידן; גע־זעסן ווי אַ שטומער, ווי ער וואַלט וועלן דערשטיקן אין זיך דעם בריענדיקן צער פון איר געפאַלנקייט! ער האָט אַבער דאָך נישט געוואַלט זי באַליידיקן, האָט ער פאַרשטיקט די ביזע ווערטער וואָס זיינען ביי אים געלעגן אויף דער צונג.

זי האָט חיימלען אַרומגענומען, געזעצט זיך אויף זיינע קני, האָט אַנגע־הויבן צו וויינען און געטוליעט זיך צו אים, געשעפּטשעט — „חיימל, טייער־ער, ראַטעווע מיך אַרויס פון דעם אַרימען העק דאָ! איך בין נישט געוואוינט צו דעם. איך בין זיכער אַז דער פּלאַן וועט אַרבעטן“. זי האָט גערעדט שנעלער: — „נאַכדעם ווי מיר וועלן זיך אַרויפאַרבעטן וועלן מיר אים שפּעטער דערציילן די גאַנצע מעשה אַז דאָס בין איך געווען דער קידנעפּער, וואָס האָט אים געדראַעט מיטן טויטן אים און מיר וועלן אים אַוועקלייגן די פינף טויזנט דאָלער מיט טיפּן דאַנק און מיט אַ שיינער מתנה דערביי. מיר וועלן זיך דאָן אַלע גוט אויסלאַכן אין פריידן“...

חיימל האָט איר לייכט געגלעט די האַר, מיט האַלב פאַרמאַכטע עקזאַל־טירטע אויגן; זי האָט אים באַפּוילן צו קושן מיט צאַרטקייט, ווי זיין געוואוינטקייט, די שפיצן פון אירע לאַנגע רויטע וואַרצלען פון אירע ברוסטן. זי האָט זיך געטראַכט: — „לאַמיר זיין אַזוי ווי די סאַלאַמעאָ?“

רעגינאַ, מיט אירע שאַרפע, צעפּלאַמטע אויגן, ווי צעגליטע שפּיזן האָט מיט שטילע ווערטער, ווי זי וואַלט אים אַרײַנרוימען אַ סוד אינעם אויער אַרײַן, געזאָגט: — „איך ווייס וואָס ביי דיר אינעם קאַפּ און אינעם האַרץ דיינעם טוט זיך. דו ווילסט מיך זידלען, שימפּן, דערמאַנען מיין פאַר־גאַנגענהייט, אַבער דאָס איז דער פּלאַן וואָס איך שטעל דיך אויף פּראַבע;

פונקט ווי מען פרובירט אויס גאַלד מיטן גיפטיקן סעלפערן עסיד, אַזוי פרוביר איך איצט אויס דיין אמתע ליבשאפט צו מיר מיט אַט דעם העסלעכן פלאַן; אַבער איך זע גאַר נישט די שרעק און די פאַרדאַרבנקייט פון וואָס דו טראַכסט זיכער אַצינד. ערשטנס, וואָס איז דער אומגליק אַז בערל וועט האָבן מיט עטלעכע טויזנט דאָלאַר ווייניקער? ער האָט גענוג און אויב ער וועט דאַרפן, וועט אים, ווי איך האָב דיר שוין געזאָגט, זיין אַנקל געבן. אַזוי ווי ער האָט אים געגעבן ביז איצט, און דאָס שרעקן זיך אַז מען קאָן אַרייַן פאַלן, איז נישט דאָ פאַראַן, ווייל (האַט זי מיט אַ פליסטערנדיקער שטימע זיך צו אים צוגעבויגן און אים באַרירט מיט אירע הייסע ליפן) דו געדענקסט דאָך, בעת זיי זיינען געזעסן שבעות ביי דער טעלעוויזיע, ביי זיך אין הויז, האָט אויך בערל ווי שוירלי געזאָגט, אַז ווען ער דערהאַלט אַ דראַאָנגס בריוו פון קידנעפערס, אַדער פון אַנדערע, מאַכט ער נישט קיין לאַנגע שהיות און לייגט אַוועק דאָס געלט וואו מען הייסט אים."

כה.

ח י י מ ל

אויף מאַרגן האָט חיימל געגעבן מנשהן אַן אויסרייד; — „איך דאַרף אַוועקגיין אויף עטלעכע שעה, עפעס צו טאָן פאַר רעגיאַנס וועגן". ער איז שוין געווען אַזוי באַרוישט און באַהערשט אויסצופירן איר פאַרלאַנג מיטן טיפן גלויבן אַז זי איז נישט אויסן צו טאָן קיין שלעכטס צו קיינעם, ווייל אין איר כאַראַקטער איז זי דאָך די גוטסקייט אַליין. זי וועט דאָך אַוועקגעבן דאָס העמד פון לייב צו העלפן יעדן מענטשן, אַזוי ווי עס זיינען געווען אירע אַריסטאָקראַטישע עלטערן פון דור דורות. אין זיין טיפער ליבשאפט צו איר איז ער געגאַנגען ווי אַ בלינדער אַן אַ שטעקן, אַן טראַכטן פון דער מאַראַלישער געפאַלנקייט און פון די מעגלעכע געפאַרן פון אַרייַן פאַלן אין אַ גרוב און ברעכן האַלדז און נאָקן.

ער, דער פרומער, עטישער מענטש, דער איינציקער, לעבן-געבליבענער פון זיינע אַבותדיקע פרומע, לומדישע, חסידישע מענטשן, וואָס האָבן אַפילו אין זייערע מחשבות זיך אויסגעהיט צו טאָן שלעכט אַקעגן גאָט און אַקעגן מענטש, — האָט איצט, אונטערן היפּנאָז פון זיין געליבטער רעגיאַנאָ, זיך אַרומגעשלייכט אין דער צירונג-גאַס פון איין געביידע צו דער אַנדערע, אין שכנות פון בערלס געשעפט, אויסצוהוכן אַ פאַסיק, זייטיק-פאַרבאַרגן

ווינקל, אַנצווויזן בערלען אינעם צוגעגרייטן בריוו, וואו אַוועקצולייגן דאָס געפאָדערטע געלט פון אים.

ער איז פאַר שעהן לאַנג געגאַנגען פון שטאַק צו שטאַק אין דער צוואַנציק-שטאַקיקער געביידע און ניט געפילט וועלכע עס איז מידיקייט אין זיינע פיס, ביז ער האָט באַמערקט אַן אויסגעהאַקטן טיפן לאַך אויפן צוועלפטן שטאַק, וואו מען האָט אפשר געפלאַנט צו אינסטאַלירן אַ נייעם עלעקטרישן סיסטעם אין דער דריטער געביידע, צו לינקס פון בערלס גע-שעפט. און באַשלאָסן אַז דאָס איז דער פאַסיקער פלאַץ, וואו צו הייסן בערלען אַריינשטופן דאָס פעקל געלט. ער איז צוריקגעקומען אין דער שלייעפריי, זיך אויסגעטאַן דעם העלן זומער-ראַק, אַנגעטאַן דאָס זיידענע קאַפּל זיך אַוועקגעזעצט לעבן מנשה צו דער אַרבעט, ווי גאַרנישט...

מנשה האָט אַ קוק געטאַן אויף אים און זייערע בליקן האָבן זיך באַגעגנט. עס איז ביי מנשהן געווען דאָס ערשטע מאָל צו פילן צו זיימלען פאַרדאַכט און מורא. מנשהן איז שוין פריער נישט געפעלן געווען חיימלס פּלוצימדיק אַוועקגיין, און איצט זיין פאַרחושכט אויסזען. עפעס איז נישט גלאַטיק!

זיי האָבן היינט נישט געברומט צוזאַמען דעם מוּנקאַטשער חסידישן ניגון ביי דער אַרבעט, ווי ס'איז זייער געוואוינהייט; זיי האָבן ווייניק גערעדט צווישן זיך אַ חוץ די רייד וואָס איז נוגע זייערע בשותפותדיקער אַרבעט, אַזוי אויך ביים אַהיימפאַרן.

ביים שידן זיך האָט אים מנשה געפרעגט צי ער קומט מיט רעגינען אַרויף צו אים, נאָכן עסן. חיימל האָט געקוועטשט מיט די אַקסלען, אַז ער ווייסט נישט צי רעגינאַ וועט האָבן חשק דערצו.

זיי האָבן זיך געזאָגט „אַ גוטע נאַכט“. ביי מנשהן האָט זיך געשטאַרקט נאָך מער דער פאַרדאַכט, אַז עפעס באַהאַלט מען פון אים.

ביי חיימלס אַריינקומען אין הויז, האָט רעגינאַ אים געוויזן דעם פאַר-טיקן בריוו, געשריבן מיט איר לינקער האַנט, מיט גרויס פאַרזיכט מען זאָל נישט דערקענען איר האַנטשריפט. זי לייענט אים איבער דעם בריוו ביז צום זאַץ, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט צוצושרייבן דעם פלאַץ וואָס ער וועט עס איר איבערגעבן מיט גענויער פינקטלעכקייט. זי וואָרט נישט ביזן נאָכן עסן, נאָר זי שרייבט עס גלייך צו.

זי האָט דעם בריוו אַריינגעלייגט אינעם צוגעגרייטן פאַרטיקן קאַנווערט און באַשלאָסן, אַז גלייך נאָכן עסן וועלן זיי אַרונטערפאַרן צום איטאַליענישן קוואַרטאַל אויף „קריסטיע“ סטריט. אויף דער איסט-סייד, ווייל, דערקלערט

זי אים: — „איך האָב דעם בריוו אונטערגעשריבן מיט גרויסע משונהדיקע בוכשטאַבן: — „איינער פון דער שוואַרצער מאַפיאַ“.

זיי האָבן אָפגעגעסן שנעלער ווי אַלע מאָל, זיינען אַרונטערגעפאַרן מיט דער סאַבוויי ביז דער אַכטער גאַס, פון דאָרטן זיינען זיי מיט שנעלע טריט צוגעגאַנגען ביז צו אַ בריוו־קעסטל אויף קריסטיע גאַס, וואָס איז געווען באַהאַנגען אין דער הויך מיט פאַרשיידענע איטאַליענישע יום־טוב פאַנען. ס'האָט דאָרטן געווימלט מיט יונגוואַרג, אַרום די קענדי־סטאַרס. טייל האָבן אין מיטן גאַס געשפילט אין האַנט־באָל און די געשרייען האָבן זיך אויס־געמישט מיטן טרובן פון די דורכפאַרנדיקע אויטאָמאָבילן; בלעכענע קאַנען מיט אָפּפאַל זיינען געשטאַנען אַרום די ווענט פון די אַלטע ציגלענע הייזער; עטלעכע וואַגאַבונדישע קעץ, האָבן פאַרהויקערטע אויף איר געקוקט מיט בליטשענדיקע אויגן, ווי גרינע פייערלעך, פון הינטער די קאַנען. רע־גינאַ האָט אַרויסגענומען דעם בריוו פון איר האַנט־בייטל אים אַריינגע־וואַרפן אינעם בריוו־קעסטל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ צעמענטענעם סלופ. ביידע זיינען צוריקגעפאַרן ווי באַפרייטע פון אַ שווערן עול, האָבן גע־פילט אַ שטאַרקע געשפאַנטקייט פון דערוואַרטונג פאַרן מאַרגנדיקן טאָג.

ביידע האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט דער פראַגע, וועט בערל טאַקע גלייך אַוועקלייגן דאָס פעקל געלט ביים איבערלייענען מאַרגן דעם בריוו, ווי ער האָט דאָס געזאַגט שבועות ביי זיך אין הויז?

זיי זיינען צוריקגעפאַרן אַהיים ווי שטומע, אָן אַ וואָרט צווישן זיך, אַזוי אויך ביים צוריקקומען, האָבן זיי ביים פאַרבייגייען מנשהס הויז אַרױפ־געקוקט און געזען אַז עס איז נאָך ליכטיק. ס'איז זיי אָבער נישט געלעגן אין זייערע פאַרטונקלטע געמיטער אַרױפ־צוגיין צו זיי; ביידע אין טיפער זעלבסטפאַראַכטונג, זיינען אַריין צו זיך אין הויז, זיך אויסגעטאַן און גע־גאַנגען שלאָפן, ביידע האָבן נישט געקאַנט איינשלאָפן, האָבן זיך געדרייט אויף אַלע זייטן די גאַנצע נאַכט.

חימל איז אויפגעשטאַנען אַ מידער, אַ נישט דערשלאָפענער, האָט געהאַלטן אין איין גענעצן. דער טאָג האָט זיך געשטעלט גלייך אינעם פרי־מאַרגן מיט אַ הייסער שטיקנדיקייט. ווען חימל איז פאַרביי געגאַנגען בערלס געשעפט האָט ער אָפגעקערט זיינע אויגן ווי אַ פאַרשעמטער, נישט אַריינ־צוקוקן דאָרטן. ווען ער האָט באַגעגנט מנשהן — דאָס ערשטע מאָל וואָס זיי זיינען אָנגעקומען אין דער שליפּעריי באַזונדער — האָט ער אים נישט געקאַנט קוקן גלייך אין די אויגן, ווייל ער האָט געפילט אַז טראָץ די אַלע באַרעכטיקונגען מיט וועלכע רעגינאַ האָט אים באַרואיקט, איז ער פול מיט

בושה, ער האָט געזען זיין אויסגליטשן זיך פונעם דרך־הישר, און זיך גע־פילט קליין און דערנידעריקט אַקעגן זיין ליבן ריינעם חבר מנשהן.

רעגינאָ איז נישט אַרויס פון הויז דעם גאַנצן טאָג. זי האָט נישט פאַר־בעט די בעטן אַפילו. ווען דבורהלע איז אַרונטערגעגאַנגען מיטן קינד, האָט זי געלאָזט דאָס קינד אינעם וועגעלע אַ שלאַפנדיקס, באַדעקט מיט אַ בלויען טול ביי אַ שכנה וואָס וואוינט אונטן, אויפן פאַרטער, זי זאָל אַכטונג געבן אויפן קינד, ביז זי, דבורהלע וועט אַרונטערקומען פון רעגינאָס דירה.

זי איז אַריין אין רעגינאָס הויז, אָבער זי האָט זי נישט דערקענט; אַזוי בלאַס פאַרזאַרגט און נידערגעשלאָגן איז רעגינאָ געווען. דבורהלע, אַ דערשראָקענע, האָט זיך געפּרעגט צי זאָל זי ניט רופן אַ דאָקטאָר? ... רע־גינאָ האָט זי באַרואיקט מיט פאַרשיידענע אויסגעטראַכטע תירוצים.

ווען בערל האָט ביי זיין קליינעם שרייב־טיש אַדורכגעקוקט די טעג־לעכע מאַרגנדיקע בריוו, האָט ער ווי שטענדיק, פּריער באַקוקט דורכן ליכט פונעם נעאַן־לאַמפּ די קאַנווערטן מיט די אַנגעקומענע געלט־טשעקס; זיי געעפנט, געלייגט אַ טשעק אייף אַ טשעק, דערנאָך געעפנט די קאַרעס־פאַנדענין פון בריוו מיט רעכענונגען און באַשטעלונגען. ביים עפּענען דעם דראָאונגס־בריוו, איז ער מאַמענטאַל אַביסל איבערגעשראַקן געוואָרן, האָט אים נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל איבערגעלייענט, אים אַריינגעלייגט אין קע־שענע מיט אַ שמייכל, און ביי זיך געטראַכט, אַז דאָס האָט אים עמיצער אויף קאַטאַוועס, צוגעשיקט ווי אַ שפיצל, אים אַפּצושרעקן אַביסל, אָבער ס'איז פאַר אים געווען קלאַר ווי דער טאָג, אַז דאָס איז נישט דער שוואַר־צער מאַפיאַ־גענג. ער, מיט זיין פּראַסט געשייטן געשעפט־חוש, האָט עס גלייך דערשמעקט, און ביי זיך אַפּגעמאַכט אַז ער וועט דאָס בריוו אַפילו נישט ווייזן זיין שוירלי, איר נישט איבערצושרעקן.

חימל האָט פאַרנאַכט זיך אַרויסגעשאַרט פון דער שלייפּעריי, זיך גע־זעגנט מיט מנשהן מיט אַן אויסגעטראַכטן תירוץ אַז: — „איך מוז צוגיין צו אַ דאָקטאָר פאַר רעגינאָן, זי פילט זיך נישט מיט אַלעמען“. מנשה האָט געוואלט מיטגיין מיט אים, איז געווען אַביסל באַזאָרגט, אָבער חימל איז שנעל אַרויס. ער איז אַריבערגעלאָפּן אין דער געביידע אויף די שטיגן אויפן צוועלפטן שטאַק, געקוקט אין אַלע זייטן ווי אַ גנב, צו מ'זעט אים נישט; איז ער צו צום אויסגעהאַקטן לאַך און גאַרנישט געפונען. ער איז אַזוי, עטלעכע מאָל, אַ צערודערטער געלאָפּן אַרויף און אַראָפּ, געהאַלטן אין איין אומקוקן זיך אויף אַלע זייטן מ'זאָל אים נישט באַמערקן, ביז ס'איז שוין

געוואָרן אַכט אַזייגער, ווען מען פאַרשליסט די געביידע. דאָן איז ער אַ שטאַרק פאַרזאָרגטער און אַ דערשלאַגענער אַהיימגעפאַרן.

ער איז אַהיימגעקומען מיט אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ. רעגיאַנאַ האָט גלייך אין אים דערקענט, אַז ער האָט נאָך נישט דאָס געגאַרטע פּעקל מיטן געלט. זיי זיינען געזעסן ביים עסן ווי אבליים נאָך אַ לוויה, האָבן נישט געקאַנט אַראַפּשלינגען קיין ביסן. שפּעטער איז מנשה אַרויפגעקומען צו זיי אַ שטאַרק באַזאָרגטער. ביים דערווען זיי, איז ער נאָך מער דערשראַקן געוואָרן. האָט געוואָלט דערגיין צי דער דאָקטאָר איז שוין געווען און וואָס ער האָט גע- זאָגט. פון זייער שטאַמלען מיט רייד אים צו פאַריידן די ציין, איז ער אַוועקגעגאַנגען מיט דער זיכערקייט, אַז עפּעס באַהאַלט מען פון אים.

נאָך זיין אַוועקגיין, איז ביי זיי געבליבן, אַז זיי וועלן צוואַרטן נאָך עטלעכע טעג. אפּשר, האָט רעגיאַנאַ געזאָגט, האָט ער נישט געהאַט אַזוי פיל באַרעס געלט און דאַרף דאָס ערשטע אַרויסנעמען פונעם באַנק, אָדער צו- באַרגן אַ ביסל. אויב אין עטלעכע טעג אַרום וועט נישט זיין דאָס געלט אין דעם אַנגעגעבענעם פּלאַץ, וועלן זיי שרייבן אַ שטאַרקערן בריוו, ס'זאָל אים געבן אַ נעם ס'זאָל אים פליען פונקען פאַר די אויגן.

ס'זיינען אַוועק עטלעכע טעג, חימל האָט געהאַלטן אין איין לויפן אַרויף און אַראַפּ. אָבער דאָס פּעקל געלט האָט ער נישט געפונען. רעגיאַנאַ האָט אַנגעשריבן אַ בריוו מיט גרויסע, משונהדיקע אותיות, קורץ און שאַרף: — „אויב דו לייגסט נישט אַוועק דאָס געלט אין פאַרלויף פון פיר און צוואַנציק שעה, וועט מען געפינען דיין טויטן קערפּער צעלעכערט פון קוילן ווי אַ זיפּ, אין אַ פאַרלאָזטן פּלאַץ ערגעץ אין לאַנג-איילאַנד. פון דער שוואַרצער מאַפּיאַ, האָט זיך נאָך קיינער נישט אַרויסגעדרייט.“ ווען בערל האָט דערהאַלטן דעם צווייטן בריוו, האָט ער באַשלאָסן זיך צו באַראַטן מיטן אַנקל מעק. ער איז צוגעגאַנגען אין באַנק און אים געוויזן ביידע בריוו.

אַנקל מעק האָט זיי געלייענט מיט אַ געמיש פון צווייפל און שרעק; ער האָט בערלען גלייך געהייסן צוגיין צום נאַענטן פּאַליציי צירקל, דאָס איבערגעבן צו דער דעטעקטיוו-ביוראָ.

ווען דער הויפט פון דער דעטעקטיוו-ביוראָ האָט די בריוו איבער- געלייענט, האָט ער בערלען געפרעגט צי ער האָט דאָס געלט אַוועק צו לייגן, ווי אַנגעוויזן? ווען ער האָט געענטפּערט אַז ער האָט נישט, האָבן זיי גע- הייסן אים גיין אין זיין געשעפט און זיי וועלן שוין אַלץ אַליין באַזאָרגן. די דעטעקטיווס האָבן גלייך פאַרנומען אַ ליידיקן צימער אין דער געשעפטס-

געביידע אויפן זעלבן שטאק, זיי האבן אריינגעצויגן עלעקטרישע דראטן פון דעם צימער צום אויסגעהאקטן לאך, אוועקגעלייגט א פעקל געלט, איינגע-וויקלט אין צייטונגס-פאפירן, אזוי אז ווען ביים רירן דאס פעקל, וועט זיך אָנצינדן אַ רויט לעמפל אינעם צימער פון די דעטעקטיווס, וואָס וועלן דאָרטן זיצן און האַלטן אַ וואַך אויג. דאָס איז פון זיי שנעל געמאַכט געוואָרן. און ווען היימל איז פאַרנאַכט צוגעקומען צום אַרט און אַ נעם געטאָן, מיט האַרץ-קלאַפּונג, דאָס פעקל, זיינען אַרויס געשפּרונגען דריי דעטעקטיווס מיט געלאַדענע רעוואָלווערן אין זייערע הענט, אים באַפוילן צו בלייבן שטיין באַוועגלאָז, דערנאָך געהייסן אים זיך אויסצודרייען מיטן פנים צו דער וואַנט, און זיי האַבן אים באַטאַפּט פון קאַפּ ביז די פיס. דאָס פעקל געלט איז אים פון דער האַנט אַרויסגעפאַלן. ער איז געוואָרן שוואַרץ ווי די ערד. זיי האַבן אים באַפוילן דאָס פעקל אויפצוהייבן, עס אַריינגעלייגן אין זיין בוזעם-קעשענע און נאָך דעם האַבן זיי אים אָנגעטאַן אַ קייטעלע אויף זיין רעכטער האַנט. די דעטעקטיווס האַבן אין אים גלייך דערקאַנט אַז ער איז נישט קיין פּראַפעסיאָנעלער, געניטער פאַרברעכער. ביים פירן אים אינעם פּאַליציי צירקל, האַבן זיי זיך איבערגעוואונקען איבער אים, געשמייכלט פון דעם מאַדנעם יאָלדישן פאַרברעכער מיטן איידעלן פנים און מיט זיין זויבער בערדל. — ״וואו האַסטו זיך דאָס אויסגעלערנט די קונץ? האַט אַ דעטעקטיוו אים געפרעגט. היימל האַט ציטערדיק געשוויגן. . .

ביים פאַרהער אינעם צירקל, האַט ער זיי דערציילט די גאַנצע מעשה, אַז ער האַט דאָס געמיינט נאָר צו נעמען ווי אַגמילות-חסד ביי זיין גוטן פריינט, בערל פעלדמאַן, און שפעטער דאָס אים צוריקצאלן מיט אַ דאַנק. ביים פאַרשרייבן, אינעם פּאַליציי פּראַטאַקאָל, זיין נאָמען, געבורטס-דאַטום, באַשעפּטונג, ווען געקומען אין אַמעריקע, האַט דער סאַרזשענט גרינבערג, אַ שמיכלדיקער, אים געפרעגט סאַרקאַסטיש צי דאָס איז אַ מונקאַטשער דרך פון נעמען אַ גמילת-חסד אויף אַזאָ אופן? אויף דער פּראַגע ווער עס האַט אים געראַטן דאָס צו טאָן און ווער ס'איז פאַרמישט אַלס מיטהעלפער, האַט ער געענטפערט, אַז נאָר ער אַליין האַט דאָס פּלאַנירט און דורכגע-פירט; ער האַט גענומען אויף זיך די גאַנצע שולד. דאָס זעלביקע האַט זיך איבערגעזחרט ביים פאַרהער פונעם דיסטריקט אַטוירני אין דער קרימינאַל-געביידע אויף סענטער סטריט, וואו מען האַט אים אויף צומאַרגנס נאָכן דערשיינען פאַרן ריכטער, אַריבערגעפירט. דער דיסטריקט אַטוירני קוקנדיק אויף אים, מיטן קאַפל אויפן קאַפּ, און אויף די פאַרוקטע הינטערן אויער פּאותן, האַט אים געפרעגט: — ״איז דיין רעליגיעז-פרומער הולך אַזאָ

„סקים“ צו דיינע פאַרברעכערישע אַרבעטן? צו פאַרדעקן דיין קרימינעלן רעקאָרד, ביים אַריינקומען אין לאַנד אַריין? און אין וועלכע פּריזאָנס ביסטו שוין געזעסן, און אויף וואַסערע טערמינען?

חימל האָט אויף די פּראָגן נישט געענטפּערט. ער האָט אַפּירגענומען זיינע פּאָותן פּון הינטער זיינע אויערן, ביים קוקן דעם אויספּרעגער גלייך אין די אויגן; האָט זיך נערוועז געגלעט זיין בערדל און זיך אונטערגע-שאַקלט אַביסל, ווי ער וואָלט בעטן ביי גאָט מחילה פאַר זיינע נאַרישע זינד; גאָט זאָל אים פאַרגעבן אין זיין איצטיקער נויט און פאַרשעמונג.

דער פּראָקוראָר האָט אים געפּרעגט מיט רוגז, — „צי וויסטו פּון דער גרויסער, האַרבער שטראַף וואָס עס דערוואַרט דיך פאַר אַזאַ פאַרברעכן? אַ חוץ דעם וועט מען דיך, נאָכן אַפּזיצן אַ פּופּצן יאָר אין פּריזן, אַרויסשיקן פּון לאַנד, צי וויסטו פּון דעם?“ חימל האָט, אַ בלאַסער אָבער אַ רואיקער, איבערגעזחזרט דאָס וואָס ער האָט שוין פּון פּריער געזאָגט און מער קיין וואַרט נישט געענטפּערט.

דער פּראָקוראָר, זעענדיק זיין שטאַלצע האַלטונג און ווי ער זיצט אָן שרעק, האָט אים ווידער געפּרעגט איראַניש: — „צי וויסטו, אַז פאַר אַזאַ סאַרט „גמילת חסד“, וועל איך דיך פאַרשיקן אויף פּופּצן יאָר אין סינג-סינג?“

חימל האָט אים געענטפּערט, אַז אַלץ איז ביים רבונו של עולם אין די הענט, און ער איז גרייט צו ליידן פאַר זיינע זינד.

דער פּראָקוראָר האָט אַליין געשמייכלט פּו דעם שליםזלדיקן, נאַאיוון פאַרברעכער וואָס זיצט אַקעגן אים. ער האָט אים אויסגעפּרעגט וועגן זיין לעבנס געשיכטע. די סטענאַגראַפּיסטן האָט אַלץ אויפגענומען. ביידע, — פּראָקוראָר און סטענאַגראַפּיסטן — האָבן זיך איבערגעוואָרפּן מיט זייערע בליקן אויף דער זעלטענער קוריאַזיטעט. דער פּראָקוראָר פּרעגט אים אויב זיין ווייב וויסט פּון דעם? „האַט זי מיט דיר אויסגעאַרבעט דעם פּלאַן?“ חימל זאָגט נישט — יאָ, אָדער — ניי, נאָר האַלט אין איין זאַגן, „איך בין דער שולדיקער!“ דער פּראָקוראָר הייסט רופּן בערל פעלדמאַן צו קומען מאַרגן צען אַזייער אינדערפּרי אין דעם סענטער סטריט געריכט.

נאָכן אַוועקפירן חימלען אין דער תּפיסה, לעבן דעם געריכט-הויז זיינען צוויי דעטעקטיוו, שפּעט ביינאַכט געקומען אין חימלס הויז צו זוכן די רעוואָלווערן מיט וועלכע ער האָט געדראַגט בערלען, אינעם צווייטן בריוו — „אים דורכצולעכערן ווי אַ זיפּ“.

ביים אַנקלאַפּן אין טיר, האָט זיי רעגינאַ אַריינגעלאָזט. זיי האָבן איר

געוויזן זייערע ווייס-ניקלענע „בעדזשעס-צייכן“ מיט אַ פּאַפּיר פּונעם גע-
ריכט, פאַר אַ הויז זוכונג. זי האָט, מיט שטאַלצער דרייסטקייט, זיי געפרעגט
וואו איר מאַן געפינט זיך. כאַטש זי האָט שוין פון פריער פאַרשטאַנען וואָס
עס איז מיט אים געשען, ווען ער איז נישט אַהיימגעקומען אין צייט ווי
יעדע נאַכט. זי איז געשטאַנען ביים סאַבוויי שעהן-לאַנג און איר קאַפּ האָט
זיך געדרייט ווי אַ ווינט-מיל. מיט אונטערגעהאַקטע פיס האָט זי זיך קוים
דערשלעפט אַהיים, וואו עס זיינען איר דורכגעאַנגען די שוידערלעכסטע
פאַרשטעלונגען; נישט נאָר וואָס עס האָט געקאַנט געשען מיט אים אַצינד,
נאָר אַלע שווערע איבערלעבונגען זייערע פון די נאַצישע פיינען; די יאַרן
פון שאַנד און פאַרשעמונג זיינען נאַכאַמאַל דורכגעאַנגען דורך איר גאַנצן
וועזן, ווי זי וואָלט זיי ווידער איבערגעלעבט בפועל ממש. דערפאַר, ווען די
דעטעקטיוון זיינען אַריינגעקומען, איז עס שוין געווען פאַר איר ווי אַ טראַפּן
אינעם ים אין איר יסוריםדיק צעווייטיקט האַרץ.

אויף איר פּראַגע, — „וואו איז ער?“, האָבן די דעטעקטיווס, מיט קורצע,
אַפּגעהאַקטע ווערטער איר געענטפערט: — „וועסט אים, פילייכט קאַנען
זען מאַרגן, נאָכן פאַרהער אינעם געריכט-הויז, אויב דער דיסטריקט-אַטורני
וועט עס דיר דערלויבן“.

די דעטעקטיווס האָבן געפונען אַ מונקאַטשער שטריימל, וואָס זיי האָבן,
לאַכנדיק, דאָס אַנגעמאַסטן איינער אויפן אַנדערנס קאַפּ. אַפילו רעגינאַ האָט
זיך נישט געקאַנט איינהאַלטן פון שמייכלען ביים קוקן אויף זיי, מיטן שטריימל
אויף זייערע איירישע קעפּ. זיי האָבן אויסגעזען אין דעם, ווי פּורטימדיקע
פאַרשטעלטע רוסישע קאַזאַקן

זיי האָבן איר קיין צופיל פּראַגן נישט געשטעלט, האָבן זיך צו איר באַ-
צויגן ווי דזשענטלייט צו אַ דאַמע; האָבן זיך אַנטשולדיקט פאַרן באַלעסטיקן
זי אַזוי שפעט ביי נאַכט און געזאַגט: — „אַ גוטע נאַכט, מאַדאַם“.

זי האָט שוין קלאַר פאַרשטאַנען וואָס עס איז געשען. די גאַנצע נאַכט
האַט זי זיך געפייניקט מיט די העסליכסטע פאַרווארפן צו זיך: — „צי
וואָס האָב איך אים דערפירט, מיין גוטן, איידעלן, אַרענטלעכן חיימלען? !“

כו

מנשה

מנשה האָט יענע נאַכט אויך נישט געשלאָפֿן צוליב זיין אינסטינקטי־ווער באַהעפטונג צו חיימלען פֿאַר אַזוי פֿיל יאָר; פֿון דער אַמאָליקער וואַלד־מלוכה, פֿונעם גרוב אינעם וואַלד, ביז היינט. דערצו האָט אים ווי געטאָן זיין חיימלס נערוועזע אומרואיקייט די לעצטע טעג, באַזונדערס, זיין נעכטיקן אוועקגיין פֿריער ווי אַלע מאָל — אַ צעטראַגענער אָן אַ וואָרט צו ריידן מיט אים. איז ער אַרויס פֿון בעט ווען עס האָט ערשט אָנגעהויבן צו טאָגן, האָט זיך שטיל אָנגעטאָן, געענטפערט עפעס זיין דבורהלען, וואָס האָט זיך אויפגעזעצט אינעם בעט, אַ האַלב־פֿאַרשלאָפענע, ווען ער איז שוין גע־שטאַנען ביים טיר אַרויסצוגיין; — „וואָס איז?“ — „גאָר נישט“ ער האָט איר געהייסן זיך צוריקלייגן שלאָפֿן, געזאָגט איר אַ תירוץ, זי נישט איבער־צושרעקן; — „כ'מוז היינט זיין פֿריער ביי דער אַרבעט“.

ער איז אַרונטער אויפֿן טראַטוואַר, האָט אַרויפגעקוקט צו זיין חיימלס וואוינונג, באַמערקט אַז ס'לייכט זיך אויבן ווי ס'וואַלט ערשט זיין אין די פֿריע־שעהן; איז ער, מיט האַרץ־קלאַפֿונג, שנעל אַרויפגעלאָפֿן די שטיגן, האָט אַ לייכטן קלאַפֿ געטאָן אין דער טיר, געהערט רעגינאַס דינע שטימע: — „ווער איז?“ — „איך, מנשה בין דאָס!“ ביים אַרײַנלאָזן אים, האָט זי צו־ריק פֿאַרשלאָסן די טיר. האָבן זיך ביידע געזעצט ביים טיש אין דער קיך אויף קעגנאײַבערדיקע בענקלעך. רעגינאַ האָט פֿאַרלייגט איר רעכטע האַנט ביי איר פֿאַרקײלעכדיקער גאַמבע, מיטן אָנגעלענטן עלענבוײַגן אויפֿן טיש. ער האָט געהאַלטן ביידע הענט צוזאַמענגעפרעסט אויפֿן שויס און געדרייט מיט די פינגער אין אַ שנעלן געדריי, און אויך געשאַקלט מיט זיי ווי וואַלדיקע, יונגע צווייגן אין אַ שטורם־ווינט. זיי האָבן געקוקט איינער אויף דעם אַנדערן אָן ווערטער, ווי שטומע. מנשה האָט געקוקט אויף די בעטן אין שלאָף־צימער, וואָס זיינען פֿאַרדעקט מיט די פלושענע צודעקן. ביידענס הערצער פול מיט פיין, ביידע שעמעוודיקע: ער — פֿון צו פרעגן, וואו איז חיימל? זי — פֿון אָנצוהייבן דערציילן צו וועלכער שאַנדע זי האָט אים און זיך גע־בראַכט.

זיינען זיי אַזוי ביידע געזעסן ביז די זון האָט אַרײַנגעשיינט מיט העלער ליכטיקייט אין זייערע פֿאַרפינצטערטע געמיטער.

זי האָט שוין לענגער נישט געקאָנט איינהאַלטן איר פֿאַרביסענעם

שטאַלץ; האָט מיט ביידע הענט זיך פאַרשטעלט די אויגן און אויסגעבראַכן אין ספּאַזמעטיקן געוויין. שנירלעך טרערן האָבן זיך געגאַסן און גערונען איבער אירע הענט ביז צו די פּאַלדן פון אירע עלענבויגנס; אַזוי העשענדיק, האָט זי מנשהן אַלץ דערציילט.

מנשהס אויגן זיינען פייכט געוואָרן. ער האָט זיך געשטאַרקט מיט אַלע זיינע כוחות צו דערשטיקן זיינע טרערן. האָט טיף אָפּגעזיפּצט און כאַטש זיין האַרץ איז אין אים ווי צערניסן געוואָרן אויף שטיקער — האָט ער זיך געשטאַרקט און זי, רעגינען געטרייסט, אַז, מיט גאַטס הילף, וועט זיך אַלץ ענדיקן בכי-טוב. — „איך וועל גלייך אַריינגיין צו בערלען און כ'בין זיכער אַז בערל וועט נישט איינרוען ביז חיימל וועט באַפרייט ווערן. בערל וועט אים מוחל זיין.“

מנשה האָט ביי איר געבעטן זיך צו באַרוואַיקן, זי זאָל זיך צולינגן אויף עטלעכע שעה. זי האָט אים ניט געקענט קוקן אין די אויגן אַריין און האָט, נאָכן אויסוויינען זיך, נישט אַוועקגענומען די הענט פונעם פנים. האָט ער זיך געזעגנט מיט איר, מיט אַ גוטן טאַג, און איז אַרויס פון הויז.

מנשה האָט געקוקט אויף דער אויפגייענדיקער זון פון מזרח און האָט זיך דערמאַנט אַן נתניה. ער איז אַרויף מיט די טרעפּ פונעם סאַבוויי מיט אַ געפּאַלן געמיט פון אַן אַבל, וועלכער גייט צוריק פון אַ לוויה פון אַן איין-און-איינציק קינד; דאָס האַרץ זיינס צעבראַכן ווי אַ שאַרבן. חיימל! חיימל! איז אים באַפּאַלן אַ טיף-נאַגענדיקע בענקשאַפט נאָך יענע ריינע, קינדער-יאָרן זייערע. שפּעטער, אַפילו אינעם גרוב, ווען זיי האָבן נישט געזען די שיינ פאַר די אויגן, איז אים געווען ליכטיקער ווי אַצינד. אַוודאי מוז ער גלייך צוגיין צו בערלען, כאַטש ער באַגראַבט זיך פאַר בושה; ווי אַזוי וועט ער אים קאַנען קוקן גלייך אין די אויגן? און בכלל איז פאַר אים געוואָרן די גאַנצע יואוועלירן-גאַס ערגער ווי דער תהום פונעם גהינם.

ער האָט אויפן גאַנצן וועג, פאַרנדיק אין סאַבוויי, זיך דערמאַנט ווי אין דער ערשטער צייט פון זיין קומען אַהער, האָט ער זיך געפרייט, ווי עס פרייט זיך אַ פאַרבלאַנדזשעט קינד, דערזענדיק זיין טאַטע-מאַמע — ווען ער האָט געזען אויף דער דאָזיקער גאַס, זיינע היימישע יידן מיט די בערד און פאות, מיט די לאַנגע אָפענע בעקעשעס מיט די אַרונטערהענגענע-דיקע ציצית פון די לאַנגע טלית-קטנס וואָס מסחרן אויף דער גאַס מיט נאָך אַ שטאַרקערן ברען ווי אין מונקאַטש אויף די ירידים; באַזונדערס האָט אים זייער הנאה געטאַן צו זען אַ סך מאַל רביים מיט די לאַנגע בערד און שטריימלעך אַנקומען אין דער יואוועלירן-גאַס אין טעקסיס, מיט זייערע

גבאים צו באזוכן זייערע רייכע חסידים וועגן שטיצע פאר ישיבות און פאר זייערע קלויזן. ס'האט א שיינ געטאן מיט היימישקייט, מיט ווארעמקייט. די סאבוויי יאגט, ביי מנשהן בייטן זיך די נאענטע דערמאנונגען. די היימישקייט, טראכט זיך אים, איז טאקע בלויז „א שיינ“, נישט מער! אבער אלץ ארום איז שטאטיש, געלטגיזיק; אין מיטן פון דעם סוק-סעספולן הורא, רייסט זיך מיטאמאל דורך א וואלד-געשריי פון אומגליק, פון פארצווייפלונג. אט האט דאָ ניט לאַנג צוריק אַן אַלטער, זייער רייכער בחור, א בעטשלאַר, האָט זיך, אין אַ שיינעם, העלן טאָג, אַראַפּגעוואָרפּן צום טויט, פון דעם ניינטן שטאַק, פון זיין גרויסן יאוועליר-געשעפט.

אין די ערשטע עטלעכע מינוט, ביז דער אמבולאנס מיט דער פאליציי, האט אים אַוועקגענומען, איז געוואָרן אַן אויפֿרודערונג אין גאַס; אויך ביי זיי אין דער שלייפֿעריי, האָט מען אַ ווילע אויפֿגעהערט צו אַרבעטן, אַ טייל שלייפֿערס זיינען אַרונטערגעלאָפֿן; טייל האָבן אַרונטערגעקוקט פון די פענצטער; די הענדלער אויפֿן טראַטואַר פאַר די גרויסע דימענטן און יאווע-ליר-געשעפטן, האָבן אַריינגערוקט זייערע פאַרגרעסערונגס-גלעזלעך אין די קעשענעס און פשוט, מענטשלעך, מיט די אייגענע אויגן, געקוקט אויפֿן אומקום פון אַ מענטשן, אַזוי שנעל אַבער ווי דער אמבולאנס איז אַוועק מיטן רעשידיקן טרובן זיינעם, האָבן אַלע ווידער אַרויסגענומען זייערע קוק-גלעזלעך, גענומען קוקן מיט פאַרקאָכטקייט אין די ווייסע פאַפֿירלעך מיט די בריליאַנטן ווי גאַר נישט וואָלט געשען...

יא, און אויך ערשט מיט עטלעכע טעג צוריק האָט מען אין אַ פֿרי-מאַרגן געפונען אַ רואינירטן סוחר פון זייגערס און צירונג, אַן אויפֿגעהאַנג-גענעם אין זיין ביראָ, דאָס האָט נאָך ווייניקער אויפֿגערודערט די מענטשן אַרום, ווייניקער ווי מען וואָלט איבערגעפאַרן אַ הונט אין גאַס, און איצט, אַ ניי אומגליק! זיין חיימל איז אויך אַראַפּגעפאַלן זייער נידעריק... דאָס איז דאָך אויך איינע פון די ביטערע סימנים פון דער יאוועליר-גאַס.

אַזוי טראַכט מנשה מיט טיפֿן ווייטיק איבערן שווערן אומגליק, און ער פילט וואו עס טריפט בלוט פון זיין האַרץ. ער שוידערט אויף ביים אַרויס-גיין פון סאָבוויי אין גאַס אַריין. ער פילט ווי אויסשרייען מיט געהויבענע הענט צום הימל: — „געוואָלט, טאַטעניו, וואָס איז געוואָרן פון די אַלע מענטשן דאָ? דאָ, אינעם גיהנומדיק שדיסדיק יאָגן זיך נאָך געלט?“

מנשה טראַכט ווייטער: — „אָט די זעלביקע רעגיאַנאָ וואָלט דאָך צו דעם נישט געקומען, ווען מיר בלייבן אין נתניה. מנשה איז זיכער אַז אַפֿילו בערל, דער פֿראַסטער, היימישער בעל-עגלה, ווען ער וועט הערן די גאַנצע גע-

שיכטע וועט ער דאך פארציטערט ווערן און וועט נישט טראכטן אויף קיין איין מינוט, אַז חיימל מיט רעגינאַן זיינען פאַרברעכער, ער ווייסט דאָך, אַזוי ווי איך, ווער זיי זיינען; אַז די גאַנצע מעשה איז דאָך אַ שרעקלעכע רעטעניש נישט משיג צו זיין.

ער גייט נישט אַרויף צו דער אַרבעט זיינער. ער שטייט ביי דער טיר פונעם גרויסן צירונג און דימענטן-עקסטשעינדזש, פאַרוונקען אין טיפן נאַכ-טראַכטן; ער וואַרט ביז בערל וועט אַנקומען. אין זיין מוח און אין זיין פאַרביטערט האַרץ, גייט ווידער אַדורך דאָס גאַנצע יונגע לעבן זייערס ווי אין אַ קאַליידיסקאַפּ.

בערל איז אַנגעקומען, איז געגאַנגען מיט שלאַבריקע טריט, — שוואַרץ ווי די ערד.

מנשה האָט דערקענט אין אים, אַז ער ווייסט שוין פון דעם אומגליק זייערן. בערל דערזעט אים און זאָגט, אַז גלייך נעכטן ביינאַכט האָט אים דער הויפט פון פּאַליציי-דעפּאַרטמענט אָפּגערוּפּן און געמאַלדן אַז זיי האָבן דעם פאַרברעכער אין זייערע הענט; זיין נאָמען איז „טשאַים“ גראַפּשטיין, אַ רעפּודזשי, געבוירן אין מונקאַטש. זאָגט בערל מיט אַ געבראַכן קול: — „קענסט זיך שוין פאַרשטעלן מנשה, ווי אַזוי איך האָב געפּילט. אין אָנהייב האָב איך געמיינט אַז עס איז אַ שפּאַס אַזאַ. אָבער נאָכן ענטפּערן מיר אויף מיינע פּראַגן: — ווי זעט ער אויס? — אַ הויכער? אַ נידעריקער? אַ טונקעלער צי אַ בלאַנדער? — האָט דער פּאַליציי קאַפיטאַן זיך צעלאַכט און געזאָגט אַז ער זעט אויס ווי אַ הויכער, בלאַנדער אַרטאָדאָקסישער ראַבין פון די וויליאַמסבורגער גרינהאַרנס; און אַז ער איז נישט קיין פּראַפּעסיאַ-נעלער געלט-אויספרעסער, נאָר אַן „עמעטשור“. ער האָט מיך געהייסן קומען היינט, עלף אַ זייגער פאַר מיטאַג צום פּראַקוראַר.

— „וואָס זאָל איך דיר זאָגן, מנשה, ווען ס'עפנט זיך פאַר מיר אַ גרוב, וואָלט איך אַריינגעשפּרונגען, איך מיט מיין שוירלי האָבן נישט צו-געמאַכט אַן אויג די גאַנצע נאַכט, זי, מיין שוירלי, נעמט זיך נאָך מער צום האַרצן ווי איך. זי האָט גלייך גערופּן דעם אַנקל מעק, אים געזאָגט אַז זי איז גרייט צו פאַרקויפּן איר מינק-מאַנטל מיט אַלץ וואָס זי האָט אום אַרויס-צוראַטעווען חיימלען. דער אַנקל האָט איר געמוזט צוואַנגן אַז ער וועט זיין ביים פּראַקוראַר, מיט זיין אַדוואַקאַט, פאַר עלף אַזייגער און וועט נישט רוען ביז די זאַך וועט אויפגעקלערט ווערן און חיימל זאָל באַפּרייט ווערן!“

מנשה איז צו דער אַרבעט נישט געגאַנגען. ער איז געפאַרן צום גע-ריכט הויז, האָט זיך אַרומגעדרייט אין דרויסן אַ דערשלאַגענער, ווי ביי אַ

לוויה. ער וועט וואַרטן ביז בערל מיטן אַנקל וועלן אַרויסקומען פונעם דיס-טריקט-אַטוירני, און הערן די גוטע בשורה — „הלוואַי, גאַטעניו!“ — אַז זיי האָבן אויסגעפועלט חיימלס באַפרייאַונג. דערווייל וועט מנשה פאַסטן, זאָגן עטלעכע קאַפיטלעך תהילים, וואָס ער קאָן פון אויסנווייניק, און בעטן ביי גאַט, דעם אל רחום ורחמן, זיך מרחם צו זיין אויף חיימל.

כו.

אַנקל מעק און בערל

ווען בערל מיטן אַנקל מעק זיינען אַרויס פון דעם געריכט-הויז, האָט זיי מנשה געפרעגט: — „ווי האַלט עס?“ אַנקל מעק האָט אים געענטפערט, אַז זיין אַדוואָקאַט איז דאָרטן געבליבן און ער אַרבעט מען זאָל חיימלען דערווייל אַרויסלאָזן אויף „בעיל“ — (קויצע). שפעטער וועט ער צייט האָבן צו באַווייזן דעם דיסטריקט-אַטוירני, און אפשר אויך דעם ריכטער, צו וועמען דאָס וועט איבערגעגעבן ווערן, אַז דאָס איז נישט קיין „קעיס“ פון אַ פאַרברעכן נאָר אַ היימישער פאַמיליע פלאַנטער צווישן אייגענע; אַז די גאַנצע קאַנספיראַציע, וואָס דער דיסטריקט-אַטוירני וויל באַווייזן קעגן חיימלען איז נישט ווערט קיין שאַס פולווער. אַ באַווייזן איז דאָך זיין קינדי-שער אופן, ווי אַזוי ער האָט דאָס געטאָן. מעק שמייכלט, ביים דערציילן מנשהן אַז דער דיסטריקט אַטוירני אַליין, האָט זיך הויך צעלאַכט ווען דער אַדוואָקאַט האָט אים באַווייזן די יאָלדישקייט פון אַט דעם „אויך-מיר-אַ פאַר-ברעכער“, מישטיינס געזאָגט. אָבער געזעץ איז געזעץ, האָט דער דיסטריקט אַטוירני געזאָגט. ער מוז דאָס גוט דורכקוקן און באַטראַכטן, חוקר ודורש זיין, חיימלס פאַרגאַנגענהייט. „מיין אַדוואָקאַט“, זאָגט מעק, „וועט דאָס נישט לאָזן פאַרציען אין דער לאַנגער באַנק אַריין, ער וועט צושטעלן אַלע דאָקומענטן. איך בין זיכער“ — פאַרענדיקט ער — „אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו זאָרגן. ס'וועט נעמען העכסטנס אַ וואָך. דערווייל האָט מען געפועלט ביים דיסטריקט אַטוירני מען זאָל אים צולאָזן עסן פון דרויסן, כשרע שפייז. דאָס איז שוין אויך באַזאָרגט געוואָרן. אַ גלאַט-כשרער רעסטאָראַן וועט אים צושטעלן יעדן טאָג עסן אויף מיין חשבון“.

ביים געזעגענען זיך, האָט מעק אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויף מנשהס אַקסל און געזאָגט גוט בורדעריש: — „זאָגט רעגינען זי זאָל זיין באַרואיקט, און זיך נישט זאָרגן. ס'וועט אַלץ זיך אויסלאָזן צום גוטן. זאָגט איר אויך,

אז איך און מיין ווייב סוונע, שוירלי און בערל פאַרשטייען די זאַך זייער גוט, אַז מיר האָבן נישט קיין ביזו האַרץ, נישט אויף איר און נישט אויף אים. מענטשן באַגייען נאַרישקייטן זייער גאַנץ לעבן, יעדער אויף אַן אַנדערן אופן. די צייט וועט אַלץ אויסהיילן, זאַל זי אויפהערן זיך שעמען און וויינען, און נישט קאַליע מאַכן איר שייך, בחנט פנים, וואָס האָט טויזנט טעמים. זאַגט איר אויך, אַז ווען חיימל וועט אַרויס אין גיכן, וועלן מיר האָבן אַ „פאַרטיי“, טאַקע ביי מיר אין הויז.

אַנקל מעק האָט געוואַלט מנשהן צופירן, אין זיין קאַדילאַק, צוזאַמען מיט בערלען, אין דער צירונגס-גאַס וואו ער אַרבעט. אָבער מנשה האָט אים באַדאַנקט און שטאַרק געדריקט די האַנט, ווי ער וואַלט אים וועלן אַרומנע-מען און קושן אים און זיך אויסוויינען אויף זיין האַלדז, ווי פאַר אַ טאַטן. ער האָט אים געזאָגט מיט פייכטע אויגן און מיט אַ געבראַכענע שטימע, אַז — „איך מוז לויפן צו רעגינאַ, איר איבערגעבן אייערע ווערטער פון טרייסט און גוטער האַפענונג, וואָס כ'בין זיכער, אַז — פריער גאַט, נאַכדעם איר, מיט אייער מענטשלעכקייט, וועט אַוודאי ברענגען זיין באַפרייאונג בקרוב“.

אַנקל מעק ציט אַרויס צוויי לאַנגע האַוואַנאַ סיגאַרן, וויל מכבד זיין מנשהן מיט אַ סיגאַר. מנשה דאַנקט אים — ער רויכערט נישט. אַנקל מעק גיט אים אַ קלאַפּ אין פלייצע, הייסט אים נאַכאַמאָל איבערגעבן אַ גרוס צו רעגינאַ און אויך צו זיין וואויל ווייבל, דבורהלע. מנשה האָט אים נאַכ-אַמאָל געדאַנקט מיט אַ לייכט גרימאַסיקן שמייכל אויף זיין פאַרחושכט פנים. מנשה האָט געטראָפּן זיין דבורהלע מיטן קינד אין רעגינאַס הויז. דבורהלע האָט דערפילט אַן אומרואיקייט מיט מנשהס אַוועקגיין אינעם פריען פרימאַרגן פון הויז; ס'איז איר אויך נישט געפעלן דאָס נישט זען רעגינען פאַר צוויי טעג נאַכאַנאַנד ביזן היינטיקן נאַכמיטאַג; איז זי אַרויף צו רעגינאַ מיטן קינד אויף דער האַנט. ס'האָט זיך איבערגעזחורט נאָך אַמאָל די זעלביקע סצענע צווישן זיי, ווי מיט מנשהן היינט פאַרטאַג. ביידע זיינען זיך אַרויפגעפאַלן אויף די העלדזער און האָבן געהעשעט ווי לייבלעכע שוועסטער אויפן אומגליק זייערן, ביז מנשה איז אַריינגעקומען אין הויז.

מנשה איז אַריין מיט אַ פריילעכער מינע. ביים דערזען אים האָבן זיי געווישט זייערע פאַרוויינטע אויגן ווי אַמאָל אין דער היים אין אַן ערב יום כיפור. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט צווישן ביידע ווייבלעך, זיי דערציילט, מיט האַפערדיקייט, די רייד פון אַנקל מעק מיט אַלע איינצעלהייטן, איבער-געגעבן דעם ליבן גרוס צו רעגינען און אויך די איינלאַדונג צו דער שמחה

פון חימלס באַפרייאונג — טאַקע ביי אים אין הויז: — „כ'בין בטוח אין השם יתברכס הילף, אָז בקרוב וועט חימל זיין צוזאַמען מיט אונדז אין די גאַנצע מעשה וועט פאַרגיין, ווי אַ בייזער חלום". קוקנדיק אויף רעגיאַנאָ האָט ער איבערגעגעבן די ווערטער פון אַנקל מעק: — „זי זאל אויפהערן וויינען, און נישט קאַליע מאַכן איר שייַן בחנט פנים". ער האָט אויך איבער־געגעבן די ווערטער זיינע, אָז — „דער דיסטריקט אַטוירני אַליין, האָט געלאַכט פון דעם גאַנצן עסק".

מנשה גייט צו צו רעגיאַנאָ און זאָגט מיט צערטלעכקייט: — „רעגיאַנאָ, הייב אויף צוריק דעם קאַפּ דיינעם! ס'איז אמת, אָז פון נאַרישקייט האָט מען גאָר צרות. אָבער סוף־כל־סוף האָט איר קיינעם קיין שלעכטס נישט געטאַן און דער אויבערשטער, ווייסט דעם אמת, און מיטן אויבערשטנס הילף, וועט זיך אַלץ אויסלאָזן צום גוטן". ער האָט אויך דערציילט, אָז גיין זעען אים קאָן מען נישט, ווייל אין דער צייט פון דער אויספאַרשונג, אונטער דעם „דיסטריקט־אַטוירניס" רשות לאָזט מען קיינעם נישט צו אַחוץ דעם אַדוואָקאַט, וואָס אַנקל מעק האָט אָנגעשטעלט. וואָס פאַר אַן אַדוואָקאַט! דער גרעסטער אין אַמעריקע! ער וועט באַווייזן — ווי צוויי מאָל צוויי איז פיר — אָז חימל איז ניט קיין פאַרברעכער. ס'איז גאָר אַ פראַגע פון עטלעכע טעג. דו, רעגיאַנאָ לעבן, וועסט דערווייל אַריבערגיין צו אונדז. כ'גיב דיר איבער מיין בעט, איך וועל שלאָפן אויף דער קאַנאַפּע. דאָס וויינען זאל אויפגעהערט ווערן!" ער דערציילט זיי ווייטער אָז חימלען איז באַזאָרגט געוואָרן, דורך אַנקל מעק, גלאַט כשרע עסן, כיד המלך, פון אַ באַענטן כשרן רעסטאָראַן.

— „כ'וועל נאָך היינט צוגיין צום רעסטאָראַן מיט חימלס טלית און תפילין זאַק און בעטן מען זאל דאָס אַריינגעבן חימלען צוזאַמען מיטן עסן. ס'איז נישטאָ וועגן וואָס זיך צו זאָרגן!" און כדי נאָך מער זיי אויפצו־הייטערן, רייבט מנשה זיך רחבותדיק די הענט, אויפן חסידישן שטייגער, און זינגט אַ פריילעכעס — פונעם אַלטן מונקאַטשער רבין. דערמאַנט זיך אָז ס'איז שוין באַלד מנחה צייט, און ער האָט גאָך נישט געדאוונט. דעם טלית און תפילין זיינעם האָט ער אין דער שליפּעריי וואו זיי דאווענען מיטן מנין, יעדן אין דער פריי. טוט מנשה אָן זיין שבת־יום־טובדיקן טלית, געפינט זיינע יינגלישע תפילין, די קליינע פונעם גרוב גאָך און שטעלט זיך אין אַ ווינקל צו מזרח צום דאווענען. — „אוי, טאַטע, פאַטער!"

נאָכן דאווענען, נעמט ער דאָס קינד אויף די הענט און אַלע גייען אַרויף צו זיי אין הויז. ער צווינגט באַפעלעריש רעגיאַנאָן מיטצוּעסן מיט זיי. — „אויב נישט, וועט קיינער נישט עסן!"

נאָכן בענטשן לויפט מנשה אַוועק צו באַזאָרגן דעם טלית און תפילין פאַר חיימלען. ווען ער קומט אַריין אין דער שליפּעריי צו נעמען דעם טלית און תפילין פאַר חיימלען, האָט מען פונקט פאַרענדיקט דאָס דאַווענען מעריב. זיינע מיט־שליפּערס באַגעגענען אים מיט גרויס נייגער; טייל שווייגנדיק, קוקן אויף אים מיט רחמנותדיקע בליקן, איינער פון זיי, דער דאַרער, הויכער „שטעקן“, משה דער זאַיקער, פרעגט ביי אים: — „וואָוואָ וואָס מאַכט עפּעפּפּעס דער שײַנער קאַנאַריק דײַנער איג־נעם שײַטיגל אין חד־חד גד־גדיה?“ מנשה ענטפּערט גאַרנישט.

דער אַלטער שליפּער גדליה, דער תלמיד־חכם, וואָס האָט אַלעמאַל אַ פאַרטיקן מאַמר חז"ל אויף דער צונג, ווייזט אים די נייעס אין דער ציי־טונג, וועגן חיימלס אַרעסט; און ער לייגט גלייך צו דעם תלמודישן מאַמר פון „לא לחינם הלך הזרור אצל העורב אלא מפני שהוא מינו“. ער טייטשט איבער הויך, אַביסל אַנדערש, דעם יידישן אידיאַם: „ס'איז ווי מען זאָגט: — „אַז די קראַץ פליט שטענדיק אויפן חזיר“. גדליה זאָגט ווייטער צו מנשה, אַז מען שמועסט דאָ אין גאַס, „אַז די שיינע צאַצקע זיינע, זיין רעגנישע, האָט דאָס אים צורעכט געמאַכט“.

מנשה אַ פאַרשעמטער, נעמט דעם טלית־זאַק, זאָגט אַ שטילן „גוטע־נאַכט“ און טראַכט ביי זיך אַז בשעת הדחק וועט ער דאַווענען מעריב ביחידות אין דער היים. ער איילט זיך אַוועק צום אַנגעגעבענעם אַדרעס פונעם רעסטאָראַן. מען זאָגט אים דאָרט צו, איבערצוגעבן דעם טלית און תפילין צום אַרעסטירן מיסטער גראַפּשטיין.

ווען מנשה איז צומאַרגנס אויפגעשטאַנען איז שוין רעגינאַ געזעסן ביים קיך־טיש, לעבן פענצטער און אַרויסגעקוקט מיט אירע גרויסע, ברוינע אויגן וואָס האָבן פון איר בלייכן געזיכט אַרויסגעשיינט פול מיט בענקשאַפט אין טיפן טרויער. דער ליכטיקער זון־אויפגאַנג פונעם פּרילינגדיקן פּרימאַרגן איז פאַר איר געווען ווי אַ רייזנדיקער צו להכעיס צו איר פינצטערן געמיט. זי פייניקט זיך אַלץ און קאָן זיך נישט פאַרגעבן דאָס שטויסן איר חיימלען אויסצופירן, ווי אַ בלינדער, אירע געלט־גייציקע, נאַרישע פּלענער.

בעת מנשה האָט זיך אַרומגעפאַרעט צוצוגרייטן פאַר רעגינען דאָס אַנ־בייסן — ביים אויסקוועטשן די מאַראַנצן, און ביים מאַכן די קאַווע, האָט ער געטראַכט וועגן רעגינאַ. אַז מיטן פייניקן זיך אַזוי שטאַרק און אמתדיק, ווערט זי דאָך געלייטערט דורך יסורים און חרטה. ס'איז אַ בלבול און אַ זינד זי צו באַטראַכטן אַלס פאַרברעכעריין, מ'קאָן דאָס באַשיינפּערלעך זען

ווי זי האָט עס פּלאַנירט ווי אַ קינד, כאַטש אין אַלע אַנדערע האַנדלונגען איז זי דאָך גאַרנישט קינדעריש; פאַרקערט, פון די עטלעכע יאָר וואָס איך בין מיט איר צוזאַמען, מוז מען דאָך זי רעספעקטירן, שוין צוליב איר גזע, פון לויטער איידל־לייט און געבילדעטע מענטשן; און זי אַליין איז דאָך אַזאַ אַריסטאָקראַטישע פרוי מיט אַזוי פיל קלוגער טאַקטישקייט. ס'איז דאָך אַ נח־תּרוח זיך איינצוהערן צו אירע חכמהדיקע, פּערלדיקע רייד. כאַטש זי, אַלס פרוי, האָט דורכגעלעבט יסורים און פיינען פון די נאַצישע פייניקער, איז זי דאָך נישט געבליבן קיין געפאַלענע. דאָס אַליין, וואָס זי האָט זיך באַהאַפּטן מיט חיימלען, דער איש תּמים, ווען ער איז נאָך געווען אַרעם, באַרוועס און נאַקעט, איז דאָך דער בעסטער באַווייז אַז זי איז אין תּוך נישט פאַרדאַרבן. יא, זי האָט בלויז אַ צעריסן האַרץ, אָבער נישט קיין פאַרדאַרבן האַרץ.

אַזוי האָט מנשה אַלץ געטראַכט און איבערגעטראַכט. ביים אַוועקשטעלן איר די קאַווע, האָט ער ווי געפּליסטערט צו איר אום נישט אויפצוועקן דאָס קינד: — „כ'וועל נישט אַוועקגיין פונעם טיש ביז דו וועסט עסן דאָס אַנ־בייסן“. זי האָט ניט־גערן פאַנדערעגנומען דעם בלויזן טולענעם שאַל אי־בער איר נאַכט־העמד, געמאַכט פריי אירע הענט און גענומען לייכט בייסן און שלינגען:

מנשה האָט געקוקט אויף איר, אויף איר צער־באַדעקטער שיינקייט און אַ מענלעך געפיל האָט זיך געוועקט ביי אים... אָבער ער האָט עס פאַר־טריבן, ווי אַ שד... ער האָט גענומען מורמלען איין פּסוק נאָכן צווייטן, פּסוקים פון תּהילים — צו פאַרטרייבן שאַנדיקע מחשבות...

ביים אַרויסגיין פון הויז האָט מנשה געקוישט צאַפּלדיק די מזוזה, נאָך הייסער ווי אַלעמאַל, ער האָט באַשלאָסן אַז דאָס ערשטע וועט ער אַריינגיין צו בערלען געוואויר צו ווערן צי דער אַדוואָקאַט האָט זיך געזען מיט חיימלען און אים געטרייסט מיט צוואַנג, אים אַרויסצונעמען אויף בעיל אין גיכן. און צי ווייסט עפעס בערל ווי חיימל פילט זיך? ווי זעט ער אויס? מנשה איז זיכער אַז ער מוז אַוודאי דאַרטן, אין זיין אייגנאַמקייט איבערלעבן מיט אַלע זיינע רמ"ח אברים נאָך אַמאַל אַלע אַמאַליקע טעג און יאָרן, „טעג וואָס קענען פון אונדז ביידן קיינמאַל נישט אַפּגעמעקט ווערן“. מנשהס מחשבות זיינען פול מיט טרויער פאַרנדיק אין סאָבוויי; ער האָט תּרעומותדיקן פאַרוואורף צו זיך; הלאַמאי, האָט ער אין גאַנצן גאָר דערלאָזט דאָס פאַרן זיערס קיין אַמעריקע? ער האָט זיך בעת־מעשה פיינלעך באַשולדיקט, אַז ער איז דער חייב אין אַלצדינג, ווען ער וואַלט געווען עפעסט ביי זיך צו

בלייבן אין נתניה, וואָלט ער זיך נישט גערירט אָן אים, טראָץ רעגיאָס צוריינדן אים, מיט איר פאַרעקשונן ווילן, דווקא יאָ צו פאַרן.

מנשה חזרט איבער צו זיך אליין: —

— „פאַרוואָס האָב איך צוגעשטימט צו פאַרלאָזן נתניה? פאַרוואָס בין איך געוואָרן אַ יורד? אָט זע איך דאָך צי וואָס אַמעריקע האָט אונדז דער-פירט.“

און אין מנשהס האַרץ קומען אויף, צוליב דעם, שאַרפע טענות צו אַמעריקע. רעגיאָס, טראַכט מנשה, רעדט תמיד וועגן די שיינקייט פון דער שטאָט ניו-יאָרק, צענטראַל-פאַרק, כישוף-ליכט, און אַזוי ווייטער. אָבער אין דער אמתן איז ניו יאָרק — אַן אייביקער, ווילדער געלויף, נאָר מען יאָגט. וואָס איז דאָס געיעג? צוליב וואָס? ער דערמאָנט זיך אַ ווערטל פון מונקאָטשער רבין, אַז מען האָט דעם רבין געזאָגט, אַז מען לייגט אויס אַ באַן ביי מונקאָטש אָנצוקומען צו דער נאָענטער שטאָט אין בלוז 40 מינוט, האָט דער רבי אַ מאַך געטאָן: — „אָבער וואָס איז דאָ די איילעניש?“ דאָס, טראַכט איצט מנשה, וואָלט מען באַדאַרפט פרעגן ביי יעטוועדן ניו-יאָרקער. אַ געלויף אין גאָס פירט צו געלויף נאָך געלט. אין אָט דעם גע-לויף איז אויך אַריינגעכאַפט געוואָרן רעגיאָס. אָבער זי קען מען נאָך צו-ריקברענגען צו נאַרמאַלקייט. זי וועט געראַטעוועט ווערן, פונקט ווי חימל וועט געראַטעוועט ווערן.

מיט אָט די מחשבות איז מנשה דערווייל, אויף גרענד-צענטראַל סטאַנציע, אַריינגעכאַפט געוואָרן אין דעם געלויף פון דער מאַסע צו דעם „שאַטל“ צו דער קליינער פאַרבינדונגס-באַן, וואָס פירט צו טאַמיס-סקווער. ער זעט — ס'יאָגן מחנות פאַרשיידענע מענטשן פון אַלע ראַסן, און קאָלירן; אַ ווילדער געוויירבל; מען יאָגט ווי געטריבן פון בייטש, פון אַלע זייטן; איינער וויל דעם אַנדערן איבערלויפן, אַדורכשניידן דעם וועג צום אָנקומענ-דיקן באַנדל, און אַלע מאַל, ווי אויף להכעיס, געשעט מיט אים און נאָך אַנדערע לאַ-יצלחם ווי ער, אַז די טירן פונעם „שאַטל“ פאַררוקן זיך האַרט פאַר זייערע פאַרסאָפּעטע געזער, שטענדיק דאַכט זיך אים, אַז דער איי-רישער גוי, מיטן רויט-פאַרטרונקענעם פנים, מיטן בלויען היטל און ווייס-ניקלענער פלאַטע לעבן דאַשעק, וואָס שטייט אויף צוויי אייזערנע רויטלעך פאַרזשאַוועטע שיך, צווישן די וואַגאַנען, איז אַ רשע-מרושע, און נאָך אַן אַנטיסעמיט דערצו, ער פאַררוקט די טירן, דאַכט זיך מנשה, מיט אַ סאָ-דיסטישע הנאה, כדי צו רייצן זיך מיט אים און מיט די איבעריקע אַרעמע טייוואָלים ווי ער איז.

אָווינע מחשבות ראייען זיך איצט אין מנשהס קאַפּ.

ער דערנענטערט זיך צו בערלס געשעפט און זיין האַרץ קלאַפט שטאַרקער; אַז ער טרעפט בערלען אין געשעפט, אין דעם גרויסן עקסט-טשענדזש, ביים אויפפאַקן זיינע פּלאַטינאַ-בראַנזאַלעטן מיט די בריליאַנטן, דערקאַנט ער שוין אין זיין פנים און אין זיינע האַפּערדיקע רייד, אַז ס'איז זיך נישטאַ וואָס צו זאַרגן, בערל זאַגט אים: — „ס'איז קלאַר ווי דער טאַג פון מיין נעכטיקן ריידן מיטן אַדוואָקאַט, אַז חיימל וועט בקרוב זיין אויף דער פריי. ס'איז נאָר אַ פּראַגע פון טעג; — דער דיסטריקט אַטוירני נאָכן אויספאַרשן די גאַנצע זאַך, האָט מיך גענומען אויפן צימבל, הלמאַי איך שטעל מיך אַזוי איין פאַר אים. איך האָב אים אַלץ דערקלערט, איך לייג זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אים ריינצוואַשן. נאָכמער, דו הערסט? איך און אונדזער אַנקל, טראַכטן אים מער נישט לאָזן צוריק גיין צו דער אַרבעט אַלס שליפּער, מיר אַרבעטן וועגן אַ פּלאַן אים אַריינצושטעלן אין אַן אייגענער ביזנעס, וואו ער מיט זיין ווייב, רעגינאַ, וועלן זיך זיכער אויס-טויגן און וועלן זיכער מאַכן אַ סוסקעס. די גאַנצע קעיס קעגן אים איז נישט ווערט קיין שמעק טאַבאַק, ווייל ס'איז געווען נישט מער ווי אַן אומ-גליקלעכע נאַרישקייט וואָס וועט נאָך פירן צום גוטן“.

מנשה איז אַוועק צו זיין אַרבעט אין דער שליפּעריי פול מיט פרייד פון בערלס זיכערקייט אין חיימלס באַפרייאונג. אָבער אַ טיפּער ווייטיק האָט אים דורכגענומען פון דער געפּלאַנטער צעשיידונג צווישן זיי, צווישן אים און חיימלען, אַז מען איז נפשי קשורה בנפשו — איז שווער זיך צו צעשיידן.

ביים אַריינקומען אין דער שליפּעריי וואו מען האָט שוין געדאַונט מיט אַ מנין, האָט ער איילנדיק זיך אַוועקגעשטעלט אויף זיין שטענדיקן פּלאַץ, האָט אָנגעטאַן דעם טלית און תפילין, געדאַונט מיט אַ פריידיק האַרץ; ביים „ברוך שאַמר“ האָט ער העכער אויסגעשריען דעם „ברוך מרחם על הבריות“ און „ברוך פודה ומציל ברוך שמו“. ווען דער זאַיאקער שליפּער האָט זיך צוגערוקט צו אים נאָכן דאַווענען און אַ פּרעג געטאַן: — „וואָ-וואָס מאַכט דער קי-קי-דנעפּער דיינער“? האָט אים מנשה נישט געענט-פערט. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבן בינימינען און געאַרבעט ווי אַלע מאַל. אויף אַלע זייערע פּראַגן האָט ער שאַרף געענטפערט: — „געלויבט צו גאַט, וואָס איר וועט אים, חיימלען, נישט קענען פייניקן מיט אייערע בייזע רכילותדיקע מילער, ווען ער וועט בקרוב באַפרייט ווערן, גאַט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה, ער וועט מער דאָ אַהער נישט קומען“.

אַלע אין דער שלייפֿעריי האָבן נייגעריקע געוואָלט וויסן וואָס און ווען? ער האָט זיי נישט געענטפערט, אַזוי ווי ער האָט אויך שפעטער נישט געענטפערט דעם תלמיד־חכמדיקן שלייפֿער, וואָס האָט געשאַטן מיט בייזע פסוקים אויף היימלען, מיינסטנס אויף זיין ווייבל, — „די שיינע צאָצקע, די שלאַנג, די אונגאַרישע חווה מיטן עפל“. די אַלע רייד האָבן אים שטאַרק וויי געטאַן, ווי מען וואָלט אים שטעכן מיט שפּילקעס. ער איז געזעסן ביי דער אַרבעט ווי אַן אַ קאַפּ; ס'האָט אים דער עיקר געווייטיקט זייער הנאה האָבן פון יענעם צרות. „מען וואָלט זיי אַלעמען אויך געדאַרפט אַביסעלע „אַרומשלייפֿן“, האָט ער זיך געטראַכט.

כה.

צעשיידונג

מנשה איז אַריינגעקומען צו דער אַרבעט אין יענע פריי־מאַרגנס אַ פאַראומערטער, אַ פאַרזאָרגטער, וואָס זיין היימל איז נאָך אַלץ נישט געווען אויף דער פריי. פאַרשיידענע מחשבות זיינען אים באַפאַלן אין זיין איינזאַמען זיצן, ווי אַ פרעמדער ביי דער אַרבעט. איין געדאַנק האָט אים שטאַרק גע־מאַטערט, אַז צווישן די אַנדערע סיבות, איז אפשר אויך, דאָ אַן עיקר סיבה אַ פּסיכאָלאָגישע, וואָס האָט זי רעגינאַן, געטריבן צום פלאַנירן דאָס פאַר־ברעכן; אפשר איז זי געווען דער בשוגגדיקער עיקר, אים, היימלען, אַפֿ־צורייסן פון אונדזער פריינדשאַפֿט־באַהעפטונג, דורכן דערווייטערן אים וואָס מער פון מיר; אפשר איז רעגינאַן דערווידער אונדזער צוילינגדיקע־ברודער־שאַפֿט? אַט די מחשבה, האָט אים געמאַטערט און פאַרפאַלגט, אַז אפשר טאַקע איז ער אַליין דער גאַנצער שולדיקער, אין דעם אומגליקלעכן פלאַנטער מיט זיין קלאַמערן זיך תמיד אַן היימלען, ווי ער וואָלט נאָך מיט אים אין דעם וואָלד־גרוב געווען.

מנשה זוכט אַלץ אויס טענות צו זיך אַליין.

איין פרי מאַרגן האָט פאַסירט אַזאַ קלייניקייט וואָס האָט מנשהן אויפגע־הייטערט. אַ קלייניקייט — אַבער דאָך... ווען מנשה איז געלאָפֿן צום „שאַטל“, ווי אַלע מאָל, מיט די לויפנדיקע מחנות, מיט די אַנגעשטרענגטע אויגן צו די אַפענע באַלויכטענע טירן, און מיט איין אויג געקוקט אויף דעם גולנדיקן גוי, וואָס פאַרהאַקט, אַט־באַלד, די טירן ביים סאַמע נאָז, האָט דער גוי זיך צענאַסן מיט אַזאַ עשוּדיקער גבורה, אַז מען האָט געהערט דאָס

ניסן זיינס איבערן גאנצן פלאטפארם. די טירן זיינען צוליב דעם מיט א וויילע מער געבליבן אפן. ער מיט אלע לויפערס זיינען אריין אין באן. אלע אריינגעלאפענע האבן זיך צעשמייכלט, איבערהויפט א געגערישער מיט-לויפער, ער האט זיך צעלאכט אויפן קול מיט זיינע ווייסע ציין און גרויסע ווייס אפלען פון זיינע אויגן און געזאגט: „דזשיסעס דיד די טריק“ (יעזוס האט באוויזן דעם קונץ). מנשה האט געשמייכלט: „גענאסן ביי דעם אמת“.

מנשה, ווי פארזארגט און פארדאגהט ער איז נישט געווען, האט זיך נישט געקאנט איינהאלטן פון שמייכלען ביזן אריינקומען אין דער שליפערין. ער האט געשמייכלט איבערן גאס... אבער אלע האבן פון זיין שמייכלען געדונגען אז זיין חיימל מוז שוין אודאי זיין אויף דער פריי און זיי האבן אים געוואונטשן „מזל-טוב“. ער האט שטיל דערציילט זיין שכן בנימינען פארוואס ער שמייכלט אזוי און בנימין האט עס אויסגעלייגט „ווי א גוטער סימן אנוואהייבן דעם טאג מיט געלעכטער. וועסט זען, מנשה, אז ער וועט זיכער היינט באפרייט ווערן“.

און כך הוזה, באלד נאכן דאווענען האט דער טעלעפאן געקלונגען און בערל האט מנשהן אנגעזאגט די גוטע בשורה: — „חיימל איז באפרייט!“

„דער אנקל ווארט שוין דארטן ביים פריזאן אים אהיימצונעמען אין זיין אויטאמאביל. ער האט עס שוין געלאזט וויסן רעגינען.

מנשה האט שנעל ארונטעגענומען פון זיך דאס ווייסע, לאנגע פארטוך, וואס מען טראגט ביי דער ארבעט, און האט אלעמען געלאזט וויסן די נייעס וועגן חיימלס באפרייאונג. דערביי האט ער מיט א גרימאסע גערעדט: — „חיימל“, פארהיקנדיק זיך צום זאאיקן שליפער, האט ער געזאגט: — „בא-בא-פרייט!“

אז ער לויפט ארויס, מורמעלן די שליפערס צווישן זיך אז מיטן ארויסגיין אויף „בעיל“ איז עס נאך גאר נישט אזא גרויסע מעצאצע, די גרעסטע געגנסטערס לאזט מען דאך ארויס אויף בעיל און זיי ווערן דערנאך ביים משפט פאראורטיילט פארפוילט צו ווערן אין סינג-סינג. דער זאאיקער שליפער זאגט: — „ער וועוועט זי-זיך נאך בר-ברא-טען ווי א-א-געב-געברא-טע-נער אי-נדיק“.

אז מנשה איז אהייגעקומען, טרעפט ער זיין דבורהלע א דערפרייטע ארומפארען זיך ביים אויוון, ווייל זי גרייט צו א מאלצייט כיד-המלך פארן „גאסט“. זי דערציילט אים אז זי האט אנגעזאגט רעגינען, באלד צו קומען אהער מיט חיימלען; אנקל מעק האט אבער נישט מסכים געווען צו עסן ביי אונדז; ער האט געזאגט אז זיי וועלן שפעטער-צו אויסגיין פאר א גוט-

— „און בערל וואַרט שוין אויף אונדז. ער נעמט עס אַלץ זייער גרינג, ער שטימט אין אַלץ איין מיט מיר. נישט געזאַרגט!“

אַנקל מעק רעדט ווייטער, פאַרנדיק אין דעם קאַדילאַק: — „איך האָב שוין זיך צונויפגערעדט מיט בערלען, אויסצוזוכן אַ היבשן געשטעל פאַר איך. איר וועט פאַרקויפן גאַלדענע בראַנדזעלעטן מיט די אַלע שמאַכטעס פאַר „גוד־לאַק“. ער וועט אייך פאַרבינדן צו קויפן דירעקט ביי די פאַברייִקאַנטן, ס'וועט קאָסטן פיל ביליקער. דו, רעגינישע, מאַכט אַנקל מעק, דו וועסט נאָר דאַרפן אויף דיין שיינקייט אַנטאָן די אַלע שאַלאַמויון צו ווייזן די קויפערקעס ווי דאָס פאַסט זיך, און זיי וועלן שוין די כפרה איינ־נעמען. דיין שיינקייט וועט צונאָך קומען.“

דער אַנקל גיט אַ קוק אויף רעגינען מיט שפיציקע אויגן און מיט אַ טעם אויף די ליפן...

מעק רעדט ווייטער: — „פאַרלאָז זיך אויף בערלען. דווקא ער, וועט איצט נאָך פיל מער ווי פריער טאָן פאַר אייך. זאַרגט זיך ניט, מען וועט אייך עפענען אַ באַנק אַקאונט, מען וועט אייך צונויפירן מיט די פאַסיקע הענדלערס און איר וועט גיין העכער און העכער. ס'וועט קומען אַ צייט, און איך, אייער אַנקל, וועט אייך דאַרפן נאַכלויפן!“

ווען רעגינאַ זאָגט דעם אַנקל דאָס ער פאַרט נישט אין דער ריכטונג פון איר היים און אַז דבורהלע האָט אַזוי שווער געהאַרעוועט מיטן צוגרייטן דעם יום־טובדיקן מאַלצייט, ענטפערט איר מעק: — „היינט בין איך דער בעל־הבית. זי, דבורהלע וועט אונדז מוזן מוחל זיין, איר וועט דאָס עסן ביי זיי מאַרגן. היינט פאַרן מיר אין אַ פּלאַץ, וואו איך האָב באַשטעלט פאַר אויך אַ „באַנקעט“. מיין סווען קומט צו מיר מיט שוירלין און שפעטער נאַכן פאַרמאַכן דאָס געשעפט, קומט אויך צו בערל און מיר אַלע וועלן אי אַ הוליע־טאָן און דערביי אויסאַרבעטן אַלע איינצעלהייטן פון דער ביזנעס. כ'וועל פון יענעם פּלאַץ אַפּרופן בערלען, ער זאָל אויך ברענגען אין זיין אויטאָמאָביל מנשהן מיט דבורהלען, אויב מעגלעך. בערל וועט שוין בעטן אַנטשולדיקונג פאַר ניט קומען צו זיי.“

דער קאַדילאַק איז פאַרפאַרן אינעם באַרימטן אונגאַרישן נאַכט־קלוב מיט נאָמען „די בעסט אָוו בודאַפעסט“. אַנקל מעק האָט זיי פאַרזיכערט אַז ס'איז צוגעגרייט פאַר אַלעמען ספעציעלע אונגאַרישע כשרע מאַכלים. — „זעט איר, די אונגאַרישע טענצערקעס זיינען אפשר ניט אַזוי כשר“, האָט ער גע־שמייכלט.

חימל האָט געהאַט שטאַרק עגמת־נפש פון פאַרשעמען דבורהלען מיט

מנשהן פארן אנטוישן זיי מיטן נישט קומען צום ערשט צו זיי. אויך רעגינא האט זיך געפילט זייער געקרענקט פון דעם. ס'איז זיי נישט איינגעגאנגען די גרויסארטיקע עסנס מיט דעם "רעוויז" פון די האלב און דריי פערטל נאקעטע טענצערינס, וואס האבן אויסגעטאנצט די אלע אונגארישע טשאַר-דאָקן אין ציגיינערישע ליידנשאַפטלעכע טענץ.

באלד זיינען אָנגעקומען סוזען און שוירלי. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע באַגעגעניש ווי חימל מיט רעגינען וואָלטן געווען אַראָפּגעפּאַלן אויף דער ערד פון עפעס אַ ווייטן פּלאַנעט...

אַלע האָבן זיך צונויפגעבונדן מיט דעם פּאַדעם פון מיטגעפיל און פּאַרגעבונג. בערל איז געקומען אַ ביסל שפּעטער, אָבער ער האָט נאָך גע-האַט גענוג צום עסן און טרינקען.

די מוזיק שפּילט. מען זינגט. בערל, מעק מיט זייערע פרויען האָבן זיך געדרייט אינעם געדיכטן געדערענג אויף דער טאַנץ-פּלאַטפּאָרמע ביים שפּילנדיקן דזשעז-אַרקעסטער; די ראַמבאַס און די זאַמבאַס האָבן געפּינקלט. דאָס פּייקלדיק צוקלאַפּן פון די פּייקלעך האָבן אַפּילו חיימלען אויפגעלעבט. חימל און רעגינא זיינע געבליבן ביים טיש אינעם האַלב-טונקעלן זאַל. רעגינא האָט נישט געוואָלט גיין אין קאַראַהאַד. זיי האָבן זיך פּריידיק גע-שפּילט ווי אַקאַרשט פּאַרליבטע, האָבן געהאַלטן זייערע הענט צוזאַמענגע-פּרעסט הינטערן וויסן טישטוך; רעגינא האָט חיימלען ליידנשאַפטלעך גע-דריקט די שפּיץ-פינגער און לאַסטשענדיק געגלעט זיינע הענט. ער האָט אַזש אויפגעציטערט. זיי האָבן אויך געפּליסטערט פון זייער קרענקונג אי-בער דעם וואָס דבורהלע און מנשה זיינען געבליבן אַזוי אַנטוישט, אָבער רעגינא האָט געפונען אַ טרייסט: — "איך וועל זיי מאַרגן אין דער פּרי דערציילן, אַז מיר זיינען געווען הילפּלאַז אין מעקס הענט, מיט זיין צו-געגרייטן פּלאַן, און וועל ביי זיי בעטן פּאַרגעבונג".

צווישן ערשטן און צווייטן "רעוויז" האָט מען פּאַר זיי סערווירט פּראַנציוזישן שאַמפּאַניער נאָך דעם "דעמייטעס" קאַווע, אַלאַ בודאַפּעסט. דאָס האָט רעגינען דערמאַנט אין די אַמאָליקע צייטן פון אירע בודאַפּעסטער פּאַנסיאָן-יאָרן. דער אומעט האָט זי אינגאַנצן אַפּגעלאָזט.

אַנקל מעק האָט מיט בערלען, ביים טיש, אויסגעאַרבעט דעם גאַנצן פּלאַן פונעם אַריינשטעלן "זיי" אין געשעפט, אָן קיינע אַפּלייגענישן "דאָס דאַרף געטאַן ווערן" האָט מעק, ווי באַפוילן, אין די קומענדיקע טעג: "ווייסט דאָך ווי מען זאָגט ביי אונדז אין אַמעריקע" — "זאַכן וואָס דאַרפן געטאַן ווערן היינט, לייגט מען נישט אָפּ אויף מאַרגן". בערל האָט געזאָגט:

— „דער פלאץ איז שוין פאַרטיק, מען דאַרף נאָר צוקויפן די פלושענע שאַטלעך צום אויסשטעלן די פערל מיט בראַנזלעטן און ברעלאַקן.“
 ער האָט אויך שוין באַשטעלט דאָס איינריכטן פון אַ שיינער נעאַן-באַלייכטונג.
 ער איז זיכער אַז אין אַ וואָך אַרום וועט אַלץ זיין פיקס-און-פערטיק. ביים
 אויפשטעלן זיך צום אַהיימפאָרן, ווינטש זיי מעק מיט בערלען מזל-טוב.
 די פרויען שמייכלען מיט צופרידנהייט. שוירלי זאָגט צו רעגינאַ: —
 „ס'וועט לאַנג נישט נעמען און איך וועל זוכן פאַר אייך אַן אַפאַרטמענט,
 אַ קליינעם, אָבער אַן עלעגאַנטן, אין מיין נאַכבאַרשאַפט, וואו מיר וועלן
 אויך ווערן גוטע שכנים.“ די עלטערע סווען מישט זיך אַריין: — „אַזאַ
 יאָר אויף אונדז אַלעמען, וואָס פאַר אַ טייערע שכנה מיר וועלן האָבן, זי
 וועט דאָך זיין אונדזער שיינענדיקער שטערן ביי אונדזערע מאַדושאַנג,
 קאַלוקאַ און ברידזש פאַרטיס“.

רעגינאַ שמייכלט און פאַרנייגט איר קאָפּ צו זיי מיט איר אַריסטאָקראַ-
 טישן מאַנער. וואָס נענטער צום אַהיימגיין ווערט חימל אינערלעך צעווייטיקט
 פון עגמת-נפש וואָס זיין מנשה מיט דבורהלע זיינען היינט אַזוי נישט שיין
 באַהאַנדלט געוואָרן.

אויפן וועג אַהיים מאַכט מען אָפּ אַז חימל זאָל קומען מאַרגן צוזאַמען
 מיט רעגינאַ צו בערלען אין געשעפט, און ער וועט זיי ווייזן דעם פלאַץ
 זייערן — וואָס זיי וועלן זיכער קריגן — מיט די פאַרטיקע אויסשטעל-
 שאַנקען; ער וועט זיי שפעטער אויך ווייזן ווי אַזוי מען דאַרף אַלץ צוגרייטן,
 ביי וועמען אינצוזויקויפן און וויפיל פון יעדן אַרטיקל מען דאַרף אויסלייגן
 אויף אַ געוויסן וועג, אין אַזאַ אַרדענונג, ס'זאָל האַרמאָנירן; אַלץ דאַרף
 בלאַנקען און אַטראַקציאָנירן, ס'זאָל פאַרכאַפן דאָס אויג. דערווייל גיט ער
 זיי שוין, אויף שנעל, אַ שטיקל לעקציע, אַז סחורות אין אַלגעמיין, ספעציעל
 צירונג, זיינען ווי פרויען. ס'מוז צום ערשטן אַפעלירן צום אויג, ווען
 אַ זאָך געפעלט ביים ערשטן בליק. איז עס שוין האַלב פאַרקויפט.

נאָכדעם קומט דאָס „מויל“ פונעם פאַרקויפער צו פרעזענטירן דאָס
 אַרטיקל מיט טאַקטישקייט און איינגעהאַלטענעם ענטוויאַזם; מען דאַרף אַליין
 גלויבן אין די רייד וואָס מען זאָגט וועגן אַרטיקל. צו דעם — זאָגט בערל —
 וועט רעגינאַ זיין די בעסטע מייסטערן-פאַרקויפערן אין דעם גאַנצן עקסט-
 שענדזש.

— דו, חימל, דאַרפסט קומען יעדן טאָג שיין געקליידעט מיט אַ זויבער
 געפרעסט העמד אין אַ מאַדישן קראַוואַט, שטיין אָן אַ זייט, זיך אַרומפאַרען ביי
 דער צירונג, אַמאָל אַריינזאַרפן דאָס געהעריקע וואָרט וועגן דער קוואַליטעט.

נאָר דעמאָלט ווען רעגיאָנאַ אָדער די קונים, וועלן דיך עפעס פרעגן. רעגיאָנאַ וועט שוין וויסן ווען צו פרעגן. דער עיקר דאַרף מען זיין זייער העפעליך צו אַלע קונים אַפילו צו דעם סאַרט קונה, וואָס טיילמאָל גלוסט זיך אים אַנצושפייצען אין פנים, שטענדיק מוז עס געטון ווערן מיט אַ לייכטן שמייכל, אַפילו ווען טייל רייכע יאַכנעס וועלן אייך שטאַרק דערגיין די יאַרן, ווייל אַט די "יענטעס" וועלן ווערן די בעסטע רעקלאַמע-פאַרשפרייטערינס פאַר אַייערע סחורה".

דער אויטאָמאָביל איז צוגעפאַרן צו זייער טיר, שוין נאָך האַלבער נאַכט. אַלע געזעגענען זיך פריידיקע, און דער אַלטער מעק, פאַרגעסט נישט, שפאַסיק, צו דערמאָנען חימלען ער זאָל זיך נישט צוכאַפן צו רעגיאָנען ווי אַ הונגעריקער וואָלף צו אַ יונג שעפעלע. אַלע לאַכן פון זיין גראַבער חכמה, ווייל "מאַני טאַקס" געלט רעדט און געלט רעדט תמיד פול מיט חכמה אין אַמעריקע און אפשר אומעטום, אין אַלע צייטן אין אַלע לענדער! חימל און רעגיאָנאַ האָבן אַרויפגעקוקט צו די פינצטערע פענצטער פון זייער מנשה און דבורהלען מיט גרויס שברת-הלב.

ביים אַריינגיין אין הויז האָבן זיי זיך גענומען ביי די הענט ווי יונגע פאַרליבטע. זיי זיינען אַרויפגעאַנגען די טרעפּ — צעוואַרעמטע, באַרוישיטע. רעגיאָנאַ האָט געזוכט די שליסלען אין איר האַנט-טאַש מיט גערוועזע צי-טערדיקע פינגער. זי האָט געעפנט די טיר פון הויז ווי אַ פאַרשיכורטע. האָט זי פאַרשלאָסן די טיר און פאַריגלט; האָט אַנגעצונדן דאָס רויטע בודו-אַר-לעמפל צווישן די בעטן, און ביידע האָבן גענומען אַרונטערוואַרפן פון זיך די קליידער און שיך אַזוי ווי ליידנשאַפטלעכע שווימער זומער-צייט ביי אַ לויטערן טייך...

זיי זיינען אויפגעשטאַנען זייער פרי, האָבן זיך אַנגעטאַן אין זייערע שענסטע קליידער. זיי זיינען געאיילדיק אַרויס פון הויז צו גיין זען זייער געווינטשטן פלאַץ איבעם יואוועלירן-עקסטשעינדזש. אָבער אַ פריער זיינען זיי, צו ערשט, אַרויפגעאַנגען צו מנשה און דבורהלען. גלייך ביים אַריינגע-קומען האָבן זיי דערזען דעם נאָך פון נעכטן געדעקטן, פאַרשעמטן טיש.

חימל איז געשטאַנען מיט האַלב אַראַפגעלאָזטן קאַפּ, ווי ער וואָלט זיך שעמען זיי קוקן אין די אויגן, מנשה און דבורהלע האָבן אָבער פריידיקע זיך אַרומגעכאַפט מיט אים, ווי מיט אַן אבן טוב. האָבן פאַרגעסן די עוולה קעגן זיי. חימל און רעגיאָנאַ האָבן זיך פאַרענטפערט פאַר זייער נעכטיקן נישט קומען צו זיי. דבורהלע מיט מנשה זאָגן: "מיר האָבן פאַרשטאַנען,

אַז ס'איז נישט ענקער שולד, עטץ זענט דאָך געווען אין „זייערע“ הענט; און אַפילו אַנקל מעק און בערל האָבן אויך חלילה, נישט געמיינט אונדז צו פאַרשעמען, ווייל פאַר זיי איז אַזאַ היימישע שמחה ווי ביי אונדז אין תּוֹז נישט גענוג. זיי האָבן דאָס געוואָלט מאַכן — אַמעריקאַניש-נגידיש — אין אַ „נאַכט-קלוב“ מיט שאַמפּאַניער מן הסתם און מיט טענץ. נו, וועלן מיר מיט דעם צוגעגרייטן האָבן אַ יום-טובדיקע סעודה היינט ביינאַכט ביי אונדז. מיר וועלן אַליין צוזאַמען פייערן ביידע שמחות, חיימלס באַפרייאַונג און אייער אויפגעריכט ווערן לויט רעגיאַנס באַגער. מיר פאַרגינען דאָס אייך ביידן פונעם טיפן האַרצן, און מיט השם יתברכּס הילף וועט איר אַוודאַי מצליח זיין“.

חיימל האָט מיט צופרידנהייט געהערט די גוטע וואונטשן פון דבורהלען און מנשה. אָבער אין דער זעלביקער צייט האָט אַ נייער ווייטיק זיך גע-
נומען טונקלען ביי אים אין האַרץ; ער האָט דערפילט אַז איצט קומט די צעשיידונג. ער און מנשה הייבן זיך אָן פונאַנדערצוגיין אויף פאַרשיידענע דרכים. ביז איצט זיינען זיי דאָך געווען תמיד אַזוי ווי אַ צונויפגעוואָקסענער סיאַמער-צווילינג; זיי ביידע זיינען פאַרבונדן געווען צווישן זיך אין אַ פריינדשאַפט וואָס מען רעדט וועגן דעם אין די ראַמאַנטישע ביכער. יא, אויך אין תנ"ך רעדט זיך וועגן אַזאַ מין פריינדשאַפט: — אַהבת דוד ויונתן. אָבער ביי זיי איז דאָך עס געווען — אַט ווי איצט — אַן אייגענע איבערלע-
בונג, ס'איז אַ יאָרן-לאַנגע פריינדשאַפט, וואָס הענגט נישט אויפן פּאָדעם פון אוטיליטאַרישקייט אָדער פון אויסנוצן דעם צווייטן פאַר זיך. פאַראַן דאָך אויך אויסגערעכנטע, כלומערשטע פריינדשאַפטן. זיי ביידע אָבער האָבן זיך פאַר-
בונדן נשמה אין נשמה: — עס ציט זיך אַזוי פון דער וואַלד-מלוכה; ציט זיך אַזוי דורך דעם, וואָס ביידע האָבן געלערנט ביי די זעלביקע מלמדים אינעם וואַלד בית-המדרש. דער „היטלער-גרויב“ און די יאָרן פון צער האָט זיי נאָך ענגער צונויפגעבונדן. צוזאַמען געוואַנדערט, אין איין צייט חתונה געהאַט; צוזאַמען געקומען קיין מדינת ישראל, און צוזאַמען — קיין אַמעריקע.

אָבער איצט, פילט חיימל, קומט די צעשיידונג. און פאַרשיידענע רע-
יונות וואַכן אויף אין קאָפּ. — דבורהלע, זי איז אַ ריינע נשמה. אָבער, טראַכט זיך איצט חיימל, אפשר איז זי, אומבאַוואוסטזיניק, גאָר צופרידן מיט דעם אָנהייב פון דער צעשיידונג צווישן איר מנשה און אים — חיימלען?
זי, דבורהלע, וואָס איר גאַנצער מיטפאַרן — קעגן איר ווילן, קיין אַמע-
ריקע איז געווען — ווי זי האָט זיך אין נתניה נאָך, אָפן מודה געווען פאַר

רעגינאַן — נאָר צוליב דער האַפענונג, אַז דורכן פּאַרן קיין אַמעריקע וועט זי קאָנען האָבן מנשהן אין גאַנצן פּאַר זיך. דבורהלע קען זיין, זעט אַצינד איר האַפענונג ביים פּאַרווירקלעכט ווערן, און דעריבער טראַכט זי מיט אינערלעכער גליקזעליקייט פון מנשהס באַפרייען זיך פונעם צוגעבונדענעם פריינטשאַפט-נאַפּל, באַפרייען זיך פון דער גרוב-באַהעפטונג, און זי איז זיכער ביי זיך, אַז אויך רעגינאַ פילט ווי זי. ביידע וועלן פון איצט אָן האָבן זייערע מענער אינגאַנצן פּאַר זיך.

ענלעכע רעיונות פיקן זיך ביי דבורהלען אין קאַפּ. דבורהלע טראַכט, אַז אפשר איז רעגינאַס פּלאַן געווען אַ גוט-צוגעטראַכטער, אַ פּאַראַויס גייענדיקער מיט אַלע דעטאַלן, פּאַרן זעלבליקן ציל? איר רייסן זיך קיין אַמעריקע האָט אפשר אויך צו טאָן מיט איר קעגנגעפיל צו דער מאַדנער חברים-פריינדשאַפט? אפשר וויל רעגינאַ איבערהויפּט ניט אַזוי געלט ווי צעשיידונג, אַ באַפרייען זיך?!

דבורהלע טראַכט ווייטער: ווען רעגינאַ דערציילט זיי פון די נעכטיקע פּלענער מיט דער „ביזנעס“ מיט דעם צירונג-געשעפט אין עקסטשעינדזש וואָס בערל קריגט — אַט באַלד, און שוירלי זוכט שוין אַן אַפּאַרטמענט אין שכנות מיט איר, מאַכט זי רעגינאַ מכלומרשט אַ זויערע מינע, וואָס דבורהלע וועט דאָ בלייבן אַליין אַן „זיין“. אָבער אינערלעך פּלאַטערט איר האַרץ גאָר מער פון פרייד ווי זי וואַלט וועלן אויסשרייען אַ „ברוך שפּטרגי“!

און אויך אין מנשהן איז געוואָרן אַן ענדערונג. דאָס בילד פון צעשיידונג ליוערט איבער אים. ער האָט זיך ווי אויפגעכאַפט פון אַן אַמאָליקן זיסן חלום, וואָס איז צערונען געוואָרן ווי אַ שניי אין פּרילינג אין די איצטיקע, קלאַרע געשעענישן וואָס קאָנען נישט, און זאָלן נישט געענדערט ווערן, ווייל אַזוי זיינען די משונהדיקע וועגן פונעם קורצן מענטשלעכן לעבן, „על פי רצון פונעם האַר און באַשעפּער, פון אויבן“! ער, מנשה, זעט דאָס אַצינד אַזוי קלאַר ווי דער טאָג, אַז היימל געהערט צו רעגינען, און ער אַליין גע-הערט אינגאַנצן צו זיין ווייב און קינד על פי סדר העולם.

אַט אַזוי האָט דער אָנהייב פון דער פריינדשאַפט-צעשיידונג אויפגע-וועקט אין יעדן מאַדנע רעיונות, אַזוינע רעיונות וואָס גרענעצן זיך מיט פּאַרדאַכט ...

דאָס לעבן טוט זיינס! ...

היימל און רעגינאַ געזעגענען זיך מיט דבורהלען. מנשה פאַרט מיט מיט זיי צו דער צירונגס-גאַס; ביים גרויסן צירונג-עקסטשעינדזש, וואו בערל האָט זיין בריליאַנטן-געשעפט, צעשיידן זיי זיך. היימל מיט רעגינען

גייען דאָ אַרײַן זעען זייער געפלאַנט געשעפט, זייער נייע צוקונפט. מנשה גייט אַריבער איבער די גאַס צו דער געביידע וואו עס געפינט זיך די שליפּעריי.

מנשה דאַונט מיטן מנין מיט די בריליאַנטן-שליפּער, נעמט זיך צו דער אַרבעט מיט זיין אַמאַליקער פליסיקייט. ער דערציילט זיין שכן בנימינען אַז חיימל קומט שוין מער נישט אַהער. ער בלייבט אונדזער שכן אינעם קעגנאיבערדיקן עקסטשעינדזש, מיט אַן אייגן געשטעל, לעבן בערלען, אַ געשטעל פון קולטווירטע יאַפּאַנישע פּערל, בראַנזאַלעטן און ברעלאַקן, און מן הסתם שפּעטער, אויך מיט נאָך אַנדערע צירונגס-אַרטיקלען. די נייעס פאַרשפּרייט זיך שנעל פון איינעם צום אַנדערן. אַלע שליפּער ריידן צווישן זיך מיט קנאַה, וועגן זיין אויפגעריכט ווערן.

ביים אַוועקגיין פאַרנאַכט פון דער אַרבעט, באַגעגענען זיי זיך — מנשה, רעגינאַ און חיימל — ווי אַפּגעמאַכט, ביי דעם נייעם געשטעל. מנשה הערט, אַז רעגינאַ אַרבעט מיט פליסיקן ברען פון אַלץ צוצוגרייטן, רעגינאַ, אַ צעפלאַמטע מיט ברענענדיקע אויגן זאָגט צו מנשה: — „מאַרגן קומט שוין אַז די סחורה, וואָס בערל האָט היינט באַשטעלט פאַר אונדז“, זי און חיימל דערציילן אים אז בערל איז שוין געווען מיט זיי אין אַנקל מעקס באַנק; זיי ווייזן אים דאָס באַנק-ביכל מיטן אַריינגעשריבענעם אויף זייער אַקאונט די ערשטע פינף טויזנט דאָלער. רעגינאַ ווייזט מנשה דעם דער-ווייליקן טשעק-בוך, ווייל מען דרוקט פאַר זיי אַ נייעם טשעק-בוך, מיטן נאָמען — „סי עיטש, גראַפּשטיין, דזשולערי קאַמפּאַני אינקאַרפּאָרעטיד“. די אַקציעס וועלן זיין אויף ביידנס נעמען, ער, חיימל, איז דער פרעזידענט, זי רעגינאַ, סעקרעטאַר-קאַסירערין, אַנקל מעק און זיין אַדוואַקאַט באַזאַרגן שוין די קאַרפּאָראַציע-פאַפּירן פונעם שטאַט ניו-יאָרק און אַלבאַני, מיט די אַקציעס און דעם שטעמפל. מעק מיט בערלען וועלן האַלטן צו צען אַקציעס יעדער, נאָר לפנים וועגן, צו געבן זייער נייע געשעפט אַ הויכן פרעסטיזש און דערמיט שטאַרקן דעם קרעדיט פון דער נייער קאַרפּאָראַציע.

אַלע פאַרן אַהיים צו מנשהן צום עסן דעם נעכטיקן צוגעגרייטן יום-טובדיקן מאַלצייט. בערל האָט קיין צייט נישט מיטצוגיין. אויך אַנקל מעק האָט זיך אַנטשולדיקט פון נישט קאָנען קומען צו זיי, ווייל ער איז אויך שטאַרק פאַרנומען.

דבורהלע האָט שוין געהאַט דעם טיש אַ געדעקטן. רעגינאַ האָט מיטגע-בראַכט אַ גרויסן בוקעט מיט פרישע רויזן פון אַלע קאַלירן, רויטע, ראַזע, געלע און ווייסע. דבורהלע האָט נישט געלאָזט רעגינען אַנטאָן דאָס ווייסע

פארטוכל איר צו העלפן און צו איר געזאגט: — „נאך אלעמען, איז דאך אונדזער חיימל דער הויפט מחותן אויף דער שמחה.“

נאכן עסן ביים בענטשן, האט מנשה הויך געזאגט מיט א פריידיק הארץ, דעם „רחם על ירושלים עירך ועל ישראל עמך“, ביי די ווערטער פון „ונא אל תצריכינו לא לידי מתנת בשר ודם, ולא לידי הלוואתם“, האט ער דאס ווי געשעפטשעט שטיל, נישט צו פארשעמען זיין חיימלען מיטן טשעק-קאנטאָ זיינעם. ביים פסוק פון „יבנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו“, האט ער זיך ווי צעזונגען, האט צוגעקלאפט מיט די פינגער אויף דעם טיש און געפליאָסקעט מיט די הענט אויפן חסידיש רחבותדיקן שטייגער. דבורהלע האט אים נאָכגעזאָגט די ווערטער מיט דער זעלביקער תפילהדיקער פייער-לעכקייט.

נאכן בענטשן האט דבורהלע שטיל געמאָלדן: —

חיימל און רעגינאָ, איך און מנשה האָבן צווישן זיך אָפּגערעדט אַז אונדזער ווייטערדיקער ציל זאָל זיין — אומצוקערן זיך אַהיים קיין מדינת-ישראל, שלייפן דימענטן קען מען אויך אין נתניה.

זי האט עס געזאָגט מיט אמתדיקייט, מיט האַרציקייט.

מנשה האט צוגעגעבן: —

— חיימל, אונדזער יאַרלאַנגע פריינדשאַפט בלייבט אין האַרצן. אָבער די דרכים צעגיייען זיך. איך האָף אַז דו מיט רעגינען וועלן האָבן מזל, דער-ווייל — זאָל דער אויבערשטער נאָר געבן!

און זיין קול האט אַ ציטער געטאָן ווי דורך טרערן...

אַ טויטע שטילקייט האט באַהערשט אלעמען ביים טיש, פונקט ווי דער הימל וואָלט אויף זיי געפאלן.

מנשהס אויגן האָבן חיימלען דורכגענומען מיט אַ געמיש פון אינער-לעכן פֿיין און טיפן רחמנות דורך שאַקלען זיך חסידיש אין דער ברייט און גלעטן זיך די הענט פאַמעלעך, ווי אין אַ תפילה צום בורא-עולם, אַז חיימל זאָל מער ניט נכשל ווערן און זיך ווידער ניט אויסגליטשן ווי פריער.

חיימל, וואָס האט נישט אָפּגעווענדט די אויגן פון אים, האט היפּנאָטיש דורכגעפילט מנשהס רעיונות און ס'האט ווידער אויפגעטויכט זייער אומצור-שיידבאַרע באַהעפטונג. זיין פנים האט געברענט, ווי ער וואָלט געהאַט פֿי-בער און באַלד געבללעך געוואָרן ווי איינער, וואָס האט די געלזוכט. ביידע האָבן געהאַט דעם באַגער אַרומצונעמען זיך ווי אַמאָל אינעם גרוב; ווידער צו לייגן זייערע קעפּ אויף דעם אַנדערנס אַקסלען און גוט אויסווינען זייערע צעווייטיקטע הערצער איבער זייער איצטיקע און אפשר אייביקע צעשיידונג.

דבורהלע, וואָס האָט שפּאַנענדיק געקוקט אויף זיי, האָט צנועהדיק אַראָפּ־געלאָזט די אויגן־לעפלעך. איר האַרץ איז געווען אָנגעפילט מיט רחמנות און זי האָט שטיל געזיפצט, ווי ביים לייענען די צאינה־וראינה — אַ מיטגע־פיל צו ביידן.

רעגינאַ, האָט מיט אירע צעפלאַמטע גרויסע אויגן, ווי לייכטנדיקע שטערן אין פינצטער פון נאַכט, דורכגענומען אַלעמען ביים טיש. זי האָט איבערגעהאַקט די טויטע שטילקייט מיט איר ראַפּטעמדיקן אויפשטעלן זיך און איז צוגעגאַנגען און אַרומגענומען דבורהלען. זי האָט איר געקושט ווי אַ לייבלעכע שוועסטער. ביי ביידן זיינען די אויגן פול געווען מיט טרערן ווי אין טיפן טרויער.

רעגינאַ און חיימל האָבן זיך דערנענטערט צו דער טיר און מיט אַ שטילן אומעטיקן געזעגענען זיך, האָבן זיי פאַרלאָזט דאָס הויז. ביידע האָבן גע־שוויגן ווי שטומע. זיי זענען געווען טיף פאַרטראַכט אין זיך און אַזוי אַרונ־טערגעשפּאַנט פון די שטיגן; זיינען אַריין אין זייער טונקל־באַלויכטענעם קאַרידאָר.

זי, נאָכן באַפרייען זיך פון דער אומעטיקער סצענע ביי מנשהן און דבורהלען, האָט געפילט ווי אַ שווערע לאַסט איז אַרונטער פון אירע אַקסלען. זי האָט געשפּאַנט מיט אימפעטיקע טריט אַ צופרידענע מיטן אויספירן אַלע אירע באַגערן. ער, פאַרוונקען אין טיפן צער פון דאַרפן בלייבן אַליין אין מדברדיקן ניו יאָרק, האָט זיך מיט שלאַבערדיקע טריט נאָכגעשלעפט הינטער איר.

אַ פחד איז אים באַפאַלן ביים אַרויפגיין די שטיגן פון זייער הויז, וואָס זיי דאַרפן באַלד פאַרלאָזן. די דינ־עכאַדיקע אָפהילכן פון די אַפּצאַסן פון אירע שיכלעך האָבן אים דורכגענומען מיט שרעק. ווי די טרויעריקע קלאַנגען פון די משבעות אין די „תציל־ממות“ פושקעס.

ביידע, ווי שטומע, אָן אַ וואָרט אויסריידן, האָבן זיך געלייגט שלאָפן. חיימל האָט, ביים לייענען קריאת־שמע, שטאַרק אונטערגעזיפצט. ער האָט איר געזאָגט, קאַלטלעך, אַ גוטע נאַכט, ניט קושנדיק זי ווי אַלעמאַל און זי האָט צוריק געענטפערט מיט אַ פלעגמאַטיש־לעבלעכע „גוטע־נאַכט“, מיטן איראַנישן אונטערברומען: — „אַזוי ווי מ'הילכט אַריין, אַזוי הילכט אַרויס“.

רעגינאַ האָט זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער וואַנט. ביידע, דריי־ענדיק זיך אויף אַלע זייטן, האָבן ניט געקענט אינשלאָפן און האָבן אין דער שלאַפלאָזער נאַכט געטראַכט פאַרשיידענע רעיונות. ער, מיט טיפע

ספקות אין אירע פלענער, וואָס זיינען געווען דורכגעמישט מיט פיינלעכע פאַרדאַכטן, און זי מיט דורכטראַכטן אַלע דעטאַלן וועגן דורכפירן מיט אַנטשלאָסענעם ווילן אַלע אירע באַגערטע פאַרלאַנגען.

ביידע זיינען אויף צו מאַרגנס אויפגעשטאַנען מידע. חיימל האָט ביים אַרונטערלאָזן די פיס פונעם בעט, זיך פאַרשטעלט דאָס מויל מיט זיין רעכטער האַנט, איינצושטעלן דעם קלאַנג פון דעם הילכיקן געניצן. זי ווידער, מיט איר אימפעטיקן אַרויסגיין פונעם בעט, האָט שטיפעריש חיימלען אַ לייכטן גלעט געטאָן איבער זיין צעפאַטלטער העלער טשוּפירנע. דאָס האָט אים ווי עלעקטריזירט אַלע זיינע גלידער. ער האָט זי אַ ריס געטאָן צו זיין האַריק-באוואַקסן לייב, וואָס האָט אַרויסגעשטאַרט פון זיין צעקנעפלט נאַכט-העמד. ער האָט דערשפירט מיט ליבלעכן ציטער אירע קיילעכדיקע, וואַרעמע ברוסטלעך און האָט פיבעריש, הייס ליידינשאַפט-לעך אויסגעקושט אַלע אירע גלידער... געקושט ביזן טיף זיס-פיינלעכן פאַרגיין...

נאָכן שנעלן וואַשן זיך און אַנטאָן, האָט חיימל מער נישט קיין צייט געהאַט צום דאווענען, דעריבער האָבן זיי באַשלאָסן צו לויפן גלייך צו דער „סאַבוועיי“ וואו ער וועט שוין דאַרטן, אין דער גאַס וואו מ'פאַרקויפט צירונג זיך אַריינכאַפן צו אַ לעצטן מנין און אַפּדאווענען. יאָ, אַזוי וועט ער טאָן נאָכן אַפּפאַרטיקן זיך אין זייער צירונג-געשטעל מיטן אויסשטעלן זייער סחורה אין די גלעזערנע שראַנקען.

ביים אַרויסגיין פון הויז האָט זיי די זוניקע העלקייט פונעם אַנהייב פּרילינגדיקן פּרימאַרגן פאַרבלענדעט די אויגן. די עטלעכע שיטער-צע-וואַרפענע בימלעך פונעם דערבייאיקן פאַרק, האָבן שוין געהאַט קנאַספן אויף זיך און גרינלעכע בליאונג אויף זייערע דאַרע, דינע צווייגלעך. זייערע נישט-דיקלעכע שטאַמען זיינען שוין עטוואָס ברוינלעך געוואָרן נאָכן ווינטערדיקן פאַרשימלטן, מעשענעם אויסזען. זייערע שיטערע צווייגלעך האָבן זיך געשאַקלט, ווי יונגע הדסה-צווייגלעך אויף בענטשנדיקע לולבים אין יום-טוב סוכות.

רעגינאַ מיט חיימלען האָבן געשפאַנט מיט דערפרישטע האַסטיקייט, ווי יונגע סאַרנעס צו דער סאַבוועי אַנטקעגנאייבער. די סאַבוועי — אין דער צייט פון די ראַשיקע שעהן — איז געווען געפאַקט מיט מענטשן אַזש צום דערשטיקט ווערן. זי האָט אים האַפּערדיק און מיט אַ צעשטראַלטע געזיכט דערמאַנט, אַז אין גיכן וועלן זיי שוין פאַרן אין דער לאַנג-איי-לענדער באַן, וואו זיי וועלן זיצן אין באַקוועמע פלעצער, ווי מענטשן.

ביים אַריינקומען אין דעם צירונג־עקסטשעײַנדזשױ צו זייער געשטעל, נישט ווייט פון בערלען, האָט ער זיי אַנטקעגן געטראָגן זיין געוויינטלעכן ברייטן „גוט־מאַרגן“. זי און חיימל האָבן די אויסגעטוענע מאַנטלען אַריינגעהאַנגען אינעם העל־געלבלעכן קליידער־שענקל וואָס איז געווען איינגעבויט אין זייער אונטערשטער גלעזערנער שאַנק.

חיימל איז אַוועק צו דער אַלגעמיינע אייזערנע קאַסע, וואָס איז באַשיצט מיט עלעקטרישע פאַרבינדונג צו דער „האַלמס“ דעטעקטיוו־צענטראַלע. דאָרט, אין דער אָנוועזנהייט פון צוויי ספעציעלע וועכטער אין גרויע מונד־דירן, האָט ער, ווי אַלע אַנדערע אין „עקסטשעײַנדזשױ“, אַרױסגענומען זיינע נומערירטע פּלאַכע, פיר־קאַנטיקע קעסטלעך מיט פּערל, בראַנזעלעטן און ברעלאַקן.

רעגיאַנאַ האָט די אַלע שטיקער צירונג איבערגעווישט און פאַלירט מיט רויט־פאַרביקן רוזש. זי האָט זיי אויסגעלייגט אין דער שטייענדיקער גלאַז־שאַנק מיט אַ זעלטענער צערטלעכקייט אין האַרמאָניש־סימעטרישע רייען, אַז ס׳האַט ממש פאַרבלענדט די אויגן פון די פאַרבייגייער און סתם נייעריקע מענטשן, וואָס האָבן זיך אַרומגעדרייט אין „עקסטשעײַנדזשױ“.

מנשה, דבורהלע און זייער שמענדל זיינען צוויי וואַכן פאַר פּסח צוריק געפאַרן „אַהיים קיין ארץ ישראל“. די לעצטע צוויי וואַכן זיינען זיי איינגעשטאַנען אין חיימל׳ס נייע היים אין לאַנג־איילאַנד, ווייל זיי האָבן אויספאַרקויפט כמעט אַלע זייערע הויז־זאַכן.

רעגיאַנאַ האָט די לעצטע נאַכט פאַר זייער אַוועקפאַרן, געמאַכט אַ גרויסאַרטיקע אַפּשיידס שמחה כיד־הגבירים, אַלץ צוגעגרייט ביי אַ באַרימטן „קעיטערער“ פון אַ כשרן אונגאַרישן רעסטאָראַן אין זייער געגנט. צו דער שמחה זיינען געקומען אַלע זייערע אַלטע פריינט, בערל מיט שוירלי, אַנקל מעק מיט סוזען, מנשהס קוזין און קוזינע פון באַר־פאַרק, וואו אויך אירע נייע דערוואַרבענע פריינט פונעם טעמפל „אַנשי ישוּרין“, אין זייער לאַנג־איילאַנדער שטעטל „נעראָו נעק“. דער עולם האָט זיך אין גאַנג פון דער שמחה צוזאַמענגעגאַסן ווי איין משפּחה. ווי ס׳איז דער שטייגער ביי יידן אין אַלע צייטן איז דער הויפּט־בעל־דברן געווען דער יונגער ראַבבי רענסלי פעלדגריין — אַ געוועזענער היברו־טיטשער, וואָס דאַס לער־נען יידישקייט מיט אַמעריקאַניש־יידישע קינדער, איז אים שוין „געקראַכן פונעם האַלדז“. די פּרנסה איז אויך געווען אַ שוואַכע, אַ נישט־סטאַבילע, האָט ער געענדיקט דעם „שעכטער“ סעמינאַר און איז געוואָרן אַ זייער

דערפאלגרייכער ראביי. ספעציעל איז ער געווען דעפאלגרייך ביי דער פרויען אוקזילערי פונעם טעמפל, צוליב זיין שיינעם, קרעפטיק־מענלעכן אויסזען. ביים עסן די פיינסטע מאכלים און ביים טרינקען די היימישע און אימפארטירטע אונגארישע וויינען, האָט זיך אַנקל מעק געהאַלטן אין איין קושן מיט אַלע יונגע ווייבלעך, ספעציעל מיט רעגינען. זיין ווייב, סווען האָט אים געהאַלטן אין איין ציען ביים אַרבל, און אים איינגערוימט — „ס'איז נישט שוין פאַרן ראַביי אין די אויגן“. אַנקעל מעק, האָט אין זיין צעהיצטקייט, געפרעגט אַ שעלה ביים ראַביי רענסלי — „מעג מען, אָדער ס'איז פאַרבאָטן לויט די היברו טראַדישאַן? דער ראַביי רענסלי האָט געפסקנט, אַז זינט פּרעזידענט ווילסאָנס איינפיר פון אַן „אַפען דאַר פּאַלי־סי“, איז קושן זיך מיט ווייבלעך בפרהסיה כשר וישור. אַנקל מעק האָט אַריינגערוקט גוט־ברודערש זיין ברייטע לאַפע אין מנשהס דאַרע, בייער־דיקע האַנט, אים אַ קוועטש געטאַן אַזש ס'איז מנשהן געפלוין פונקען פאַר די אויגן, זיך געזעגנט מיט אים מיט זיין פשוטער האַרציקייט און פאַר־ענדיקט: — „יאַנג מען, נישט געזאַרגט! צו יעדער צייט ווען דו וועסט זיך נויטיקן אין מזומנים אין „האַלי־לענד“, זאָלסטו זיך נישט שעמען מיר שרייבן, אפילו אין היברו. אונדזער ראַביי פון מיין טעמפל וועט שוין דאָס איבערלייענען פאַר מיר. דו קאַנסט זיך פאַרלאָזן אויף מיר ווי אויף אַן אייגענעם טאַטן“...

רעגינאָ האָט דבורהלען איבערגעגעבן אַלע מתנות פון די געסט; פון אַנקל מעק און סווען אַ טשעק פון פינף הונדערט דאָלער, פון בערלען אַ רעגירונגס־באַנד פון צוויי הונדערט דאָלער, פון זיך און חיימלען אַ ישראל באַנד פאַר הונדערט דאָלער. ראַביי רענסלי האָט אינעם נאַמען פון אַלע געסט געהאַלטן אַ געזעגענונגס „ספיטש“ אין ענגליש, פאַרבראַקט צום שלום מיטן „יברכך“ פונעם דוכנען.

אַנקל מעק, שוין שטייענדיק ביי דער טיר, האָט מיט זיין באַסאָווע שטימע אויסגעשריגן: — „טרי טשירס פאַר מייע „רעלידזשיס“ לאַנדס־לייט! טרי טשירס פאַר די „האַלי־לענד“! אַלע געסט האָבן אים נאַכגע־פאַלגט ווי איין שטימע אין רעפרעזין.

אויף צו מאַרגנס האָט זיי באַגלייט צום שיף חיימל אַליין, ווייל רע־גינע האָט נישט געקענט איבערלאָזן דאָס געשעפט אויף „גאַטס באַראַט“. ביים געזעגענען זיך מיט מנשהן און דבורהלען, אין דער פרי, ביי זיך אין הויז, האָט זי זיי געזאַגט: — „איר ווייסט גאַנץ גוט, גאַט איז מיין עדות, אַז כּווייל מיטן גאַנצן האַרצן אייך באַגלייטן צום שיף, אַבער דאָ

איז נישט ווי אין מונקאטש, דאָ, אין אַמעריקע, איז ביזנעס איבער אַלץ אין דער וועלט". זי האָט זיך מיט זיי צעקושט, צעוויינט און אַוועק צום געשעפט...

חיימל האָט גענומען אַ טעקסי און איז מיט זיי געפאָרן צו דער שיף. ער האָט זיך געשטאַרקט מיט אַלע כוחות נישט צו וויינען. ווי מען זאָגט: — "חתן מאַך זיך אַ לב", כאַטש דאָס האַרץ זיינס האָט שיר נישט געפלאַצט פון אינערלעכן צער. כדי צו פאַרטומלען און פאַרטויבן זיך, האָט ער גע- האַלטן דאָס קינד אויף זיין שויס, געמאַכט צו אים עלערליי קינדערישע- קלאַונישע שטיקלעך און העוויזות, ס'זעלביקע האָט ער געטאָן ביים באַגלייטן זיי אויף דער שיף. ער האָט געשפילט אויף שמענדלס קינדערשן טראַמפּייטל אַלע קינדערישע-סאַברישע זמרלעך וואָס ער האָט זיך דערמאַנט פון נתניה. ער האָט זיך מיט נערוועזע צעפלאַמקייט צעקושט מיט מנשהן, דבורהלען און מיטן קינד. אַ טיפע טרויער האָט געשוועבט אויף זיין פנים. ער האָט אכזריותדיק פאַרטויבט דאָס אויסשריי פון זיין צעריסן האַרץ ביזן אַרונטער- גיין איבערן ווייסן שיפס-בריקל. ווען די שיף האָט געגעבן דעם לעצטן פייף, האָט ער זיך שוין מער נישט געקענט איינהאַלטן. אַ העשענדיק געוויין האָט אויסגעבראַכן פון זיין פאַרקלעמט האַרץ, ווי ער וואַלט דערפילט, אַז זייער צעשיידונג איז אויף אייביק און אַז ער וועט זיי שוין קיינמאַל נישט זען.

עס האָט לאַנג נישט גענומען און זייער צירונג געשעפט — מיט די נעאָן באַלייכטענע שילד פון R. H. Grafshstein, Inc. איז שטענדיק אַרומ- גערינגלט געווען מיט קונים, און סתם נייגעריקע צוקוקער און טאַפער. רעגיאַס צויבער, מיט איר עלעגאַנטע העפלעכקייט, האָט ווי אַ מאַגעט צו- געצויגן אַלע וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען זייער געשטעל. אויך צוליב איר געשמאַקן גוטן אויסוואַל פון די נייעסטע צירונג-מאַדעלן, איז דאָס געשעפט זייערס געוואַקסן ווי אויף הייוון. צום האַרבסטיקן "קריסטמעס" סעזאָן האָבן זיי צוגעדונגען נאָך אַ פריי-געוואָרן געשטעל נעבן זייערס, און אַזוי אַרום האָבן זיי פאַרגרעסערט זייער געשעפט מיט נייע צירונג-אַרטיקלען — בריליאַנטענע האַלדז-באַנדן, שפילקעס און בראַשן, מאַדעלירט מיט איר אַרטיסטישן געשמאַק, מיט דעם האָט זי צוגעצויגן אַ רייכע קליענטלע — די רייכסטע דאַמען און מענער האָבן זיך מיט איר באַראַטן וועגן זייערע געפלאַנטע מתנות פאַר געבורטס-טעג, "אַניוואַירסערס" און אויך חנוכה און וויינאַכטס-געשאַנקען.

רעגיאַ אַזי געוואָרן אַזוי שטאַרק פאַרנומען אין געשעפט, אַז זי האָט קיין צייט נישט געהאַט צו צושרייבן עטלעכע שורות צו די בריוו וואָס חיימל

האַט וואַכנטלעך געענטפערט אויף די בריוו פון מנשהן. חימל פלעגט איר, אין די שפעטע שעהן פאַרן שלאָפן־גיין, איבערגעבן בקצורדיק, די וויכ־טיקסטע אויסצוגן פון די ארץ־ישראלדיקע בריוו, ווי אַ שטייגער, אַז זיי האָבן זיך, ברוך־השם צוריק איינגעאַרדענט באלעבאַטיש אין זייער באַגערטע, ליבע היים און דער שיינער הערלעכער נתניה. חימל ליענט שטיל די ווערטער פון מנשהן: — „איר וואָלט נישט דערקענט אונדזערע ליבע נתניה, די הערצער אייערע וואָלטן געוואַקסן פון נחת ווען איר זעט ווי די שטאַט איז, קיין עין הרע, אויסגעוואַקסן עס איז שווער עס צו באַשרייבן“. און חימל ליענט ווייטער: — „איך אַרבעט אינעם זעלביקן פּלאַץ ווי פריער, אָבער אין אַלגעמיין וואָלטן מיר נישט אויסגעביטן איין שבת ביי אונדז פאַר קיין כל הון דעלמא, מיט גאַנץ ניו־יורק, בראַנקס און ברוקלין צוזאַמען“.

רעגינאַ האָט געשמייכלט און חוזקדיק באַמערקט: — „זיי דאַרטן פאַסן זיך אַריין, מיט זייערע קליין־שטעטלדיקע באַגריפן ווי „א וואַרעם אין כריין“. „כ׳פאַרגין זיי, מיטן גאַנצן האַרצן, זייערע גאַלדענע גליקן דאַרטן, משטיינס געזאַגט“.

חימל האָט דערביי געזיפצט מיט שטילע פאַרבענקטקייט און איבערלעכן פאַרדרוס, אַ פאַרדרוס צוליב איר פרעמדקייט צו אַלץ וואָס איז אים אַזוי נאַענט און ליב. עס האָט אים ווי געאיבלט איר פאַרקאַכטקייט אינעם אַלץ וואַקסנדיקן באַנק־ביכל זייערן, וואָס זי האָט תאוהדיק געהאַלטן אין איין אַרייניקונג, ווען זי האָט נאָר געהאַט אַ פרייע מינוט, ווי להבדיל אַ פרומער בן־תורה אין אַ זעלטענעם ספר. דעם אמת געזאַגט, איז ער אויך געווען צו־פרידן פון דעם, אָבער נישט ווי זי — מיטן צעלאָזטן האַלדז אירן, ער האָט געטראַכט פאַרדראַסיק; אַזאַ יאַגעניש נאָך געלט! פונקט ווי עשוס נישט גע־זעטיקטן האַלדז נאָך אַרבעס. אַרבעס! צוליב וועלכע ער האָט אַפילו די בכורה פאַרקויפט.

די גויאישע חגאות האָבן זיי פאַרבראַכט אין שענסטן האַטעל אין די קעטסקיל־בערג. זי האָט דאַרט די לעצטע עטלעכע נעכט געהאַלטן אין איין טאַנצן מיט זייערע באַקאַנטע, רייכע קונדן, ספעציעל מיט דעם עלטערן הייזער־בויער, דעם קרעפטיקן און שיינ־געבויטן מאַן מיט די איידל־פאַלירטע מאַניערן, מיסטער שוסטער. ער האָט געכאַפט דעם אַנבליק פון איר אַמאָליקן רעטער און באַשיצער אין די פינצטערע נאַצי־יאָרן, דער אינזשעניר שרע־דער. אַזוי האָט זי באַמערקט צו חימלען ביים פאַרשטעלן אים, נאָכן ערשטן טאַנץ אין דער לעצטער פייערלעכער גאַלאַ־נאַכט. זי האָט נאָר געטאַנצט מיט אים און פאַרטאַג האָט ער איר פאַרגעשלאָגן צו קויפן ביי זיין בוי־

קארפאראציע א גיי מאדעל-הויז אינעם נייעם בוי-פראיעקט, ארום דעם באוואוסטן „פלאראל-פארק“ געגנט אין לאנג איילאנד.

„דאס איז א הויז“ האט ער אויסגעמאָלן, „אין קאלאָניאַלן ענגלישן באַנגלאָ סטיל, עס האָט אַכט צימערן אויף איין שטאָק מיט אַ הערלעכן פראַנט צוגאַנג, פאַרפלאַנצט מיט גראַז. אַ גרויסאַרטיקער גאַרטן וועט אויס-געשטאַט ווערן הינטערן הויז פריילינג-צייט. עס וועלן דאַרט פאַרזעצט ווערן די שענסטע ביימער און בלומען. אַלע צימערן האָבן די שענסטע אייב-ריכטונגען. ספּעציעל וועט זי אַנטציקט ווערן פון דער איינגעאַרדנטער „באַר“ מיט די קינסטלערישע האַלץ-געשניצטע, נאַקעטע פיגורן, וואָס פאַרכאַפּן ממש דאָס אויג.“

ער האָט איר געגעבן אַ פּאַסט-קאַרטל אין קאָלירן פון אַט דעם מוסטער-הויז. ער האָט איר געזאָגט, וועגן פרייז וואָל זי זיך ניט זאָרגן, ווייל מיט איר באַוואוינען דאָס מאַדעל-הויז, וועט פאַר זיי זיין ליכטער צו פאַרקויפּן די אַנדערע פּופציק פלאַגירטע הייזער פונעם פראיעקט. יעדעס הויז ווערט גע-רעכנט צו פאַרקויפּט ווערן פאַר דעם סטאַנדאַרדיזירטן פרייז פון פינף און דרייסיק טויזנט דאָלאַר. די הייזער מוזן פאַרקויפּט ווערן אין אַ קורצער צייט. „אייער באַצויבערנדע עלעגאַנץ וועט זיין אונדזער בעסטע פאַרקויף-אַט-ראַקציע“, האָט ער צוגעגעבן. רעגיאַ האָט אים פאַרשפּראַכן צוקומען זען דאָס הויז דעם צווייטן זונטיק נאָך זייער אַהיימקומען.

היימלען איז ניט געפעלן דער גאַנצער עסק. ער האָט איר פרובירט אַפּריידן פון דעם: — „צו וואָס דאַרפן מיר אַזאַ גרויס לוקסוסדיקן הויז? ווער דאַרף אַ „באַר“? אַזעלכע שיכורים ווי מיר זיינען קענען זיך באַגייין אָן אַ „באַר“! ווער דאַרף דאָס אינגאַנצן?“

רעגיאַ, וואָס איז איצט געוואָרן דער גאַנצער כל-ולך אינעם געשעפט, האָט איצט באַטראַכט היימלען ווי אַ לאַיצלחדיקן שלימעזאַלניק. האָט זי אים געענטפערט מיט אַ באַפעלערישן טאָן, ווי אַ האַרין צו אַ קנעכט: — „איך, די באַראַנעסע פון דעם אַמאָליקן הויז, וויילערהאָוזן, איך האָב אַלע-מאַל געוואוינט אין פּאַלאַצן, און איך וויל איצט דאָס הויז מיט דעם „באַר“. מיר זיינען נישט אין נתניה, אָדער מיט די שנאַרערישע „אַסט-יודן“ פון דער בראַנקס. דאָ אין אַמעריקע, האָבן אַלע „אַפּ-טו-דעיס ביזנעסלייט“ איי-גענע הייזער מיט שייץ-איינגעריכטעטע „באַרס“ צום פאַרברענגען מיט רייכע געשעפטס-באַקאַנטע ביי „קאָקטעיל-פאַרטיס“, דאָס העלפט אַ סך אין דער אַנטוויקלונג פון ביזנעס.

היימל, וועלכער האָט זיך שוין סיי-ווי-סיי געפילט ווי אַ פינפטער

ראַד צום וואַגן, האָט אָבער דאָס מאָל ניט געוואָלט אַרויסווייזן זיין דער-
שלאַנגקייט, און האָט פאַרשוויגן אירע חוצפהדיקע רייד. און האָט איינגע-
שטימט צו פאַרן מיט איר באַקוקן דאָס הויז.

כט

דאָס נייע הויז

דער פרימאַרגן איז געווען אַ פאַרנעפּלטער, דער הימל איז געהאַנגען
אַ גרויער, גרויסע שניי-פּליטערלעך, ווי ווייסע פּוך, זיינען פאַמעלעך גע-
פּאַלן צו דער ערד. די מעכאַנישע פענצטער-רייניקער פּון קאַרל שוסטערס
קאַדילאַק, אין וועלכן חיימל, רעגינאַ און שוסטער זיינען געפאַרן זען דאָס
מאָדעל-הויז, באַוועגן זיך האַסטיק ווי דער אומרו פּון אַ וואַנט-זייגער...
לאַנגע שוואַרצע פּאַסן פּון רעדער ציען זיך אין זיג-זאַגישע ליניעס אויף
דעם צווייטן שניי-ווייסן וועג, וואָס פירט צום מאָדעל-הויז.

מיסטער שוסטער האָט אָפּגעשטעלט דעם אַטאַמאַביל ביי אַ באַן-וועג,
ווייל די רויט-ווייסע באַריערן זיינען געווען אַראַפּגעלאַזט דורכצולאָזן די
באַן. אין עטלעכע מינוט שפעטער זיינען זיי ווייטער געפאַרן מיט אַ זייטיקן
וועג ביז זיי זיינען אָנגעקומען ביים פּראַיעקטירטן הייזער-בוי וואו ס'איז גע-
שטאַנען דאָס מאָדעל-הויז. עס האָט אויסגעקוקט ווי אַן איינזאַמער גריין-
ווייסער פּאַלאַץ אין מיטן פּון אַן אומענדלעכן ווייס-פאַרשנייטן פעלד.

מיסטער שוסטער האָט זיך אָפּגעשטעלט לינקס פּון משופּעדיקן פּרייש-
געפּלאַסטערטן שטעג, וואָס פירט צו די אויטאַמאַביל-גאַראַדזשעס פּון הויז.
ער איז פּלינק אַרויסגעשפרונגען, ווי אַ יינגל, פּונעם פּראַנט-געזעס, האָט
געעפּנט די הינטערשטע טיר פּון אויטאַמאַביל, זיך דושענטלמענערש פאַר-
נייגט ביים העלפּן רעגינען אַרויסגיין פּון אויטאַמאַביל. דערנאָך האָט ער
געהאַלפּן חיימלען און געוואַרנט זיי צו גיין מיט פּאַרזיכטיקע טריט אויפּן
שניי. מיט אַ באַריר פּון אַן עלעקטרישן קנעפל האָט ער געעפּנט די
גאַראַדזש-טיר, וואָס איז געווען נאָענט צום הויז. די טיר האָט זיך מעכאַני-
אויפּגעהויבן און איז פאַרשוואַונדן אין דער הויך. ער האָט מיטן צוגעגרייט
שליסל געעפּנט די טיר פּון קיך. ביים אַריינקומען אין קיך האָט מיסטער-
שוסטער ווידער אַ דריק געטאָן אַן עלעקטריש קנעפל און באַלד האָבן ווייסן
נעאָן-לאַמפּן באַלויכטן די פּלאַסטישע ווענט און אַלע עלעקטרישע מכשירים
אין קאַמבינירטע, האַרמאַנישע קאָלירן. די ווייסע קאָלירעס האָבן געבלאַנקט
ווי שניי און די מעטאַלענע באַפּצונגען האָבן געגלאַנצט ווי זילבער. אַלץ

האָט זיך געמיניעט אין רויט און גאלד, די פלאַטישע געפעסן, די זיל-
בערנע געשירן. אַרום די הויך־הענגענדיקע שאַנקן שטייט דער הויכער, בריי-
טער פרידזשידעיר דער אויטאָמאַטישער, נייסטער, אויף דער אַנדערער זייט
שטייט דער עלעקטרישער קאָך־און־באַק אויוון, דער העל־בלויער פלאַכער
וואַש־טאַפּ, דער אויטאָמאַטישער געשיר־וואַשער, וואָס פאַרמאַגט אין זיך
אַ מאַשינקע פאַר צערייבן איבערבלייבעכצן פון שפיז, אַפילו ביינער. דאָ
ווערט אַלץ געוואַשן און געטריקנט מיט מאַגישער געשווינדקייט און
ריינקייט.

רעגינאַס אויגן פלאַמען פון תענוגותדיקן גענוס ביים אויספרוירן אַט
די מכשירים. נאָך דעם האָט מיסטער שוסטער אַנגעצונדן אַלע לאַמפן אין
אַלע צימערן, אויך די קריסטאַלענע זשיראַנדעלן און די שטייענדיקע, מאַך־
דערניסטישע לאַמפן, וואָס האָבן פאַרשפרייט אַן אַנגענעם ליכט דורך זייערע
פיל־קאַלירטע אַבאָזשורן. אַ געמיטלעך ליכט האָט באַשיינט די אַלע נייעסטע
מעבל, גאַרניטורן, פאַרהאַנגען און גאַרדינען, וואָס האָבן מיט זייערע גע-
פאַלדעוועטע וואַלאַנסן געכאַפט דעם אַנבליק פון וואַסער־פאַלן, די פאַרהאַנגען
האַבן שעמעריט אין ליכט ווי חופּה־קליידער.

ווייכע טעפעכער, אויסגעלייגט פון וואַנט צו וואַנט, האָבן געפירט פון איין
צימער אין דעם אַנדערן. רעגינאַ האָט ווי אונטערגעטאַנצט ביים טרעטן
אויף זיי. זי האָט אַנגעקוואַלן פון די צוויי שיינע באַד־צימערן מיט זייערע
קאַלירטע פאַסטעל־קאַלעס, מיט זייערע מאַרמאַר־טישלעך און באַגילדטע
שפיגלען. זי האָט אַלצדינג באַרירט מיט אירע לאַנגע, דינע פינגער. זי
האָט דורך דעם דורכגעפילט דעם תענוגותדיקן גענוס, ווי אַמאַל ביים אַנמעסטן
שוירליס מינ־מאַנטלען. מיסטער שוסטער האָט זיי אַרונטערגעפירט אין
קעלער וואו עס זיינען געווען אַלע עלעקטרישע איינריכטונגען פאַר באַ-
הייצונג, די וואַש־מאַשינען און פּרעסער. דאָרט האָט ער זיי געוויזן אַ שפּיל-
צימער פאַר קינדער אינעם סטיל פון „וואַלט־דיזני“ און „סופּער־מען“.

חיימל האָט באַמערקט אַ פּלוצמדיקע בלאַסקייט אין איר געזיכט.
ער האָט דאָס אויסגעטייטשט אַלס אַ דערמאַנונג אַן איר עקרהשאַפט צוליב
אירע איבערלעבונגען ביי די נאַציס. באַלד אָבער האָט זיך די פאַרב פון
איר פנים געענדערט און זי האָט מיט דער פרידייקייט פון אַ קינד באַ-
טאַפט די אַלע שפּילערייען און צאַצקעס. דערביי האָט זי געטראַכט, אַז ווען
זי וועט אַביסל עלטער ווערן וועט זי אַדאַפטירן אַ קינד און דער צימער וועט
צונאָך קומען.

חיימל האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז ער שלעפט זיך נאָך ווי אַ פּרעמדער—

אַ ניט־געבעטענער אויף אַ פרעמדער חתונה... נישט אים מיינט מען דאָ...
 ער האָט געוואוסט שוין פון פריער, אַז זי וועט ביי אים קיין עצה
 נישט פרעגן. דאָס העכסטע וואָס קען געשען איז, אַז זי וועט לפנים וועגן,
 אויס העפלעכקייט אָדער כדי יוצא צו זיין, אים מכלומרשט פרעגן וואָס ער
 דענקט וועגן דעם.

ווען מיסטער שוסטער איז מיט זיי צוגעקומען צו די — פון האַנט
 געשניצטע — טירן פון דעם „באַר“. האָט ער אַ שמייכלענדיקער געזאַגט
 צו רעגיאַ: — „מאָדאָם גראַפּשטיין, איצט קומט דאָס רעכטע, דער שענסטער
 און אַריגינעלסטער סורפרייז פונעם הויז. „איטס אַ נאַקאוט!“ איר זאָלט
 נישט ווערן שאַקירט פון די מאַלערייען אַרום די ווענט. דאָס האָט געמאָלן
 אַ „גריניטש־ווילעדזש מאַלער — אַ ביטניק, (ווי מען רופט זיי), ער באַווייזט
 זיך נאָר אין פּרילינג און אין האַרבסט מיט אַ פּאַק פון זיינע מאַדנע
 מאַלערייען אויף איינער פון די גרינע בענק אין פּאַרק, ווייל ער האָט נישט
 גענוג געלט צו באַצאָלן פאַר אַ פּלאַץ ביי די אַמאַטאָרן־אויסטעטעלונגען
 אין וואַשינגטאָן סקווער פּאַרק.“

מיסטער שוסטער האָט ווייטער געשילדערט זיין באַציאונג צו דעם
 מאַדנעם „גריניטש־ווילעדזש“ קינסטלער. — „אָט דעם ביטניק גיב איך
 אַלעמאָל אַן אַלטע פאַר הויזן מיט אַ העמד אין פּרילינג. דאָס איז ווען איך
 דערטאַפּ אים, אין האַרבסט אַפּטמאָל גיב איך אים אַן אַלטן מאַנטל. אַמאָל
 שטופ איך אים אַריין אַ פינפערל פאַר זיינס אַ בילד — אַן אַנטיקל. אָט
 דער ביטניק האַלט פון זיך אַ וועלט. אַז מען לויבט זיינס אַ משוגע־בילד,
 צעשטראַלן זיך זיינע אויגן מיט אַזאַ קינדערישע סאַרט פּרייד, אַז עס כאַפט
 ביים האַרצן. אין אַזאַ מאַמענט איז ער גרייט אַלץ צו טאָן פאַר דיר.“ אַזוי
 האָט מיסטער שוסטער געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן דעם מאַדנעם
 קינסטלער; — „אָט דער קינסטלער, אָט דער קינסטלער, אָט דער לץ,
 וואָס קיינער ווייסט נישט זיין נאָמען, האָט דאָס געמאָלן די אַלע בילדער
 אין באַר פאַר אַ „סאַנג“, ווי מען זאָגט ביי אונדז! זיין איינציק באַדינג איז
 געווען צו לאָזן אים פּריי מאַלן וואָס ער וויל.“

ביים אַריינקומען אין באַר, וואָס איז געווען באַלויכטן מיט אַן אומדי־
 רעקטע טונקעלע באַלייכטונג, האָט מען געזען די העלע געמעלן פון געל און
 רויט אויף אַ טונקל־בלויזען הינטער־גרונד; נאַקעטע מענער און פּרויען־
 פיגורן און שאַרזשירנדן גראַטעסק. אָט איז אַ בילד אין מיטן וואַנט פון שאַפען
 ביי דער פּיאַנאָ וועלכער שפּילט דעם „טרויער־מאַרש“. דאָס בילד איז
 באַצייכנט מיט סימבאָלן פון פּרוידיאַנישע חלומות אין דעם פּאַרם פון

נאַטן. אַרום אים ציען זיך נאַקעטע פרויען, ווי גאַט האָט זיי באַשאַפן. גע-
מאַלן זיינען זיי אין שטאַרקן גראַטעסק — מיט לאַנגע צעלאַזענע האַר, וואָס
פאַרשטעלן, צום טייל, זייערע פנימער. זייערע ברוסטן הענגען אַראָפּ ביז די
נאַפלען. זייערע געזיכט־טיילן וואָס מ'זעט, זיינען איינגעהילט אין טיף־
טרויעריקן עקסטאַז פון זיינע טרויער־אַקאַרדן. אַ פרוי, אין מענער־ישע ריי-
טער־קליידער, טרייבט און קאַטעוועט זיי אַוועק מיט איר רייט־בייטשל, פונקט
ווי זי וואָלט זאָגן: — „אונדזער פונקציע, ווי פרויען, אויסצונאָגן דעם
זאַפט פון די מענער־ישע ביינער וועל איך שוין באַזאָרגן. דער טרויער־
מאַרש איז מיין ליטעראַרישע אינספּיראַציע“...

אויף דער וואַנט אַנטקעגנאַיבער איז דאָ אַן אַנדער בילד. אַסקאַר וויילד
קוקט אַרויס פון אַ תּפּיס־ה־פּענצטערל בעתן שרייבן זיין ווידוי־ווערק; „דע
פּראָפּונדיס“. ער זעט צוויי יינגלעך, אַן תּחתונים, האַלב נאַקעטע, ווינקען
שעלמיש צו אים, ווי אַ דערמאַנונג פון זיינע „דאַריען גרעאַישע“ צייטן...
אַרום דעם באַר האָט דער ביטניק־אַרטיסט געמאַלן נאַקעטע „פּרייז־
פּייטערס“ פון אַלעריילי מאַסן און געוויכטן. טייל זיינען הויך ווי עוג מלך
הבשן און אַנדערע זיינען אַזוי נידעריק, אַז די לעדערנע הענטשקעס אויף
זייערע הענט זיינען גרעסער פון זיי אַליין. אַרום זיי ליגן עטלעכע, אויף
איביק „אויסגענאַקעטע“ וואָס וועלן שוין קיין תּחית המתים ניט אויפשטיין...
נאָך אַ בילד איז פון טויער פון „בייס־באַל“ פּאַנטעאַן. דער אויפּשריפט אויף
דעם בילד לייענט זיך: — „דאָס איז דער טויער פון אַלע מאַגישע באַלן
קלאַפּער מיט פּלינקע מוסקולירטע הענט און פּיס“. עס זעט זיך אַ בילד פון
אַן אייגנאַרטיקן שפּילער קאַלאַס מיט אַ קעפל פון אַ האָן, מיט אַ געלן באַלן
קלאַפּער אין דער לופטן וואָס יאָגט די פּליענדיקע באַלנס אין די הימלען
אַריין.

די באַר איז געבויט פון העלן „וואַלנאַט“ האַלץ אין אַוואַלן פאַרקייילעכדי-
קער פאַרם, ווי אַ וועלטשענע נוס. אַרום שטייען הויכע לעדערנע רויטע
שטולן. צווישן ביידע זייטן פון דער „באַר“ שטייען הויכע קאַלאַנעס מיט
האַנט־געשניצטע פּיגורן פון אדם און חווה אין גן־עדן און אַן עפל־בוים
מיט אַ קרייזנדיקע שלאַנג וואָס וויקלט זיך אַרום די סקולפּטאַרישע פּיגורן.
חיימל איז געשטאַנען אַ בלייכער, אַ פאַרשעמטער, ווי מען וואָלט אים
אַריינגעשלעפּט אין אַ בית־זוונת. רעגינאַס אויגן האָבן געגלאַנצט מיט אַ
נאַכטיקן, קעצישן פייער, ווי זי וואָלט נאָך אַמאָל איבערגעלעבט אירע
יונגע פּאַנסיאַן יאַרן אין די בודאַפעסטער וויין־קעלערס און קנייפעס. זי
איז אַריין אינעווייניק אין דער באַר, האָט מיט אימפּראַוויזירנדיקע געניטקייט

דראַמאַטיזירט, ווי זי האַלט אין איין האַנט אַ פּלאַש און אין דער אַנדערער האַנט אַ פּאַררונדיקטע פּויסט, ווי אַ גלאַז. זי האַט חוצפהדיק פּאַרשייט גע- פּרעגט איר צעטומלטן חיימלען: — „וואָס ווישן זי טרינקען, הער גראַפֿ- שטיין?“ נאָך דעם האַט זי זיך קאַקעטיש פּאַרנייגט פּאַר מיסטער שוסטער און אים געפּרעגט: „און איר, מיסטער שוסטער, וואָס פּאַר אַ קאַקעטיל ווישן זי?“

חיימל האַט געקוקט אויף איר מיט אַ צעפּייניקטן שמייכל, נישט גע- קאַנט איר קוקן גלייך אין די אויגן אַריין. מיסטער שוסטער האַט אָבער אַנגעקוואַלן פון איר שפּיל. ער האַט, מיט אַ צעשטראַלט, רויט פנים, איר אַנטקעגן געשמייכלט און געענטפּערט: — „פּליז, מאַכן זי מיר אַ דאָבל- קאַקעטיל מאַרטיני“ און איבעם מישפּיל איר צוגעזאָגט, אַז ביי די ערשטע פּאַרטי נאָכן אַריינציען זיך, וועט ער זיין דער הויפט קעלנער אין דער „באַר“. ער האַט זיך געזעצט אויף איינע פון די רויט־לעדערנע שטולן, פונקט אַנטקעגן איר און האַט איר תּאָוהדיק דורכגענומען, ווי ער וואַלט זי געוואַלט איינשלונגען אין זיך. ער האַט האַפּערדיק אַ קלאַפּ געטאַן מיט זיין רעכטער האַנט, וואויל־יינגעריש, אויף זיין קני, און אויסגעשריגן: —

„ביי גאַלי!“ איך מוז אייך אַמאָל צופירן אין ווילעדוזש. ערשטנס וועט איר זיך באַקענען מיט דעם מאַלער, דעם ביטיניק, וואָס שלעפּט זיך אַרום אין וואַשינגטאָן סקווער פּאַרק. צווייטנס, וועט עס זיין פּאַר אייך זייער אינטערעסאַנט צו באַקענען זיך מיט אַט דעם אַריגינעלן ווינקל. דאָס איז דער אַמעריקאַנער „מאַנטמאַרט“, וואָס שטייגט נאָך אַריבער דעם פּאַריזער קינסטלערישן קוואַרטאַל, מיט זיינע שטענדיקע נייקייטן. נעמט אַ שטייגער— אין די פּרילינג און זומערדיקע פּאַרנאַכטן אָדער אין די סוף־וואַכיקע טעג, שבת און זונטיק, קומט זיך צונויף יונגוואַרג פון אַלע געגנטן אין ניו־יאָרק; בחורים און מיידלעך אין זייערע אונקאַנווענציעלע קליידונג און מיט פּאַר- שיידענע מוזיקאַלישע אינסטרומענטן ווי: גיטאַרן, בענדזשאַס און טייל מיט פּייקלעך, זיי שפּילן און זינגען אַלע נייע ליבע־לידער און אויך נע- גערישע געזאַנגען מיט אַזאַ עקסטאַז און ליידישאַפּט, וואָס איז זעלטן צו גע- פינען אין די עקזאָטישסטע טעמפלען פון דער וועלט.“

מיסטער שוסטער האַלט אין איין שילדערן וואָס עס קומט פּאַר אין וואַ- שינגטאָן־סקווער־פּאַרק. חיימל שטייט אַ דערשלאַגענער, אָבער ביי רעגיגען פּלאַמען די אויגן. און מיסטער שוסטער דערציילט ווייטער: —

„יעדער גרופּע ציט צו זיך צו מענגעס יונגוואַרג. אַלע שאַקלען זיך, קלאַפּן צו מיט די הענט און פּיס צום ריטמישן טאַקט מיט אַזאַ התלהבות

און ברען, וואָס מ'זעט דאָס אַפילו נישט ביי די פאַרברענטע ברוקלינער חסידים. די אַלע אַנדערע, באַזונדערע גרופעס פאַרמירן זיך אַרום דעם רונדיקן שוויים-באַסיין פאַר קינדער, וואָס ווערט פאַרוואַנדלט אין אַן אַמפּיטעאַטער. צום שטאַרקסטן מערקט זיך די עקזאַלטרטקייט ביי די נע- גערישע אַנטיילנעמער, וואָס גיבן צו קאַליר און פרימיטיווע פייערלעכקייט".

בעתן שילדערן פאַר זיי דאָס אַלין, ווערן ביי מיסטער שוסטער אַנגע- צונדן די אויגן און ער פאַלט אַריין אין אַ געוואַלדיקער התפעלות ווי ער וואַלט זיין איינער פון די מיטזינגער, מיטשאַקלער. ער פאַרענדיקט אין אַ קלימאַקס: — "כדי דאָס אַלין צו באַנעמען, דאַרף מען דאָס זען מיט די אייגענע אויגן!"

חימל באַמערקט מיט פאַרביטערונג: — "עט, דאָס איז נישט קיין רע- ליגייעזע איבערלעבונג, ווי להבדיל ביי די חסידים אין וויליאַמסבורג, דאָס איז עבודה זרה, וואָס גערט זיך פון טמאדיקע קוואַלן. פונקט אַזוי זיינען דעם קינסטלערס פאַטשקערייען אַרום די ווענט, וואָס זיינען מבזה דעם צלם אלקים אינעם מענטשן. דעם איינציקן פירוש וואָס מ'קען אויף דעם געבן וועגן זייער שאַקלען זיך דאַרטן אינעם ווילעדזש איז, וואָס דאָס יונג- וואַרג דאַרטן איז מיינסטנס פון יידישע היימען, וואו זייערע טאַטעס זיינען פאַריאַגט אין "ביזנעס" און די מאַמעס אין "קאַרד-פאַרטיס". און זייערע צו- זאַמענקונפטן אין זייערע "באַרס" זיינען נאָר נאַכצומאַכן די גויאישע שיכרות. דערפאַר אַנטלויפט דאָס יונגוואַרג אינעם שיינעם ווילעדזש דאַרטן. זיי דאַכט זיך אויס, אַז זיי געפינען דאַרטן אַ מקום מקלט אין זייערע נאַרישע געזאַנגען. און דאָס שאַקלען זיך איז אפשר אומבאַוואוסט פאַר זיי, דאָס ירושהדיקע פון זייערע חסידישע זיידעס".

רעגינאַ האָט מיט אַלע כוחות איינגעהאַלטן איר צאַרן אַנטקעגן חימלס רייד. זי האָט אים פאַרענטפערט פאַר מיסטער שוסטער.

"ער איז גאַרנישט אַזוי פאַנאַטיש ווי אייך דאַכט זיך אויס פון זיינע רייד. ס'איז אַזאַ געוואוינהייט ביי אים צו זיין קעגן יענעם מיינונגען און אויס- דרוקן, ווי אַ גאַנצער פּיליזאָף. פונקט אַצינד איז ער אין אַזאַ שטימונג. זייט אַזוי גוט. מיסטער שוסטער, זעצט פאַר אייער שילדערן פון גריניטש- ווילעדזש".

מיסטער שוסטער לאָזט זיך לאַנג נישט בעטן און דערציילט ווייטער: — "איר וועט זען דאַרטן, אַרום דעם האַלי מאַנומענט, סטודענטן פון דעם ניו- יאָרק-אוניווערזיטעט, ווי זיי פאַרזאַמלען זיך ספּאַנטאַן, אַרום אַ באַבערדלטן סטודענט, וואָס קלעטערט אַרויף דעם האַלי-פּיעדעסטאַל און עפנט אַ

סימפאזיום איבער האַצע-פּלאַצע, אָדער וואָס פאַר אַ משוגעת עס פּאַלט אים אָן. אַמאַל קען עס זיין אויף דער טעמע: „געשלעכט און די אַטאָמישע באַמבע“. אַלע אַרום היצן זיך און קאָכן זיך, ווי אויף אַ פּאָליטישן יאַרד. רעגינאַ און חיימל האָבן זיך ברייט צעשמייכלט. מיסטער שוסטער האָט, אַליין אַ שמיכלענדיקער, צו זיי געזאָגט: „דאַרטן קען אַלץ געשען. ביי זיי איז דאָס גאַרנישט קיין דיסאַנאַנס. וואָס קרומער די טעמע אַלץ מער צע-היצן זיי זיך אין זייער דיאַלעקטישער אַקראַבאַטיק. זיי ציען צו אַ סך צוהערער פון דער יונגוואַרג און אויך פון די עלטערע מענטשן וואָס זיצן מיטע און האַלברעזינגירטע אויף די בענק אַרום. אַלע קומען זיי הערן, מיט נייגער, די היציקע דיספּוטאַנטן. די איינציקע וואָס רירן זיך נישט פון די בענק, סיידן מ'זאָל זיי שיסן מיט אַטאָמישע „מיסלס“, זיינען די פּאַרליבטע פּאַרלעך. זיי טוליען זיך איינער צו דעם אַנדערן אין טיף עקסטאַטישער פּאַרלומטיקייט, אינעם טראַנס פון באַהעפטונג. זיי טראַכטן נישט פון דעם נעכטן אָדער מאַרגן, דערפאַר שעמען זיי זיך גאַרנישט פאַר די פּאַרביי גייערס“.

מיסטער שוסטער ווערט אַליין פּאַרכאַפט פון זיין דערציילן: —

„אין אַן אַנדער ווינקל, איז דער אַרויסגאַנג צו די פּאַרשיידענע אַמאַטאָרן טעאַטערלעך און פינצטערע קאַפּעי-הייזלעך. זיי זיינען באַלויכטן מיט אַלט-מאַדישע שטייילעמפלעך אָדער דינע ליכטלעך. דאָ זעט מען די יאַלידישע באַזוכער און טוריסטן וואָס עס ציט זיי צו נאַכט-קלובן און קנייפעס. אין יענעם פּאַרק-ווינקל זיצן ווי צוגעשמידט צו די שטיינערנע בענק און טישלעך די שפּילער פּאַרקאַכטע אין שאַך און אין דאָמינאָ. זיי זעען גאַר-נישט דעם גאַנצן האַרמידער פּונעם אַרום.“

ס'איז שוין געווען נאָך מיטאַגצייט, האָט מיסטער שוסטער פּאַרגעשלאָגן צוצופּאַרן אין אַ פּיינעם יידישן רעסטאָראַן, וואו דאָס עסן איז זייער געשמאַק און הונדערט פּראָצענט כשר. ער האָט שוין דאַרטן געטראָפּן רבנים מיט בערד. די רבנים אין יאַרמלקעס עסן די „דעלישעס“ קנישעס, געפּילטע קישקע, אונגאַרישן גולאַזש און וואָס נישט?

אויפן וועג צום רעסטאָראַן האָט רעגינאַ אַ גלעט געטאַן חיימלס האָנט און געזאָגט צו אים: — „כ'האַב, דאָכט זיך מיר, דיר שוין געזאָגט, אַז כ'בין שוין מיט מיסטער שוסטער מושווה געוואָרן וועגן פּרייז פּאַרן הויז. ס'איז ווירקלעך אַ „באַרגען“. זי נעמט אים ווי אויף זיכער מיטן זאַגן צו אים. „דו ווייסט דאָך, חיימל, אַז אַן דיר טו איך קיין זאַך נישט. אין דער אמתן ווייסט זי ביי זיך, אַז ער הויבט נישט אָן צו וויסן פון זיינע הענט

און פיס, וואָס זי האָט, הינטער זיינע פלייצעס, אָפגעמאַכט מיט אַט דעם מיסטער שוסטער. אַ פאַרדאַכט און אייפערזוכט אויף דעם מיסטער שוסטער, טאָטשעט און פרעסט חיימלען ווי אַ וואָרעם. און דאָס האָט זיך נאָך אַנ-געהויבן ביי די באַגעגענישן מיט די טענץ אין די קעטסקיל בערג.

חיימל האָט געפילט ווי אַרויסצושפּרינגען פון אויטאָמאָביל און אויס-שרייען צו איר: „חצופה לינגערין“. ער איז אָבער געוואָרן ווייס ווי קאַלך און האָט אונטערדריקט זיין כעס. נאָך אַ וויילע האָט ער איר געענטפערט פלעגמאַטיש-שטיל און מיט אַ געוויסע צוריקגעהאַטנקייט: — „יא, איך פאַר-לאָז זיך אויף דיר“. דאָס פנים זיינס האָט זיך פּלוצלונג געענדערט פון אַ טויטער וויסקייט אויף אַ ברענעדיקע רויטקייט, וואָס קומט פון דער-שטיקע בייזקייט. זיין פאַרביטערט האַרץ האָט יסורימדיק געקאַכט, ווי אַ ברויזנדיקער קעסל.

רעגינאַ האָט דאָס גאַנץ גוט באַמערקט, איר קאַפּ איז ביי איר נישט אויסגעדאַרט, ספּעציעל פרויען פון איר שטייגער פאַרשטייען אַלץ אויפן וואונק, און ווי פרויען אין אַלגעמיין, מיט זייער קעצישן כאַראַקטער און נאָך דערצו, ווען זיי זיינען אויפן וועג פון תּאוּוהדיקן גליטש-אַראַפּ-באַרג, מאַכן נישט קיין צימעס פון זייערע מענערס פאַרדאַכטן, און אַפילו ווען מען כאַפט זיי ביים ליגן-זאָגן און זאָגאַר ווען מען כאַפט זיי ביים רעכטן-געדעכטן, אַרט זיי דאָס, ווי דעם פאַראַיאַריקן שניי, האָט זי אַנגעהויבן ריידן צו אים וועגן עפעס אַנדערש, אַ שטייגער, וואָס פאַר אַ לאַנטש זיי זאָלן באַשטעלן אין רעסטאָראַן. — „איך האָב חשק אַצינד צו עסן אַ ווינער שניצל מיט ברוין-געבראַטענע קאַרטאָפּל און אַ גרינעם סאַלאַד, און דו, חיימל? חיימל האָט געשוויגן ביז זיי זיינען אַריין אין רעסטאָראַן.

ביים עסן האָט זי גערעדט מיט מיסטער שוסטער וועגן דעם געפּלאַנטן גאַרטן הינטערן הויז. „איך וואָלט זייער געוואָלט אַז דער גאַרטן זאָל זיין פאַרפּלאַנצט מיט בלומען פון פאַרשיידענע קאַלירן, איך האָב זייער ליב אַ פילפאַרביקן בלומען-גאַרטן“. מיסטער שוסטער פאַרשפרעכט איר, אַז גלייך צום אָנהייב פון פּרילינג וועט ער שוין באַזאָרגן דאָס פּלאַנצן פון די בלומען, די ביימער און די ביימלעך ביי די זייטן פון דעם הויז, אויך די טעגענ-ביימלעך, וואָס זעען אויס, ווי פאַרשפּיצטע קירכע-טורעמלעך, וועט ער גיט פאַרגעסן. רעגינאַ האָט באַמערקט אַז די עטלעכע הויכע ביימער, וואָס זי האָט געזען הינטערן הויז און זיינען איצט איינגעטונקען אין שניי, קוקן אויס אַזוי שייך און זיינען האַרמאָניש מיט די איינצעפּלעך וואָס הענגען אַראָפּ פון דאָך. „זיי זיינען ווירקלעך אַנטציקנד“ האָט רעגינאַ אויסגערופּן. חיימל,

פארקערט, האָט געפילט אַז די איינצעפלעך פון דאָך זיינען ווי די פאַר-
פרוירענע טרערן אין זיין צעווייטיקט האַרץ...

ל

אַ שטורעם אין פּרילינג

פרילינג צייט, פאַר פּסח, האָבן זיך רעגינאַ און חימל אַריבערגעצויגן
אין זייער ניי הויז אַרײַן.

דער גערטנער, וואָס האָט זיך נאָך אַרומגעפאַרעט אַרום די גראָזן, בלוי-
מען און ביימער, איז געשטאַנען אויף אַ לייטער אָנגעלענט אויף איינעם פון
די ביימער און מיט אַ לאַנגער שער אָפּגעשניטן די שפיצן פון די צווייגן,
זיי זאָלן וואָס שנעלער וואַקסן. דער קלאַנג פון שערן האָט אָפּגעקלונגען
אינעם ברייטן חלל אַרום און זיך אויסגעמישט מיט די עכאַ-קלאַנגען פון
דעם האַלץ-פיקער, וואָס האָט פלייסיק געפיקט די קאַרע פון אַ בוים אין
דערבייאַיקן וועלדל. דאָס פריש שפּראַצנדיקע גראָז פאַרן הויז האָט זיך
שוין געמיניעט מיט אַ לייכטע גרינקייט. די ניי-פאַרפלאַנצטע סאַסנע-ביימ-
לעך האָבן זיך העל-צעגרינט. די פרייד פון פּרילינג און בליען האָט זיך
פאַרשפּרייט מיט פּויגל-געזאַנג פון דעם וועלדל, וואָס איז געשטאַנען אויף
דער אַנדער זייט פון וועג. דאָס פליסנדיקע וואַסער פון אַ נאַענטן משופּעדיקן
פלוס האָט מיט שטילע שאַרבענדיקע טענער אַקאַמפּאַנירט ווי צאַרטע טענער
פון אַ פּיאַנאָ ווירטואַז. די שאַרלעך-רויטע אָפּדעכלעך אויף די פענצטער
האַבן באַשיינט און באַצירט דאָס הויז, ווי העלע רויטע סטענגעס אין יונג-
מיידלשע צעפּ.

רעגינאַס האַרץ האָט מיטגעזונגען ביים אַרױפּשטייגן אויף די טרעפּ צו
דער פאַראַנדער טיר פון הויז. ביים אַריינקומען אין הויז האָט איר באַגריסט
דער הויז-דעקאַראַטאָר. ער האָט געהאַלטן אין פאַרענדיקן דאָס איינאַרדענען
פון מעבל און אין איבערשטעלן די פאַרשיידענע לאַמפּן. מען האָט באַדאַרפט
רעגולירן די אומדירעקטע באַליכטונג אין סופּיס; דאָס אויפהענגען די גע-
ענדערטע מאַדערניסטישע פאַרהאַנגען און פאַרטיערן — אַלץ האָט באַדאַרפט
זיין אין עקזאַקטע האַרמאָניזירונג. ער האָט אויך באַדאַרפט אויפהענגען די
בילדער וואָס רעגינאַ האָט געקויפט אין גרינידזש-ווילעדזש. עטלעכע בילד-
דער זיינען געווען פון „שטיל-לעבן“. זיי האָבן פאַרגעשטעלט פאַרשיידענע
בלומען אין וואַזאַנעס. איין בילד איז געווען געמאַלן אין קוביסטישן סטיל פון
פיש אויף אַ זילבערנע טאַץ און ביי דער זייט איז געשטאַנען אַ קריגל

וויין, מיט געשניטענע שטיקער שוויצער קעז. עס איז אויך געווען אַ בילד, אַ רעפּראָדוקציע פון דעם מאַלער מאַדעליאַני — אַ לאַנג-האַלדזיקע פּרויען-געשטאַלט וואָס דריקט אויס תּאַוּוה און הייליקייט צוגלייך. דאָס בילד איז געווען אַ מתנה פון מיסטער שוסטער.

רעגנאַ האָט זיך אַריינגעוואָרפן מיט איר דינאַמישן פלייס אין איינ-שטעלן דאָס הויז. זי האָט זיך גענומען פאַרן און אין דער זעלבער צייט באַמערקט היימלס שלאַבערדיקן מיטהעלפן. זי האָט געטראַכט אַז ער האַנדלט ערגער ווי אַ פּרעמדער, און געפילט האָט זי אַז זיין האַרץ איז נישט דערביי. נישט נאָר האָט זי געוואוסט די סיבה פון דעם, נאָר זי האָט גאַנץ גענוי געשפּירט דעם טיפן ריס צווישן איר און אים. ער פלעגט דאָך איר אַלעמאָל מאַכן פאַרווארפן און איר געגעבן אַנצוהערן זיינען פאַרדאַכטן איבער איר נעלם ווערן פונעם הויז אין די ווינטערדיקע נעכט. און ווען זי איז צוריקגעקומען אין די שפּעטע פּרימאַרגן שעהן האָבן אַלע אירע אויסריידן אים געקלונגען פאַלש. עס זיינען דעמאָלט געקומען צו שטורמישע שטרייטן צווישן אים און איר. ער האָט איר אָפּן באַשולדיקט אין אַרומ-שלעפּן זיך מיט דעם געליבטן אירן, דעם מיסטער שוסטער. און כאַטש זי האָט געלייקנט שטיין און ביין. האָט דאָס אַלץ נישט געענדערט זיין זי-כערקייט, אַז זי פאַרראַט אים. דער עיקר האָט ער דאָס דערפילט אין איר פאַרענדערטע באַציאונג צו אים. אין געשעפט האָט זי געהאַט צו אים אַ גרינגשעצונג ווי צו אַ שיק-יינגל. אויסערלעך, פאַר מענטשן, האָט זי דאָס פּרובירט פאַרדעקן מיט אַ מכלומרשט איידלקייט. אַט די פאַלשקייט האָט זיין האַרץ נאָך מער צעריסן. ער האָט געפילט איר פאַרמאַסקירטע גע-קינצלטקייט.

דאָס פיינלעכסטע איז פאַר אים געווען איר אַהיים קומען שפּעט ביי-נאַכט. ער האָט אין אויפּרעגונג פון אייפּערזוכט זיך ניט געקענט קאַנטראַ-לירן און האָט זי געזידלט און געמאַכט מיט דער בלאַטע צוגלייך. ער האָט זי אָנגערופן מיט די ערגסטע נעמען איר פאַרגעוואָרפן אַלע אירע אַמאָליקע חטאים; דאָס אַרומטליקן זיך מיט די דייטשע ס. ס. אַפּיצירן און מיטן עסטרייכישן אינזשעניר, קאַפיטאַן שרעדער.

אין אַט די מאַמענטן פלעגט זי ווערן ווילד ביז וואַניניקייט; דער עיקר וויל אים, וועמען זי האָט פאַרטרויט איר געצוואונגענע גיהנומדיקע פיינען, נאָר כדי זיך צו ראַטעווען דאָס שטיקל לעבן; ער, ביי וועמען זי איז באַטראַכט געווען ווי אַ געשענדעטע ספּר-תורה און ער האָט דאָס איר

געזאָגט אין זיין ליבשאַפט פליסטערן צו איר — ער זאָל דאָס אַלץ אויס-
נוצן אַצינד אין זיינע זידלערייען קעגן איר?!

זי האָט דעמאָלט געציטערט מיט פאַרקראַמפטע ביילנדיקע פויסטן אים
אַנטקעגן; זיך געריסן די האָר פון קאַפּ; היסטעריש געוויינט ביז ער אַליין
איז, אין אַט די מאַמענטן, אַריינגעפאַלן אין אַ טראַגיש-צווייפלנדיקן קאַנ-
פליקט מיט זיך אַליין.

ער האָט ביי זיך געפרעגט, אפשר זיינען זיינע פאַרדאַכטן נישט מער ווי
אויסדאַכטענישן פון זיין קראַנקהאַפטע פאַנטאַזיע פון אייפערזוכט. דאָס אַלץ,
האָט ער געטראַכט, קוועלט אַרויס פון זיין שטורמישע ליבשאַפט צו איר. אַט
די ספּותדיקע ראַנגלענישן פלעגן זיך שטענדיק ענדיקן מיטן פאַלן צו
אירע פיס, בעטן מחילה ביי איר און נאַכדעם זיך אַרויפּוואַרפן אויף איר אין
עקסטאַטישער באַהעפטונג. זי האָט אים דעמאָלט געביסן מיט ברענענדיקע
ליידנשאַפט און אים נישט אָפּגעלאָזט פון זיך ביז ער איז אַוועקגעפאַלן אַ
דערשעפטער אין באַפרייטער פאַרגעבונג...

דאָס האָט זיך ווידערהאַלט וואָך איין און וואָך אויס מיט די זעלביקע
געפאַלענע שפּותדיקע דערנידערונגען צו איר ביז די סופיקע, שטורמישע
ליבעס עקסטאַזן. איינמאָל אין אַ זונטיק-פאַרטאָג איז דאָס געווען — ער האָט
אויסגעקוקט נאָך איר מיט בלוט-פאַרלאַפּענע אויגן און אַרומגעשפּאַנט ווי
אַ צערייזטע, פאַרוואונדעטע חיה. ער איז אַזוי אַרומגעגאַנגען אַ געשפּאַנטער
היין און צוריק, אין פראַנט צימער פאַר דעם גרויסן פענצטער. ער איז גע-
ווען אַנגעפילט מיט אַ פיבערדיקן, ברענענדיקן צאַרן געמישט מיט עלנטיקייט
און דערשלאַגענער פאַרשעמטקייט.

חימל האָט דעמאָלט געפירט אַ וויכוח מיט זיך און געקומען צום
באַשלוס, אַז זיין חתונה מיט איר איז סוף-כל-סוף אַ מקה טעות. זי איז
געבליבן די זעלבע חצופה מיט אירע מגושמדיקע תאַוות, ווי פריער. «אַזוי
ווי איינער איז צו זיבן אַזוי איז ער צו זיבעציק» האָט ער געטראַכט. ס'וועט
פון איר שוין גאַרנישט ווערן. ער מיט זיין תאוהדיקייט צו איר איז פון
יידישן קוואַל; פון דערהייבן די אהבתדיקע תאוה צו אהבת הבורא, «כ'בין
דאָך נישט קיין חיה, ווי זי, וואָס איז פאַרזונקען אין זנות, און ווייטער
וואוינען מיט אַ זונה קאָן איך נישט». דאָס האָט ער פעסט ביי זיך באַ-
שלאָסן.

אין דרויסן איז געווען שטאַרק פינצטער, חימל איז געשטאַנען ביים
פענצטער און האָט אַרויסגעקוקט מיט פיבערישע אויגן צום שליאַך, וואָס
האָט זיך געצויגן האַרט ביים וועלדל. פון הינטער אַ וואַלקן האָט זיך

אַרויסגערוקט אַ חודשדיקע פולע לבנה. ס'האַט זיך אים, אין זיין צעקרענקטן דמיון אויסגעדאַכט, ווי אויף דער וואַר, אַז דאָס קוקט אַריבער צו אים מנשה מיט אַ בלאַס, קיילעכדיקן פנים. ער וויל אים טרייסטן אין זיין איצטיקער פאַרלוירנדיקייט, ווי ער וואַלט געוואוסט פון זיין איצטיקן באַשלוס פון לאַבד עצמו לדעת.

חימל האָט געוואַלט אויסשרייען: — „כ'קום צו דיר, מנשה! כ'האַב שוין איבערגעלאָזט אַ בריוויל מ'זאל מיך ברענגען צו דיר.“ נאָר פלוצלונג איז מנשהס פנים פאַרשוואונדן הינטער אַ נאַכטיקן וואַלקן און באותו רגע האָבן צוויי שטאַרקע ליכט פון אַן אויטאָמאָביל באַלויכטן דעם וועג. דער אויטאָמאָביל האָט זיך אָפגעשטעלט פאַרן הויז און מיסטער שוסטער האָט אַרויסגעפירט רעגינען אַ האַלב וואַקלענדיקע. ער האָט זי אַרויפגעפירט אויף די טרעפּ, געעפנט פאַר איר די טיר און איר אַריינגעפירט אין הויז אַריין. מיט אַ רואיקייט און אַ קאַלטקייט פון אַ גולן האָט ער זי אַוועקגעזעצט אינעם רויט־געבעטן גרויסן פאַטעל אַנטקעגן חימלען.

די קאַלטע און רואיקע אומפאַרשעמטקייט זיינע, האָט חימלען ווי פאַראַליזירט, דאָס האָט אָפגעטעמפט זיין נקמה־נעמען באַגער זיך צו וואַרפן אויף אים און אים דורסן. חימלס וואַנזיניקע, צעווילדעוועטע אויגן האָבן נאַכגעפאַלגט מיסטער שוסטערן ביז זיין אַרויסשאַרן זיך אין דרויסן. מיסטער שוסטער איז שנעל אַריין אין זיין שוואַרצן קאַדילאַק און ווען די הינטערשטע רויטע ליכט פון דעם אויטאָמאָביל איז פאַרשוואונדן אין דער ווייטיקייט, האָט זיך חימל אויסגעדרייט פון פענצטער צו רעגינען. ער איז ווי אַ שטיין, נישט רירנדיק זיך פון אַרט, געשטאַנען קעגן איר, און מיט אַ שאַקלענדיקן קאַפּ אויף איר געקוקט. אין זיין בליק איז געווען סיי פאַראַכטונג און סיי רחמנות! ער האָט מיט טיפע רעזיגנאַציע באַטראַכט איר צעפלאַשעטן קאַפּ האָר; איר געל־פאַרחלטש פנים, די אַראַפגעלאָזטע אויגן — געזונקענע פון פאַר־שעמונג.

באַלד האָט זי אויפגעהויבן דעם קאַפּ און געקוקט אויף אים מיט אירע רויט־פאַרשיכורטע אויגן. אויף איר פנים איז געווען אַ מינע פון אונטער־טעניקן געבעט, ווי אַ דערשלאַגענער הונט, וואָס בעט מחילה און פאַר־געבונג. וואָס מער ער האָט געקוקט אויף איר. אַלץ מער איז ער געזונקען אין תהום פון פינצטערער האַפנונגסלאָזיקייט. זיין האַרץ איז אים צעריסן געוואָרן אין קאַנפליקט צווישן רחמנות און פאַרצווייפלונג.

חימל האָט געשפאַנט מיט האַסטיקע טריט אַרונטער צום באַר. ער האָט גענומען זיין לאַנגע, זיידענע שבת־יום־טובדיקן גאַרטל און זי פאַרצויגן

ארום זיין האלדן. ער איז אַרויף אויפן הויכן, רויטן בענקל און מיט אויס-געשטרעקטע הענט פאַרבונדן מיט שטאַרקע קנופן דעם אַנדערן עק פון גאַרטל צו דער אַרויסשטאַרנדיקער אייזערנע רער פון דעם לאַמפּ וואָס איז געהאַנגען אין מיטן איבערן „באַר“. מיט גרויס פאַראַכטונג האָט ער אַ לעצטן בליק געטאָן אויף דעם געשניצטן רונדן סלופּ מיט די נאַקעטע גע-שטאַלטן פון אַדם און חווה. דאָס בילד האָט באַדאַרפט פאַרשטעלן אַ אידיילי-שע גן-עדן סצענע, אָבער פאַקטיש איז דאָס געווען אַ גיהנום. נאָך דעם בליק האָט ער אַ בריקע געטאָן מיטן פּוס דאָס הויכע „באַר“-בענקל פון זיך...

דער הילכיקער קלאַנג און בראַזג פון צעשמעטערטע גלעזער און פלע-שער האָט רעגינען אויפגעוועקט ווי עס וואַלט פּלוצלונג אויסגעבראַכן אַ שטורעם. זי איז אַרונטערגעלאָפּן, מיט האַסטיקע טריט, אין „באַר“ און געבליבן שטיין אַ פאַרשטיינערטע, אַ פאַרווירטע. די „באַר“ איז באַלויכטן געווען פון צוויי סטערינענע ליכטלעך, וואָס זיינען געשטאַנען ביי ביידע זייטן פונעם הענגענדיקן חיימל, ווי צוויי צעגעגרייטע מתים-ליכטלעך. זי איז געבליבן שטיין מיט אַן אָפּן מויל, אַן לשון, ביים דערוען זיינע אַרויס-שטאַרנדיקע אויגן און די אַרויסהענגענדיקע צונג איר אַנטקעגן...

ווען זי איז, נאָכן איבעראַשנדיקן אויפציטער, עטוואָס געקומען צו זיך, האָט זי ספּאַזמאַטיש און היסטעריש זיך געריסן די האָר פון קאָפּ. אין איר דורכגענומענער פיין און שרעק, איז זי אויף אַלע פיר אַרויפגעקראַכן אויף די שטיגן, ווי אַ פּוּזנדיקע, פיר פּיסיקע באַשעפעניש. האָט זי צעפּראַלט די טירן, איז אַרויס אויפן איינזאַמען שליאַך, גערופן מיט אירע לעצטע כוחות: העלפט מיר! העלפט מיר!

אין איר פאַרלוירענער עלנטקייט אין דער ביינאַכטיקער שטילקייט האָט נאָר דאָס וועלדל איר מיט אַן עכאַ צוריקגעשאַלט: העלפט מיר! העלפט מיר!

א הארציקן דאנק ווערט אויסגעדריקט צו די אלע, וואס האבן מיט זייערע ביישטייערונגען דערמעגלעכט דאס דערשיינען פון דעם בוך :

דעם אַסטראָווער קאָמיטעט :

וואָלף ווייס, מ. סילווער, מ. שמרדיטמאן

ב. גלאַט	ל. שערמאן
י. גלאַט	א. גורמאן
י. גרינס	ס. און פ. ווישניצער
ס. גראַסמאן	ב. ווישניצער
ברודער האַכמאן	ד"ר מ. ווישניצער
וו. וויינבערג	מ. מילגראַם
וו. ראָגענבערג	י. שוכמאן

* * *

חברים, משפחה און פריינט פון וואַטערבורי, קאָנעטיקוט

דזש. דובנער	א. סאַלאַמאן	שרה סינגער
י. דובנער	ס. סאַלאַמאן	פ. סינגער
ס. דובנער	ה. סינגער	ל. פייטלסאן
פ. וויינשטיין	מ. ד. סינגער	ב. ראָבינאָוויטש

אַברהם בריקמאן, מיצמי פלאָרידא

י. סאַמיאן, לאַס אַנאָזשעלעס

פ. ס. פערלמוטער, טאָלידא, אַהיוא

דזש. פערלמוטער, טאָלידא, אַהיוא

חיים סילווערמאן, באַסטאן, מאַסס.

